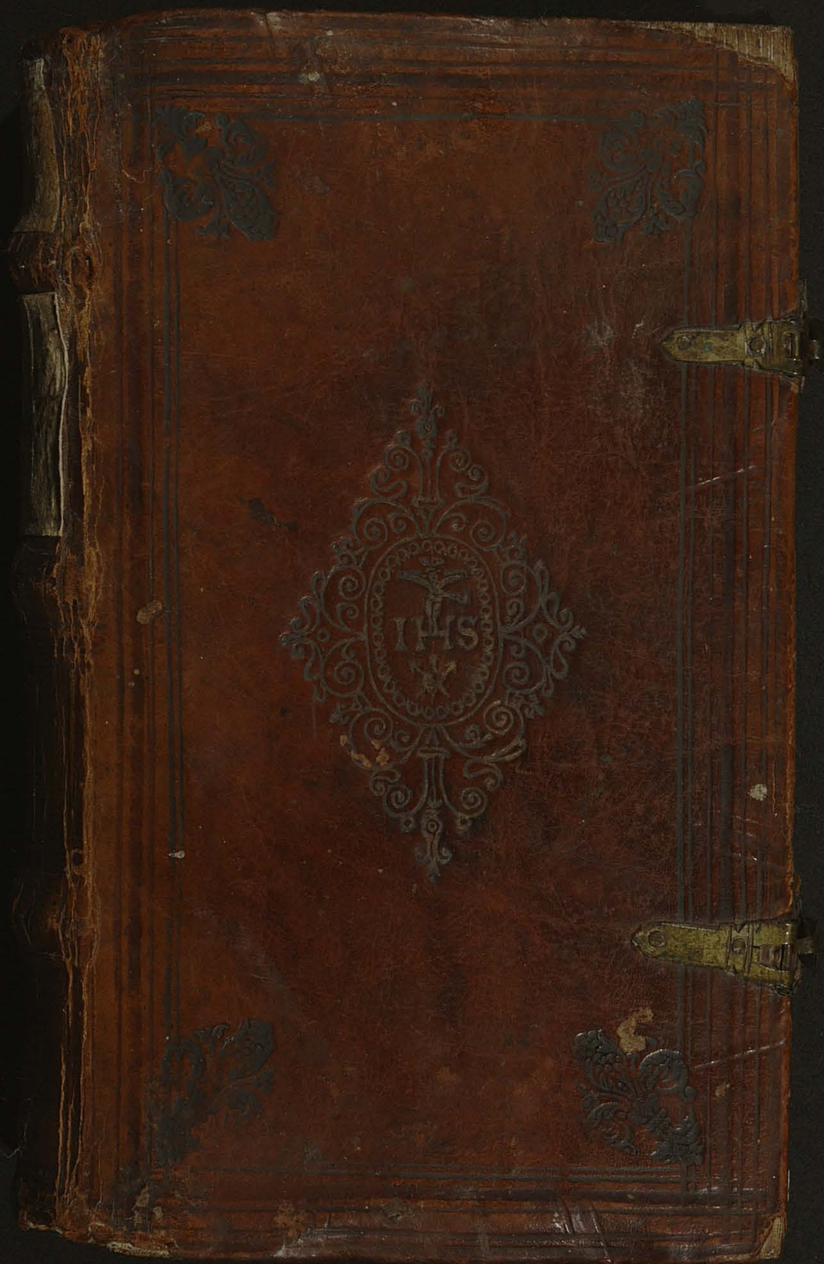

IHS

PVBLII VIRGILII MARONIS OPERA OMNIA.

HAC POSTREMA EDITIONE VIrorum doctissimorum Scholijs varijsq; lectionibus ita illustrata, vt nihil magis ad eius elucidationem adijci posse videatur.

TVM ETIAM IN GRATIAM ET DElectationem studiosæ iuuentutis figuris exornata, & difficiliorum vocabulorum interpretatione recognita & aucta.

COLONIAE,
Apud Petrum Cholinum.

ANNO M. DC. XX.

PP. Eremitaru Camald. in Insula Vigrensi

AD CANDIDVM LECTOREM
Præfatio.

SVnt inepti, qui in statuis iudicandis vnum aliquod membrum, vnam lineam intuentur: ita in poëmatis dijudicandis aut orationibus sunt perridiculi, qui quod vulgo fieri solet, tantùm excerpunt γνώμας aut vnam atq; alteram voculam rariorem: vt ex oratione aliqua Ciceronis verbum velificare: aut γνώμην, Malè partum malè dilabitur. Sed vniuersum opus considerandum est. Et sicut in picturis spectamus corporum lineamenta & colores: ita in oratione res & sermo considerari debent. Rerum cognitio prudentiam alit, sermones eloquentiam. Vt Vergilius cùm Aeneam describit, imaginem quandam viri prudentis facit, qui inter varia pericula, ratione, & consilio omnia aduersa vincit. Sed addit illi etiam deos, rerum secundarum gubernatores. Viderunt enim poetæ magnas res geri ratione, sed fatis fortunantibus & gubernantibus. Item finguntur indigni casus, vbi contra quàm merebatur virtus, quidam pereunt, sicut Pallas hic apud Virgilium: sed tamen qui fortuna, & secundis rebus facti fuerant audaciores, sicut Eurialus & Nisus, huiusmodi loci miseriam humani generis deplorant. Est & vbi

malè meritis talia accidunt, vt qui fortuna abusi sunt, sicut tyranno Mezentio accidit, item qui secundis rebus insolescunt: vt Nescia mens hominum fati, &c. Hæc ad iustitiam pertinent. Viderunt enim Poetæ exitus latronum & tyrannorum semper fuisse cruentos. Sed quia Aeneas fingitur esse princeps, ideo videndum est, quas ei tribuat artes Reipublicæ gerendæ, scientiam belli, iustitiam, ideo dicit: Iustitiæ ne prius mirer, bellive laborem. Item clementiam: Equidem & viuis concedere vellem. Et seditionum comprimendarum authoritatem: Tantum pietate virum, &c. Accedunt obiter descriptiones affectuum in rebus gerendis: Item locorum & temporum, & morborum, vulnerum remediorum: quæ pertinent ad φυσιολογίαν. Sunt autem fabulæ quædam in poematis sine ratione confictæ, tantùm ad admirationem theatralem: vt reliqui argumenti seriem commendent, & lectorem varietate quadam delectent, & in officio contineant: sicut de equo, de classe mutata in Nymphas. Quædam ad naturam pertinent: sicut Venerem esse è mari ortam. Ad mores formandos, in genere totum poema. Est enim imago ἀνδρὸς πολιτικοῦ καὶ στρατηγοῦ.

VITAE

VITÆ P. VIRGILII MARONIS, EX PROBO GRAMMATICO FRAGmentum.

Vblius Virgilius Maro, natus idibus Octobribus, Crasso & Pompeio Coss. matre Magia Polla, Patre Virgilio Rustico, vico Andico, qui abest à Mantua millia passuum tria, tenui facultate nutritus. Sed cùm iam summis eloquentiæ doctoribus vacaret, in belli ciuilis tempora incidit, quod Augustus aduersus Antonium gessit. Primumq́; post Mutinense bellum, Veteranis (diuiso agro Cremonensi ac Mantuano) ipse quoq; paternis possessionibus deiectus fuit. Postea restitutus beneficio Alphenis Vari, Asinij Pollionis & Cornelij Galli, quibus in Bucolicis adulatur. Deinde per gratiam Mecœnatis in amicitiam Cæsaris ductus est. Vixit pluribus In ocio secutus Epicuri sectam, insigni concordia & familiaritate vsus. Quintilij, Tuccæ & Vari. Scripsit Bucolica, annis natus 28. Theocritum secutus Georgica, Hesiodum & Varronem Æneada ingressus bello Cantabrico, hoc quoque ingenti industria ab Augusto vsque ad bestertium centies honestatus est. Decessit in Calabria annum agens 51. hæredibus Augusto Mecœnate cum Proculo minore fratre, cuius sepulchro, quod est in via Puteolena, hoc legitur epigramma:

Mantua me genuit, Calabri rapuêre, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Æneis seruata est ab Augusto, quamuis ipse testamento cauisset, ne quid eorum, quæ non edidisset, extaret. Quod Seruius Varus testatur epigrammate:

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Vergilius, Phrygium quæ cecinêre ducem,
Tucca vetat, Varusq; simul, tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.

IODO-

IODOCI BADII ASCENSII IN OPERA VERGILIANA quædam præambula, seu prænotamenta scitu digna.

IN exponendis (vt ad Æneida Seruius inquit) authoribus hæc consideranda sunt: Poëtæ vita, titulus operis, qualitas carminis, scribentis intentio, numerus librorum. Poëtæ huius, id est, Publij Virgilij Maronis vitam ipse Seruius illic paucis prosequitur: verùm quia constituimus quæ variè dispersa sunt, in vnum fascem colligere, ne alijs sit inquirendi labor, addam ad Seruianam narrationem Epitomen ex eo libello, quem Donatus de vita Virgilij composuisse dicitur: Idq; tale est: Virgilius Maro modicis parentibus, patre videlicet Marone, & matre Maia, in pago Mantuano, qui Andes dicitur, Cneo Pompeio Magno, ac Marco Licinio Crasso primùm consulibus, Idibus Octobris natus, & à virga laurea, quæ prægnanti matri visa erat in somnis, vel à virga populea, quæ in puerperio eius depacta more patriæ statim coaluit, illiq; consecrata est, Virgilius, & à patre Marone Maro appellatus, vsq; ad septimum annum vixit, deinde anno 17. virilem togam eisdem consulibus iterùm, quibus natus erat, sumpsit: quo die Lucretius obijt. Medicinæ ac Mathematicæ Neapoli pæcipuè incubuit,

quarum peritus Romam se contulit: & magistro stabuli equorum consiliatus, cùm equos varijs ægritudinibus leuasset, nonnullorum etiam progenitores inspectione deprehendit, mox idem in canibus faciens, ob quam rem cùm Augustus illi panes semel atq; iterum multiplicari iußisset, ipseq; de patre suo, de quo dubitabat, certior fieri sperans, ipsum consuluisset, quonam patre ipsum natū putaret, postulata venia. Si, inquit, quod sentio, liberè enuntiare auderem, dicerem te patre pistore genitum, quo responso obstupesceret Augustus, ille pergens: Nam, inquit, pro subtili iudicio meo, panes multiplicari iußisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Qua facetia delectatus Cæsar: ac deinceps, inquit, non à pistore, sed à rege magnanimo dona feres: factusq; est exinde indies Augusto carior, intercessione præsertim Asinij Pollionis, Alpheni, Vari Cor. Galli, & Mecœnatis, qua etiam agros suos recuperauit, quos cum reliquis Mantuanis amiserat: quia post Philippensem victoriam veteranis militibus trium virorum iussu, agri trans Padum diuisi sunt, vt in argumento primæ Eclogæ latiùs dicturus sum. Quia verò Pollionis præcipuè, qui Transpadanæ Italiæ præfectus erat, opera agros suos ab Arrio, seu Claudio receperat, eiusdem cohortatu Bucolicum carmē scripsit, in quo Augusto gratias agit, & Pollioni refert, honestam eius mentionem faciens. Id autem cùm iam viginti octo annorum esset auspicatus, triennio pòst absoluisse: in eoq; Theocritum

rum secutus, non longo interuallo, sed tamen non præiisse dicitur. Deinde Georgica ad imitationem Hesiodi septennio Neapoli absoluit: in quo Opere, quem imitatus est, etiam Macrobio teste, longè superauit. Demum hortante Augusto, Æneida ad imitationem Homeri vndecim annis, vt nunc ferè est, composuit: sed præuentus morte, castigare non potuit. Ad finem tamen perduxisse, ex ea re argutioribus comprobatur, quòd Homeri vtrunque Opus præcipuum, Odysseam dico & Iliada 12. libris æquiparauerit. Nam senis libris, quod ille vigenisquaternis, effecit: virum siquidem in sex prioribus Æneidos, vt ille in 24. Odysseæ canit: arma verò in sex reliquis, vt ille in 24. Iliados. Nam sicut Homerus in Hectore tracto sistit, ne progressus cogeretur ignobilem Achillis mortē describere: ita Virgilius in Turno occiso opus claudit, ne videlicet Æneæ ignobilem quoq; submersionem exequi cogatur. Scripsit longè plura opera, quorum quædam sunt quasi præludia, vt ante Opusculorum eius declarationem latiùs dicturus sum. Cæterùm quia non nihil quoq; dicere constitui, addamus quod diximus de nomine eius, de quo Angelus Politianus vir argutissimus ita differit cap. 77. Centuriæ suæ.

Vergilius dicendúmne sit, an Virgilius, video adhuc inter eruditos ambigi. Cæterùm, vt ego Vergilium dicam magis per e, quàm Virgilium per i, in causa sunt veterrima aliquot monumenta nostræ obseruationi patrocinantia, qui libens equi-

dem subijciam propter propudiosos nescio quos, & æruginis plenos, odio omni fastidioq; dignissimos: qui quanquam semper elementarij, vindicare tamen inter indoctos fautores audent sibi censuram literarum. Et paulò pòst: Inuenies igitur Volscinijs mensam quampiã marmoream vetustissimis peneq; exoletis characteribus intra ædem Christianæ virginis, quæ pro ara est Apostoli Petri, vbi Vergilij legitur, inuenimus autem Sutrij nomen hoc Virgilius ita notatum in mensa item lapidea. Quin Pandectis quoq; his quæ nunc Florentiæ publicè asseruantur, libro ipso Iustiniani Principis archetypo, non aliter quã per e notatur id nomen: sicut etiam in volumine Maroniano literis maioribus parato, quod Romæ in intima Vaticana bibliotheca mirè vetus ostenditur. Præterea commentarium Tyberij Donati nunc in manibus habet Landinus, homo eloquens & eruditus, maioribus notatum vetustis characteribus, cuius auctoritas hoc haud dubium reliquerit. Quod item in codice diui Augustini de Ciuitate Dei ex publica Mediceæ familiæ bibliotheca, neq; non Columella ex priuata eiusdem gentis literis vtroq; Longobardis exarato, tum in Senecæ epistolarum libro peruetere, identidem nunc Iacobo Modesto familiari nostro, & studiorũ adiutori, nunc alijs item nostris eruditioribus, vtcunq; aut res ferat, aut exigatur, ostendimus. Et paulò pòst: Quamuis autem monumenta ista tanta seculorum vetustate roborata, mihi satis ad præsidium sint: tamen res ipsa quoq; adstipula-

tur

tur, & ratio. Nam sicuti à vere dictæ Vergiliæ stellæ sic à Virgilijs ipsis, item à vere, proprium hoc nomen crediderim inclinatum potiùs, hercule, quam à virga, quod quidem nugantur, laurea. Nam id cùm apud auctorem minùs idoneum inueniatur, tum refellitur hoc ipso, quòd multi ante hunc editum Poëtam eodem sunt appellati nomine. Quamdiu igitur aut non testimonium grauius, aut non ratio valentior exhibetur: vtique à vetusta magis consuetudine quam à noua inscitia standum est, vnde hæc sartago loquendi venerit in linguas. Etenim magna pars iuniorum caligamus ad veri conspectum. Quin vt reliqua exequar, Verginius quoque nomen huic finitimum, non Virginius, in marmoreo nuper labro pro æde ipsa diuæ Mariæ maioris, insculptum Romæ animaduertimus.

Hæc & plura vir ille doctissimus, quibus authoritati superiorum dictorum non parum derogatur. Sed vt reliqua persequar iuxta libellum Donati: corpore & statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valitudine varia, nam plerumque ab stomacho & faucibus, ac dolore capitis laborabat, sanguinem etiam sæpiùs eiecit, cibi viniq́ue minimi. Fama est, eum libidinis in pueros pronioris fuisse: sed boni ita eum pueros amâsse putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, quîcùm sæpè non aliter quàm cum filio pernoctasse legitur. Cætera autem vita, ore & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias appellaretur. Vulgò hæc ferè ex Donato. Verùm si ex abundantia cor-

dis os loquitur, quanquam Catullus aliter sentiat. (Nam castum, inquit, esse decet pium Poëtam ipsum, versiculis nihil necesse est) tamen quia castißimus in tota poesi sua repertus est, concederem potiùs ijs qui dicunt, ipsum casto amore prosecutum pueros. Dixi fortè præter opinionem in tota poësi. Nam ex 2. Ecloga Vergil. nemo conuicerit eum de impudico amore loqui: quanquam formæ magis quā animo Alexis captus videatur Corydon. Obscœnum autem poëma, cui Priapeiæ nomen est inditum, Angelus Politianus Ouidianum, non Maronianum esse liquidò probat: Sed hæc de vita, scriptis & moribus, cùm nemo Donati opusculum non habeat, satis visa sunt. Vtrum tamen Donati sit, quamplurimi dubitant. Cùm enim Polit. dicat, quòd quidam nugantur, innuit non esse Donati: quippe de quo non tam irreuerenter loqueretur. Valla etiam adnotans errata illius authoris, præcipuè in malè posita & perperam omissa reciprocatione, dubitat an Donati sint. Cæterùm de nomine parum fidei faciunt tabulæ insculptæ ab artificibus minus literatis & vulgus ferè sequentibus, quod in Italia, vt in Gallia, sæpè in vernacula, e pro i, ponit, vt Verzilio, & vercine, pro Virgilio & virgine, &c. De laude verò eius in poëtica, licet satius sit tacere quàm parum dicere; cùm Macrobius attestetur, nihil ex cuiusuis authoritate illi accedere posse, tamen qui abundè legere volet, ea leget quæ vir eloquentißimus & doctißimus Christophorus Landinus egregiè locutus est, quæ sub Æneide

decla-

declaraturi sumus: quia hic nimis excrescere*mus*, si singula notatu digna reponere vellemus.

Tituli operum singulis patebunt suis in locis. Vt verò qualitates in singulis facilius explicem, meminerimus primò (quod Mancinellus collegit) dicendi genera & in carmine & in soluta oratione probabilia esse tria: Huber. gracile, mediocre, Huberi dignitas atq; amplitudo est: Gracile venustas, & subtilitas: Mediocre in confinio est, vtriusq; modi particeps. Vera autem & propria huiusmodi formarum exempla in latina lingua Marcus Varro esse dicit, hubertatis Pacuuium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium: Sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Homero, sunt tria tribus: Magnificum in Vlysse, & huber est. Subtile, in Menelao & cohibitum est. Mistum, moderatumq; in Nestore. De quibus omnibus Aulum Gellium libro 7. legito. Apud Macrobium verò lib. 5. dicendi genera quatuor esse leges. Copiosum, in quo Cicero denominatur: Breue, in quo Salustius regnat: Siccum, quod Frontoni asscribitur: Pingue & floridum in quo Plin. Secundus luxuriatur. Sed apud vnum Maronem hæc quatuor genera reperies: varijs quidem locis etiam tria: Nam gracili in Bucolicis vtitur, habere in Æneide; mediocri in Georgicis. Hæc ille. Addamus & hæc Donati poëmatis stili genera tria esse. Aut etiam actiuum, vel imitatiuum est, quod Græci δραματικὸν appellant, in quo personæ loquentes introducuntur, sine poëtæ interlocutione: vt sunt

vt sunt tragœdia, & comœdia, & mimi: quo genere scripta Ecloga est prima; scilicet: Tityre tu patulæ. Et: Quo te Mœri pedes. aut enarratiuum: quod Græci δραματικὸν appellant, in quo poëta ipse loquitur, sine interruptione personæ: vt tres primi Georg. lib. itē Lucretij carmina. Aut commune vel mistū, quod Græci μικτὸν appellāt: vbi & poëta ipse loquitur, & introductæ personæ, vt Virgilij Aeneis.

Scribentis intentio, seu potiùs propositum, ac ratio (nam intentio à doctis in ea significatione, qua vulgò accipitur, rarius vsurpatur) in varijs operibus varia est. Verùm in vniuersali triplex esse videtur. Prima, vt Græcos illos quos imitatos dixi, imitetur. Secunda, vt vitæ humanæ maximè in agro, vbi natus est, vitam triplicem, triplici stylo, tripliciq́; poëmate consequatur. Nam prima est rusticis pecoris cura: deinde agrorum: quorum cultu indurati, tandem ad arma gerenda idonei censentur. Tertia verò, vt reipublicæ quàm maximè consulens, vitæ munus à DEO si iniunctum honesto & memorabili facinore expleat, seq; aliquando vixisse testetur. Nam vt ad sextum Aeneidos dicit Seruius, nulla poësis accepta fuit Romanis, quæ non & bonis moribus, & reipub. prodesset, quibus Virgiliana nimirum quàm maximè prodest. Nam & in hoc seculo virtutibus honesta præmia, & grauia vitijs supplicia constituta docet, & in futuro. Nam sexto Aeneid. diuino planè libro, carmina, quo à catholicis nostris enumerantur ordine, apud inferos puniri docet,

vt illic

vt illic videre licet. Numerus verò librorum in singulis operibus sic se habet: Bucolicorū vnus tantum est liber: quamuis de Eclogis multi dubitant. Quæ licet decem sint, incertum tamen est quo ordine scripta sint. Plerique duas certas volunt, ipsius testimonio, vltimam, vt Extremum hunc, & primam, vt in Georg. Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi. Alij primam illam volunt. Prima Syracusio dignata est ludere versu. In Georg. verò vnum Hesiodi librum diuisit in quatuor: quod ratione non caret. Nam omnis terra (vt etiam Varro docet) quadrifariam diuiditur: Aut enim aruus est ager, id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantùm & animalibus vacat: aut florens, in quo sunt horti apibus congruentes, & floribus. Malè autem Georgicorum quidam duos tantùm esse asserunt libros, dicentes Georgica esse γῆς ἔργον, id est terræ operam, quam primi duo continent libri: nescientes, tertium & quartum licet Georgicam non habeant, tamen ad vtilitatem rusticam pertinere. Nam & pecora & apes habere, studij est rustici: licet poßimus agriculturam in duobus sequentibus inuenire. Aeneidos verò duodecim libros scripsit, nec plures, sex libris comprehendens quod Homerus vigenisquaternis. Vnde miserè errant, qui poëtam vltrò progressurum fuisse somniant, ni morte præuentus fuisset: cùm iam operis finem, sed adhuc non castigationem attigerit.

BVCO-

BVCOLICORVM VIRGILII FIGVRA.

P. VER-

P. VERGILII MARONIS BVCOLIcon Ecloga I. Tityrus.

MELIBOEVS, TITYRVS.

ITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi, — Propositio per antite sin.
Syluestrem tenui Musam meditaris auena.
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua; — Metonimia Anaphora
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in vmbra,
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.
TI. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit: — Pathos à loco.
Namq́ erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem calamo permisit agresti.
ME. Nõ equidẽ inuideo: miror magis: vndiq; totis
Vsque adeo † turbatur agris, en ipse capellas — al. turbamur.
† Protinus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco. — protenus.
Hîc inter densas corylos modò namque gemellos,
Spem gregis, ah silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus: — (Omen.)
Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iste Deus qui sit, da Tityre nobis.
TI. Vrbem, quam dicunt Romã, Melibœe, putaui, — Collatio Bucolica.
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ouium teneros depellere fœtus.

Laus vrbis Romę & est cōparatio inęquę. Periphr. senect. Amarillis, Roma: Galatea, Mantua.

Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Nôram: sic paruis componere magna solebam.
Verùm hæc tantū alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
ME.†Et quæ tanta fuit Romā tibi causa videndi?
TI. Libertas: quæ sera tamen respexit inertem,
Candidior postquam tondenti barba cadebat.
Respexit tamen & longo post tempore venit.
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Nanq; (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi,
Nō vnquā grauis ære domū mihi dextra redibat.

†mala. Pathos à ruris amœnitate.

ME. Mirabar quid mœsta Deos, Amarylli, vocates,
Cui pendere sua paterèris in arbore † poma:
Tityrus hinc aberat: ipsæ te tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
T. Quid facerem? neq; seruitio me exire licebat,

Augustum.

Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.
Hîc illum vidi iuuenem, Melibœe quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

*primum.

Hîc mihi responsum * primus dedit ille petenti:
Pascite, vt ante, boues pueri, submittite tauros.
ME. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt,

Finguntur duo senes. Descriptio ruris Vergiliani.

Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosoq; palus obducat pascua iunco:
Non insueta graueis tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex. hic inter flumina nota,

Pedum & sarculum.

Et fontes sacros, frigus captabis opacum,
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes

Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro. — Hipallage.
Hinc alta sub rupe canet frondatur ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aërea cessabit turtur ab vlmo.
TI. Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,
Et freta destituent nudos in littore pisces: — Ab impossibilibus.
Ante pererraris amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthꝰ bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc alij sitienteis ibimus afros: — Antithesis.
Pars Scytiã, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo post tempore fines, — Vide Ang. Pol. in misc. cap. 37.
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas!
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciues
Perduxit miseros? en queis consueuimus agros? — Exclamatio aduersus bellum ciuile.
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam fœlix pecus, ite capellæ: — Apostrophè.
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente, capellæ,
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.
TI. Hic tamẽ hac mecũ †poteris requiescere nocte — †Hanc noctem. Charisius. †poteras.
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresq; cadunt altis de montibus vmbræ.

ECLOGA II. ALEXIS

POETA.

Videtur hęc Ecloga continere poetę querimoniã q paru gratiosus apud Augustum esset.

FOrmosum pastor Coridon ardebat Alexin,
Delicias domini, nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, vmbrosa cacumina, fagos
Aßiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus & syluis studio iactabat inani.
COR. O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas.
Nil nostri miserere, mors me denique cogis.
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant,
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos.
Thestylis & rapido feßis messoribus æstu
Allia, serpillumque herbas contundit olenteis.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nònne fuit satius tristeis Amaryllidis iras,
Atq; superba pati fastidia? nonne Menalcam
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori:
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur,
Despectus tibi sum, nec quis sim queris Alexi,
Quàm diues pecoris niuei, quàm lactis abundans,
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.
Canto, quæ solitus si quando armenta vocabat
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho
Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cũ placidũ ventis staret mare. non ego Daphnim
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura
Atque humileis habitare casas, & figere ceruos,
Hædorumq; gregem viridi compellere hibisco.

Propositio páthos à tẽpore,

Increpatio quòd satius fuisset prioribus amoribus perfrui. Epiphonema.

Amphion poëta fuit, qui cõciuit saxa vt in mœnia cõ irẽt, ita Thebas cõditas esse aiunt.

Amplificat studiũ musicæ & pastorũ cõdit o-

Mecum vnà in syluis imitabere Pana canendo. — nẽ exẽplo Panos.
Pan primus calamos cera coniungere plures — Cicutis,
Instituit: Pan curat oues, ouiumq; magistros, — cannarum internodijs.
Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Ex dixit moriens, Te nunc habet ista secundum. — A difficultate & numero.
Dixit Damœtas, inuidit stultus Amyntas.
Præterea duo, nec tutà mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus ambo,
Bina die siccant ouis vbera: quos tibi seruo.
Iam pridem à me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munere nostra.
Huc ades ô formose puer: tibi lilia plenis — Pathos.
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi. — Coaceruatio.
Tum casia atque alijs intexens suauibus herbis, — A more pictorum translatio.
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasq; nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addã cerea prunã, & honos erit huic quoq; pomo.
Et vos ô lauri, carpam, & te proxima myrte: — Non dubiũ est, quin Alexin Augustũ velit intelligi.
Sic positæ quoniam suaueis miscetis odores.
Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec si muneribus certes, concedat Iolas. — Iolam bonum ciuem
Eheu quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quẽ fugis ah demens? habitarũt Dij quoq; syluas, — Rursus hortatur Alexin
Dardaniusq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.

Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cythisum sequitur, lasciua capella,
Te Corydon ô Alexi. Trahit sua quenq; voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen vrit amor: quis .n. modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cœpit?
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
Quin tu aliquid salte potius, quorum indiget vsus
Viminibus, molliq; paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

vt se redamet. Ab exemplo Epiphanima.

Castigatio

Argumentatur ab vtili.

ECLOGA TERTIA.

PALAEMON.

MENALCAS, DAMOETAS. PALAEMON.

DIc mihi, Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
Da. Non, verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.
ME. Infœlix ô semper oues pecus ipse Neæram
Dum fouet, ac, ne me sibi præferat illa veretur,
Hic alienus oueis custos bis mulget in hora,
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
Da. Parcius ista viris tamē obijcienda memento.
Nouimus & qui te transuersa tuentibus † hircis,
Et quo (sed faciles nymphæ risere) sacello.
ME. Tum credo cum te arbustū vidêre myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
Da. Aut hic ad veteres fagos, cū Daphnidis arcū
Fregisti, & calamos: quæ tu, peruerse menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas,
Et si non aliquà nocuisses, mortuus esses,

Ex Theocrito sumpta, & ad imitationē Græcam scripta: Obiectio furti.

Detractio, & est Sarcasmos.

Iurgia. † hirquis.

In eos conuenit, qui aliquid dicunt, quod nihil ad rē facit.

ME.

ME. Quid domini faciant, audet cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis pessime, caprum
Excipere insidijs, multum latrante Lycisca?
Et cum clamarem, Quo nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus: tu post carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
ME cantãdo tu illum? aut vnquã tibi fistula certa
Iuncta fuit? non tu in triuijs, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid possit vterq; vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. De grege nõ ausim quicquã deponere tecum:
Est mihi namq; domi pater, est iniusta nouerca:
Bisq; die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere maius,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, celatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno † facili super addita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon, & quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
Tempora quæ messor, quæ coruus arator haberet.
Nec dum illis labra admoni, sed condita seruo.
DA. Et nobis idem Alcymedon duo pocula fecit.
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio posuit, syluasq; sequentes.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.

In eos conuenit, barbaros nimirum & indoctos, qui, quicquid faciũt, intempestiue agunt.

Occasio certaminis à fertilitate & ætate certamen.

Ratio.

† Fragilis.

Archimedis periphrasis.

Si ad vitulā spectes, nihil est quòd pocula laudes.
ME. Nūquā hodie effugies: veniā quocūq; vocaris.
Audiat hæc tantùm vel qui venit ecce Palæmon.
Efficiam posthàc ne quenquam voce lacessas.
DA. Quin age si qd habes, in me mora nō erit vlla.
Nec quenquam fugio: tantùm vicine Palæmon.
Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas.
PA. Dicite, quādoquidē in molli cōsedimus herba,
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent syluæ, nunc formosiss imus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.
DA. Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. (me
Amores. ME. Et me Phœbus amat, Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, & suaue rubens hyacinthus.
DA. Malo me Galatea petit, lasciua puella:
Contentio Per Antonomasiam, sitā Galateam Venerē appellat. Et fugit ad salices, & se cupit antè videri.
ME. At mihi sese offert vltro meus ignis Amyntas,
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: nāq; notaui
Ipse locum, aëreæ quò congessere palumbes.
ME. Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
Liptote. DA. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est.
Partem aliquam venti diuûm referatis ad aures.
Petitio. ME. Quid prodest, quod me ipso animo nō spernis,
Si dū tu sectaris apros, ego retia seruo? (Amynta.
DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.
duplicatio paradi... asto Cùm faciam vitula profrugibus ipse venito.
ME. Phyllida amo ante alias: nā me discedere fle-
E. longum formose vale, vale, inquit Iola. (uit

DA.

DA. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ,
ME. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.
DA. Pollio amat nostrā, quāuis sit rustica musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro. (rum,
ME. Pollio & ipse facit noua carmina; pascite tau
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
DA. Qui te Pollio amat, veniat quo te quoq; gau-
Mella fluāt illi, ferat & rubus asper amomū. (det:
ME. Qui Bauiū nō odit, amet tua carmina Maui:
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos:
D. Qui legitis flores, & humi nascētia fraga, (ba.
Frigidus o pueri, fugite hinc, latet anguis in her-
ME. Parcite oues nimiū procedere; non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
DA. Tityre pascentes à flumine reijce capellas.
Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
ME. Cogite oues pueri: si lac præceperit æstus,
Vt nuper, frustra pressabimus vbera palmis.
DA. Eheu quā pingui macer est mihi taurus in ar-
Idē amor exitiū est pecori, pecorisq; magistro. (uo
ME. His certè neq; amor causa est: vix ossib. hærēt'
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apol-
Treis pateat cœli spacium, non amplius, vlnas. (lo,
ME. Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores & Phyllida solus habeto.
PA. Non nostrū inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic. & quisquis amores
Aut metuet dulceis, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt.

Pollionis encomiū.

Taxat poëtam quendam qui carpere ausus fuit Pollionem.

Allegoria.

Perceperit Gil.

Fascinare magicū verbum. Vide Petrū Crinitum lib. 3 de honesta disciplina cap. 3.

Allegoriæ. Clausula rustica.

ECLOGA IV. POLLIO.

Poeta Solvs.

Inuocatio cum propositione. Orditur à descriptione temporis, velut publica voce testatū faciens Augustum noui seculi authorem esse.

SIcelides Musæ, paulò maiora canamus;
Non omnes arbusta iuuant, humilesq́; myricæ.
Si canimus syluas, syluæ sunt Consule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas;
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo,
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teq́; adeo decus hoc æui, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses,
Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua soluent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diuisq́; videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
Pacatumq́; reget patrijs virtutibus orbem.

Puerites Aurei seculi incremēta confert cum incremētis pueri Anaphora Adolescentia.

At tibi prima puer, nullo munuscula cultu.
Errant eis hederas passim cum baccare tellus,
Mistaq́; ridenti colocasia fundet acantho:
Ipse lacte domum referent distenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones,
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet, Aßyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus.
Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultisq́; rubens pendebit sentibus vua,

Et

Et duræ quercus sudabunt roscida mella. ccupatio
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetyn ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri insindere sulcos.
Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo Propositio
Delectos heroas: erunt etiam altera bella, per congeriem.
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmatā virum te fecerit ætas, Iuuentus.
Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoq; iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti Hypallage
Murice, iam croceo mutabit vellera luto; Peroratio.
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia secla, suis dixerunt, currite, fusis Apostrophe ad Augustum.
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit iam tēpus) honores,
† Chara Deûm soboles, magnū Iouis incrementū: † Clara.
Adspice conuexo nutantem pondere mundum,
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Adspice venturo lætentur vt omnia seclo.
O mihi tam longe maneat pars vltima vitæ
Spiritus, &, quantum sat erit tua dicere facta: Non, nec, negant.
Nō me carminibus vincet nec Thracius Orpheus, Amplificat & exaggerat.
Nec linus: huic mater quāuis, atq; huic pater adsit
Orphëi Calliopeia, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
† Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum. † Pan Deus vide Aug. Pol. Miscel c.c.d.
Incipe parue puer risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Inci-

Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V DAPHNIS.

MENALCAS, MOPSVS.

Deflet Poeta mortem Daphnidis, capitis nō Augustus Cæsar est, id Iulius.

CVr non Mopse (boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leueis, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter consedimus vlmos?
MO. Tu maior: tibi me est æquū parere, Menalca,
Siue sub incertas Zephyris motantibus vmbras,
Siue antro potiùs succedimus. adspice vt antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.

† certat.

ME. Montib. in nostris solus tibi † certet Amyntas
MO. Quid si idem certet Phœbū superaret canēdo?

Argumentum cantilenarum.

ME. Incipe, Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes
Aut Alconis habes, laudes, aut iurgia Codri.
Incipe, pascentes seruabit Tityrus hœdos.
MO. Imo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas

Comparatio bucolica.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis;
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

propositio

MO. Sed tu desine plura puer: successimus antro.
Exstinctum Nymphæ crudeli funere Daphin
Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Cùm complexa sui corpus miserabile nati

Argumentum

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boues ad flumina: nulla neq; amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Daphni

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq́ feri, siluæq́ loquuntur,
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thyasos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes, vt pinguibus aruis:
Tu decus omne tuis, postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquid Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus horrea sulcis.
Infœlix lolium & steriles dominantur auenæ:
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humũ folijs, inducite† fontibus vmbras
Pastores, mandat fieri sibi talia Daphnis,
Et tumulũ facite, & tumulo super addite carmẽ:
Daphnis ego in syluis hinc vsq́ ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poëta,
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum,
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solùm æquiparas, sed voce, magistrũ.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocũq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus: Daphninq́ tuum tollemus ad astra,
Daphnin ad astra feremus. amauit nos quoq́ Da-
Mo. An quicquã nobis tale sit munere maius? (phnis.
Et puer ipse fuit cantari dignus, & ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus insuetum miratus† limen Olympi,
Sub pedibusq́ videt nubes, & sidera Daphnis.
Ergo alacreis syluas, & cætera rura voluptas

Pana-

Festa. Iulius enim Cesar Bacchanalia Romæ instituit.

Comparationes Bucolicæ.

Frõdibus.

Epitaphiũ Daphnidis.

altera pars eclogæ, diuinitas Daphnidis

†lumen.

Panaque pastoresq́; tenet, Dryadasq́; puellas;
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditātur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitiæ voces ad sidera iactant
Intonsi montes, ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille, Menalca.
Sis bonus ó, felix tuis: en quatuor aras.
Ecce duas tibi Daphni, duoq́; altaria Phœbo,
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasq́; duos statuam tibi pinguis oliui:
†Altaris Et multo in primis hilarans † conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si meßis, in vmbra.
†Arsysia. Vina nouum fundam calathis † aruisia nectar,
Cantabunt mihi Damœtas & Lycius Aegon:
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, & cum solennia vota
Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit:
Dumq́; thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenq́; tuū, laudesq́; manebunt.
Vt Baccho, Cererią́; tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoq́; votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neq́; me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin
Hæc eadem docuit, Cuium pecus, an Melibœi?
MO. At tu sume pedū, quod, me cùm sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis, atq́; ære, Menalca.

Hunc Antiginem choraulem fuisse perhibent.

ECLO-

ECLOGA VI. SILENVS.

POETA.

PRima † Syracusio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit syluas habitare Thalia, — †Syracosio. Præfatio est cur canat Bucolicum carmen.
Cum canerem reges & prœlia, Cynthius aurem
Vellit & admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; super tibi erũt, qui dicere laudes
Vare, tuas capiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoq;, si quis — Amplificatio.
Captus amore leget, te nostræ, Vare, myricæ
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior vlla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Manasylus in antro
Silenum pueri somno vidêre iacentem, — Narratio.
Inflatum hesterno venas, vt semper Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
Agreßi (nam sæpe senex spe carminis* ambos — *Ambo, Charisius.
Luserat) iniiciũt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisq; superuenit Aegle, — Palilogia
Aegle Naidum pulcherrima: iamq; videnti — Aegle. splendor.
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inquit:
Soluite me pueri, satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit, simul incipit ipse.
Tum verò in numerum Faunosque ferasq; videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnasia rupes:

Ismaros.

Nec tātū Rhodope miratur, & † Ismarus Orphea.
Nanque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarumq́; animæq́; marisq́; fuissent,
Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis

Allusio ad Chaos.

Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis:
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas:
Iamq́; nouum terræ stupeant lucescere Solem:
Altius atq́; cadant summotis † nubibus imbres:
Incipiant syluæ cùm primum surgere: cumq́;
Rara per ignotos errent animalia montes.

†ignibus.

Hinc lapides Pyrræ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasq́; refert volucres, furtūq́; Promethei.
His adiungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamâssent, vt littus Hyla Hyla omne sonaret:

Amplificatio ab exēplo Pasiphaes.

Et fortunatam si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen, niuei solatur amore iuuenci.
Ah virgo infœlix quæ te dementia cœpit?
Prœtides implêrunt falsis mugitibus agros:
At non tā turpes pecudum tamen vlla secuta est

Pathos à minore.

Concubitus, quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in læui quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infœlix, tu nunc in montibus erras:

Hypotyposis. A verbo

Ille latus niueum molli vultus hyacinto,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas, (phæ
Aut aliquā in magna sequtur grege. claudite Nym
Dictææ, Nymphæ nemorum iam claudite saltus.
Si quà forte ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bonis vestigia, forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum
Perducant aliquæ stabula ad Cortinia vaccæ.
Tum canit Hesperidum mirantem mala puellam.

Tum

Tum Phaëtontiades musco circundat amaræ
Corticis atque solo proceras erigit alnos
Tum canit errantem Permeßi ad flumina Gallũ,
Aonas † ad montes vt duxerit vna sororum,
Vtque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro
Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
Ascreō quos antè seni, quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornes.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo,
Quid loquar? aut Scyllã Nisi, † quam fama secuta (est,
Candida succinctam latrãtibus inguina monstris,
Dulichias vexâsse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerâsse marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit:
Quo cursu deserta petiuerit, & quibus antè
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia quæ Phœbo quondam meditante beatus
Audijt Eurotas, iußitque ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles;
Cogere donec oues stabulis, numerumque referre
Iußit & inuito proceßit vesper Olympo.

Transgreßsio. Canis Phaetontiades mutatas in alnos Laus, Galli Poëtæ.

† in.

Antonomasia. hoc est, Apollini consecrati.

† aut quam

Tapinosis.

Clausula Synthetos Echo.

ECLOGA VII. MELIBOEVS.

CORYDON, THYRSIS.

FOrtè sub arguta considerat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrsis in vnum:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas:

Exemplum copiæ nobis exhibet poëta, perinde ac in tertia fecit

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerrauerat, atq; ego Daphnim
Adspicio; ille vbi me contra videt ocyùs inquit,
Huc ades, ô Melibœe; caper tibi saluus & hœdi:
Et si quid cessare potes, requiesce sub vmbra.
à loco. *Huc ipsi potum venient per prata iuuenci.*
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eq; sacra resonãt examina quercu.
Quid facere? neq; ego Alcippẽ, nec Phyllida habebam,
Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside magnũ.
Post habui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere; alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
C. Nymphæ noster amor, Libethrides, aut mihi carmen
Quale meo Codro, cõcedite: (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
TH. Pastores hedera crescentem ornate poetam
Arcades, inuidia rumpantur vtilia Codro:
Aut si vltra placitum laudârit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
Amplificatio à simili. *CO. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, paruus*
Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabit suras euincta cothurno.
TH. Sinum lactis & hæc te liba, Priape quotannis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
CO. *Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
Candidior cygnis, hedera formosior alba:
Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. *Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis,* Inuersio.
Horridior rusco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est. Pathos amatorium per hyperbolen.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
CO. *Muscosi fontes, & somno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite: iam venit æstas Precatio à tempestate
Torrida, iam læto † turgent in palmite gemmæ.
TH. *Hic focus, & tædæ pingues, hic plurimis ignis* † turgunt.
Semper & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
CO. *Stant & iuniperi & castaneæ hirsutæ,* Descriptio autumni. de absentis pueri.
Strata iacent passim sua quæq; sub arbore poma.
Omnia nunc rident: at si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.
TH. *Aret ager, vitio moriens sitit aëris herba,*
Liber Pampineas inuidit collibus vmbras:
Phyllidis aduentu nostræ nemus omne virebit, distributio
Iuppiter & læto descendet plurimus imbri.
CO. *Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho.*
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in syluis pulcerrima, pinus in hortis,* Collatio arborum.
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.

Sæpius at si me, Lycida formose reuisas.

Epilogus. Fraxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis. (sim.

ánthyſaſis, intentio. ME. Hæc memini, & victũ frustra cõtendere Thyr-

Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII. PHARMACEVTRIA.

DAMON, ALPHESIBOEVS, POETA.

Propositio

PAstorum Musam Damonis & Alphœsibei,

hyperbole

Immemor herbarum quas est mirata iuuencæ

Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,

Et mutata suos requiêrunt flumina cursus,

Damanis Musam dicemus, & Alphœsibei,

Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui

Extenuat.

Siue oram Illyrici legis æquoris, en erit vnquam

Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?

En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem

Allegoria.

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?

Narratio á temporis descriptione,

A te principium, tibi desinet: accipe iussis

Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circũ

Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis discesserat vmbra,

Fingit Damonẽ manẽ primum lamentari, & querelam ordiri carmine vt qui per totam noctẽ cruciârit se recordatione

Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est:

Incumbens tereti Damon sic cœpit, oliuæ.

DA. Nascere præq; diẽ veniens age Lucifer almum:

Coniugis indigno Nisæ deceptus amore

Dum queror, & diuos (quanquam nil testib. illis

Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Mænalus argutumq; nemus pinosq; loquentes

Semper habet, semper pastorum ille audit amores:

Pa-

Panaque qui primus calamos non passus inertes. — calamitatis ac tandem in has erumpat lamentationes.
Incipe menalios mecum, mea tibia versus.
Mopso nisa datur: quid non speremus amantes?
Iungentur iam gryphes equis, æuoq; sequenti
Cum canibus † timidi venient ad pocula damæ. — † pro timidæ, Charisius.
Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor:
Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus Oetã.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia versus. — Epimone.
O digno coniuncta viro, dum despecis omneis: — Insultatio.
Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ, — † promissaque.
Hirsutumq; supercilium, † prolixaq; barba:
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia versus.
Sepibus in nostris paruam te roscida mala,
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab vndecimo † tum me iam cœperat annus: — † id est decimum tertium agebã.
Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error. — exclamatio
Incipe Mænalios mecum, mea tibia versus. — Gnomyky.
Nunc scio quid sit amor: duris in cotibus illum — Epimone.
† Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamãtes,
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt. — Petrus Bẽbus legit, Aut Imarus, in lib. de Culice, Vergi.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoq; mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoq; mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia, versus.
Nunc & oues vltrò fugeat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus, narcisso floreat aluus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cygnis vlulæ, sit Tityrus Orpheus:

Orpheus in sylvis, inter delphinas Apion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare: viuite sylvæ.
Præceps aërij specula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia, versus. (bœus,
Omnes hostię solebát vitta circũdari. Hic altare transfertur ad victimas.
POE. Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesi-
Dicite Pierides: non omnia possumus omnes.
DAM. Effer aquã, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenasque adole pingues, & mascula thura,
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus, nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina ducite Daph-
Carmina de cælo possunt deducere lunam: (nim.
Ab exéplo
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssei:
Frigidus in pratis cantãdo rumpitur anguis. (nim,
Ducite ab vrbe, domũ mea carmina ducite Daph-
Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo, terq; hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet. (nim.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina ducite Daph-
Necte tribus nodis ternos, Amarylli colores. (cto.
†modo.
Necte Amarylli † nodos, & Veneris dic vincula ne-
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina ducite Daph-
Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit (nim
Vno eodemq; igni sic nostro Daphnis amore.
Sparge molã, & fragileis incẽde bitumine lauros,
Daphnis me malus vrit: ego hanc in Dapnide lau-
rum. (nim.
Similitudo Bucolica. cum imprecatione.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos

Propter aquæ riuum viridi procumbit in † vlua | † Herbæ ac commodatio.
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi (nim.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit, | Iurgium est amantis.
Pignora cara sui, quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando; debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Has herbas, atq; hæc põto mihi lecta venena, (nim.
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto. | ab auctore probat efficaciam veneficij, & à loco.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim, sæpe animas imis excire sepulcris,
Atq; satas alio vidi traducere messes. nim.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Fer cineres, Amarylli, foras, riuoq; fluenti,
Transq; caput iace, ne respexeris, his ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deus, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph- | Euẽtus boni omen.
Adspice, corripuit tremulis altaria flammis (nim.
Sponte sua dum ferre moror, cinus ipse: bonum sit.
Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat. | † Cant. & Palm. omina.
Credimus? an, qui amãt, ipsi sibi † somnia fingũt.
Parcite, ab vrbe venit, iam parcite carmina,
Daphnis.

ECLOGA IX. MOERIS.

LYCIDAS MOERIS.

QVo te Mœri pedes? an, quo via ducit in vrbẽ? | Occasio fingitur. Is .n. qui prædiis Vergilij præerat, Arrio munus affert. † Lege fors
MOE. O Lycida, viui peruenim⁹, aduena no
(Quod nunquã veriti sumus, vt possessor agelli (stri
Diceret, hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
Hanc victi tristes, (quoniam † sors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

LY. Certè equidẽ audierã quà se subducere colles
Incipiunt, molliq́; iugum demittere cliuo.
Vsq́; ad aquã, & veteris iã fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum seruasse Menalcam.
MOE. Audieras & fama fuit: sed carmina tantũ
Nostra valent Lycida, tela inter Martia quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod nisi me quacunq́; nouas indicere lites
Antè sinistra caua monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipse Menalcas.
LY. Heu cadit in quenq̃ tãtũ scelus? heu tua nobis
Penè simul tecum solatia rapta Menalca?
Quis caneret nymphas? quis humũ florentibus her-(bis
Spargeret? aut viridi fonteis inducere vmbra?
Vel quæ sub legi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, dum redeo (breuis est via) pascere capellas,
Et potum pastas age, Tityre; & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
MOE. Imo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat:
Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicinæ Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.)
LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cythiso pastæ †distentent vbera vaccæ.
Incipe si quid habes: & me fecere poëtam
Pierides: sunt & mihi carmina: me quoq́; dicunt
Vatem pastoes: sed non ego credulus illis.
Nam neq́; adhuc Varo videor, nec dicere Cinnæ
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
MOE. Id quidẽ ago, & tacit⁹, Lycida, mecũ ipse vo-(luto,
Si valeã meminisse: neq́; est ignobile carmẽ.

Pathos, & est magna exaggeratio sceleris

quia mœris bene precatus fuerat, Vergilio, vicissim Lycidas bene precatur Mœri, & prouocat ad recitandũ carmen aliquod.

†Lamb. distendant.

Huc

Huc ades ô Galatea: quis est nam ludus in vndis?
Hîc ver purpureum, varios hic flumina circúm
Fundet humus flores, hîc candida populus antro
Imminet. & lentæ texunt vmbracula vites.
Hûc ades, insani feriant sine littora fluctus.
LY. Quid? quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos signorum suspicis or-
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum: (tus? Aliud canticum de Iulio Cæsare.
Astrum. quo segetes gauderent frugibus & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere, Daphni, pyros, carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoq;: sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoq; Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrin vidêre priores; Parœmia est.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
LY. Causando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes Interrumpit.
(Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeò media est nobis via, namq; sepulchrum Ab opportuno.
Incipit apparere Bianoris: hic, vbi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic, Mœri, canamus,
Hic hœdos depone, tamen veniemus in vrbem:
Aut si nox pluuiam ne colligat antè veremur,
Cantantes licet vsq; (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo. Comes facundus in via pro vehiculo est.
MOE. Desine plura puer: &, quod nunc instant, agamus
Carmina tum melius, cùm venerit ipse, canemus.

Ecloga x.

GALLVS.

Jnuocatio.
Propositio
Gallus Afinij Pollionis filius.
Poeta fuit.
Hūc increpat poeta hic, quod se nimium discruciet, quod à se sit alienata puella. Est autem ciuilis increpatio.

EXtremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi non fluctus subter labere Sicanos.
Doris amara suam non intermisceat vndam.
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia syluæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neq; Parnaßi vobis iuga, nam neq; Pindi
Vlla moram fecere, neque Aoniæ Aganippæ.
Illum etiam lauri, illum etiam fleuere myricæ;
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Mœnalus & gelidi fleuerunt saxa Lycei.
Stant & oues circum, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, diuine poeta:
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis.
Venit & vpilio, tarde venere † bubulci: († subulci.)
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes vnde amor iste, rogant: tibi venit Apollo. (dehortatio)
Galle, quid insanis? inquit tua cura Lycoris,
Perq; niues aliū, perq; horrida castra secuta est. (Amplificatio.)
Venit in agresti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans:
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
†Et quis erit modus? inquit: amor nō talia curat. (†Ecquis.)

Nec

Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis.
Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen, cantabitis Arcades inquit.
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades, ô mihi tum quam molliter ossa quiescant
Vestra, meos olim si fistula dicat amores!
Atque vtinam ex vobis vnus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certe siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
Seu quicunque furor (quid tum, si fuscus amyntas
Et nigræ violæ sunt, & vacinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis légeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:
Hic nemus, hic ipso tecum consumere æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque aduersos detinet hostes.
Tu procul à patria († nec sit mihi credere) tantum
Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas,
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est, in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq; meos incidere amores
Arboribus, crescent illæ, crescetis amores.
Interea † mistis lustrabo Mænala nymphis.
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora. Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes videor, lucosq; sonanteis
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc sit nostri medicina furoris.

Fingit Gallum respõdentem vt magis ob oculos ponat hominis insaniã.

Obiectio. Dilutio p reiectionẽ.

† Ne

Disceptat, quorsum se conferat amorẽ euitaturus.

† Mystis

Mutat superius consilium.

Aut

Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neq; Hamadriades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent, ipsæ rursus, concedite syluæ.
†vestri *Non illum† nostri possunt mutare labores:*
Nec si frigoribus medijs Hebrumq; bibamus,
Exaggeratio. *Sithoniasq; niues hyemis subeamus aquosa:*
Nec, si cùm moriens alta liber aret in vlmo,
epiphonyma, *Aethiopum versemus oues sub sidere Cancri.*
Omnia vicit amor: & nos cedamus amori.
Epilogus. *Hæc sat erit Diuæ vestrum cecinisse Poëtam,*
Dum sedet & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo,
Periodus. *Gallo, cuius amor tantum mihi creßit in horas,*
Bucolica. *Quantum vere nouo viridis se subijcit aluus.*
Surgamus, solet esse grauis cantantibus vmbra,
Iuniperi grauis vmbra; nocent & frugibus vmbræ
Ite domum saturæ, venit Hesperus ite capellæ.

FINIS.

HERENNI MODESTINI. I. C.
in primum Georgicorum Argumentum, quod prius Nasoni adscribebatur.

QVid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
†cultumq? *Semina quo iacienda modo, †cultusq; locorum*
†Et docuit †cum. *†Edocuit, messeis magno† olim fœnore reddi.*

LIBRI I. GEORGICO-RVM FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS GEORGICON.
Liber primus.

Ad Mæcenatem.

Exorditur à propositione totius cum enumeratione partium.

Vid faciat lætas segetas, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmisque adiungere vites
Conueniat; quæ cura boum † quis cultus habendo
Sit pecori atq; apibus quanta experientia parcis:

†qui

Inuocatio

Hinc canere incipiam. Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres, vestro si numine tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaque inuentis Acheloia miscuit vuis,
Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesq; puellæ,
Munera vestra cano: tuque ô, cui prima frementē
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ

Aristeum intelligit, de quo Iustin. lib. 1. Dion. l. 15.

Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci,
Ipse nemus linquens patrium, saltusque Lycei
Pannonium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ô Tegeæe fauens, oleæq; Mineruæ
Inuentrix, vncique puer monstrator aratri:

Triptolemus.

Et teneram ab radice ferens, Syluane, cupressum,
Dijque Deæque omnes studium quibus arua tueri:
Quique nouas alitis non vllo semine fruges.
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.

Tuq;

Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est: vrbesne inuisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;
An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi seruiat vltima † Thule.
Teque sibi generum Thetis emat omnibus vndis;
Anne nouum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter, chelasque sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens:
Scorpius, & cæli iusta plus parte reliquit.
Quicquid eris (nā te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamuis Elysios miretur Græcia campos.
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes
Ingredere, & votis iam nunc assuesce vocari.

Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Ille seges demum votis respondit auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
At prius, ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ,
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt

Adulatur Augusto.

† Insula Oceani. Plin. lib. 2.

Virgo Chelæ, corpio scilicet, quod Scorpius deorū siderū spacium obtinebat, quod Libram veteres ignorabant

Narratio cum Chronographia. Elegans periphrasis. Quæ terra optima.

Non omnis terra eodē modo colenda. Ab exemplis locus.

Grami-

Gramina: nònne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaq́; Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?

Hypallage, amplificat figmento. diſcrimine agrorum.

Continuò has leges, æternaq́; fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis ex templo à menſibus anni
Fortes inuertant tauri: glebaſq́; iacentes
Puluerulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſaterit ſuſpendere ſulco:
Illic officiant lætis ne frugibus herba,
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.

De nouali-bus variè recreandis
† ſemine
† lectum

Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiére ſitu dureſcere campum.
Aut tibi flaua ſeres mutato† ſidere farra,
Vnde prius† lætum ſiliqua quaſſante legumen.
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſq́; lupini
Suſtuleris fragiles calamos ſyluamq́; ſonantem.

Repetitio.

Vrit enim lini campum ſeges, vrit auena,
Vrunt letheo perfuſa papauera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, ne ve

Litote, id eſt, multo maxima.

Effœtos cinerem immundum iactare per agros:
Sic quoq́; mutatis requieſcunt fœtibus arua.
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq́; leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt; ſiue illis omne per ignem

Ex-

Excoquitur vitium, atq; exsudat inutilis humor;
Seu plures color ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas;
Seu durat magis, & venas adstringit hianteis:
Ne tenues pluuiæ, rapidine potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, iuuat arua, neque illũ
Flaua Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso † prorumpit aratro:
Exercêtq; frequens tellurem, atq; imperat aruis.
Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
Agricolæ, hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum se † Mœsia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine cominus arua
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ?
Deinde satis fluuium inducit riuosq; † sequentes?
Et, cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit, illa cadens raucum per læuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua:
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata? quiq; paludis
Collectum humorem bibula † deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus annus abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum sint hominũq; boũq; labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,

Sinna trois mos, rationum physicarum.

Penetrale frigus, & manale. Lucretius. Rastris frangendæ glebæ.

†perrũpit

tẽpestates.
†Mysia.
Amplificatio á comparatione regionum fertilissimarum.
Occupatio
Epexegesis
†fluentes

Depastio,
Descriptio
†deducat.
Id est, veris & Autumni.
Attentionem concilíat à rei difficultate

† intuba. Strymoniæque grues, & amaris † intiba fibris
Officiunt, aut vmbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primusq; per artē
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant aurua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Omnium rerum cōmunio. Fas erat: in medium quærebant; ipsaq; tellus
Omnia liberius, nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædarique lupos iußit, Pontumque moueri:
Mellaque decußit foliis, ignemque remouit,
Et paßim riuis carentia vina repreßit:
† excuderet variæ artes. Vt varias vsus meditando † extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluuij sensére cauatas,
Nautæ primi obseruarunt stellas. Distributio. Nauita tum stellis numeros & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton:
Tum laqueis captare feras, & fallere visco,
Inuentum: & magnos canibus circundare saltus.
Venatio. Atque alius latum funda iam verberat amnem
Piscatio. Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ:
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.)
Tum variæ venere artes: Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cùm iam glandes atque arbuta sacræ
Vitia segetum. Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret:
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis

Car-

Carduus: intereunt segetes, subit aspera sylua,
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
Infœlix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Quod nisi & assiduis † terram insectabere rastris, †herbam.
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votisque vocaueris imbrem,
Heu magnum alterius frustra † spectabis aceruum, † exspectabis.
Concussaque famem in syluis solabere quercu.
Dicendum, & quæ sunt duris agrestibus arma: Quæ sint instrumenta rustica.
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri, Totus hic locus ex Hesiodi secundo, trãslatus est.
Tardaque Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaque traheæque & iniquo pondere rastri:
Virgea præterea Celei, vilisque supellex,
Arbuteæ crates, & mystica † vannus Iacchi. † vallus ex Varrone.
Omnia quæ multò ante memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in syluis magna vi flexa domatur Attentio. Buris.
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia ante iugi leuis, altaque fagus,
Stiuæque, quæ currus à tergo torqueat imos.
Et suspensa focis exploret robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesq; piget cognoscere † curas. †causae.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci,
Ne subeant herbæ, neu puluere victa fatiscat,
Tum variæ illudunt pestes: sæpe exiguus mus Agrorum pestes.
Sub terris posuitq; domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,

Histerologia nam primum ést, vt terra vertatur, deinde solidetur creta, postremum vt æquetur
Amygdala.
Mac.l.8. sat
*luxurie
De adiuuãdis leguminum seminibus.
*amne.
Astrologia rustica necessaria.
*diei, Gelius dies l.9.c.4
Discrimina dierum. Periphrasis est æquinoctij autumnalis quod fit 8.Cal.Octobris
†rastris.

Inuentusque cauis bufo, & quæ plurima terra
Monstra ferũt, populatq́ ingentem farris aceruum
Gurgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur.
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,*
Nequicquam pingueis paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset.
Et quamuis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. Sic omnia fatis
In peius ruere ac retro sub lapsa referri!
Non aliter, quam qui aduerso vix flumine lembũ
Remigiis subigit, si brachia forte remisit.
Atq; illum in præceps prono rapit alueus amni,*
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumque dies seruandi, & lucidus anguis:
Quam, quibus in patriam vẽtosa per æquora vectis
Pontus, & ostri feri fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares vbi fecerit horas,*
Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem,
Exercete viri tauros, serite hordea campis,
Vsq́ sub extremum brumæ intractabilis imbrem,
Nec non & lini segetem, & cereale papauer
Tempus humo tegere, & iamdudũ incũbere aratris
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tunc te quoq́ medica putres

Acci-

Accipiunt sulci, & milio venit annua cura: Satio fabarũ & milij.
Candidus auratis aperit cum cornibus annum Apostrophe.
*Taurus, & * aduerso cedens canis occidit astro.* *auerso
At si triticeam in messem, robustaque farra Triticum quando serendum.
Exercebis humum, solisque instabis aristis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur, Vergiliæ.
** Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ,* *Cnosiaq;
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Inuitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
*Exspectata seges vanis elusit * auenis.* *aristis.
Si vero viciamque seres, vilemque faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra. Ratio sphęræ & zonarum.
Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra leuaq; trahuntur, Polus septentrionalis,
** Cœrulea glacie concretæ, atque imbribus atris.* *cæruleæ
Has inter, mediamq; duę mortalibus ęgris Hyperbaton.
Munere concessę diuum, & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
*Mũdus vt ad Scythiã, * Rhipeasq; arduus arces* *Rhiphæasque.
Consurgit, premitur Libyę deuexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis, at illum Descriptio syderum.
Sub pedibus Styx atra videt, manesq; profundi. Polus meridionalis.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos, Anadiplosis.
Arctos Oceani metuentes ęquore tingi.
Illic (vt perhibent) aut intempesta silet nox

Semper, & obtenta † densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:
Nosque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
Hinc tempestates dubio † prædiscere cœlo
Possumus, hinc † messique diem, tempusq; serendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam * syluis euertere pinum.
Nec frustra signorũ obitus speculamur, & ortus,
Temporibusque parem diuersis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris * obtusi dentem, cauat arbore lintres:
Aut pecori signum aut numeros * impreßit aceruis.
Exacuunt alij vallos, furcasque bicornes:
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis * rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt: riuos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere * sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio mersare salubri,
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens
Inclusum, aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum, quintam fuge: pallidus * Orcus
Eumenidesque satæ, tum partu terra nefando
Cœumque Iapetumq; creat, sæuumque Typhœa,

† densentur
Vesper. Ab vtili cõmendat.
† prędicere
† mésisque dies histeron proteron.
† In syluis,
Sinnatrismos.
Epilogus.
Quæ agenda agricolæ domi cũ per tempestaté foris esse non licet.
† obtunsi Prisc.
† impressat.
† Rubia
Anaphora.
Quæ festis agenda diebus Epenthesis.
† sæpem:
Ipsa dies quãdoque parens, quãdoque nouerca est.

Et

Et coniuratos cœlum rescindere fratres, | obseruatio dierum felicium & infelicium.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atq; Ossæ frõdosum inuoluere Olympum:
Ter pater exstructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, & ponere vites, | †mel. stip.
Et prensos domitare boues, & licia telæ | Noctu quædam melius quam interdiu fiunt.
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis,
Multa adeo gelida melius se nocte dedere:
Aut cum sole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues † stipulæ melius, nocte arida prata | Nox.
Tondentur, † noctis lentis non deficit humor. | Traductio. †noctes.
Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et folijs vndam tepidi dispumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges. | Quid interdiu fiat.
Nudus ara, sere nudus, hyems ignaua colono, | Asyndetõ.
Frigoribus parto agricolæ plerunque fruuntur, | Ocium hybernum.
Mutuaque inter se læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasque resoluit:
Ceu pressæ cum iam portum tetigere carinæ, | Venatio hyberna.
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc tingere tẽpus, | Varro eodem l. 3. c. 36. Autumnus.
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta.
Tunc grauibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosque sequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera fundæ, | Tempestates, vel signa tempestatum.
Cum nix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt
Quid tempestates Autumni, & sidera dicam?

occupatio. Ver. Digreßio in descriptionem tempestatis. Auxesis

Atque vbi iam breuiórque dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea iam campus cum meßis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent.
Sæpe ego, cum flauis messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret hordea culmo,

De seditione aut stulta multitudine dici poterit.

Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmúmq; leuem stipulasq; volantes.
Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarũ.

Per translationem.

Et fœdam glomerant temestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther:
Et pluuia ingenti sata læta, boumque labores
Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu, feruetque fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra, quo maxima motu

†Athon. perperam. Montes Epiria crebris fulminibus dictos, Prognostica quæ tempestates indicant.

Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor: ille flagranti
Aut † Autho, aut Rhodopē, aut alta Ceraunia telo
Deijcit: ingeminant Austri, & densißimus imber:
Nunc nemora ingenti vēto, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, cœli menses & sidera serua,
Frigida Saturni sese quo stella receptet,
Quos ingens cœli Cyllenius erret in orbes.

Ad institutum redit. Pietas. Vide Mac l. 4. Sat. †Casu.

In primis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cerei, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub † casum hyemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollißima vina,
Tunc somni dulces densæque in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,

Cui

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho:
Terque nouas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.
Atque hæc vt certis possimus discere signis,
Aestusque, pluuiasq; & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit, quid menstrua Luna moneret,
Quo signo caderent Austri: † quod sæpe videntes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
Continuò ventis surgentibus, aut freta Ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longe
Littora misceri, & nemorũ increbescere murmur.
Iam sibi tum curuis male temperat vnda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora, cumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ: notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi, noctisq; per † vmbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus:
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
Aut Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis: atque omnis nauita ponto
Humida vela legit: nunquã imprudentibus imber
Obfuit, aut illum surgentem vallibus imis
Aëreæ fugere grues: aut bucula cœlum

Ambarualia sacra. Boream intelligit.

Quercu, s. quam frugibus mutauit Ceres

Prognosticon venti furti.

† Quid.

† F.P. sicut æquora Ponti.

Quando non sit tutum nauigare.

Hypotyposis. alia prognostica è cœlo. Indicia impendentis pluuiæ.

† Vmbram

Suspiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitabit hirundo,
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua,
Augustum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus, & è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri:
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nūc currere in vndas,
Et studio in cassum videas gestire lauandi.
Tum cornix† plena pluuiam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena,
†Nec te nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemen, testa cum ardente vidérent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles, & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neq; tum stellis acies obtusa † videtur:
Nec fratris radijs obnoxa surgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri:
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones, non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos,
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt
Solis & occasum seruans, de culmine summo
Ne quicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus:
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunq; illa leuem fugiens secat æthera pennis:
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras,

Amplificatio.

Plin. lib. 5. Hypotyposis.

†Pl. pl. Alliteratio. alruca.

Signa domesticæ tépestatis.

† Ne

Signa serenitatis.

†videri.

Inse-

Insequitur Nisus, qua se fert Nisus ad auras
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corui presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis Impietas coruorum notatur.
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant: iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulcesque reuisere nidos.
Haud equidem credo, quia sic diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verum vbi tempestas, & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus Austris
**densat, erāt, quæ rara modo, & quæ dēsa, relaxat* *denset, Vnde multi tempestatē præsentiāt.
*Vertuntur species animorum, & * pectora motus* Effectus aeris. *Pectore.
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si vero Solem ad rapidum, Lunasque sequentes Indubitata tempestatum indicia ex Sole & Luna.
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
*Hora, * neque insidiis noctis capiere serenæ.* *nec alia signa.
Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
*Si nigrum obscuro comprenderit * aere cornu,* *aera.
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber,
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit, vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus author)
Pura nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluuia ventisque carebunt:
Votaque seruati soluent in littore nautæ
Glauco & Panopeæ, & Inoo Melicertæ. De ortu
Sol quoque & exoriens, & cum se condet in vndas
Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,

Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Indicia ex *Conditus in nubem, medioque refugerit orbe :*
sole oriēte. *Suspecti tibi sint imbres, namq; vrget ab alto*
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese,
Latos à re- *Diuersi erumpent radii, aut vbi pallida surget*
Tithoni croceum linquens aurora cubile :
Heu male tum mites defendet pampinus vuas,
† quam
De occasu. *† Tā multa in tectis crepitans salit horrida grādo.*
Hoc etiam emenso cum iam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe videmus
Mira breui- *Ipsius in vultu varios errare colores.*
tas. *Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros:*
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
† tunc *Omnia † tum pariter vento nimbisque videbis*
Feruere, non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat conuellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et claro syluas cernes Aquilone moueri.
Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster:
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & aperta tumescere bella,
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoq; & æquora
Obscœniq; canes, importunæq; volucres (Ponti
Signa dabāt: quoties Cyclopum efferuere in agros.
Vidi-

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flãmarumq́; globos, liquefactaq́; voluere saxa!
Armorum sonitum toto Germania cœlo Hyperpole
Audijt: insolitis tremuerunt montibus Alpes.
Vox quoq́; per lucos vulgò exaudita silentes
Ingens, & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesq́; locutæ.
(Infandum) sistunt amnes, terræq́; dehiscunt:
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraq́; sudant.
Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposq́; per omneis
Cùm stabulis armenta tulit nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessauit, & altam
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non aliâs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam, & latos Aemi pinguescere campos?
Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes, Votum.
Grandiaq́; effossis mirabitur ossa sepulcris.
Dij patrij Indigetes, & Romul e, Vestaq́; mater, †hinc al-
Quæ Thuscũ Tiberim, & Romana palitia seruas: †nunc.
†Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo
Ne prohibite: satis iam pridem sanguine nostro Querimonia.
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iampridem nobis cœli te regia, Cæsar,

Inui-

Inuidet, atq; hominũ queritur curare triumphos,
Quippe vbi fas versũ, atq; nefas: tot bella per orbẽ
Tam multæ scelerum facies: non vllus aratro
Dignus honos: squalent abductis arua colonis:
Pluuius Armeniæ maioris. *Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.*
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum.
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe.
Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
†addunt in *Addunt † se in spatia, & frustra retinacula tendẽs*
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Finis libri primi Georgicorum.

HERENII MODESTINI, J. C. in secundum Georgicorum Argumentum.

HActenus aruorum cultus & sidera cœli:
†ista al. inde. *Pampineas canit † ille comas, collesq; virentes*
†locis. *Descriptasq; † loci vites & dona Lyæi,*
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Ly-

LIBRI II. GEORGICORVM FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS GEORGICON.

Liber secundus.

Exorditur á transitione, cũ propositione. Hic liber tractat rationem vitium, præterea præcepta de olea & nonnullis aliis arboribus.

Actenus aruorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non syluestria tecum
Virgulta, & prolem tarde crescentis oliuæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi † pampineo grauidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris)
Huc pater, ô Lenæe veni: nudataque musto
*† Tinge nouo mecum * direptis crura cothurnis.*

*purpureo * tingue. * dereptis.

Quam variè nascantur arbores.

Principio arboribus varia est natura creandis:
Nanque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque & flumina latè
Curua tenent; vt molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta:
Pars autem posito surgunt de semine: vt alte
Castaneæ nemorumque Ioui quæ maxima frondet
** Aesculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.*

Esculus.

Pullulat ab radice aliis densissima sylua,
*Vt cerasis, vlmisque: etiam * Parnassia laurus,*
Parua sub ingenti matris se subiicit vmbra.
Hos natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fructicumque viret nemorumq; sacrorũ
Sunt alii, quos ipse via sibi repperit vsus.

* Parnassia

Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidasque ſudes, & acuto robore vallos:
Syluarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen. Gel. l. & c. ſ. Varro lib. 1 de L. L.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno,
Et ſæpe alterius ramos, impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ô proprios generatim diſcite cultus Adhortatio.
Agricolæ, fructusq; feros mollite colendo.
Neu ſegnes iaceant terræ, iuuat Iſmara Baccho
Conſerere, atq; olea magnum veſtire Taburnum,
Tuq; ades, inceptumq; vna decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mecœnas, pelagoq; volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto,
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum, Prima pars diſtrictiõis qua naturã arborum ſponte naſcentium perſeqtur
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamẽ hæc quoq; ſi quis
Inferat, aut ſcrobibus mãdet mutata ſubactis,
Exuerint ſylueſtrem animum, cultuq; frequenti †Voles.
In quaſcunq; † voces artes, haud tarda ſequentur. De arboribus è radice pullulãtibus.
Nec non & ſterilis, quæ ſtirpis exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.

Nunc altæ frondes, & rami matris opacant.
Crescentique adimunt fœtus, vruntq; ferentem.
† Nam. De arboribus, quæ è seminibus proueniunt. Vna, id est, vitis, ¶ Iam quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram,
Pomaque degenerant succos oblita priores,
Et turpeis auibus prædam fert vua racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
Cogendę in sulcum, ac multa mercede domandę.
Sed truncis oleę melius, propagine vites
Respondent: solido Paphię de robore myrtus.
† eduræ, sicut egelido flumine Plantis * & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos vmbrosa coronæ,
Chaonijque patris glandes: etiam ardua palma
De insitione. † ramos Castaneas fagus: De discrimine, insitionis, & inoculationis. Vide Plin. lib 17. c. 4. a. Insitio. † Mirata estq; Varias esse species in singulis generibus. Species oliuæ. Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani ¶ malos gessere valentes,
Castaneæ ¶ fagos: ornusque incanuit albo
Flore pyri, glãdemq; sues fregere sub vlmis.
Nec mod⁹ inserere, atq; oculos imponere simplex
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur: & alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immituntur: nec longum tẽpus, & ĩgens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
¶ Miraturque nouas frondes, & non sua poma.
Prętereà genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
Orchades. Nec salici, lotoque nec Ideis cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuę,
¶ Orchites, & radii, & amara pausia bacca,

Pomaque, & Alcinoi syluæ: nec surculus idem
Crustumijs Syrijsque pyris, grauibusq; volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ.
Et passo Psythia vtilior, tenuisque Lageos, †Residuum vinum, Veltliner.
Tentatura pedes olim, vincturaq; linguam:
Purpureæ, Preciæque, & quo te carmine dicam
†Rhetica?† nec cellis ideo contende Falernis.* †nec
†Sunt & Amineæ vites, firmissima vina, † Sunt etiã montis Libyæ.
**Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,*
Argitisq; minor: cui non certauerit vlla, Alc. alij, etiam Amminneæ.
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego † te, mensi & Dijs accepta secundis †Tmolus assur. Plin. lib 5. c. 23.
Transierim Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis
Sed neq; quam multæ species, nec nomina quę sint
Est numerus: neq; n. numero comprendere refert. †etiam.
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem †Dijs & mensis. In quibus terris quæ arborum species felicius prouenian.
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, vbi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionij veniant ad littora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur: steriles saxosis montibus orni: †apricos.
*Littora myrtetis lætissima: denique * apertos*
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora, taxi. Propositio generalis, quam per species cõfirmat.
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Diuisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno

Balſamaq; & baccas ſemper frondentis achanti?

Balſama in India creſcunt. Littore. A loco. A ſapore. Deſcriptio mali aurei, ſeu Citriui.

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraq́; vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittę:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris,
Media fert triſtes ſuccos tardumq; ſaporem
Felicis mali, quo non præſentius vllum
(Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntq; herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

A forma. Pro eſſet enallage. temporis Erat.

Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro,
Et ſi non alium late iactaret odorem,
Laurus * erit, folia haud vllis labentia ventis.
Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neq́; medorum ſyluę, ditiſsima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere, ſatis immanis dentibus hydri:

Hyperbaton.

Nec galeis, denſisque virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſsicus humor
Impleuere, tenent oleæque armentaque læta.

Ab aeris temperie. A fertilitate. à compara

Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne greges & maximus taurus
Victima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
Hic ver aſsiduum, atq; alienis menſibus æſtas:
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis * arbos,

At ra-

At rapidæ tigres absunt, & sæua leonum
Semina, nec misero, fallunt aconita legentes:
Nec rapit immensos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An mare, quod supra memorem, quodq; aluit infra
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu assurgent Benace marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
At indignatum magnis stridoribus æquor.
Iulia quà Ponto longe sonat vnda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus auernis?
Hæc eadem argenti riuos, ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marsos, pubemq; Sabellam,
Assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios magnosq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fonteis:
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingenijs, quæ robora cuique
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, collesq; maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem

tione aliarum regionum iterũ laudat.
†Arbor.
†rabidæ. A fluminibus.
Tyrrhenũ mare. Vide Suetonium

Apostrophe ad Augustum.

Aptissima transitione ad rem redit.
Propositio
De discriminibus terrarum, & soli.

Terra pinguis vitib9 apposita.

Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.
At, quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta:
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus:
(Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum) quiq; editus austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris:

Pinguis vitis.

Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

†ouium fœtus. Quæ terra pascua. Pascua Mantuana probat pastos. Laudē patriæ suæ adspergit.

Sin armenta magis studium, vitulosq; tueri,
Aut † fœtus ouium, aut vrenteis culta capellas:
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine cygnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt.
Et quantum longis carpent armenta diebus:
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pingui sub vomere terra,

Terra frumentis idonea. Excursus.
†deiecit

Et cui putre solum, (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis.
Aut, vnde iratus syluam † deuexit arator:
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquasq; domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias, roremq; ministrat,
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Creta, negant alios æque serpentibus agros.

Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuẽ exhalat nebulã fumosq; volucres, Quomodo terra exploretur. Ea est optima, quæ sępe ex se exhalat nebulam.
Et bibit humorẽ, &, cum vult, ex se ipsa remittit:
Quæq; suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lędit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos;
Illa ferax † oleæ est: illam experiere colendo †olea.
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Vesuuo
† Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris. †Nola Synechdoche.
Nunc, quo quãq; modo poßis cognoscere dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Densa magis Cereri rarißima quæq; Liæo)
*Antè locum capies oculis, alteq; * iubebis* *videbis
In solido puteum demitti, omnemq; repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas
Si deerunt, rarum, pecoriq; & vitibus almis
Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis, Densa
Spissus ager, glebas cunctantes crassaquè terga
† Exspecta, & validis terram proscinde iuuencis †Exerce.
Salsa autem tellus, & quæ perhibitur amara,
Frugibus infelix, (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomine seruat)
Tale dabit specimen, tu spisso vimine qualos,
Colaq; prælorum fumosis † diripe tectis: †deripe
Huc ager ille malus, dulcesq; à fontibus vnde
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora †amaro.
Tristitia tentantum sensu torquebit † amaror.

Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus, haud vnquam manibus iactata fatiscit:
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
†nec al. n: †*Neu se prævalidam primis ostendat aristis.*
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit.
Quæq; leuis promptum est oculis prædiscere nigrã.
†quis cuique. †*Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus*
Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multo ante memento
†circũdare *Excoquere, & magnos scrobib.* †*occidere montes:*
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Hypallage pro amouens, & labefaciens. *Quam lætum infodias vitis genus, optima putri*
Arua solo: id venti curant, gelidæq; pruinæ.
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirũt, vbi prima paretur.
†Mutatam. *Arboribus seges, & quo mox digesta feratur,*
†*Mutata ignorent subitè ne semina matrem.*
Translatæ arbores. *Quin etiam cœli regionem in cortice signant:*
†a *Vt, quo quæq; modo steterit, qua parte calores*
Austrinos tulerit, quæ terga obuerteret axi,
Restituant: adeo: in teneris consuescere multũ est
An in colle magis conducat, vel in plano. *Collibus, an plano melius sit ponere vites,*
Quære prius: si pinguis agros metabere campi,
Densa sere: in denso non segnior vbere Bacchus
Sin tumulis accliue solum, collesque supinos:
Indulge ordinibus, nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret:
Vt sæpe ingenti bello cum longa coborteis

Expli-

Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis †renitenti.
Aere † renidenti tellus: nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum: Scrobes vitium non admodum profundæ. arborum profundæ sint.
Non animum modo vti pascat prospectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuũ poterunt se extendere rami.
Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem comittere sulco.
Altius ac penitus terræ defigitur arbos:] Esculus †in
**Aesculus inprimis: quæ quantũ vertice ad auras*
Aethereas, tantum † radice ad tartara tendit. †nepotes.
Ergo non hyemes illam non flabra, neq; imbres
Conuellunt: immota manet, multosq; per annos Eadẽ Plin. lib. 16. ca. 31.
Multa virum voluens durando secula vincit.
Tum fortes late ramos, & brachia tendens Nõ vergãt ad occidẽtem.
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram.
Néue tibi ad solem vergant vineta cadentem: † summa
Néue inter vites corylum sere: neue flagella † distringe
Sũma pete, aut summas defringe ex arbore plan-* Non ex summis arboribus defringendæ plantæ.
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso (tas:
Semina: neue oleæ syluestreis insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus Non inferendus oeaster oleæ.
Robora comprendit, frondesq; elapsus in altas,
Ingentem cœlo sonitum dedit; inde secutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem.
Præsertim si tempestas à vertice syluis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.

Hoc vbi, non à stirpe valent, cæcæq; reuerti
Non fodiẽdum aut arandum. Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat folijs oleaster amaris.
spirante Borea. Nec tibi tã prudens quisquã persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante † mouere.
† Moueri. Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio est, cùm vere rubenti
Vere serendæ vites, aut autũno Candida venit auis longis inuisa colubris:
Prima vel Autumni sub frigora, cùm rapidus sol
Nondũ hyemẽ contingit equis, iam præterit æstas.
Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis:
Descriptio veris. Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit: & omneis
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
à jucundo. Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Ab aura Et Venerem certis repetunt armenta diebus,
Parturit almus ager Zephyriq; tepentibus auris
†germina à moderata cœli temperiè. Laxant arua sinus; superat tener omnibus humor:
Inq; nouos Soles audent se † gramina tutò
Credere, nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omneis,
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumue habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
†primæ Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:
†terrea Cùm † primum lucem pecudes hausere, virumq;
†aruis. † Ferrea progenies duris caput extulit † auris
Immissæq; feræ syluis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,

Si

Si non tanta quies iret frigusq́, caloremque,
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras. (gros.
Quod superest, quæcunq́, premes virgulta per a- Fimum inijciendum viribus.
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra,
Aut lapidē bibulū, aut squalenteis infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit.
Halitus, atq; animos tollent sata iamq́, reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testa
Vrgerent: hoc, effusos munimen ad imbres:
Hoc, vbi hiulca siti findit Canis æstifer arua.
Seminibus positis superest deducere terram Fodiendū singulis mēsibus, & herbæ extirpandæ.
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes:
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos,
Tum leues calamos, & rasæ hastilia virgæ, Pedaminibus subleuandę teneræ vites.
Fraxineasque aptare sudes, furcasq; bicornes,
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasq; sequi tabulata per vlmos. Pāpinatione vtendū.
Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Palmes agit laxis per purum immissus habenis,
Ipsa † acies falcis nondum tentanda, sed vncis †acie.
Carpendæ manibus, frondes interque legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vlmos.
Exierit, tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
(Ante reformidant ferrum) tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce † fluentes. † valenteis
*Texendæ sepes etiam, & pecus omne * tenendū est* †tuendum.
Præcipue dum frons tenera, imprudensq; laborum
Cui, super indignas hyems, solemq; potentem,
Siluestres vri aßiduè, capreæq́, sequaces
Illudunt: pascuntur oues auidæque iuuencæ:

Fri-

Frigora nec tantum cana concreta pruina,
†æſtus, Aut grauis incumbens ſcopelis arentibus † æſtas,
Quantum illi nocuere greges durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cęditur: & veteres ineunt proſcenia ludi:
†ingeniis. Præmiaque † ingentes pagos & compita circum
Theſe da poſuere, atq; inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.
Nec non Auſonij. Troia gens miſſa coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuq; ſoluto:
Oraq; corticibus ſumunt horrenda cauatis:
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiquè
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Id eſt pul- Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
crum. Complentur valleſq; cauæ ſaltuſq; profundi,
†ſuos. Et quocunq; Deus circum caput egit honeſtum.
†honores. Ergo rite † ſuum Baccho dicemus † honorem
† torquebi Carminibus patrijs, lanceſque & liba feremus:
mus. De fodien Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
dis vineis. Pinguiaque in verubus † torrebimus exta colurnis
† Cui. Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter, (annis
Id eſt, Libe † Cũ nũquam exhauſti ſatis eſt: nanq; omne quot
randum. Terq; quaterq; ſolum ſcindendum, glebaq; verſis
Aeternum frangenda bidentibus: omne leuandum
† At. Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbe:
Poſt vinde Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.
miam ſequi † Et iam olim, ſeras poſuit cum vinea frondes,
tur putatio Frigidus & ſyluis Aquilo decuſſit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annũ
Ruſticus: & curuo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitq; putando.

Primus

Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto,
Postremus metito: bis vitibus ingruit vmbra,
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ. Bis pampinandum.
Durus vterque labor, laudato ingentia ruru, Col. l. 1. c. 3.
*Exiguum colito, nec non etiam aspera * rusci*] rusti Gisa.
Vimina per syluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultiq; exercet cura salicti.
Iam vinctæ vites, iam falcem arbusta reponunt: Effœtus ex
*Iam canit * extremos effœtus vinitor antes.* tremos. De
Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus, oleæ cultu.
Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis. † nulla.
*Contra, non * vlla est oleis cultura: neque illæ*
Procuruam exspectant falcem, rastrosq; tenaces:
Cum semel hæserunt aruis, aurasq; tulerunt,
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges Poma
Hoc pinguem & placitam paci nutritor oliuam.
Poma quoq; vt primum truncos sensere valenteis,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim.
*Vi propria nituntur; * opisq; haud indiga nostræ.* † pis.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit de arbustis & fructib9
Sanguineisque inculta rubent auiaria baccis.
Tondentur cythisi: tedas sylua alta ministrat, † ac alii &
*Pascunturque ignes nocturni, * lumina fundunt,*
Et dubitant homines serere, atq; impēdere curam!
Quid maiora sequar? salices, humilesq; genistæ, † vmbras.
*Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus * vmbram.*
Sufficiunt sepemq; satis, & pabula melli:
Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum,
Nariciæque picis lucos: iuuat arua videre
Non rastris hominum, non vlli obnoxia curæ.

Ipsæ Caucaseo steriles in vertice syluæ,
Cui rei quę materia apposita — Quas animosi Euri aßidue franguntq; feruntque.
Dant alios aliæ fœtus, dant vtile lignum
†cedrumq? — Nauigijs pinos, domibus * cedrosq; cupressosque.
Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
†Ityreos. — Viminibus salices fœcundæ frondibus vlmi,
†curuātur. — At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus. — Cornus, † thyreos taxi * torquentur in arcus.
Speciem pro genere posuit. — Nec tiliæ leues, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cauantur acuto.
†aluo. — Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus,
Missa Pado, nec non & apes examina condunt,
Corticibusque cauis, vitiosæque ilicis * alueo.
†Rhœcumque — Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerūt?
Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes,
Centauros letho domuit, * Rhœtumq; Pholumq;.
Et magno Hyleum Lapithis cratere minantem.
Collatio bonorum: digreditur in laudes vitę rusticę — O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustißima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantem totis vomit ædibus vndam:
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra,
Bona ruris — Alba nec Aßyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, viuique lacus: at frigida Tempe,
†illic — Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somnī
Non absunt: illis saltus, ac lustra ferarum,

Et

Et patiens operum, paruoq; assueta iuuentus: A laboris patientia.
Sacra Deum, sanctiq; patres: extrema per illos Hesiodum, vide in 1.
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia musę.
(Quarum sacro fero ingenti † perculsus amore) †percussus prolepsis.
Accipiant, cœliq; vias & sidera monstrent, Astrologia
Defectus solis varios, Lunæq; labores: Physica.
Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescant Plin. l. 2.
† Obicibus ruptis, rursusq; in seipsa residant, † Obijcib.
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet,
Sin, has ne possim natura accedere parteis,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amen, syluasq; inglorius, ô, vbi campi, Mons est
Sperchiusq; & virginibus bacchata Lacænis Laconiæ,
*Taygeta: ô, qui me gelidis in vallibus * Hęmi* quæ est in
Sistat, & ingenti ramorum protegat vmbra. Achaia. †Aemi.
F E L I X, *qui potuit rerum cognoscere causas,*
Atq; metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agresteis.
Panaq; Syluamq; senem, Nymphasq; sorores.
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituraq; regna, neq; ille
Aut doluit miserans inopem aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,
Insanumq; † forum, aut populi tabularia vidit. † Insanumque.
Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntque

In ferrum: penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidijs vrbem, miserorum penates,
Vt gemina bibat, & Sarrano dormiat ostro. — Gemmeo oculo vice Plin. in præfat. 31. gemmina tus.
Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur † enim plebisq; patrumq;)
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioq; domos, & dulcia limina mutant:
Atq; alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro: — Redit à collatione.
Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq; nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq; iuuencos
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Prouentuq; oneret sulcos, atq; horrea vincat.
Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande sues læti redeunt: dant arbuta syluæ,
Et varios ponit fœtus Autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea † pendent dulces circum oscula nati: — † dulces pendent.
Casta pudicitiam seruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pinguesq; in gramine læto — Eadē apud Var. l. 2. c. 1.
Inter se aduersis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos fususq; per herbam, — † nudat.
Ignis vbi in medio, & socij cratera coronant, — † Etruria
Te libans, Lenæe, vocat: pecorisq; magistris — Laus vitæ rusticæ ab honesto. hoc est à priscis huius vitæ cultoribus
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo.
Corporaq; agresti † nudant prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: sic fortis † Hetruria creuit
Scilicet & rerum facta est pulcerrima Roma.
Septem † quæ vna sibi muro circundedit arces. — † que.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & antè Præcisio.
Impia quam cæsis gens est epulata iuuencis, Allegoria
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat, cũ transla-
Necdum etiam audierant inflari claßica, necdum tione.
Impositos duris crepitare incudibus enses. Vid. Fab. lib. 7.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
*Et iam tempus equum * fumantia soluere colla.* † spumãtia.

Finis libri secundi Georgicorum.

HERENNI MODESTINI I. C. in tertium Georgicorum Argumentum.

*TEque Pales, * & te Pastor memorande per orbem,*
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
** Quis habitent armenta locis, stabulentur & agni.* *Queis
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

LIBRI III. GEORGICORVM FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS GEORGICON.
Liber Tertius.

E quoq; magna Pales, & te memorāde canemus (que Lycæi
Pastor ab Amphryso: vos syluæ, ãnes-
*Cætera quæ vacuas tenuissent * carmina mentes,*
Omnia iam vulgata, quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque, humeroq; Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoq; possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecū (modo vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
**Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,*
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alpheū linquens, lucosque Molorchi
Cursibus, & † crudo † decernet Græcia cæstu.
Ipse caput tonsæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsosque videre iuuencos,
Vel scena vt versis discedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidoque Elephanto

ertius lib. ōtinet de- criptionē animantiū, & quarum estiarum, st maximꝰ vsus, Propositio cū nuocatiōe carmine Poeta de e.

Idumæa est pars Syriæ. Pli.l.3. c.15. Excurrit in laudes Aug Cæsaris. * illic Promittit Augusto lu dos Curules alij Circenses vocant, de quibus Liu * duro *decertet.

Augusti, nã Florus scribit Augustum ob ingẽtia facta Romulum dictum. Iustinus libro 12.

Gangaridûm faciam, victorisq́ arma Quirini:
Atq́ hic vndantem bello magnumq́ fluentem
Nilum ac nauali surgentes ære columnas.
Addã vrbes Asiæ domitas, pulsumq́ Niphatem,
Fidentemq́ fuga Parthum, versisq́ sagittis:
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa,
Bisq́ triumphatas vtroq́ ab littore gentes,
Stabunt & Parij lapides spirantia signa,
Assarici proles, demissæque ab Ioue gentis
Nomina, Trosq; parẽs, & Troiæ Cynthius auctor.
Inuidia infœlix furias, amnemque seuerum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis† angues,
Immanemq; rotam, & non exsuperabile saxum.

†tortos †orbes

Interea Dryadum syluas, saltusque sequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat. en age segneis
Rumpe moras, vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum,
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
Cæsaris & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quod abest ab origine Cæsar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuencos:
Corpora præcipuè matrum legat optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus, omnia magna
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat, maculis insignis, & albo,
Aut iuga detrectans, interdumq; aspera cornu:
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,

Echo.

eadẽ Varro lib. 2. c. 6.

Liptote pro oppido placeat.

Et gradiens ima verrit vestigia cauda. Histerologia.
Aetas Lucinam, iustosque pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos; Tempus idoneum partui.
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta iuuentus, De Lucina vide Cic. l. 2. de natur. Deor.
Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora † malis, † mauis.
Semper enim refice, ac ne post amissa requiras,
† Ante veni, & sobolem armẽto sortire quotannis. † Anteueni
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem † statuis submittere gentis † statues.
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere † ponto: † ponti.
Nec vanos horret strepitus (illi ardua ceruix.
Argutumque caput, breuis aluus, obsaque terga,
Luxuriatque toris animosum pectus, honesti.
Spadices, glaucique color deterrimus albis, Deterrimus equorum color.
Et giluo) tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus, † fremens.
Collectumq; † premens voluit sub naribus ignem.
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina, cauatque
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere Poetæ,

Martis equi biiuges, & magni currus Achillis,
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto (annis
† & Hunc quoq; vbi aut morbo grauis, aut iam segnior
* senio. Deficit, abde domo, * nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem * senior, frustraque laborem
Ingratum trahit: & si quãdo ad prœlia ventũ est,
Vt quando in stipulis magnus sine viribus ignis
Incassum furit, ergo animos, æuumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentum,
De ætate, indole, & genere equorum Et quis cuiq; dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruunt effusi carcere currus:
Cum spes arrectæ iuuenum, exsultantia haurit
Corda pauor pulsans: illi instant verbere torto,
Vide Gell. lib.2.cap.6. Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iamque humiles, iamque elati sublime videntur
*exsurgere al. insurgere †at Aera per vacuum ferri atque * assurgere in auras.
Nec moræ, nec requies, * vt fuluæ nimbus arenæ.
Tollitur, humescunt spumus, flatuque sequutum.
Qui equorum iungẽdorum authores. Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichtonius currus & quatuor ausus
Iungere equos, rapidisque * rotis insistere victor.
*rapidusq? Frena Pelethronij Lapithæ, gyrosque dedere
Mac.l.6. Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Ennianos esse versus scribit, Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Aequus vterque labes: æque iuuenemq; magistri
Exquirunt, calidumque animis & cursibus atrem
Quamuis sæpe fuga versos ille egerit hosteis,
*nomen Et patriam Epeirum referat, forteisq; Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine * gentem.

His

His animaduersis, instant sub tempus, & omneis — Coeundi e quis initiū vere est autor Ar. l.6.
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem & pecori duxere maritum:
**Florentesque secant herbas, fluuiosq; ministrant* — De saginādis admissariis.
Farraque ne blando nequeant superesse labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes: — *dixere
Atque vbi concubitus primos iam nota voluptas — *pubentesque.
Sollicita frondesque negant, & fontibus arcent: — De equab.
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant,
*Cùm grauiter * tonsis gemit area frugibus, & cū* — *tunsis
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes. — Descriptio meridiei rustica.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes: — Ratio Physica.
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusq; recondat.
Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, exactis grauidæ cum mensibus errant. — Quomodo sint grauidæ curandæ.
Non illas grauibus quisquā iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluuiosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum — De quo Plin.lib. 11. cap. 10.
Flumina, muscus vbi, & viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & saxea procubet vmbra.
Et lucos Silari circa, ilicibusq; virtutem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Asylo
Romanum est, Oestron Graij vertere vocantes:
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus, syluæque & sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ, — Ab exēplo
Hunc quoq; (nam mediis feruoribus acrior instat)

*deducitur
De curandis vitulis.

*Arcebis grauido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partũ, cura in vitulos *traducitur omnis:

*sacros.

Continuoq; notas & nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint submittere habendo,

Modus domandi vitulos.

Aut aris seruare *sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.

Col.l.6.c.9
Paulatim ad laborẽ assuefaciendi vituli.

Tu quos ad studium, atq; vsum formabis agrestem
Iam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc, vbi libera colla

*de.

Seruitio assuerint, ipsis *è torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos.
Atque illis iam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia puluere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis

*victos
Qualis cib. vitulis subministrãdꝰ
Non mulgendę vaccæ quę iam pepererũt.

Instrepat, & *iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ, non gramina tantùm,
Nec vescas salicum frondes, vluamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt *mulctralia vaccæ
Sed tota in dulces consument vbera natos.

*mulgaria aut mulctraria.
Cura pullorũ equorum.
*stabulis.

Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisę,
Et Iouis in luco currus agitare volanteis;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantem, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & *stabulo frenos audire sonanteis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.

Atq;

Atque hæc iam primo depulſus ab vbere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris *& iamque
Inualidus, etiamque tremens, etiam inſciús æui.* * & iam
At tribus exactis vbi quarta acceſſerit ætas,* †At, *acceperit æſtas.
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum: Qua ratione poſt triennium equus tractandus.
Sitq́; laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Prouocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſyluæ, longique vrgent ad littora fluctus: †longeque
Ille volat, ſimul arua fuga, ſimul æquora verrens.
**Hic vel ad Elei metas, & maxima campi* *hinc & ad
Sudabit ſpacia, & ſpumas agitare cruentas: Vſus equorum.
Belgica vel molli melius ferret eſſeda collo: Vide Cęſarem in cōmentariis belli Gall.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito, nanq; ante domandū
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires induſtria firmat,* *ſeruat.
Quam Venerem & cæci ſtimulos auertére amoris
Siue boum, ſiue eſt cui gratior vſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua poſt montē oppoſitū, & trās flumina lata;
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſeruant.
Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Fæmina nec nemorū patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.

Digresio in monomachiam taurorum riualium.

Pascitur in magna sylua formosa iuuenca.
Illi alternantes multa vi prœlia miscent,
Vulneribus crebris lauit ater corpora sanguis:
Versaq́; in obnixos vrgentur cornua, vasto
Cum gemitu reboant syluæq́;, & magnus Olympus
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit, longeq́; ignotis exulat oris
Multa gemens ignominiam, plagasq́; superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula adspectans regnis excessit auitis.

†pernox

Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet † pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis & carice pastus acuta:
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,

†Ast Bos lassus fortius figit pedem

Arboris obnixus trunco, ventosq́; lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
*Post vbi collectum robur, viresq́; receptæ,

†vti medio

Signa mouet, præcepsq́; oblitum fertur in hostem
Fluctus* vt in medio cœpit cùm albescere Ponto
Longiùs, ex altoq́; sinum trahit, vtq́; volutus
Ad terras immane sonat per saxa: nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus, nigramq́; altè* subiectat arenam.

subuectat

Omne adeo genus in terris hominumq́; ferarumq́;
Et genus æquoreum, pecudes pictæq́; volucres
In furias ignemq́; ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis, nec funera vulgo

syluas versatur aruis.

Tam multa informes vrsi stragemq́; dedêre.
Per† syluam tum sæuus aper, tum pessima tigris,
Heu malè tum Libyæ solis † erratur in † agris.
Nonne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpo-

Corpora, si tantum notas odor attigit auras?
Ac neque eos iam frena virûm, nec verbera sæua,
Non scopuli, rupesq; caue atq; obiecta retardant
Flumina, † correptos vnda torquentia mõtes.
Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus
Et † pedibus subigit terram, fricat arbore costas,
Atq; hinc, atq; illinc † humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui versat in oßibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat serus freta, quem super ingens
Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri poßunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atq; canum? quidq; † imbelles dant prœlia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonantem
Ascanium: superant montes, & flumina tranant,
Continuoque auidis vbi subdita flamma medullis
(Vere magis, quia vere † redit calor oßibus) ille
Ore omnes versæ in Zephyrum, stant rupibus altis,
Exceptantq; leueis auras, & sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos, & depressas conualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neq; solis ad ortus.
In Boream, Caurumq; aut vnde nigerrimus auster
Nascitur, & pluuio contristat frigore cœlum (cũt,
† Hinc demũ (Hippomanes vero quod nomine di-
Pastores) lentum † distillat ab inguine virus,
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ,

Mis-

correptos. que
pede pro- subigit.
† humerosque.
à brutorũ ad hominũ exempla transit Mare Hellespontiacum intelligit, de quo Pli. l.4.cap.15.
Lynces.
Lupi.
Canes.
† imbelles
Fabula.
Vere calor redit.
† calor redit.
Equas concipere sine maribꝰ qui partus durat solum triennium. Eadẽ Arist. l.6.c. 17. de Nat. Dialto le.
† Hic al.
† destillat

Epanorto-sis sui ipsius quod longius digressus sit. *Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.*
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus:
Singula dum capti circumuectamur amore.
De minoribus pecudibus. *Hoc satis armentis: superat pars altera curæ,*
Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.
† Hic labor, hinc laudem fortes sperare coloni.
Apta transitione ad rem redit & parat attentionem à difficili. *Nec sum animi dubius, verbis ea vincere, magnum*
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaßi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.
†Hinc. *Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandũ.*
De curandis ouibus. *Incipiens stabulis edico in mollibus herbam*
Carpere oueis, dum mox frondosa reducitur æstas.
Et multa duram stipula, filicumque maniplis,
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
De capris. *Molle pecus, scabiemque ferat, turpeisq; podagras.*
Post hinc digressus, iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recenteis:
Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cum frigidus olim
†Hæ *Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.*
†tuendæ. †colores. *† Hæc quoq; non cura nobis leuiora † tuenda,*
Laus caprarum. *Nec minor vsus erit: quamuis Milesia magno*
Vellera mutentur, Tyrios incocta † rubores:
á cõmodis. *Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis,*
*Quo †spumaueris mulctras. ** Quam magis exhausto * spumauerit vbere * mulctra,*
*Læta magis preßis manabunt * vbera mammis.*
Nec minus interea barbas, incanaque menta
† flumina. *Cinyphij tondent hirci, setasq; comanteis,*
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.
Pascuntur vero syluas, & summa Lycæi,

Hor-

Horrenteisque rubus, & amantes ardua dumos:
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, v entsque niualeis,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula nec tota claudes fœnilia bruma.
At verò, Zephyris cùm læta vocantibus æstas.
In saltus vtrunq; gregem, atque in pascua mittes:
Luciferi primo cum sidere, frigida rura
† Carpemus, dū mane nouū, dum gramina canent.
Et ros in tenera pecori gratißimus † herba est.
Inde vbi quarta sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.
Aestibus at medijs vmbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum, cùm frigidus aera vesper
Temperat & saltus reficit iam roscida Lun;
Littoraq; Halcyonē resonant, † & Acanthida du-
Quid tibi pastores Libyæ? quid pascua versu (mi.
† Prosequar & raris habitata mapalia tectis;
Sæpe diem noctemq; & totum ex ordine mensem
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine vllis
Hospitijs (tantum campi iacet) omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremq;,
Armaq;, Amyclæumq; canē, Cressamq; Pharetrā.
Non secus ac patrijs acer Romanus in armis

Col. l. c. 7. capris nocet æstus sed magis frigus.

Quomodo in æstate tractandæ tam oues quam captæ.

†carpamus

†herba

Ex ilice factis vide Col. l. b. 8.

Vesper.

†Acalanthica,

†persequar

In-

hosti | *Iniusto sub fasce viam cum carpit, & * hostem*
ordine | *Ante exspectatum positis stat in agmine castris.*
Mæotiaque | *At non qua Scythiæ gentes, * Mæoticaq; vnda,*
Pl.l.4. c.19. | *Turbidus & torquens flauentes Ister arenas.*
*Quaq; redit * medium Rhodope porrecta sub axẽ.*
Illic clausa tenent stabulis armenta: neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes,
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu late, septemque assurgit in vlnas.
Ab aeris qualitate. | *Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri,*
Tum Sol pallentes haud vnquam discutit vmbras,
A frigore. | *Nec cum inuectus equis altum petit æthera, nec cũ*
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Vide Gell. lib.10.c.8. | *Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,*
Vndaque iam tergo ferratos sustinet orbes:
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:
Æraque dissiliunt vulgo, vestesq; rigescunt
Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunę,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
* ninguit. | *Interea toto non secius aere ¶ ningit.*
Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis
alij conser to. alij con fecto. | *Corpora magna boum, ¶ confertoq; agmine cerui*
Torpent mole noua, & summis vix cornib. exstant
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ,
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Viuendi ratio. | *Comminus obtruncant ferro, grauiterq; rudenteis*
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
Ocia agunt terra, congestaque robora, totasq́;
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.

Hic

Hic noctem ludo ducunt, & pocula lęti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.
Si tibi lanitium curæ, primum aspera sylua,
Lappæq; tribulique absint, fuge pabula læta:
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato,
Reijce, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoq; alium circumspice campo,
Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem
At cui lactis amor, cythisum Lothosq; frequentes
Ipse manu, salsasq; ¶ feret præsepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera ten-
Et salis occultum referunt in lacte saporem. (dunt
Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaq; ferratis præfigunt ora capistris:
Quod surgente die mulsere, horisq; diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris & sole cadēte,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
Aut parco sale contingunt, hyemiq; reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed vnà
Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusq; luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.

Scytharum potus.

Ouium cōmoditas.
Epexegis.
Hoc physicum est, omne enim animal pingue caret pilis.

Fabulam admiscet.

¶ ferat

Quid lac in omibus augeat.

Canes.

Populus Hispaniæ.
Strab. l. 3.

Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros
Latratu † turbabis agens, montesq; per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum
Galbaneoq; agitare † graues nidore chelydros.
Sæpe sub † immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit:
Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ
Pestis acerba boum, pecoriq; adspergere virus,
Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor
Tollentemq; minas, & sibilia colla tumentem
Deijce, iamq; fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medij nexus, extremæq; agmina caudæ
Soluuntur, tardosq; trahit sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum.
Qui dum amnes * vlli rumpuntur fontibus, & dū
Vere madent vdo terræ † ac pluuialibus Austris,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram
Improbus in gluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Postquā * exhausta palus terræq; ardore dehiscūt,
Exsilit in siccum, & flammanti lumina torquens,
Sæuit agris, asperq; siti, atque † exterritus æstu.
Ne * mihi tum molles sub † dico carpore somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cum positis nouus exuuijs nitidusq; iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te causas, & signa docebo.
Turpis oues tentat scabies † vbi frigidus imber
Altius ad viuum persedit, & horrida cano

Marginalia: † terrebis. Quæ incōmoda à pecoribus ꝓfliganda. † graui ignotis De serpentibus arcendis. Commoratio. Descriptio anguis chelydri. † vlli † & † exusta † exercitus id est exsecratus. † noctu † diuo Sitis serpētum. Vide Arist. lib. d. cap. 17. † cum

Bruma gelu: vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magistri
Perfundunt, vdisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusq; secundo defluit amni:
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, & sulphura viua,
Idæasq; pices, & pingueis vnguine ceras,
Scyllamque elleborosq; graueis nigrumq; bitumẽ.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborũ est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os: alitur vitium viuitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora Deos sedet omnia* poscens.
Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius vmbræ
Videris, aut summas carpentẽ ‖ ignauius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere cãpo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuo ‖ ferro culpam compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemẽ, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
Corpora corripiunt, sed tota æstiua repentè,
Spemq; gregemq; simul, cunctãq; ab origine gentẽ
Tum sciat, aerias Alpes, & Norica si quis

De ouium scabie.

Remedium
Plin. lib. 15. cap. 15.
Viuaque ‖ sulphura.

Scylla herba de qua Plin. lib. 30. cap. 10.

* omnia

De febri.
Populus macedoniæ
Plin. lib. 4. cap. 10.

‖ segnius.

‖ sera nocte.
‖ culpam ferro.

Noricum

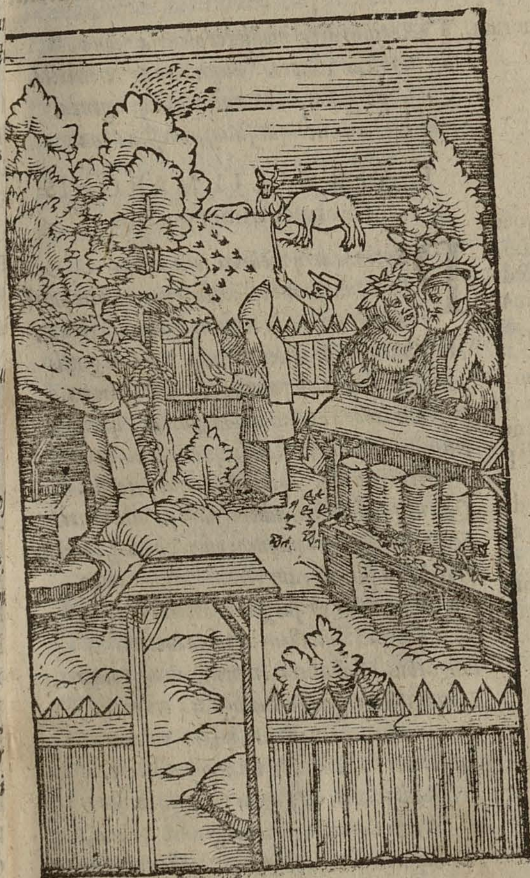
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timaui
Nunc quoq; post tantó videat, desertaq; regna
Pastorum & longe saltus, lateq; vacantes.
Hîc quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas totoq; Autumni incanduit æstu;
¶ Corrupit que. Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarũ:
¶Corripuitq; lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex, sed vbi ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros adduxerat artus
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaq; in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
¶Lanea Sæpe in honore Deûm medio stans hostia ad aram,
¶magistros ¶Linea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctanteis cecidit moribunda ¶ministros.
Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos
Indeneq; impositis ardent altaria fibris,
Nec respósa potest consultus reddere vates,
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summaq; ieiuna sanie infuscatur arena
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infœlix studiorum, atq; immemor herbę
De morbo equorum. Victor equus: fontesq; auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Signa mori Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
tũdi equi. Hæc ante exitium primis dant signa diebus
Sin in processu cœpit crudescere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaq; longo

Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit incerto latices infundere cornu
Lenæos: ea visa salus morientibus vna:
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsiq; suos iam morte sub ægra
(Dij meliora piis, ¶ erroremque hostibus illum) ¶ ardoremque al. horroremque.
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus: it tristis arator,
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra. ¶ gramina.
Non vmbræ altorum nemorũ, nõ ¶ mollia possunt, ¶ Grata. Pli.l.3.c.4.
¶ Prata mouere animũ: non qui per saxa volutus deploratio
Purior electro campum petit amnis, at ima pathetica.
Soluuntur latera, atq; oculos stupor vrget inerteis Obiter attingit ea ex
At terramq; fluit deuexo pondere ceruix. (ras quibus mor-
Quid labor aut benefacta iuuãt? quid vomere ter- bi nascuntur.
Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ: ¶ victum.
Frondibus, & ¶ victu pascuntur simplicis herbæ. Alludit ad fabulam,
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu de qua Horat.
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boues Iunonis: & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges, montesq; per altos Hypotyposis.
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
Ne gregibus nocturnus obambulat: acrior illum

Cura domat timidi damæ, ceruique fugaces,
Aquatilia quoque peste corripiuntur: Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolẽ, & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
*ad Plin.l.9.c.7 Proluit: insolitæ fugiunt † in flumina phocæ.
Interit & curuis frustra defensa latebris
Aues pesti obnoxiæ sunt. Vipera & attoniti squamis abstantibus hydri.
Ipsis est aër auibus non equus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea nec iam mutari pabula refert:
Quæsitæque nocent artes: cessere magistri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniusq; Melampus.
Sæuit & in lucem Stygijs emissa tenebris
Pallida Tisiphone: morbos agit ante, metumque,
Inque dies auidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
†Horrentesque. † Arentesque sonant ripæ collesque supini.
Iamque cateruatim dat stragem, atq; aggerat ipsis
† fossis. In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis vsus, nec viscera quisquam,
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuuieque peresa
†Quin Pteiriasin intelligit. Seruio auctore. Vellera, nec telas possunt attingere putres.
† Verum etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
†cõtractos]sacer artus Tempore, contactos † artus sacer ignis edebat.

Finis libri tertij Georgicorum.

LIBRI IV. GEORGICORVM FIGVRA.

HERENNI MODESTINI. I. C. in quartum Georgicorum Argumentum.

*aluorum.

PRotinus aërij mellis redolentia regna,
Hybleas & apes, * alueorum & cerea tecta,
Quiq; apibus flores, examina quæq; legenda,
Indicat: humentesque fauos, cœlestia dona.

P. VERGILII MARONIS Georgicon liber quartus.

Propositio cui adm[...]scuit dedicationem operis, in re humili attentionem captans: & ab inuocatione super sedet.

PRotinus aerij mellis cœlestia dona
Exsequar, hanc etiã, Mœcenas, adspice partẽ.
Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusq; † ordine gentis
Mores & studia, & populos, & prœlia dicam.
In tenui labor; at tenuis non gloria: si quem
Numina læua sinunt, auditque vocatus Apollo.

† ex ordine

Locus apiarij.

Antipora.

† agnique petulci.

Quæ ab aluearibus abesse debeant.

De meropibus Pl. lib. 20. cap. 33. Item Varro lib. 3. c. 56.

Auxesis.

† in nube

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domũ prohibent) neq; oues, † hœdiq; petulci,
Floribus insultent, aut errans buculo campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squallentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq;, aliæq; volucres,
Et manibus progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasq; volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; vestibulũ aut ingens oleaster † obumbret:
Vt, cum prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetque fauis emissa iuuentus:

Vicina

Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq; hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu † perfluet humor, †profluat.
Transuersas salices, & granda coniice saxa;
Pontibus vt crebris poßint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem, si forte moranteis
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia late
Serpilla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.

Ipsa autem ceu corticibus tibi suta cauatis, Quomodo sint aluearia facienda.
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda: neq; illa
Nequicquam intectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent: collectumque hæc ipsa ad munera gluten,
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoßis (si vera est fama) latebris,
Sub terra ¶ fodere larem, penitusque repertæ ¶terram fouere.]
Pumicibusque cauis, exesæque arboris antro. ¶è
Tu tamen ¶ & leui rimosa cubilia limo Quæ apib. infesta.
Vnge, fouens circum, & raras superinijcie frondes.
Neu propius tectis taxum sine néue rubentes
Vre foco cancros; altæ neu crede paludi;
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu
Saxa sonant, vocisq; offensa resultat imago.
Quod superest, vbi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, cœlumq; æstiua luce reclusit:
Illæ continuo saltus, syluasq; peragrant,
Purpureosque metunt flores, & flumina libant

Motum loco verbum fingunt. De quibus. Plin. lib. 20. cap. 11. Epanaleps. Quomodo bella gerant. † æthere. comparationes.

Summa leues hinc nescio qua dulcedine læta
Progeniem nidosque fouent, hinc arte recenteis
*Excudunt ceras, & mella tenacia * fingunt.*
Hinc vbi iam emissum caueis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulceis & frondea semper
Tecta petunt: huc tu iussos adsperge sapores,
Trita meliphylla, & corinthæ ignobile gramen:
Tinnitusque cie, & matris qua te cymbala circum,
Ipsæ consident medicatis sedibus, ipsæ
Intima more suo se in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint, (nā sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præciscere: nanq; moranteis
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ sudum, camposque patenteis,
Erumpunt portis: concurritur, æthere in alto
Fit sonitus: magnum mistæ glomerantur in orbem
Præcipitesque cadunt, non densior † aere grando,
Nec te concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant;
Vsque adeo obnoxi non cedere, dum grauis aut hos
Aut hos versa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,

Pul-

Pulueris exigui iactu compressa quiescent.* quiescunt.
Verùm vbi ductores acie venocaueris ambos;
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens: Indicia generosi reg.
(Nam duo sunt genera) hic melior insignis & ore.
Et rutilis claras squamis: ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora †gentis. †plebis
Namq; aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & †sicco terram spuit ore viator †-erram sicco.
Aridus; elucent aliæ & fulgore coruscant
Ardentes auro, & partius lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantũ dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
At cùm incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntq; fauos, & frigida tecta relinquunt,
Instabiles animos ludo prohibebis inani. Quomodo domi detinendæ, ne auolent.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque auium, cum falce saligna
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas & amicos irriget imbres. Digressiuncula per occupationé ad hortorũ cultum
atq; equidem extremo ni iam sub fine laborum
Vela traham & terris festinem aduertere prorã,
Forsitan, & pingues hortos quæ cura colendi

Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti:
†intuba. Quoque modo potis gauderent† intyba riuis,
Et virides apio ripæ, tortusqúe per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec †sera comãtem
†serò Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallanteisq; hederis, & amãteis littora myrtos.
Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua †niger humectat flauentia culta Galesus,
†piger Corycium vidisse seuem cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho,
†hinc fort. huic *Hîc rarum tamen in dumis olus, albaqúe circum
Lilia verbenasqúe premens, vescumqúe papauer,
Regum æquabat opes animis, seraq; reuertens
Nocte domũ, dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam, atq; autumno carpere poma.
†etiamnũ. Et cùm tristis hyems * etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tum tondebat achanti,
Aestatem increpitans serã, Zephyrosq; moranteis.
Ergo apibus fœtis idem, atq; examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella fanis; illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit vlmos,
Eduramq; pyrum, & spinos iam pruna ferenteis,
¶ disclusus Iamq; ministrantẽ platanum potantib. vmbram.
¶ comme- Verùm hæc ipse equidem spacijs ¶ exclusus iniquis
morãda. Prætereo, atq; alijs post ¶ me memorãda relinquo.

Nunc age naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam pro qua mercede canoros

Cu-

Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ, Admiscet fabulam.
Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta Mira apum natura.
Vrbis habent, magnisque agitant sub legibus æuũ:
Et patrium solæ, & certos nouere penates:
Venturæque hyemis memores æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum, lectum
Narcißi lachrymam, & lentum de cortice glutem,
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaceis
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purißima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
†Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti, †est Sorti aduerbium.
Inque vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina masßis
Cum properant: alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque; alii stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus † Aetna: †antrum
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor vrget habendi.
Munere quamq; suo grandæuis oppida curæ, Pl l. 11. c. 10.
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta. Adolescentiores, &c.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta paßim.
Et glaucas salices, casiamq;, crocumque rubentem

Et pinguem tiliam, & ferugines hyacinthos.
Eadem Plin. l. 11. cap. 10. Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis, nusquam mora: rursus, easdem
Vesper vbi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras & limina circum.
Post vbi iam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus,
Nec vero à stabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursusque breues tentant: & sæpe lapillos,
Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt.
† natos foliis. Verum ipse † folijs natos, & suauibus herbis
† refingunt Ore legunt: ipse regem paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulasque & cerea regna † refigunt,
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltroque animam sub fasce dedere.]
Tantus amor florum & generandi gloria mellis.
† angusti. Alludit ad frequentē mutationē imperium. Ergo ipsas quamuis * angustus terminus æui
Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: rege incolomi, mens omnibus vna est;
Amisso, rupere fidem: constructam mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.

Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes,
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulcramque petunt per vulnera mortē.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
† Athereos dixere; Deum nanque ire per omneis — †Aeterios
Terrasque tractusq; maris, cœlumq; profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarū,
Quenque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare — † se condere.
Sideris in numerum, atque alto † succedere cœlo.
Si quando sedem † angustam, seruataq; mella — † augustam
Thesauris relines, prius † haustus sparsus aquarum — De eximendo melle.
* Ore foue, fumosque manu prætende sequaces. — † haustu † Ora
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis: — Duæ mellis vindemiæ.
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede repulit amneis:
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
Tristior hybernus cœlo descendit in vndas.
Illis ira modum * supra est, læsæque venenum — Ira apum.
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt — † supera.
* Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt. — G fan. * Affixæ
Sin duram * metues hyemen, parcesque futuro, — * metuens
Contusosque animos, & res miserabere fractas: — alii, metuas
At suffire thymo, cerasque recidere inaneis — Quibus remediis apum incómodis consulatur
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
* Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis:
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
Aut * durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ — * Stellio, & hic.

* In

*Laxos in foribus. Vide Plin. l.11. cap. 18. Morbi & funera apũ

In foribus laxos suspendit aranea casses,
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Iucumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
(Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
Continuò est ægris alius color, horrida vultum
Deformat macies, tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

†atque

†*Aut illæ pedibus connexę ad limina pendent,*
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,

†ignauaq? fame.

†*Ignauæque fame, & contracto frigore pigræ.*
Tum sonus auditur grauior, tractimque susurrant

†syluas.

Frigidus vt quondam * *syluis immurmurat auster*
Vt mare sollicitum stridet refluentibus vndis,
Æstuat vt clausis rapidus fornacibus ignis.)

Remedia morborũ apum.

Hic iam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus vltro
Hortantem & fessas ad pabula nota vocantem,
Proderit & tonsum gallæ admiscere saporem,
Arenteisque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel psythia passos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graueolentia centaurea
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quęrentibus herba:

Plin. lib. 24 cap. 9.

Nanq; vno ingentem tollit de cespite syluam,
Aureus ipse: sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ,

*pes

Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
Pastores, & curua legunt * *prope flumina Mellæ.*

Huius

Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis † appone canistris.
Sed † si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus vndæ nouæ stirpis reuocetur, habebit:
Tempus & Arcadii memoranda inuenta magistri,
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine famam.
Nam, quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
Quaqué pharetratæ vicina Persidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti,
Parietibusq; premunt arctis: & quatuor addunt
Quattuor à ventis † obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminę nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur: plagisq; peremto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subiiciunt fragmenta, thymum, casiasq; † recentes
Hoc geritur, Zephyris primũ impellentibus vndas,
Ante nobis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia * pinnis
Mis-

† expone
† siquidem.
Qua ratione apes mortuæ reparandę sint.
Aristæum intelligit. vide Solinum.

† aduersa.
Qualis vitulus apibus oppositus.

† virentes.

Epanadiplosis.
Quo tempore apes reparandæ
* pennis.

† captant.	*Miscentur tenuemq; magis, magis aera † carpunt*
	Donec, vt æstiuis effusus nubibus imber,
† aut vt	*Erupere? † vel vt neruo pulsante sagittæ,*
	Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.
* extulit	*Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis * extudit arte?*
Subiectione vtitur, & arrepta occasione, in fabulam Aristæi excurrit.	*Vnde noua ingressus hominum experientia cepit?*
	Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe,
	Amissis (vt fama) apibus, morboque fameque,
	Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
	Multa querens, atque hæc effatus voce parentem:
	Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
	*Ima tenens: quid me præclara * stirpe Deorum*
	(Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus A-
	Inuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri (pollo)
	Pulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?
	En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
	Quem mihi vix frugũ & pecudũm custodia solers
	Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
	Quin age, & ipsa manu felices erue syluas:
	Fer tabulis inimicum ignem, atque interfice messes
	Vre sata, & validam in vites molire bipennem,
	Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
Sentit.	*At mater sonitum thalamo sub fluminis alti*
† hilari.	** Sensit, eam circum Milesia vellera nymphæ*
	Carpebant, † hyali saturo fucata colore,
	Drymoque, Xantoque, Ligæaque Phyllodoceque,
	Cæsariem effusæ nitidam per candida colla,
* Cydippe.	*Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,*
* primo.	** Cydippeque, & flaua Lycorias, altera virgo,*
	*Altera tum * primos Lucinæ experta labores,*
	Clioque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
	Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,

At-

Atq; Ephyre, atque Opis, † atq; Asia Deiopeia, † &
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas coram Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos & dulcia furta:
**Atque Chao densos diuûm numerabat amores.* *Eque ali. à que.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Deuoluunt: iterum maternas impulit aureis
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda,
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura,
Tristis Aristęus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
*Huic * perculsa noua mentem formidine mater,* *percussa
Duc age, duc ad nos; fas illi limina diuûm
Tangere, ait, simul alta iubet discedere late Recipitur Aristæus in ædes maternas.
Flumina, qua iuuenis gressus inferret: at illum
Curuata in montis faciem circumstetit vnda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Iamq; domũ mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonanteis,
Ibat: & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis, Phasimq; Lycumq;, Phasis Asiæ fluuius. Strab. li. 11.
Et caput vnde altus primum se erumpit Enipeus,
Vnde pater Tyberinus & vnde Aniena fluenta,
**Saxosumq; sonans Hypanis, Mysusq; Caicus,* †Saxosusque Gif.
Et gemina auratus taurino cornua vultu †effluit.
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
*In mare purpureum violentior * influit amnis.*
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta

Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adolescunt ignibus aræ.
Et mater: Cape Mæonij carchesia Bacchi,
Martia. lib. 10. cap. 25. Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasq; sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectere Vestam,
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.
†Omen. †Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portum patriamque reuisit
† venerantur. Pallenen: hunc & nymphæ † veneramur, & ipse
Grandæuus Nireus: nouit nanque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi causam, euentusq; secundet.
†vinces: Nam sine vi non vlla dabit præcepta: neq; illum
Orando † flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
Cùm sitiunt herbæ, & pecori iã gratior vmbra est,
*eludent. In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Protei variæ species. Se recipit facile vt somno aggrediare iacentem.
Verum vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis:
Tum variæ * illudent species, atque ora ferarum.

Fiet enim subitò sus horridus, atraq; tigris,
Squamosusq; draco, & fulua ceruice leæna
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
Excidet: aut in aquas tenues delapsus abibit.
Sed quantò ille magis formas se vertet in omneis,
Tantò, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno.
Hæc ait, & liquidum Ambrosiæ† diffudit odorem, † depromit
Quo totum nati corpus† perduxit: at illi †perfudit
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atq; habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque sinus scindit sese vnda reductos,
Deprensis olim statio tutissima nautis:
Intus se vasti Proteus tegit† obice saxi. †obijce
Hic iuuenē in latebris auersum à †limine Nimphæ †lumina
Collocat: ipsa procul nebulis obscura* recessit. †resistit.
Iam rapidus torrens sitientes* Sirius Indos †Scirios
Ardebat cœlo, & medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbę, & caua flumina siccis
Faucibus ad limum radij tepefacta coquabant:
Cùm Proteus consueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vasti circùm gens humida Ponti
Exsultans, rorem latè dispergit amarum.
Sternunt se somno* diuerso in littore phocæ. †diuersæ
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi è pastu vitulos ad tecta reducit,
* Auditiq; lupos acuunt balatibus agni:) * Auditisq;
Consedit scopulo medius, numerumq; recenset.
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra.

Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
Occupat, ille suæ contra non immemor artis,
† cômutat. Omnia † transformat sese in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquẽ
†pellacia. Verum vbi nulla fugam reperit † fallacia: victu
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuuenum confidentissime, nostras
Iussit adire domos, quidue hinc petis? inquit, at i
†quicquam Scis Proteu, scis ipse, neq; est te fallere † cuiqua
Sed tu desine velle, Deum præcepta secuti
Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi deniq; multa
Ardenteis oculos intorsit lumine glauco,
†fatis. Et grauiter frendens, sic † vates ora resoluit:
Non te nullius exercent numinis iræ?
†luis Protei vaticinium Magna lues † cômissa: tibi has miserabilis Orphe
†ni Haudquaq̃ ob meritũ pœnas († nisi fata resistan
Exaggeratio pathetica. Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
†supremo At chorus æqualis Dryadum clamore † supremo
Implerunt monteis: flerunt Rhodopeiæ arces,
Pangæa Thraciæ mons. Altaque Pangæa, & Rhœsi Mauortia tellus,
† & Plin. lib. 4. Atq; Getæ, atq; Hebrus, † atq; Actias Orithyia.
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Descensus Orphei ad inferos Te veniente die, te decedente canebat:
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adijt, regemq; tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

At cantu commoti Erebi de ſedibus imis
Vmbræ ibant tenues, ſimulacraq; luce carentum.
Quam multa in † ſyluis auium ſe millia condunt, †foliis
Veſper vbi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq́; puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum:
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus * inambilis vnda * innabilis
Alligat, & nouies Styx interfuſa coercet. De quo Seneca in Hercule furente.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cœruleoſq; † implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora, †innexæ, al. impexæ.
Atque Ixionei † vento rota conſtitit orbis. † tenuit †cantu.
Iamque pedem referens, caſus euaſerat omneis,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequẽs (namq́; hãc dederat Proſerpina legẽ) † ſubitò
Cùm † ſubita incautum dementia cepit amantẽ,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes:
Reſtitit, Eurydicenq́; ſuam iam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victuſq; animi, reſpexit ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Auerni.
Illa: Quis & me, inquit, miſerã, & te perdidit Orpheus?
Quis tantus furor? en iterũ crudelia retro
Fata vocant, conditq; natantia lumina ſomnus.
Iamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Inualidaſque tibi tendens, heu non tua, palmas.
Dixit: & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues fugit diuerſa: neque illum
Prenſantẽ nequicquam vmbras, & multa volentẽ
Dicere, præterea vidit: nec portior Orci

Luctus Orphei ob cõiugem amissam.

Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
† Quo fletu manes, qua numina voce moueret?

†Quos.

Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aeria, deserti ad Strymonis vndam

†astris

Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub † antris.
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus:

De philomela vide Plin. lib. 10. cap. 10.

Qualis populea mœrens philomela sub vmbra
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Obseruans, nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis late loca questibus implet.

† non vlli

Methonymia Tanais fluuius Scythiæ.

*Nulla Venus, * nulliq; animum flexere Hymenæi.*
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem,
Aruaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis

¶ spreto

¶ nocturnique.

¶ late

Cicones populi ad Hebrum fluuium Thraciæ habitantes.

Dona querẽs: ¶ spretæ Ciconũ quo munere matres
Inter sacra Deum, ¶ nocturnaque Orgia Bacchi,
Discerptum ¶ latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoque marmorea caput a ceruice reuulsum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret: Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum:
Quaq; dedit, spumantem vndam sub vertice torsit.
At non Cyrene, (namq; vltro affata timentem:)
Nate, licet tristes animo deponere curas.

A facil. Napææ deæ syluarum.

Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile nymphæ
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misêre apibus: tu munera supplex
Tende, petens pacẽ, & faciles venerare Napæas.

Nanq; dabunt veniam votis, irasq; remittent.
Sed modus orandi qui sit prius ordine dicam:
Quatuor ¶ eximios præstanti corpore tauros, † eximio Præstãtes.
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem,
Corporaq; ipsa boum frondoso desere luco.
Post, vbi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papauera mittes:
Et nigram mactabis ouem, lucumq; reuises,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa.
Haud mora, continuò matris præcepta facessit. Hypallage est pro, veneratam placabis
Ad delubra venit, monstratas excitat aras:
Quatuor ¶ eximios præstanti corpore tauros † eximio præstantes.
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Post vbi nona suos aurora induxerat ortus.
Inferias Orphei mittit, lucumq; reuisit.
Hic vero subitum, ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere costis:
Immensasq; trahi nubes, iamq; arbore summa
Confluere, & lentis vuam demittere ramis. Peroratio
Hæc super aruorum cultu, pecorumq; canebã, † Euphrat é Parth. Nea polis, à qua dictus Partheniata, vt aliqui senti unt, alij enim à pudore virginali. † tu ¶ cecinit.
Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat ¶ Euphraten bello, victorq; volenteis
Per populos dat iura, viamq; affectat Olympo,
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
¶ Parthenope, studijs florentem ignobilis oti.
Carmina qui lusi pastorum: audaxq; iuuenta,
TITYRE, ¶ tu patulæ ¶ cecini sub tegmine fagi.

FINIS Libri quarti Georgicorum.

LIBRI I. AENEIDOS

FIGVRA.

P.VER

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS
Liber primus.

Duplex est Aeneidos argumentũ Bella Aeneæ, & nauigatio per nauigatio: ciuilis vitæ & priuatæ exemplum exhibet.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis vicina coegi,
Vt, quamuis auido, parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.

Rma virumq́; cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinaque venit

Bellis adũbrat heroũ vitam.

Propositio

Littora; multum ille & terris iactatus & alto,
Vi superum, sæuæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoque & bello passus, dum conderet vrbẽ,
Inferretque Deos Latio, genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

Inuocatio.

Musa mihi caussas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina Deum, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit? tantæne animis cœlestibus iræ?

Exordium, vel narratio quę à loci descriptione sumta, ducitur per caussas propter quas Iuno remorata est Troianos.

Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberinaq́; longe
Ostia: diues opum, studiisq́; asperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Posthabita coluisse Samo, hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fouetque
Progeniem, sed enim Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ † veteret arces.
Hinc populum late regem, belloque superbum

†euerteret Regẽ pro regnantẽ Charisius.

†exſcidio	Venturum † excidio Libyæ: ſic voluere Parcas.
Subiungit alias cauſas	Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
	Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis.
	Necdum etiam cauſſæ irarum, ſæuique dolores
	Exciderant animo, manet alta mente repoſtum:
Exaggeratio	Iudicium Paridis ſpretæq́; iniuria formæ,
	Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores:
	His accenſa ſuper iactatos æquore toto
†Danaûm im. Ach. Gif.	Troas, relliquias † Danaum, atq; immitis Achilli,
	Arcebat longe Latio, multoſque per annos
	Errabant acti fatis maria omnia circum.
	Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Occaſio & conſilium Iunonis.	Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
	Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant,
	Cùm Iuno, æternum ſeruans ſub pectore vulnus,
Propoſitio ab exéplo à minori.	Hæc ſecum; Mene incepto deſiſtere victam?
	Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
	Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
	Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere Ponto
	Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei?
	Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
	Diſiecitque rates, euertitque æquora ventis:
	Illum exſpirantem transfixo pectore flammas,
†inflixit, Mac. in Sō. Sci. l. 1. c. 17.	Turbine corripuit, ſcopuloq́; † infixit acuto:
	Aſt ego, quæ Diuum incedo regina, Iouisq;
	Et ſoror, & coniux, vna cum gente tot annos
†adorat	Bella gero? † & quiſquā numen Iunonis † adoret,
†imponit odorem?	Præterea, aut ſupplex aris † imponat honorem?
†aut Aeolꝰ qua re rex vēto	Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
	Nimborum in patriā, loca fœta furētibus Auſtris,
	Aeoliam venit, hic vaſto rex Aeolus antro
	Luctanteis ventos, tempeſtateſque ſonoras.

Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt, celsa sedet Aeolus arce
Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum
Quippe ferāt rapidi secum, † vertantq; per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens, molemque & monteis insuper altos
Imposuit, regemq; dedit, qui fœdere certo
Et premere & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est:
Aeole, (namq; tibi diuum pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere † ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosq; Penates,
Incute vim ventis, † submersasq; obrue puppes:
Aut age † diuersas † & † disijce corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, † Deiopiam
Connubio iungam stabili propriamque dicabo,
Omneis vt tecum meritis pro talibus annos.
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem,
Aeolus hæc contra: Tuus ô regina, † quid optes,
Explorare labor, mihi iussa capessere fas est,
Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptra Iouemq;
Concilias, tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumq; facis, tempestatumque potentem
Hæc vbi dicta, cauum conuersa cuspide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Vna Eurusque Notusq; ruunt, creberq; procellis

Afri-

rum finga-tur, vide Cæl. Ant. lect. l. 10. cap. 18.
Natura ventorum.
† verrantq
Exordium ab officio
Narratio.
vento
Petitio.
submersas
† diuersos.
† aut
† dissice
Deiopiam
† Quod.

Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorq; virum stridorq; rudentum:
Eripiunt subito nubes cœlumque diemque,
Teucrorum ex oculis: Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Exemplo Aeneæ soluuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere! ô Danaum fortißime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Nõ potuisse? tuaq; animã hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Aeacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virum, galeasque & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi, tum prora auertit, & vndis
Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mõs
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Treis Notus † abreptas in saxa latentia torquet,
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,
Dorsum immane mari summo: treis Eurus ab alto
In breuia & Syrteis vrget (miserabile visu)
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios fidumq; vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronusq; magister
Voluitur in caput, ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.

Borlæ in hoc non meminit quippe qui frenator it.

Mac. l 5. c. 1.

Aquilo impetuosus it ventus.

abiectas Quod eo loco fœdus ictum est inter Romanos, & Pœnos, Aræ dicũtur. Est autem locus inter Africam & Sardinam.

Appa-

Apparent rari nantes in gurgite vasto,
Arma virum, tabulæq; & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda
Disiectam Aeneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas, cœliq; † ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ.
Eurũ ad se, Zephyrumq; vocat, dehinc talia fatur
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum, terramq; meum sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi, sæuumq; tridentem,
Sed mihi sorte datum, tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes, Solemq; reducit,
Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo; leuat ipse tridenti,
Et vastas aperit Syrteis, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus † perlabitur vndas.
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus;

Achati, ag[...] noscit Ch[...] rinus.

Stagna pr[...] fundo m[...] ris positu[...] qui non n[...] si maxima[...] tempesta[...] turbatur[...] ruinam [...] ad videt [...] feratur.

Mac. Sat. [...] 6. c. vltim[...] Aeolum [...] ridet. E[...] enim do[...] modo a[...] modo c[...] cerem. [...] contem[...] vocat.

† pellabi[...]

† iam

Iam

iam Iamq; faces & saxa volāt, furor arma ministrat.
*arectis Tum pietate grauem ac meritis si forte virū quem
Conspexere: silent, arrectisq; auribus adstant
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor; æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque inuectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defeßi Aeneadæ, quæ proxima littora, cursu
Contendunt petere: & Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Mac. 1. c. 6. Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese vnda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminiq; minantur
Alliteratio In cœlum scopuli, quorum sub vertice late
Aequora tutæ silent, tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrū nemus imminet vmbra.
Fronte sub aduersā scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, viuoque sedilia saxo,
Nympharum domus, hic fessas non vincula nauis
Vlla tenent; vnco non alligat ancora morsu.
Huc septem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
filiei. Egreßi, optata potiuntur Troes arena,
excußit. Et sale tabenteis artus in littore ponunt.
suscepit At primum ¶ silicis scintillam ¶ excudit Achates:
¶ Suscepitq; ignem folijs; atque arida circum
Metony- Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam
mia. Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaq; arma
Expediunt feßi rerum: frugesque receptas
si quem Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum late pelago petit: Antea ¶ siquà

Iacta-

Iactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici. *Nauim
*Nauem in conspectu nullam treis littore ceruos *quos
Prospicit erranteis: * hos tota armenta sequuntur Achates
A tergo, & longum per valles pascitur agmen. comes Ae-
Constitit hic, arcumq; manu celereisq; sagittas neæ fingi-
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates. tur. Acho
Ductoresque ipsos primum capita alta ferenteis, enim dolor:
Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omem & Aeneas
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam. sem p suo-
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor rum curam
Corpora fudat* humi, & numerū cū nauib. æquet habuit.
Hinc portum petit, & socios partitur in omneis. *humo.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet.
O socij (neq; enim ignari sumus* ante malorum) *ante dolo
O passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem. rum.)
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonanteis
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti: reuocate animos, mœstumq; timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes* vbi fata quietas *ibi
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.
Talia voce refert, curisq; ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit* altum corde dolorē. *alto.
Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris, diriptunt
Tergora* diripiunt costis & viscera nudant: veribusq
Pars in frusta secant, verubusq; trementia figunt, Mac.l.5.c.
Littore ahena locant alij, flammasq; ministrant.

Tum

Tum victu reuocant vires, fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.
Postquã exempta fames epulis, mensæq; remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemque metumq; inter dubij, seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci fortemque Gyan fortemq; Cloanthum.
Et iam finis erat, tum Iuppiter æthere summo
Despiciens mare veliuolum, terrasq; iacenteis,
Littoraque, & latos populos, sic vertice cœli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum taleis iactantem pectore curas,
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitenteis
Alloquitur Venus: ô qui res hominumq; † deumq;
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres.
Quid meus Aeneas in te committere tantum?
Quid Troes potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiã terrarum clauditur orbis.
Certe hinc Romanos olim voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato * à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quæ te genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ, tristesque ruinas
Solabar fatis contraria fata rependens,
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem, Rex magne, laborum
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui.
Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis,

pro Orontis, Iouem habere curas humanarum diuinarumque rerum fingit. Est autẽ alienus locus inserto, vt commodius ordinem operis ac historiæ insinuaret.

† Deorumque interrogatio propositionis vice.

† alii sine à.

Rhodig. lib 12. cap. 8
Mac. l. 4. c. 3

† proruptũ.

It mare† præruptũ, & pelago premit arua sonanti
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesque locauit
Teucrorum & genti nomen dedit, armaq; fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amißis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempestatesque serenat
Oscula libauit natæ, dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea: manẽt immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem & promißa Lauini
Mœnia sublimemq; feres ad † limina cœli
Magnanimum Aeneam: neq; me sententia vertit.
† Hic (tibi fabor enim, quãdo hæc te cura remordet
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosq; feroces
Contundet moresq; viris & mœnia ponet,
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaq; transierint Rutulis hiberna subactis.
† At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis mensibus † orbes
Imperio explebit, regnumq; à sede Lauini
Transferet, & longam † multa vi muniet Albam
† Hic iam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea: donec regina sacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fuluo nutricis tegmina lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosq; suo de nomine dicet

prorupti
Respondet Iupiter Veneri, inconstantiæ obiectionem diluens. Est autem cõtinua, quædam narratio, quæ sum nam Romanę historiæ ab Aenea vsque ad Augustum cõplectitur.
† sidera.
Hic tibi.
(fabor n.)
† Ast
æneæ mortem certe tacet: qui tamen tacitè innuit, cum ei Ascanium successurum dicit.
† annos
† ab
† vi multa
† Hinc
Regnum Romanorũ

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno
Quæ mare nunc, terrasq; metu cœlumq; fatigat,
Consilia in melius referet, mecumq; fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assarici Pthiam, clarasq; Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius à magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
Accipies secura: vocabitur hic quoq; votis.
Aspera tum positis mitescent secula bellis:
Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
*Claudentur belli portæ: * & furor impius intus*
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
*Hæc ait, & Maia genitum * demisit ab alto,*
*Vt terræ, * atq; nouæ pateant Carthaginis arces,*
Hospitio Teucris, ne fati nescia, Dido
Finibus arceret. Volat ille per aera magnum
Remigio alarum: at Libyæ citus adstitit oris.
Et iam iussa facit: ponuntq; ferocia Pœni
Corda, volente Deo: imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.
At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data est, exire locosque
Explorare nouos, quas vento accesserit oras,
Qui teneat (nã inculta videt) hominesne, feræ ne,
Quærere constituit, sociisque exacta referre.

Græciam intelligit, quæ diruta est à Mumio consule. Rue ra autem credidit, se ab Iulo ortum traxisse Cæsar, & ob id impensius Venerẽ colebas. Syllepsis. Pathos ab imagine ficta, de quo Mac.l.5.c.3 *al. omitt. *demittit. al. dimittit. *vtque. Persequtur historiam de Aeneæ. Mac.l.5.c.4

Clas-

Classem in conuexo nemorum sub rupe cauata
Arboribus clausam circum, atq; horrentib umbris,
Occulit: ipse vno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma Lycurgi institutum. Vide Plut.
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucremq; fuga præuertitur Hebrum.
Nanq; humeris de more habilē suspenderat arcum † comam
Venatrix, dederatque † comas diffundere ventis,
Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluenteis
Ac prior: Heus.inquit, iuuenes, monstrate, mearū
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis
Aut spumantis apri cursum clamore prementem † &.
Sic Venus, at Veneris contra sic filius orsus: Mac.l.5.c.4.
Nulla tuarum audita mihi, neq; visa sororum. A persona virginis capta beneuolentiam vlterius quærendi.
O, quam te memorē, virgo? nanq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat: ô Dea certe.
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna?
Sic felix, nostrumq; leues quæcunq; laborem,
Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas: ignari hominumq; locorumque,
Erramus, vento huc † vastis & fluctibus acti. † & vastis.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tunc Venus: Haud equidē tali me dignior honorē
Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureoq; alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris vrbem:
*Sed fines Libyci, genus * intractabile bello.* * insuperabile.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens, longa est iniuria, longæ

origo Carthaginēsis regni *Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.*
Huic coniux Sichæus erat, ditissimus agri
† & magno *Phœnicum, ¶ magno miseræ dilectus amore:*
Cui pater intactam dederat, primisq; iugarat
Omnibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omneis.
Impietatis, & tyrannidis exemplum, *Quos inter medius venit furor, ille Sichæum*
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
¶latumque *Germanæ: * factumque diu celauit, & ægram,*
¶vna *Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.*
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris.
† patriāque *Crudeleis aras, traiectaque pectora ferro*
† auxilioq; *Nudauit, cæcumq; domus scelus omne retexit.*
Tum celerare fugam, ¶ patriaque excedere suadet
¶ Auxiliumq; viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido sociosq; parabat.
Animus plebis in Tyrannum *Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,*
Aut metus acer erat, naueis, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerantque auro, portantur auari
Pygmalionis opes pelago, dux fœmina facti.
¶cernis *Deuenere locos, vbi nunc ingentia ¶ cernes*
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem:
† aduenistis *Mercatique solum facti de nomine Byrsam,*
Taurino quantum possent circundare tergo.
† parentum *Sed vos qui tandem? quibus ¶ aut venistis ab oris*
† cōponat. *Quoue tenetis iter? Quærenti talibus, ille*
Suspirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire ¶ laborum,

Antè

Ante diem clauso ¶ componet vesper Olympo.
Nos Troia antiqua (si vestras forte per aures
Troię nomen iit) diuersa per æquora vectos, Narratio
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus. Pietas
Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue ¶ sumo. ¶summo
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus
Vix septem conuulsæ vndis Euroque supersunt. Proditiōis suspcioni
Ipse ignotus egens ¶ Libyæ deserta peragro, occurrit,
Europa atque Asia pulsus, nec plura querentem dum fugā
Passa Venus ¶ medio sic interfata dolore est: fatis adscri
Quisquis es, haud credo inuisus cœlestibus auras bit.
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem. ¶Libycæ
Perge modo, atq; hinc te reginæ ad limina perfert. ¶medium dolorem.
Nanque tibi reduces socios, classemq; relatam
Nuntio, & in tutum versis Aquilonibus actam,
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos lætanteis agmine cygnos,
Aetherea quos lapsa plaga Iouis ales aperto
§Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo ¶Turbârat
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusq́; dedere: ¶puppesq;
Haud aliter puppesq; tuæ, ¶ pubesq; tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, &, qua te ducit via, dirige gressum.
Dixit, & auertens rosea ceruice refulsit.
Ambrosiæq́; comæ diuinum vertice odorem
Spirauere, pedes vestis defluxit ad imos:
Et vera incessu patuit dea, ille, vbi matrem

Agnouit, tale fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoq; falſis
Ludis imaginibus: cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumq; ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aere ſepſit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere † poſſet,
*Moliriúe moram, aut * veniendi poſcere cauſſas.*
Ipſa † Paphum ſublimis abit, ſedesq; reuiſit
Læta ſuas: vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiq; recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Iamq; adſcendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduerſasq; adſpectat deſuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam,
Miratur portas, ſtrepitumq; & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrij: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars † aptare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura magiſtratusq; legunt, ſanctumq; ſenatum.
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alij, immanesq; columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub † luce labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus: aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent:
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt.

† poſſit,
† veniendo expoſcere.
† Paphon Thus in Arabia creſcit.
† optare
† ſole.

Æneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris, neq; cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media, lætissimus † vmbra: †vmbræ
Quo, primum iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: † sic nam fore bello †signum
Egregiam, & facilem victu per secula gentem.
Hic templum Iunonis ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine Diuæ:
Aerea cui gradibus surgebant limina, † nexæque † nexa
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primum in luco noua res oblata, timorem
Leniit: hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namq; sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum quæ fortuna sit vrbi,
Artificumq; manus inter se, operumq; † labores †laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem:
Atridas, Priamumq; & sæuum ambobus Achillem.
Cōstitit. & lacrymās: quis iā locus, inquit, Achate
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi.
Sunt lacrymæ rerum: mentem mortalia tangunt.
*Solue * metus: feret hæc aliquam tibi fama salutē.* *metum
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Multa gemēs, largoque humectat flumine vultum.
Namq; videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus:
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhœsi niueis tentoria velis

Agnoſcit lacrymans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſq; auertit equos in caſtra, priusquam
Pabula guſtaſſent Troię, Xanthumq; bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſsis Troilus armis, — Pathos ab ętate, vt eſt apud Mac lib 4.c.1.
Infelix puer, atq; impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruq; hæret reſupinis inani,
Lora tenens tamẽ: huic ceruixq; comæq; trahũtur
Per terram, & verſa puluis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non æque Palladis ibant
Crinibus Iliades paſsis, peplumq; ferebant, — †tonſæ.
Suppliciter triſtes, & † tunſæ pectora palmis.
Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros, — † vt
Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo.
Vt ſpolia, vt currus, † vtq; ipſum corpus amici, — †agnoſcis
Tendentemq; manus Priamũ conſpexit inermeis.
Se quoq; principibus permiſtum *agnouit Achiuis
Eoaſq; acies & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens: mediiſq; in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammę
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuq; hæret defixus in vno,
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna iuuenum ſtipante caterua.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ — † dea
Hinc atque hinc glomerãtur Oreades: illa pharetrã
Fert humero, gradiẽſq; * deas ſupereminet omneis

Lato-

Latonæ tacitum pertentat gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisque futuris.
Tum foribus diuæ media testudine templi,
Septa armis, solioq; alte subnixa resedit.
Iura dabat, legesque viris, operumq; laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat.
Cum subito Aeneas concursu accedere magno
Antea, Sergestumque videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumq; alios, ater quos æquore turbo †abduxe-
Dispulerat, penitusq; alias † aduexerat oras rat.
*† Obstupuit simul ipse, simul * perculsus Achates:* †Obstipuit
Lætitiaque metuque auidi coniugere dextras † percussus
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant: & nube caua speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
*Quid veniant: * cunctis nam lecti nauibus ibant* †cuncti
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & corā data copia fandi
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, nouam cui condere Iuppiter vrbem,
Iustitiaq; dedit genteis, frenare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus prohibe infandos à nauibus igneis: †respice
Parce pio generi, & propius res † adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere glebæ:
** Oenotrii coluere viri: nunc fama minores* *Oenotri
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Bersamans Huc cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion,
†spumante Inuada cæcatulit: penitusq́; procacibus austris,
jaduenimo Perque vndas † superante salo, perque inuia saxa.
Dispulit: huc pauci vestris * adnauimus oris.
inhospita- Quod gen⁹ hoc hominũ! queúe hũc tã barbara mo
litas. Permittit patria: hospitio prohibemur arenæ: (rẽ
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atque nefandi,
Rex erat Æneas nobis, quo iustior alter
†neque Nec pietate fuit, nec bello maior & armis.
Ingratitu- Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
dine. Ætherea, * nec adhuc crudelibus occubat vmbris:
†Non me- * Non metus, officio, * nec te certasse priorem
tuendum Pœniteat, sunt & Siculis regionibus vrbes.
est, Chari- * Armaque, Troianoq; à sanguine clarus acestes.
tus. Quassatam ventis liceat subducere classem,
†ne Et syluis aptare trabes, & stringere remos.
†Aruaque. Si datur Italiam socijs & rege recepto.
Peroratio. Tendere, vt Italiam læti Latiumq́; petamus;
Apostrope Sin absumpta salus, & te pater optime Teucrum
ad Aenea. Pontus habet Libyæ ne spes iam restat Iuli.
Alliteratio At freta Sicaniæ saltem sedesq́; paratas,
Vnde hũc aduecti regemq́; petamus Acestem.
Consolatio Talibus Ilioneus cuncti simul ore fremebant
excusatio Dardanidæ.
à necessa- Tum breuiter Dido, vultum demissa, profatur
rio. A per- Soluite corde metum, Teucri, secludite curas,
sona Troia Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
norum, Moliri, & late fines custode tueri.
quos di- Quis genus Aeneadum? quis Troiæ nesciat vrbem?
gnos esse

Virtu-

Virtutesque virosq; † & tanti incendia belli?
Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni,
Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaq́; arua,
Siue Erycis fines, regemque optatis Acestem,
Auxilio tutos dimittam, opibusq; iuuabo.
Vultis, & his mecum pariter considere regnis?
† Vrbẽ, quam statuo, vestra est: subducite naueis,
Tros, Tyriusq́; mihi nullo discrimine agetur.
Atque vtinam rex ipse, noto compulsus eodem,
Afforet Aeneas, equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis, aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates:
Et pater Æneas, iam dudum † erumpere nubem
Ardebant, prior Aeneam compellat Achates:
Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides: classem sociosque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi,
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Restitit Aeneas: claraq; in luce refulsit,
Os humerosque Deo similis: nanque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariusúe lapis circundatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improuisus, ait: coram, quem quæritis, adsum
Troius Æneas, Libycis ereptus ab vndis
O sola infandos Troiæ miserata labores.

ducit hospitio.
†aut Pollicitatio hospitalitatis.
†vrbem, quam statuo.
†classem.
† abrumpere.
Oculi amoris sedes.

Quæ nos relliquias Danaum, terræq; marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias: grates persoluere dignas
* Haud *Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid vbiq; est*
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dii tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant, quæ te tam læta tulerunt
Sæcula! qui tanti talem genuere parentes!
† motibus. *Infreta dum fluuii current, dū montibus vmbræ*
† Lustrabūt connexa *Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet,*
palus *Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebūt:*
† vocent *Quæ me cunq; * vocant terræ. Sic fatus, amicum*
† Sergestū pede Cret *Ilionea petit dextra, læuaque Serestum*
Post alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obstupuit primo adspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto; & sic ore locuta est,
† Anchise vel Anchisa *Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus*
Insequitur! quæ vis immanibus applicat oris!
Tune ille Aeneas, quem Dardanio † Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam?
Belus appellatiuum al. Baal. id est, rex. *Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,*
Finibus expulsum patriis, noua regna petentem,
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vastabat cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore tam ex illo casus mihi cognitus vrbis
† ab *Troianæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.*
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat.
Quare agite ô tectis iuuenes succedite nostris,
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.

Non

Non ignara mali, miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Aeneam in regia ducit
Tecta: simul diuum templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingueis centum cum matribus agnos ꝗ dij Ald. pro diei
Munera, lætitiamque § Dei. † interea.
At domus ¶ interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant conuiuia tectis
Arte laboratæ vestes, ostroq; superbo:
Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longißima rerum,
Per tot ducta viros ¶ antiquæ ab origine gentis † Antiqua.
Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naueis præmittit Achatē
Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconcessosque hymeneos,
¶ Extulerat matris Ledæ mirabile donum. † Abstulerat.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
Maxima natarum Priami: colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis, auroq; coronam.
Hæc celerans, iter ad naueis tendebat Achates.
At cytherea nouas artes, noua pectore versat,
Consilia: vt faciem mutatus, & ora cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisq; furentem
Incendat reginam, atque oßibus implicet ignem.
Quippe domū timet ambiguā, Tyriosq; bilingues:

Vrit atrox Iuno: & sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia * solus,
Nate patris summi, qui tela Typhoca temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora † iactetur odijs Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisq; moratur
Vocibus: & vereor quo se Iunonia vertant
Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
† Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentē.
Regius accitu cari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago, & flammis restantia Troiæ.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam,
Ne qua scire doles, mediusue occurrere possit.
Tu faciem illius, noctem non amplius vnam
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus,
Vt, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas, laticemq; Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasq; veneno.
Paret amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos: vbi mollis amaracus illum

*solus Nate, patris, Fabr.
† iactaturq
Narratio, & expositio rei gestæ, captat autem beneuolentiā a persona, & potētia cupidinis.
Consilium suum exponit.
*Ald. Quò consultatio ab occasione.

Floribus, & dulci adspirans complectitur vmbra.
Iamque ibat dicto parens, & dona cupido
Regia portabat Tyrijs, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq́ue locauit.
Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, † stratoq́ue super discumbitur ostro.
Dant famuli manib. lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisq́ue ferunt mantilia villis.
*Quinquaginta intus famulæ: quib. ordine * lōgo*
Cura penum struere, & flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemq́ue pares ętate ministri,
Qui dapibus † mensas onerent, & pocula ponant,
Nec non & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,
Flagranteisq́ue Dei vultus, simulataque verba,
Pallamq; & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, pesti deuota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo
*Phœnissa: & * puero pariter donisq; mouetur.*
Ille, vbi complexu Aeneæ colloq; pependit
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fouet: inscia Dido,
* *Insideat quantus miseræ Deus: at memor ille*
Matris Acidalię, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iam pridem resides animos, desuetaq; corda.
Postquam prima quies epulis, mensæq́ue remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
† Fit strepitus tectis, vocemq́ue per ampla volutant

† structoq;
† manibus famuli.
* longam Charisius, & Gel. lib. 4. c. 1.
† onerant mensas, & pocula ponunt.
† pariter puero.
† insidat, aliàs insidias man.
† It

Atria

Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic, pro Tunc Charisius. — *Hîc regina grauem gemmis auroq́ poposcit,*
Impleuitq́ mero pateram: quam Belus, & omnes
† fata. — *A Belo soliti. tum † facta silentia tectis.*
Iupiter zénios. — *Iuppiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)*
† Lectum — *Hunc † lætum Tyrijsq́ diem, Troiaq́ profectis*
† Adsit. — *Esse velis nostrosq́ huius meminisse minores.*
** Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:*
Et vos o cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in mensa laticum libauit honorem:
† ore — *Primaq́ libato summo tenus attigit ore:*
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit † auros.
Post alij proceres: cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic, pro is Charisius — *Hic canit errantem Lunam, solisq́ labores (gnes:*
Vnde hominum gen⁹, & pecudes: vnde imber & i-
† tinguere, — *Arcturum pluuiasq́ Hyadas geminosq́ Triones;*
*Quid tantum Oceano properent se * tingere soles*
† plausu — *Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet*
Ingeminant † plausum Tyrij, Troesq; sequuntur:
Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumq; bibebat amorem,
Parasceue sequentis lib. — *Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa*
Nunc, quibus auroræ venisset filius armis,
Nunc, quales Diomedis equi, nũc, quãtus Achilles.
† & terris — *Imo age, & à prima dic hospes, origine nobis*
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos: nam te iam septima portat
Omnibus errantem † terris & fluctibus æstas.

FINIS Libri primi Æneidos.

LIBRI II. ÆNEIDOS FIGARV.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS
Liber Secundus.

Exordium, & captatio beneuolentiæ à commiseratiõe. Pont.in Actio. Macr.lib.5. cap.4. & 5.

Onticuêre omnes, intentiq; ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum regina, iubes renouare dolorem,
Troianas vt opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
*Myrmidonum, Dolopúmue, aut duri miles *Vlyssis*
Temperet à lacrymis? & iam nox humida cœlo
Præcipitat: suadentq; cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem:
Quanq̃ animus meminisse horret, luctuq; refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatisq; repulsi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant, ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penitus cauernas
Ingenteis, vterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notißima fama
Insula diues opum, Priami dum regna manebunt.

* Vlyſsi. Quanto minus ciuis?

De hoc equo Pausanias. Vide & Gel.l.11. cap.24.

Nunc

Nunc tantùm sinus, & statio malefida carinis,
Hùc se prouecti deserto in littore condunt
Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu:
Panduntur portæ; iuuat ire, & Dorica castra,
Desertosque videre locus, littusq; relictum.
Hic Dolopum manus, hic sæuus tendebat Achilles;
Classibus hic locus, hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ
Et molem mirantur equi: primusq; Tymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
Siue dolo, siue iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaque dona,
Præcipitare iubent, subiectisq; vrere flammis:
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
*SCINDITVR incertũ studia in cõtraria vulgus, — Scinditur.
Primus ibi ante omneis, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce;
Et procul: O miseri, quæ tanta insania, ciues? — Inimicorũ dona suspecta & insidiosa putanda.
Creditis auectos hostes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui:
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturaque desuper vrbi:
Aut aliquis latet error. Equo ne credite Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferenteis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curuam compagibus aluum
Contorsit: stetit illa tremens, vteroque recusso
Insonuêre cauæ, gemitumq; dedêre cauernæ:
Et si fata Deûm, si mens non læua fuisset,

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras,

†maneret. Troiaq; nunc stares, Priamiq; arx alta § maneres.

Ecce manus iuuenē interea post terga reuinctū,
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus vltro,
Hoc ipsum vt strueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
†dolo, Obtulerat, fidens animi, atq; in vtrumq; paratus,
†certe Seu versare † dolos, seu † certę occumbere morti.
†certantq? Vndique visendi studio Troiana iuuentus
†crimen Circumfusa ruit, † certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaū insidias, & † crimine ab vno
Disce omneis.

†al. omitt. Nanq; vt cōspectu † in medio turbatus inermis
Cōstitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possūt
† & super Accipere? aut quid iā misero mihi deniq; restat?
supplicium Cui neq; apud Danaos vsquam locus * insuper ipsi
Dardanidę infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conuersi animi, compress... & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus,
†fuerit Quidue ferat, memoret, quæ sit fiducia capto.
quodcunq? Ille hæc, deposita tandem formidine fatur:
Insinuatio, ne dubiæ fidei suspicionem remouet. Cūcta equidē tibi, Rex, * fuerint quæcūq; fatebor,
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
Hoc primum, nec si miserum fortuna Sinonem
†aliquid. Finxit, vanum etiam mēdacemq; improba finget.
Palamedis historiam inducit. Fando * aliquod si forte tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: (quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiseri neci, nunc cassum lu mine lugent:)
Illi me comitem, & consangui nitate propinquum,

Pan-

Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dûm stabat regno incolumis, regnumq; vigebat
Consiliis, & nos aliquod nomenq; decusque
Gessimus: inuidia postquam † pellacis Vlyssi †fallacia
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris: Parthos á
† Adflictus vitam in tenebris, luctuq; trahebam, fortuna, vide Mac.l.4.
Et casum insontis mecum indignabar amici cap. 2.
Nec tacui demens: & me, † fors si qua tulisset, †Adflictãs.
Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos, †fors.
Promisi vltorem, & verbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlisses
Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autẽ nequicquã ingrata reuoluo? al. si omnes
Quidue moror? omnes vno ordine habetis Achiuos Mac.l.4.c.6
Idq; audire sat est, iamdudum sumite pœnas. Peroratio.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari, & quærere caussas,
Ignari scelerum tantorum, artisq; Pelasgæ.
† Prosequitur pauitans, & ficto pectore fatur: † Persequitur.
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello: Sæpe, pro aliquoties, Charisius.
Fecissentque vtinam: sæpe illos aspera Ponti
Interclusit hyems, & terruit Auster eunteis.
Præcipue, cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt † æquore nimbi. †æthere
Suspensi Euripylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus, isq; adytis hæc tristia dicta reportat: Mac.l.6.ca. vlt.
Sanguine placastis ventos, * & virgine cæsa, †Iphigenia. Subiti pauoris descriptio.
Cum primum Iliacas, Danai, venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum

Argolica. Vulgi quæ vox vt venit ad aures,
Obstupuere animi, geludusq; per imi cucurrit
Ossa tremor, cui ossa parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios; quæ sint ea numina Diuûm,
Flagitat: & * multi mihi iam crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem, & me destinat aræ
Assensere omnes: & quæ sibi quisque timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
*Iamq; dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et falsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi:
Limosoq; lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi iam patriam antiquã spes vlla videndi,
Nec dulceis natos, exoptatumq; parentem,
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabũt:
Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus vsquã
Intemerata fides oro: miserere laborum
Tantarum misereri animi non digna ferenteis.
His lacrymis vitã damus, & miserescimus vltrò,
Ipse vero primus manicas, atq; arcta leuari
Vincla iubet Priamus, dictisq; ita fatur amicis:
Quisquis es (amissos hinc iã obliuiscere Graios:)
Noster eris, mihiq; hæc edissere vera roganti,
Quò molẽ hãc immanis equi statuere? quis auctor,

Quid-

†mihi iam multi

†Ergo

Ritus sacrorum.

Temeritatem regis notat.

Quidue petũt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat, ille dolis instructus, & arte Pelasga
Sustulit exsutas vinclis ad sidera palmas. †Vestæ.
Vos æterni ignes, & non violabile † vestrum
Testor numen, ait: vos aræ, ensesq́; nefandi,
Quos fugi, † vittæque Deûm, quas hostia gessi: † vitæque. Deum quas h. g.
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre † per auras, † sub.
Si qua tegunt: teneor † patriæ nec legibus vllis. †patriæ, nec l. v.
Tu modo promissis maneas, seruataque serues,
Troia, fidem, si vera feram, si magna rependam. Vera falsis rursus miscet.
Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
Tydides: sed enim scelerumque inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusq; cruentis
Virgineas ausi Diuæ contingere vittas.
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum: fractæ vires auersa Deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscæ
Lumiuibus flammæ arrectis: salsusq; per artus
Sudor iit: terque ipsa solo (miserabile dictu)
Emicuit parmamque ferens, hastamq; trementem
Extemplò tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant. †adduxer
Quod Pelago, & curuis secum † adduxere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deosque parant comites: pelagoq́; remenso,
Improuisi aderunt, ita digerit † omina Calchas. †omnia

Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
† qua triste piarent. Effigiem statuere, nefas † quæ triste piaret.
Artificiosũ cõmentum Hanc tamen immensam Calchas attollere molem,
Roboribus textis cœloq; educere iußit:
Neu recipi portis, aut duci in mœnia poßit,
Neu populum antiqua sub religione tueri.
†excidium. Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnũ † exitũ (quod Dij priùs omẽ in ipsum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq; futurũ:
†Pelopea. Sin manibus vestris vestram adscendisset in vrbem
Vltrò Asiam magno † Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes,
†coactis Talibus insidiis, periuriq; arte Sinonis
Credita res: captique dolis, lacrymisque † coacti:
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
†Ecce. Noua narratio Non anni domuere decem, non mille carinæ.
† Hic aliud maius miseris, multoq; tremendum
Obijcitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Solenneis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem, gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt Pelago, pariterq; ad littora tendunt:
†superant Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæque
†sinuant Sanguineæ † exsuperant vndas, pars cætera pontũ
Pone legit: † sinuatque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: iamq; arua tenebant,
Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque

Im-

Implicat: & miseros morsu depascitur artus.
Post † ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem †illum
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit deuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroque veneno,
Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
Qualeis mugitus fugit cum saucius * aram *aras
Taurus, & incertam excussit ceruice securim
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sæuæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusque deę, clypeique sub orbe teguntur,
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam:
Ducendum ad sedes simulachrum, orandaq; Diuæ
Nomina conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt * se omnes operi, pedibusque rotarum *al. se omit.
Subiiciunt lapsus & stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros,
* Fœta armis: * circum pueri innuptæq; puellę *Fœta *pueri circum
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudet.
Illa subit, mediæque minas illabitur vrbi.
O patria! ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
Substitit, atq; vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæciq; furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris

†Ora: Dei iussu non vnquam.

†Ora, Dei iussu, non vnquam credita Teucris.
Nos delubra Deum miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens vmbra magna terramque polumque,
Myrmidonumq́; dolos, fusi per mœnia Teucri
Conticuere, sopor fessos complectitur artus.
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ.
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat, fatisque Deum defensus iniquis
Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cauo se robore † promunt,
†Tisandrus Sthenelusq́; duces, & dirus Vlysses,
Demissum lapsi per funem, Athamasq́; Thoasq́;
Pelidesque Neoptolemus, primusq́; Machaon,
Et Menelaus & ipse doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem, somno vinoq́; sepultam.
Cæduntur vigiles, portisq; patentibus omneis
Accipiunt socios, atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalib. ægris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit:
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus lora tumenteis:
(Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exsuuias indutus † Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes?)
Squalentem barbā, & concretos sanguine crines,
Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima muros.

† produnt.
† Therſandrus. al. Theſſandrus.

Acci-

Accipit patrios, vltra flens ipse videbar
Compellere virum, & † mœstas expromere voces: †mœstus
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus, Hector, ab oris,
Exspectate venis? vt te post multa tuorum
Funera, post varios hominumq; vrbisq; labores
Defessi adspicimus: quæ causa indigna serenos Mac lib.c.2
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil, nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
Stat patriæ Priamoque datum, si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia penates. A maior.
Hos cape fatorum comites: his mœnia † quare, †quæri
Magna pererrato statues quæ denique Ponto,
Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem. Mac.l.2.c.4
Diuerso interea miscentur mœnia luctu, De vesta vi
Et magis, atque magis (quanquam secreta parētis de Cæl.ant lect.l.15.c.5
Anchisæ domus, arboribusq; obiecta recessit.
Clarescunt sonitus, armorumq; ingruit horror.
Excutior somno: & summi fastigia tecti
Adscensu supero, atque arrectis auribus adsto.
In segetem veluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores:
Præcipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaumq; patescunt
Insidiæ: iam Deiphobi dedit ampla ruinam,

Vul-

Vulcano ſuperante, domus: iam proximus ardet
Vcalegon, Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum, clangorq́ tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis.
Sed glomerare manū bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi; furor iraque mentem
Præcipitant: pulchrumq́ mori ſuccurrit in armis.
†Otriades. F. Vrl. Othryades. *Ecce autem telis Panthus elapſus Achiuum,*
Panthus † Otriades, arcis Phœbique ſacerdos,
†limina. *Sacra manu, victoſque Deos paruumq; nepotem*
Ipſe trahit, curſuque amens ad † littora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quā prendimus arcē.
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit ilium & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
Tranſtulit, incenſa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
†vnquam *Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet*
Inſultans, portis alij bipatentibus adſunt,
†Oppoſitis *Millia quod magnis † nunquam venere Mycenis.*
Obſedere alij telis anguſtia viarum
† Oppoſiti, ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine diuum
In flammas & in arma feror, quo triſtis Erynnis,
†annis *Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.*
†Epytus *Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus † armis*
† Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſque Dymaſq;
Et lateri adglomerant noſtro: iuuenisq́ Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus

Vene-

Venerat, insano Cassandræ incensus amore, Sponsæ
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq́ ferebat:
Infelix qui non sponsæ præcepta furentis
† Audierat,
Quos vbi † confertos audere † in prœlia vidi, † Audierit. † consertos † al. omitt.
Incipio super his: Iuuenes, fortißima frustra
Pectora, (si vobis audentem extrema cupido est
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis. Mac. l. 3. c. 7.
Excessere omnes adytis, arisque relictis,
Dij, quib. imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.
VNA SALVS *victis, nullam sperare salutem.*
Sic animis iuuenum furor additus: inde (lupicea
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti † dubium.
Faucibus exspectant siccis) per tela, per hostes, Mac. l. 5. c. 1.
Vadimus, haud † dubiã in mortẽ, mediæq; tenem⁹ Exclamatio
Vrbis iter, nox atra caua circumuolat vmbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fundo
Explicet? aut poßit lachrimis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos.
Plurima perq; vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, & religiosa Deorum
Limina, nec soli pœnas dant sanguine, Teucri.
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:
Victoresque cadunt Danai, crudelis vbique
Luctus; vbi pauor, & plurima mortis imago
Primus se Danaum magna comitante caterua,
† Androgeos offert nobis, socia agmina credens † Androgeus.
Inscius; atque vltro verbis compellat amicis:
Festinate viri, nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque

Per-

Pergama: vos celsis nunc primum à nauibus itis.
Dixit, & extemplò (neq; enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios * delapsus in hostes.
Obstupuit, retroq́; pedem cum voce repreßit:
Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem
Preßit humi nitens, trepidusq́; repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis:
Ignarosq́; loci paßim, & formidine captos
Sternimus: adspirat primo fortuna labori.
Atque hic * exsultans successu animisq́; Chorœbus
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaq; ostẽdit se dextra sequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis,
Aptemus DOLVS, an virtus, q́s in hoste reqrat:
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne * decorum
Induitur, lateriq́; Argiuum accommodat ensem,
Hoc Ripheus, hoc * ipse Dymas, omnisq; iuuentus
Læta facit spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus * immixti Danais, haud numine nostro
Multaque per cæcam congreßi prælia noctem,
Conserimus multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naueis, & littora cursu
Fida petunt; pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equũ, & nota conduntur in alu
HEV NIHIL inuitis fas quemquam fidere Diuis.
Ecce trahebatur pasßis Priameia virgo,
Crinibus à templo Cassandra, adytisq́; Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

*dilapsus. Del. pro. se delapsum Char.

*successu exsultans.

*decori.

*ipse, Dymas, *immisti

Noua n ratio q ornat9 gr tia inte po pitur.

Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus
Et sese medium iniecit * moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruitur, oriturque miserrima cædes,
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum,
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt: acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusq; Notusq; & lætus Eois
Eurus equis: strident syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo,
Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbram
Fudimus insidiis, totaque agitauimus vrbe,
Apparent: primi clypeos, mentitaq; tela
Agnoscuut, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusq; Chorœbus
Penelei dextra, Diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus iustissimus vnus.
Qui fuit in Teucris, & seruātissimus æqui.
Dijs aliter visum: pereunt Hypanisq; Dymasque
Confixi à sociis: nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaum: &, si fata fuissent,
Vt caderem, meruisse manu, diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
Iam grauior, Pelias & vulnere tardus Vlissi,
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nusquam

Bella

Mac. l. 4. c. 4
* periturus.

Aiacem Oileum intelligit.

Obtestatio qua peritè Vir. proditionis amouet ab Aenea suspitionem. Redit ad narrationem.

Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
† ad Sic Martē indomitū, Danaosq́; † in tecta ruenteis
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistris
Protecti obyciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra, turres * ac tecta domorum
† & Culmina conuellunt: his se, quando vltima cernūt
Extrema iam in morte parant defendere telis:
Auratasq́; trabes, veterum decora parentum
Deuoluunt; alij strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has seruant agmine denso.
Pro succurrebant. Instaurati animi regis succurre tectis,
Auxilioque leuare viros, vimque addere victis.
† cecæque. Limen erat, ¶ cæcæque fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo, infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius, id est sæpe Charis. Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, & auo puerum Astyanacta trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis, vnde
Soceros, Priamū, & Hecubam. Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
¶ Turrim in præcipiti stantem, summisq́; sub astra
† Turrem. Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaûm solitæ naues, & Achaica castra
Aggressi ferro circum, qua summa labanteis
Gel.l.6.c.5. Iuncturas tabulata dabant: conuellimus altis
Sedibus, impulimusque ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaū super agmine late
Incidit, ast alij subeunt: nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulū ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus
Exsultat telis, & luce coruscus ahena.

Qualis vbi in lucem coluber, mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusque iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vna ingens Periphas, & equorũ agitator Achillis
Armiger Automedion: vna omnis Scyuia pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesquè à cardine vellit
Aeratos: †iamque excisa trabe, firma cauauit †namque
Robora & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt.
Apparent Priami & veterum †penetralia regum, †penitralia
Armatosque vident stanteis in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroque tumultu
Miscetur: penitusque cauæ plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi †neque
Custodes sufferre valent, labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes. †emoto
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidan-
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
Exijt, oppositasque euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, cãposque per õneis
Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemũ, geminosq; in limine Atridas:
Vidi Hecubã, centumq; nurus, Priamũq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat, ignes.

*illa

Quinquaginta illi thalami, spes† tanta nepotum,
Barbarico postes auro spolijsque superbi
Procubuere, tenent Danai quà deficit ignis.

Noua narratio de Priami morte.

Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
Vrbis † vbi captæ casum conuulsaque vidit
Limina tectorum, & mediū in penetralibus hostē

*vti

Arma diu senior desueta trementibus æuo

*mediis p Synalœphen: alij med. pen.

Circundat nequicquam humeris. & inutile ferrū
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Aedibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque vmbra complexa penates.

*sedebant.

Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum.
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condēsæ, & diuum amplexa simulacra* tenebant

Ab impossibili.

Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
Vt vidit. Quæ mens tam dira, miserrime coniunx,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit:
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget, non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omneis,
Aut moriere simul, sic ore effata recepit
Ad sese, & sacra longęuum in sede locauit.

Noua narratio.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites
Vnus natorum Priami, per tela per hosteis,
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, iā iamq; manu tenet, & premit hasta:
Vt tandem ante oculos euasit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quanq̄ in media iam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.

At tibi pro scelere, exclamat pro talibus ausis,
Dij, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nate coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed iura fidemque
Supplicis erubuit, † corpusque exsangue sepulcro
† corpus
Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori, illi mea tristia facta,
† Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
† Degeneremque.
Nunc morere, † hæc dicẽs, altaria ad ipsa tremẽtẽ.
† hoc Affectus à loci circũstantia.
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitque comam læua: dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiã incensam, & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbũ,
Regnatorem Asiæ: iacet ingens littore truncus,
Auulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primum sæuus circumstetit horror.
Bonus imperator cedere non debet nisi ex necessitate.
Obstupui, subiit cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem † subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parui casus Iuli,
Respicio, & quæ sit me circum copia, lustro.
† subit &
Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.

Vide Francisci Campiani Collensis quęst Virg. Facit narrationē probabilē.]

Duos & viginti, qui sequntur, versus quidā, ceu non genuinos, hoc loci omittunt.

Iamq; adeo super vnus eram, cum limina Vestæ
Seruantem, & tacitam, secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deserti coniugis iras
Permetuens, Troiæ & patriæ communis Erinnys
Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo; subit ira cadentem
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartā incolumis, patriasq; Mycenas
Adspiciet? partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumq; domumq; patres, natosq; videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita, nanq; etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem:
Exstinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas, animumque explesse iuuabit
Vltricis flammæ & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar,
Cum mihi se, nō ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa Deam, qualisq; videri
Cœlicolis, & quanta solet: dextraq; prehensum

Oratio Veneris ad Aeneam

Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, vbi fessum ætate parentem

Lique-

Liqueris Anchisen? superet coniuxne Creusa,
Ascaniusq; puer? quos omnes vndiq; Graiæ
Circum errant acies & ni mea cura resistat.
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ,
Culpatusue Paris: verum inclementia diuum
Has euertit opes, sternitque à culmine Troiam.
Adspice (nanq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortaleis hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parere recusa)
Hic vbi disiectas moles, auulsaque saxis
Saxa vides, mistoque vndantem puluere fumum;
Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à sedibus vrbem
Eruit, hic Iuno Scæas sæuissima portas
Prima tenet, sociumque furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gargone sęua:
Ipse pater Danais animos, viresque secundas
Sufficit, ipse Deos in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori:
Nusquam abero: & tutum patrio te limine sistã.
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna Deum.
Tum vero omne mihi visum considere in igneis
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia.
Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa vsq; minatur,

Et tremefacta comam concusso vertice mutat,
Vulneribus donec paulatim euicta, supremum
Congemuit, traxitque iugis auulsa ruinam.
Descendo, † ac ducēte Deo flammā inter & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
† Ast vbi iam patriæ peruêntum ad limina sedis,
Antiquasque domos, genitor (quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumq; petebam)
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exsiliumq; pati. Vos ô, quibus integer æui
Sanguis, ait, solidæq; suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent dies: satis vna superq;
Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic ô sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis,
Exsuuiasq; petet: Facilis iactura sepulchri † est.
Iampridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuûm pater atq; hominum
Fulminis efflauit ventis, & contigit igni (rex
Talia perstabat memorans, fixusq; manebat
Nos contra effusi lachrimis, coniuxque Creusa
Ascaniusque omnisq; domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoq; vrgenti incumbere vellet.
Abnegat: inceptoque & sedibus hæret in iisdem,
Rursus in arma feror, mortemq; miserrimus opto.
Nam quod consiliū, aut quæ iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumq; nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituræq; addere Troiæ

† adducēte dea.
Nota Deus pro Venere Macr. lib. 3. cap. 3.
† Atque.
tal. omitt.

Teq;

Teque tuosque iuuat, patet isti ianua letho. Istipro istic quidem interpr.
Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus.
Natū ante ora patris, patrē qui obtruncat ad aras.
*Hocce erat, alma parēs q̃ me per tela, per ignes †Hoc
Eripis? vt medijs hostem in * penetralibus, vtque Aduerso ad Venerē.
Ascaniumque, patremq; meum, iuxtaq; Creusam penitralib.
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos.
Reddite me Danais, sinite instaurata reuisam
Prælia, * nunquam omnes hodie moriemur inulti. †nusquam.
*Hic ferro accingor rursus, clypeoq; sinistram †Hinc
Insertabam aptans, meq; extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumque patri tendebat Iulum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis
Hanc primum tutare domum: cui paruus Iulus.
Cui pater, & coniux quōdam tua dicta relinquor
Talia vociferans gemitu tectū omne replebat.
Cum subitum, dictuque oritur mirabile monstrū.
Namq; maius inter mœstorumque ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex tactuque innoxia * molli †molles al. mollis
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
Nos * pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantē. †timidi.
Excutere, & sanctos restinguere fontibus igneis.
At pater Anchises oculos ad sidera letus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit,
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
Adspice nos, hoc tantum: & si pietate meremur,
Da deinde auxilium pater atq; hæc* omnia firma. omnia
Vix ea fatus erat senior, subitoq; fragore

Intonuit læuum, & de cœlo lapsa per vmbras
Sinistra tonitru: prospera erāt. Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labenti culmena tecti,
Cernimus Idæa claram se condere sylua,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant.
†aras, Hic vero victus genitor se tollit ad †auras,
Affaturq; deos, & sanctum sidus adorat,
Iamiā nulla mora est: sequor, &, qua ducitis adsū,
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem:
Vestrū hoc auguriū, vestroq; in numine Troia est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiusq; æstus incendia voluunt,
†istis Ergo age, care pater, ceruici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris; nec me labor ille †grauabit.
Quò res cunq; cadent, vnum & commune periclū,
Vna salus ambobus erit, mihi paruus Iulus
Sit comes, & longe seruet vestigia coniunx.
Vos famuli, quę dicam, animis aduertite vestris.
Est vrbe egreßis tumulus, templumq; vestitum
†vnum Desertæ Cereris, iuxtaq; antiqua cupressus,
Relligione patrum moltos seruata per annos,
Hanc ex diuerso sedem veniemus in †vnam:
Tu genitor, cape sacra manu, patriosque penates.
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
At trectare nefas, donec me flumini viuo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, subiectaque colla
Veste super, fuluique insternor pelle leonis,
Succedoque oneri, dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequiturq; patrem non paßibus æquis:
Pone

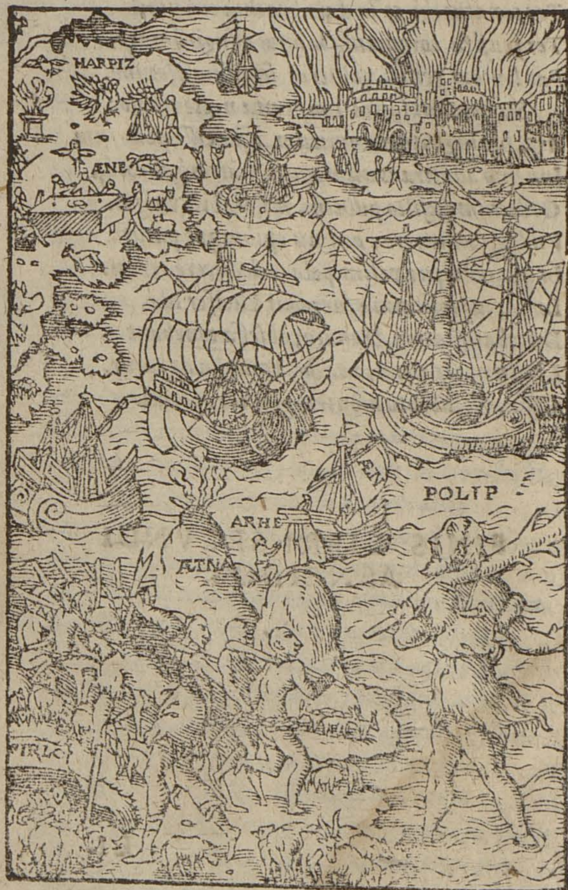
Pone ſubit coniunx: ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neq; aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitiq; oneriq; timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemq; videbar
Euaſiſſe viam, ſubito cùm creber ad auras
Viſus adeſſe pedum ſonitus, genitorque per vmbrã
Proſpiciens: Nate, exclamat fuge, nate: propin-
Ardenteis clypeos atq; æra micantia cerno. (quãt:
Hic mihi neſcio quod trepido malè numen amicũ
Confuſam eripuit mentem: nanque auia curſu
Dum ſequor & nota excedo regione viarum:
Heu miſero coniunx fatone erepta Creuſa
Subſtitit, errauitne, via ſeu laſſa recedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumq; reflexi,
Quàm tumulũ antiquæ Cereris, ſedemq; ſacratã
Venimus: hic demum collectis omnibus vna
Defuit, & comites, natumq, virumque feſellit.
Quem non incuſaui amẽs hominumq; deorũque?
Aut quid ineuerſa vidi crudelius vrbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrẽ, Teucrosq; penates Exemplum amoris cõiugalis.
Commendo ſocijs, & curua valle recondo.
Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omneis, omnemque reuerti
Per Troiam, & rurſus caput obiectare periclis.
Principiò muros obſcuraqúe limina portæ, †lumine
Qua greſſum extuleram, repeto: & veſtigia retrò †animo, ſimul
Obſeruata ſequor per noctem & † limina luſtro. †Inde domum
Horror vbiq; † animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
† Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,

Me refero: irruerant Danai, & tectũ omne tenebãt
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exsuperant flammæ furit æstus ad auras
†Procedo: &Priami. † Procedo ad Priami sedes, arcemq; reuiso:
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo,
Custodes lecti Phœnix, & dirus Vlisses,
Prædam adseruabant: huc vndiq; Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresq́; auro solidi, captiuaque vestis
Congeritur: pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam voces iactare per vmbram,
†ne quiquã Pathos exhabitu per Ionæ. Impleui clamore vias, mœstusque Creusam
† Ne quicquã ingeminans, iterumq́; iterũq́; vocaui
Quærenti, & tectis vrbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago.
†Tunc. Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
†dolori. † Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum insano iuuat indulgere † labori,
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuûm
† comitem hinc portare. Eueniũt, nec te hinc comitem asportare Creusam,
Fas: † haud ille sinit superi regnator Olympi.
†aut Longa tibi exsilia, & vastum maris æquor arandũ
Ad terram Hesperiam venies, vbi Lydius arua
†læto. Inter optima virum, † leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque & regia coniux
Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopúmue superbas
Adspiciam, aut Graijs seruitum matribus ibo,
Dardanis, & Diuæ Veneris nurus.
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris;
Iam-

Iamq́; vale, & nati serua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit, lacrymantē, & multa volentē
Dicere deseruit, tenuesq́; recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, voluciq́; simillima somno.
Sic demum socios consumta nocte reuiso:
Atq́; hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio admirans numerum, matresq́; virosq́;,
Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
Vndiq́; conuenêre, animis opibusque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Iamq; iugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatq; diem, Danaiq; obsessa tenebant
Limina portarum, nec spes opis vlla dabatur,
Cessi, & sublato montem genitore petiui.

FINIS LIBRI SECVNDI AENEIDOS.

LIBRI III. AENEIDOS FIGVRA.

P. VER

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS Liber Tertius.

Ostquam res Asiæ, Priamiq; euertere gentem
Immeritam visum superis,† ceciditq; superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuersa exsilia, & † desertas quærere terras
Auguriis agimur Diuum, classemq; sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, vbi sistere detur;
Contrahimusq; viros, vix prima inceperat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat:
Littora † tū patriæ lacrymans, portusq; relinquo,
Et campos, vbi Troia fuit, feror exsul in altum
Cum socijs, natoq; penatibus, & magnis Dijs.
Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Troiæ sociiq; penates,
Dum fortuna fuit, feror huc, & littore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis,
Aeneadasq; meo nomen de nomine fingo,
Sacra Dionææ matri, diuisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum, superoq; nitentem
Cælicolum regi mactabam in littore taurum.

Describit hic nauigationem.

† ad t atq?

† diuersas

† eum.

Est enim oppidum in Thracia, Aenos nomine. Mac. l. 3. ca.

10.docet, cur Ioui tau rus immoletur. *Forte fuit iuxta tumultus, quo cornea summo*
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridemque ab humo conuellere syluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras,
Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
† linquũtur *Vellitur, huic atro † liquuntur sanguine guttæ,*
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis
Rursus & alterius lentum conuellere vimen
Insequor, & causas penitus tentare latenteis:
† Alter *† Ater & alterius sequitur de cortice sanguis,*
Multa mouẽs animo nymphas venerabar agrestes
Gradiuumque patrem, Geticis qui præsidet aruis,
Rite secundarent visus, omenque leuarent.
† Tertio † nisu **Tertia sed postquam maiore hastilia * nixu*
Aggredior, genibusque aduersæ obluctor arenæ,
(Eloquor, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troia
*Externum * aut Pontanus in actio. **Extremũ tulit, * haud cruor hic de stipite manat*
Heu fuge crudeles terras fuge littus auarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui steteruntq; comæ & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorũ auri quondã cum pondere magno
Infœlix Priamus furtim mandârat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingiq; vrbem obsidione videret.
Ille, vt opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,

Res Agamemnonias, victriciaque arua secutus,
Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames: postquam pauor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Monstra Deum refero, & quæ sit sententia, posco.
Omnibus idem animus scelerata excedere terra,
Linquere pollutũ hospitiũ, & dare classib. austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ
Cœruleis mœsta vittis, atraque cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde vbi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in al-
Deducunt socij naueis, & littora complent. (tum;
Prouehimur portu, terræq; vrbesq; recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus †Neptuno.
Nereidum matri, & Neptuno Aegæo, Aegeo, al.
Quam pius Arcitenens, oras & littora circum Neptuno
Errantem, † Mycone celsa, Gyaroque reuinxit, Aegeo.
Immotamq; coli dedit, & contemnere ventos. Mac. lib. 5. cap. 5.
Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu †Hyaro cel
Accipit: egressi veneramur Apollinis vrbem. sa, Mycone
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbiq; sacerdos, que.
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro †agnouit.
*Occurrit: veterem Anchisen * agnoscit amicum.*
Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus. †venera-
*Templa Dei saxo * venerabar structa vetusto:* mur.
Da propriam, Thymbræe, domũ da mœnia fessis,

Religio Aeneæ. Vide Macr. lib. 3. cap. 6.

Et genus, & mansuram vrbem: serua altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaũ, atq; immitis Achilli.
Quem sequimur? quoue ire iubes? vbi ponere sedes?

Alludit ad timorem vaticinantium.

Da pater augurium, atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repente,
Liminaque laurusq; Dei: totusq; moueri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.

Oraculum falso interpretatur Anchises.

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis
Hæc Phœbus: mistoq; ingens exorta tumultu

Narratio. † iubeatne.

Lætitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt.
Quo Phœbus vocet erranteis, † iubeatq; reuerti.
Tum genitor, veterum voluens monimenta virorũ
Audite ô proceres, ait, & spes discite vestras.
Creta Iouis magni medio iacet insula Ponto,
Mons Idæus vbi & gentis cunabula nostræ.
Centum vrbeis habitant magnas, vberrima regna

† in

Maximus vnde pater (si rite audita recordor)
Teucrus Rhœtheas primum est aduectus † ad oras,

† matris cultrix Cybeles ali. mater cultrix Cybeli. ali. matris cultrix Cybees.

Optauitque locum regno; nondum Ilium, & arces
Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis.
Hinc † mater cultrix Cybele, Corybantiaq; æra,
Idæumq; nemus: hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, &, Diuûm ducũt qua iussa, sequamur:

† Gnosia Ald. Cnossia.

Placemus ventos, & Gnossia regna petamus.
Nec longo distant cursu: (modo Iuppiter adsit)
Tertia lux classem Cræteis sistet in oris.

Sic fatus, meritos aris † mactauit honores, †mactabat
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,
Nigrã Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq; volamus,
Bacchatamq; iugis Naxon, viridemq; Donysam,
Olearon, niueamq; Paron, sparsasq; per æquor
† Cycladas, & crebris legimus freta † cõcita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur socii, Cretam proauosque petamus.
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamque voco, † & lætam cognomine gentẽ
Hortor amare focos, arcemq; attollere tectis.
Iamq; fere sicco subductæ littore puppes:
Connubiis, aruisque nouis operata iuuentus:
Iura domosq; dabã, subito cum tabida membris
Corrupto cœli, tractu, miserandaq; venit
Arboribusq; satisq; lues, & lethifer annus.
Linquebãt dulceis animas, aut ægra trahebãt
Corpora: tum steriles exurere Sirius agros:
† Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiæ, Phœbumq; remenso
Hortatur pater ire mari, veniamq; precari:
Quem fessis finem rebus ferat, vnde laborum
*Tentare auxilium iubeat, quo vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat,
Effigies, sacræ Diuûm Phrygiiq; penates,
Quos mecum à Troia, mediisq; ex ignibus vrbis

Occasioné recéiet va-cãtis regni Cretici, ve risimiliorẽ narrationẽ reddens.

Cyclades. †consita rẽ mis. Pontanus in actio.

†al. omit.

†Arebant-que.

† Tentari à temporis descriptio ne: Mac. lib. 3, cap. 40,

Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras,
Vide Cæl, Ant. lect. lib.10. c.7. Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit, & tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te Dardania incensa, tuaq; arma secuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumq; vrbi dabimus, tu mœnia magnis
Magna para, longumq; fugæ ne linque laborem.
A loco. Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit,
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis atque vbere glebas
Oenotrii coluere viri; nunc fama minores
Iasius hic frater fuit Dardani. Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes, hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
†requiras Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corytũ, terrasq; † require
Ausonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arua.
Talibus attonitus visis, ac voce Deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasq; comas, præsentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Aeneas patri visa narrat. Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis, perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remq; ordine pando.
Agnouit prolem ambiguam, geminosq; parenteis,
Seque nouo veterum deceptum errore locorum,

Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
†Sola mihi tales casus Cassandra canebat. | Sæpe
(Nunc repeto hæc generi protendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare)
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros | moneret.
Crederet? aut quẽ tũ vates Cassandra* moueret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoq; deserimus sedem, paucisq; relictis
Vela damus, vastũq; caua trabe currimus æquor.
Postquã altum tenuere rates, nec iam amplius vllæ
Apparent terræ, cœlum vndiq; & vndiq; pontus:
Tum mihi Cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctẽ, hyemẽq; ferens, & inhorruit vnda tenebris | Tempesta descri ptio.
Continuo venti voluunt mare, magnaque surgunt
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nymbi, & nox humida cœlum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
*Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo,
Nec meminisse viç media Palinurus in vnda.
Treis adeo incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt. | †Vide Apollonium l. 1. Aeg. & Mac. l. 5. c. 2. & Cæl. Rodi. Ant. Lec. l. 19. c. 27.
Seruatũ ex vndis § Strophadum me littora primũ
Accipiunt, Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ Ionio in magno, quas dira Celæno
Harpyiæq; colunt aliæ, Phineia postquam
Clausa domus, mensasq; metu liquere priores,

Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis, & ira Deum Stygiis sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluuies, vncæque manus, & pallida semper
Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus nullo custode, per * herbam
Irruimus ferro, & diuos, ipsumque vocamus
In ¶ prædã partemq́, Iouem ¶ tunc littore curuo
Exstruimusq; toros, dapibusq; epulamur opimis.
At ¶ subito horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ: & magnis quatiunt ¶ clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo, tum vox tetrum dira ¶ inter odorem,
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atq; horrentibus vmbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem
Rursum ex diuerso cœli, cæcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis
Polluit ore dapes; sociis tunc arma capessant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
Ergo, vbi ¶ delapsæ sonitum per curua dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo, inuadunt socii, & noua prœlia tentant
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt, celerique fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,

*herbas.
*artem prædamq; tum
*subitæ
*plangoribus,
*dilapsæ

Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem: †rumpit-que
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis,
Laomedontiadæ, bellumue inferre paratis?
Et patrio † insonteis Harpyias pellere regno? †al. Harp. insonteis.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisq; vocatis
Ibitis Italiam, portusq; intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quam vos dira fames, nostræq; iniuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in syluam pennis ablata refugit.
At socijs subita gelidus formidine sanguis
† Diriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis, † Diriguit
Sed votis, precibusq; iubent exposcere pacem:
Siue deæ, seu sint diræ, obscœnæque volucres.
Et pater Anchises, paßis de littore palmis,
Numina magna vocat, meritosq; indicit honores. Consule
Dij prohibite minas, dii talem auertite casum, Macr. lib. 5.
Et placidi seruate pios: tum littore funem cap. 6. Sat.
Diripere, excussosque iubet laxare rudentes:
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis,
Qua cursum ventusq; gubernatorq; vocabant. Iam in m.
† Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumq; Sameq;, & Neritos ardua saxis.
Effugimus † Ithacæ scopulos, Laertia regna, †scopulos Ithacæ.
Et terram altricem sæui exsecramur Vlyssis.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis, Apollinem
Et formidatus nautis aperitur Apollo. Actiacum
Hunc petimus feßi, & paruæ succedimus vrbi. intelligit.
Anchora de prora iacitur: stant littore puppes.

Alludit ad ludos Actia cos, institu tos ab Au- gusto Cæ- sare, deui- cto Anto- nio. Vide Mac. de Sō Scip. l. 2 c. n.

Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Ioui, votisq; incendimus aras,
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socij iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, medioq; fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat vndas,
Aera cauo clypeum; magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo:

†portum.

Æneas hæc de Danais victoribus arma.
*Linquere tum * portus iubeo, considere transtris.*
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt,

†portusq; †accedimus

Protinus aerias Phæacum abscondimus arces,
Littoraq; Epeiri legimus, portusq; subimus*
Chaonio, & celsam Buthroti † adscendimus vrbē.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum, Graias regnare per vrbes,

Ex Thebis Lydiis erat Andromache.

Coniugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisq; potitum:
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.

† cum

Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solenneis † tum forte dapes, & tristia dona,
Ante vrbem in luco falsi Simoentis ad vndam,
Libabat cineri Andromache, manesq; vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quē cespite inanē,
Et geminas, causam lacrymis, sacrauerat aras.
Vt me conspexit venientem, & Troia circum

Subiti euē- tus.

Arma amens vidit, magnis exterrita monstris
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:

Vera

Veráne te facies, verus mihi nuncius affers
Nate Dea? viuisne? aut si lux alma recessit,
Hector vbi est? dixit, lacrymasq́ effudit, & omnē
Impleuit clamore locum, vix pauca furenti
Subijcio, & raris turbatus vocibus hisco:
Viuo equidem, vitamq; extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit, aut quæ digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce locuta est:
O felix vna ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa, diuersa per æquora vectæ
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemque superbum †enixæ.
Seruitio † enixè tulimus, qui deinde secutus
Ledæam Hermionen, Lacedæmoniosq; hymenæos, †famulo.
Me † famulā, famuloq́ Heleno transmisit habēdā, famulamque.
Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & scelerum furijs agitans Orestes Muliebris cura.
Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit † quisnam al. quis
Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq́ omnem Troiano à Chaone dixit, † Bersman.
Pergamaque Iliacamq; iugis hanc addidit arcem. ex manusc.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere? legit Quē
Aut † quis te ignarum nostris Deus appulit oris? tibi iam
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura? Troia pepe
† Quem tibi iam Troia rit fumāte. Creusa.
*Ecquæ * iam puero est amissæ cura parentis?*

al. obsessa est enixa Creusa. Ecquid in antiquam virtutem, animosq; viriles
Et pater Æneas, & auunculus excitat Hector?
†nam. al. Talia fundebat lacrymans, longosq; ciebat
Ecqua tamen Incassum fletus cum † sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus † offert:
†se Agnoscitq; suos, lætusq; ad mœnia ducit,
†affert: Et † multas lacrymas verba inter singula fundit.
Helenus Troianos in hospitiũ ducit. Procedo & paruam Troiam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
†multum. Nec non & Teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
Iamq; dies, alterque dies processit, & auræ
Ab Heleno Æneas petit consiliũ Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro:
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
†tripodas Troiugena interpres diuum, qui numina Phœbi,
Clarij, lauros, Qui † tripodas, Clarij, lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis † omnia † pennæ
†omnia malè Fare age: (nanq; omnẽ cursum mihi prospera dixit
†pinnæ. Relligio, & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum, dictuq; nefas Harpyia Celno
†possum Prodigium canit, & tristeis denunciat iras,
Obscœnamq; famem) quæ prima pericula vito
Quidue sequens tantos † possim superare labores:
Hic Helenus cæsis primum de more iuuencis,
Sacra Exorat pacem diuûm, vittasq; resoluit
Sacrati capitis, meq; ad tua limina Phœbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit.
Atq; hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos:

Nate Dea (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis, manifesta fides, sic fata Deûm rex
Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi * *è multis, quo tutior hospita lustres* †ex
Aequora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam
Vicinosque ignare paras inuadere portus
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in vnda,
Et salis Ausonii lustrandum nauibus æquor.
Infernique lacus, Aeææque insula * *Circes,* †Circæ, Vide Cæl. Rh. aut. lect. l. 7. c. 9.
Quam tuta possis vrbem componere terra,
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati: Albæ origo.
Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum, * Hic
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Naricii posuerunt mœnia Locri,
Et ¶ *Salentinos obsedit milite campos* *Sallentinos.
Lyctius idomæus: hic illa ducis Meliboei
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.
Quin vbi transmissæ steterint trans æquora classes
Et positis aris iam vota in littore solues,
Purpureo velare comas adopertus amictu

Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
†omnia Hostilis facies occurrat, & ¶ omina turbet.
Mac.l.1. Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
cap. 10. Hac casti maneant in relligione nepotes.
Ast vbi digressum Siculę te admouerit oræ
Ventus, & angusti rarescent claustra Pelori,
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & vndas:
Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Pont.in Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Actio. Vna foret: venit medio vi Pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & vrbes
Littore deductas angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, læuū implacata charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, & naueis in saxa trahentem,
†pistrix, Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo
pristix. Pubetenus, postrema immani corpore ¶ pistris,
Mac.l.5.c.6 Delphinum caudas vtero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem longos, & circumflectere cursus:
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
†Prædico. Vnum illud tibi, nate dea, præq; omnibus vnum
Vide Ma- ¶ Prædicā, & repetens iterumq; iterūq; monebo.
Iunonis magnę primum prece numen adora,

Iuno-

Junoni cane vota libens, dominamque potentem crob. Sat. l. 3, c. 4.
Supplicibus supera* donis: sic denique victor *votu
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc vbi delatus Cumæam accesseris vrbem,
Diuinosque lacus, & auerna sonantia syluis,
Insanam vatem adspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit: †loci
Illa manent immota† locis, neq; ab ordine cedunt
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbauit ianua frondes,
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusque oracula† poscas: alij poscas, periodo absol.
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resoluat;
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quenque modo, fugiasq; ferasq; laborem. †sacerdos
Expediet, cursusque dabit venerata† secundos.
Hęc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentē factis fer ad æthera Troiam. Pont. in Act.
Quæ postquam vates sic ore* effatus amico est, †Affatus.
Dona dehinc auro grauia, sectoque Elephanto
Imperat ad naues ferri, stipatque crinis Vide Cæl.
Ingens argentum, Dodonæosque lebetas, an. lect. lib.
Loricam consertam hamis, auroque trilicem, 19. c. 21.
Et conum insignis galeæ, cristasque comanteis,
Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti,
Addis

Addit equos, additque duces.
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Vide Quin. Institu. libro cap. de Tropis. *Interea classem velis aptare iubebat*
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
al. præter labare. *Cura Deum, bis pergameis erepte ruinis,*
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago § præter labare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o fœlix nati pietate, quid vltra
Prouehor, & fando surgenteis demoror austros
† non *Nec † minus Andromache digressu mœsta supremo*
Fert picturatas auri † sub tegmine vestes,
† subtemine. *Et Phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori,*
Textilibusq; onerat donis, ac talia fatur:
*Andromachæ. *Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monumenta mearũ*
Sint, puer, & longũ † Andromaches testẽtur amorẽ
Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat,
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
† nec *Arua † neque Ausoniæ, semper cedentia retro,*
Quærenda: effigiem Xanthi, Troiamq; videtis,
Alludit ad amplitudinem Romani imperij. *Quam vestræ fecere manus, melioribus opto*
Auspiciis, & quæ fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Tybrim, vicinaq; Tybridis arua
Intraro, gentiq; meæ data mœnia cernam,

Cogna-

Cognatasque vrbes olim populosque propinquos. †Cognatas
Epeiro, Hesperia, quibus idem Dardanus autor,
Atque idem casus, vnam faciemus vtranque
Troiam animis: maneat nostros ea cura nepotes.
Prouehimur pelago, vicina Ceraunia iuxta, Vide Mac. lib. 5. cap. 11 Sat.
Vnde iter Italiam, cursusq́ue breuißimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam;
Sortiti remos: paßimque in littore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omneis
Explorat ventos, atq; auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum, pluuiasq́ue Hyadas, geminosque Triones
Armatumque auro circumspicit Oriona,
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno.
Dat clarum è puppi signum, nos castra mouemus;
Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubescat stellis aurora fugatis;
Cum procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit: impleuitque mero, diuosque vocauit
Stans celsa in puppi:
Dii, maris, & terræ, tempestatumque potentes,
Ferte viam * vento facilem, & spirate secundi, † facilem vento.
* Crebrescunt optatæ auræ portusque patescit * Crebescunt.
Iam propior, templumq; apparet in arce Mineruæ
Vela legunt socii, & proras ad littora torquent,
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum:

Obie-

Obiectæ salsæ spumant adspergine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque à littore templum.
Quatuor hic (primũ omen) equos in gramine vidi,
Tondentes campum late, condere niuali.
Et pater Anchises: Bellum, ô terra hospita, portas,
Bello armantur equi, bellum hæc armẽta minãtur
Sed tamen ijdem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait, tum numina † sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptisque Heleni dederat, quæ maxima, ritè
Iunoni Argiuę iussos adolemus honores.
Haud mora continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum,
Graiugenũq; domos, suspectaque linquimus arua.
Hinc sinus herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur, attollit se diua Lacinia contra,
Caulonisque arces, & nauifragum † Scylaceum,
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa
Audimus longe, † fractasque ad littora voces:
Exsultantque vada, atque æstu miscentur arenæ,
Et pater Anchises: Nimirum hæc illa charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrẽda canebat.
Eripite ô socij, pariterque insurgite remis,
Haud minus, ac iussi faciunt: primusq; rudentem.
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas,
Læuam cuncta cohors remis, ventisq; petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite, & ijdem
Subducta ad manes imos * descendimus vnda.

†Scyllaceum, vt sit Choriambus in neui fragum. Bersmanus †fractaque voce †rudente

descedim9

Ter

Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere;
Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit,
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse: sed horrificis iuxta † tonat Aetna ruinis.
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitque globos flammarum, & sidera lambit,
Interdum scopulos, auulsæque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.
Fama est Enceladi † semestum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
Impositam, ruptis flammam exspirare caminis:
Et fessum quoties † mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo
Noctem illam tecti syluis immania monstra
Perferimus: nec, quæ sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorū ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus, obscuro sed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Descriptio Aetne.
† sonat

Pontanus hunc locū examinat in Act. contra virgilio mastigas vide & Gel lib. 7. c. 10.
† semiustū.
† motāt Sicilia monstrifica.

Postera iamq; dies primo surgebat Eoo,
Humentemque aurora polo dimouerat vmbram:
Cum subito e syluis, macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri, miserandaq; cultu
Procedit, supplexq; manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuies immissaque barba,
Consertum tegmen spinis: at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis:
Isq; vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul, paulum adspectu conterritus hæsit,

Con-

Continuitq; gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu præcibusque tulit. Per sidera testor,
Per superos atque hoc cœli spirabile lumen,
Tollite me Teucri, quascunque obducite terras:
Hoc sat erit, scio me Danais * è classibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates:
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite Ponto.
Si pereo, manibus hominum periisse iuuabit.
Dixerat, & genua amplexus, genibusq; volutans
Hærebat: quis sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipse pater dextrā Anchises, haud multa moratus,
Dat iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat
Ille hæc deposita tandem formidine fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi, (sto
Nomine achemenides, Troiā genitore* adama-
Paupere, mansissetque vtinam fortuna) profectus.
Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere: domus sanie dapibusq; cruentis
Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaq; pulsat
Sidera Dii talem terris auertite pestem
Nec visu facilis, nec dictu * affabilis vlli.
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret, ad saxum, sanieq; * aspersa natarent
Limina vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem, nec talia passus Vlysses,
Oblitusúe sui est Ithacus discrimine tanto.

† in quascunque † & Pontanus in actio.

† hom. manibus p.

† Nomen

† Agamenides, Nannius Adamastu

* effabilis

* expersa Mac. Sat. li. 3. cap. 13.

Nam

Nam ſimul expletus dapibus, vinoq́; ſepultus, Cæl. lib. 10. cap. 15.
Ceruicem inflexam poſuit, iacuitq; per antrum † &
Immenſum ſaniem eructans, † ac fruſtra cruento
Per ſomnum commiſta mero, nos magna precati
Numina: ſortitiq́; vices: vna vndiq́; circùm
Fundimur, & telo lumen † tenebramus acuto † terebramus
Ingens, quod torua ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar.
Et tandem læti ſociorum vlciſcimur vmbras.
Sed fugite ô miſeri, † fugite, atq́; ab littore funem † fugite ab littore, manuſcr.
Rumpite.
Nam qualis, quantusq́; cauo Polyphemus in antro,
Lanigeras claudit pecudes, atq́; vbera preſſat:
Centum alij curua hęc habitant ad littora vulgò
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia iam lunę ſe cornua lumine complent,
Cùm vitam in ſyluis, inter deſerta ferarum
Luſtra domosq́; traho, † vaſtosq́; ab rupe Cyclopas † vaſtos, à
Proſpicio, ſonitumq; pedum, vocemq; tremiſco.
Victum infelicem, baccas, lapidosq; corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc † primā ad littora claſſem
**Conſpexi venientem: huic me, quæcunq; fuiſſet,* † Proſpexi
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hāc potiùs quocunq; abſumite letho.
Vix ea fatus erat; ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole mouentem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem.
Monſtrū horrēdū, informe, ingēs, cui lumē adētū, † manu
Trunca ¶ manum pinus regit, & veſtigia firmat,
Lanigeræ comitantur oues, ea ſola voluptas, † Hæc libri
Solamenq́ue mali: ¶ de collo fiſtula pendet.

Donatus non habet. Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem.
Dentibus infrendens gemitu graditurq; per æquor
†tingit al. strinxit. Iam medium, necdum fluctus latera ardua † tinxit
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice, sic merito: tacitique incidere funem:
Verrimus, & proni certantibus æquora remis.
Sensit & ad sonitum vocis vestigia torsit:
Verum vbi nulla datur dextram affectare potestas
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit, quo pontus & omnes
†Contremuere. † Intremuere vndæ, penitusq; exterrita tellus
†Trinacriæ †immugit † Italiæ, curuisq; † immugijt Aetna cauernis.
At genus è syluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus adstantes nequicquam lumine toruo
Aetnæos fratres, cælo capita alta ferenteis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celso
†script. cõstiterunt G. f. Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
† Constiterant, sylua alta Iouis, lucusue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Intendere. Excutere, & ventis † extendere vela secundis.
†mouent Scylla atq; Charybdis Contra iussa † monent Heleni, † Scyllam atque Charybdin.
Inter vtranq; viam lethi discrimine paruo,
Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro,
Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
†Pantagies Plin. l. c. 8. Pantachus Ptolemæo Missus adest: viuo prætervehor ostia saxo
† Pantagię, Megarosq; sinus, Tapsumq; iacentem.
Talia monstrabit relegens errata retrorsum
Littora Achæmenides, comes infelicis Vlyssi.
Sicanio prætenta sinu iacet insulta contra

Plemmyrium vndosum: nomen dixêre priores
Ortygiam, Alphæum famæ est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias supter mare, qui nunc
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur vndis,
† Numina magna loci iussi veneramur, & inde
Ex supemo præpingue solum stagnantis Elori,
Hinc altas cautes, proiectaq́ue saxa Pachyni
Radimus: & fatis nunquam concessa moueri
Apparet † Camarina procul, campiq́ Geloi.
Immanisq́ Gela fluuij cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longè
Mœnia, magnanimum quondã generator equorũ.
Teq́ datis linquo ventis palmosa Selinis.
Et vada dura lego saxis Lilibeia cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hic pelagi tot tempestatibus † actus,
Heu genitorem omnis curæ casusq́ leuamen,
Amitto Anchisen: Hic me pater optime fessum
Deseris, heu tantis nequicquam erepte periclis
Nec vates Helenus, cũ multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus: non dira Celæno.
Hic labor extremus longarum hæc meta viarum,
Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus
† Fata renarrabat diuûm, cursusq́ docebat.
Continuit tandem, factoq́ hic fine quieuit.

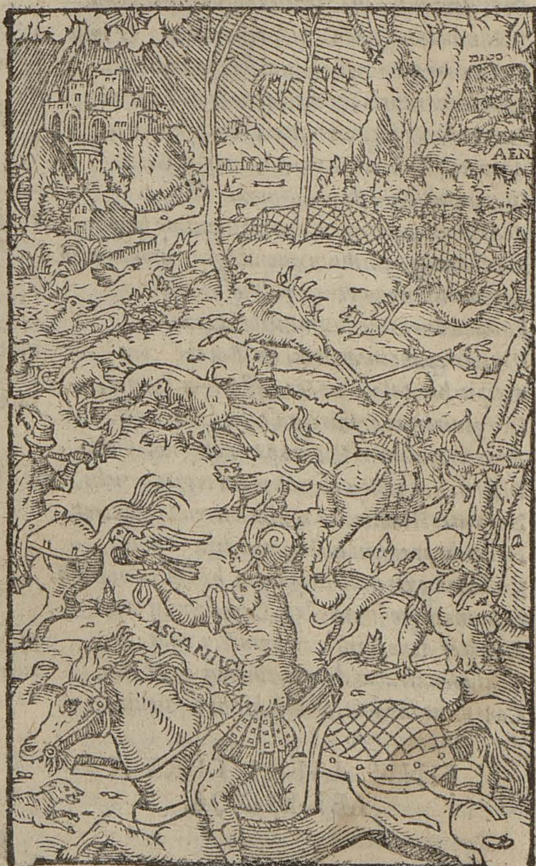
† iussi numina magna loci ven. Proiecta pro iactata Macrob. Sat. 6, ca. 4. † Camarina vrbs prope Paludem Prouerb. Camarinã mouere Pli. l. 3. c. 8. † tactis.

† Fataque narrabat Mac. l. 4. c. 3 item lib. 5. cap. 2.

FINIS LIBRI TERTII AENEIDOS.

LIBRI IV. AENEIDOS

FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS Æneidos liber quartus.

AT regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusq; recursat.
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram,
†Cum sic† vnanimen alloquitur male sana sororē
Anna soror, quæ me suspensa in somnia † terrent?
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes:
Quem sese ore ferēs: quam forti pectore & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum
Degeneres animos timor arguit, heu quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam prius amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami tædeque fuisset:
Huic vni forsan potui succumbere culpæ.
Anna, (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optē prius ima dehiscat, (bras:
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vm-
Pallentes vmbras Erebi, noctemque profundam:
Ante pudor quā te † violē, aut tua iura † resoluā.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq; sepulchro.

Totus hic liber affectibus constāt: vim .n. amoris in persona Didonis graphice depingit & ratio variorū affectuū in hoc libro docetur in exordio insinuatione vtitur. qua Aeneam laudat,
† Tum
† vnanimā
† Terret

† violo.
† resoluo.

†sinus Sic effata, † sinum lacrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Solane perpetua mœrens carpere iuuenta?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto; ægram nulli quondam flexere mariti,
Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas:
placidone. Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Diues alit: † Placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis aruis?
†intractabile Hinc Getulæ vrbes, genus † insuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcæi, quid bello Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Diis equidem auspicibus reor, & Iunone secunda,
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
†Hinc Quã tu vrbẽ soror, hanc cernes! quæ surgere regna
Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisq; litatis
Indulge hospitio, causas innecte morandi,
Dum pelago desæuit hyems, & aquosus Orion,
Orion aduersus nauigantibus Quassatæque rates, † & non tractabile cælum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
† dum. Spemque dedit dubiæ menti, soluitque pudorem.
Delubra, quæ dicantur, vide Mac. l.3.c.4. Sat. Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidenteis
†Frugiferæ malè Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo,
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ,
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit;

Aut

Aut ante ora Deum pingues spaciatur ad aras, Iuno pronuba.
Instauratque diem donis, pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians, sperantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens, qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautã nemora inter Cressia* fixit *fixam *agit
Pastor agens telis liquitque volatile ferrum
Nescius: illa fuga syluas, saltusq; peragrat.
Dictæos, hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Aeneam secum per mœnia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, vrbemque paratam,
Incipit effari mediaque in voce resistit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit: pendetque iterum narrantis ab ore.
Post vbi* digressi, lumenq; obscura vicissim *digressi? lumen.
Luna premit, suadentq; cadentia sidera somnos;
Sola domo mœret vacua, stratisque relictis
Incubat: illum absens absentem auditque videtq;, *posset imago al. amãtem,
Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum si fallere possit* amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portusue, aut propugnacula bello
Tuta* parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Iouis coniux, nec famam obstare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis,

†nomen. Tuq; puerq; tuus, magnũ & memorabile § numẽ,
†duorum. Vna dolo diuûm si fœmina victa § duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altę.
†quo Sed quis erit modus? aut § quo nũc certamine tãto?
Quin potius pacem æternam, pactosq; hymenæos
Exercemus? habes, tota quod mente petisti.
Ardet amans Dido, traxitq; per ossa furorem.
Communem hunc ergo populũ, paribusq; regamus
Auspicijs: liceat Phrygio seruire marito,
Dotaleisq; tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente locutam,
†atuerteret Quo regnum Italiæ Lybicas § aduerteret oras)
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Iuppiter vnam
Esse velit Tyrijs vrbem, Troiaq; profectis,
Misceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux, tibi fas animum tentare precando:
Perge, sequar. Tum sic excepit regia Iuno:
†Quo fieri Mecũ erit iste labor: nunc qua ratione quod instat
§ Confieri possit, paucis aduerte docebo.
Venatum Aeneas, vnaq; miserrima Dido,
In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
†Hic Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem:
§ His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltusq; indagine cingunt,
†Difugient Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo,
§ Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
Deuenient: adero, &, tua si mihi certa voluntas,
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

†Hic Hymenæus erit. Non aduersata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora † reliquit,
It † portis iubare exorto † delecta iuuentus:
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massilique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exspectant, ostroq; insignis & auro,
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo;
Cui pharetra ex † auro; crines nodantur in aurum
Aurea purpúream subnectit fibula vestem.
Nec non & Phrygij comites, & lætus Iulus
Incedunt, ipse ante alios pulcerrimus omneis
Infert se socium Aeneas, atq; agmina iungit:
Qualis, vbi hybernam Lyciam Xanthiq; fluenta
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo,
Instauratque choros; mistiq; altaria circum
Cretesq; Dryopesq; fremunt, pictique Agathyrsi:
Ipse iugis Cynthi graditur mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela sonant humeris, haud illo segnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
Postq̃ altos ventum in montes, atq; inuia lustra:
Ecce feræ saxi deiecti vertice capræ
Decurrere iugis: alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, mõtesq; relinquunt
At puer Ascanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo, iamq; hos cursu, iam præterit illos,
Spumantemq; dari pecora inter inertia votis

†Hic
†aduersata
† relinquit.
†portans.
†dilecta.

†humero.

De hac cõparatione. V. de Quin. l.8.c.3. & Cæl.l.5.c.3.

Mac.Sat. 6. cap.4.

Obserua iuuenilem affectum.

Optat aprum, aut fuluũ descendere monte leonẽ.
Interea magno misceri murmure cœlum
Incepit, insequitur commista grandine nimbus:
Et Tyrij comites paßim & Troiana iuuentus,
Dardaniusq́; nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiere, ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
Deueniunt; prima & tellus, & pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
Connubii, summoque vlulârunt vertice nymphæ.
Ille dies primus lethi, primusque malorum
Causa fuit, neq; enim specie famaue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.

Vide Gell. l.3.c.26. vbi hunc locũ citat.

Extemplo Lybiæ magnas it fama per vrbes,
Fama malum, * quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo:
Parua metu primò, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremã (vt perhibent) Cœo Enceladoq́; sororem
Progenuit pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monstrum horrendum ingẽs, cui quot sunt corpore
Tot vigiles oculi * subter, mirabile dictu, (plumæ,
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat, cœli medio terræque per vmbram,
* Stridens, nec dulci declinat lumina somno
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes,
Tam ficti prauique tenax, quam * nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat.
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat,
Venisse Aeneam Troiano à sanguine certum,

*Fama malum qua
*subsunt
*Stridet.
*nescia

Cui sepulchra viro dignetur iungere Dido:
Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fouere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paßim dea fœda virum diffundit in ora.
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Inceditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Gramantide nympha* *Hāmone
Templa Ioui centum latis immania regnis,* *Iouis
Centum aras posuit: vigilemq́; sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas, pecudumque cruore
Pingue solum, & variis florentia limina sertis.
Isq́; amens animi, & rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina diuūm,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis:
Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis* *Maurisia
Gens epulata thoris Lenæum libat honorem,
Adspicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
Fœmina, quæ nostris errans in finibus, vrbem
Exiguam precio posuit, cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Aenean in regna recepit. Alludit ad
Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu Phrigios sa
Mæonia mentum mitra, crinemque madentem cerdotes
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis Cybeles.
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem. Varro li. 5.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem rerum diui
Audiit omnipotens, oculosque ad mœnia torsit narum aras
Regia, & oblitos famæ melioris amantes. quasi ansas
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat: dictas pu-
Vade age nate, voca Zephyros & labere pennis; tat. Vide
Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc Mac Sat. l. 3. cap. 2.

†perſpicit Exſpectat, fatisq; datas non † reſpicit vrbes.
Alloquere, & celereis defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiumque ideo bis vindicat armis;
Sed fore, qui grauidam imperijs, belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem:
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanione pater Romanas inuidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica ingente moratur
Nec prolem Auſoniam, & Lauinia reſpicit arua?
Nauiget: hæc ſumma eſt: hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat, ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria nectit
Mercurij habitus. Aurea, quæ ſublimem alis: ſiue æquora ſupra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco
†tartara triſtitia. Pallenteis, alias ſub † triſtia tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitq; & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila, iamq; volās apicē & latera ardua cernit,
†quaſſatur. Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum aßiduè cui nubibus atris
Piniferum caput & vento † pulſatur, & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba,
Conſule Quin. Inſt. l.2. c. & l.8. cap. 3. Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad vndas
Miſit, aui ſimilis, quæ circum littora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora iuxta,
Haud aliter terras inter cœlumq; volabat,
Littus arenoſum † Libyæ, ventosque ſecabat,

Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis. Hell.lib.2.c 29 Purpura
Aeneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit: atq; illi stellatus iaspide fulua
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramq; vxorius vrbem
Exstruis, heu, regni rerumq; oblite tuarum.
Ipse Deum tibi me claro † demittit Olympo †dimittit.
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris ocia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum. Honestum.
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque deorum,
(Heu quid agat? quo nũc reginã ambire furentẽ †nam.
Audeat affatu? † & quæ prima exordia sumat? †al.omitt.
Atq; animũ nunc huc celerem, nunc diuidit illuc:
In partesque rapit varias, perque omnia versat.)
Hæc alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea, Sergestumq; vocat fortemq; Cloanthũ, *sociosque
*Classem aptent taciti. * socios ad littora cogant,*

Arma

Arma parent; & quæ sit rebus causa nouandis
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido,
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fande
Tempora, * qui rebus dexter modus: ocyùs omnes
Imperio læti, parent, ac iussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit: motusq; excepit prima futuros,
Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursumq; parari.
Sæuit inops animi, totamq; incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris,
Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia nocturnusq; vocat clamore Cythæron.
Tandem his Aeneam compellat vocibus vltrò:
Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas: tacitusq; mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondã,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris sidere classem.
Et medijs properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis: quid? si non arua aliena domosq;
Ignotas peteret, & Troia antiqua maneret,
Troia per vndosum peteretur classibus æquor? (te
Mén fugis? per ego has lacrymas, dextramq; tuã,
(Quando aliud mihi iã miseræ nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam,
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes * Nomadumq; Tyranni
Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
Exstinctus pudor, & qua sola sidera adibam,

*quis (margin): socius

Amor res suspiciosa.

Furibũdus amor. Pathos àpa rabola, vide Mac. lib. 4. cap. 5.

*Numidumque.

Fama prior, cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.
Quid moror: an, mea Pygmalion dũ mœnia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles: si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te † tantum ore referret: † tamen
Non equidem omnino capta † aut deserta viderer. † ac
Dixerat ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixius curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando.
Enumerare vales, nunquam regina, negabo
Promeritam, nec me meminisse pigebit Elisæ,
Dum memor ipse mei, dũ spiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar: nec ego hãc abscondere furto † neque
Speraui (ne finge) fugam: nec coniugis vnquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me si fata meis † paterentur ducere vitam † voluissent
Auspiciis, & sponte mea componere curas,
Vrbem Troianam primum, dulcesq; meorum † al. omit.
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerẽt,
Et recidiua manu posuissem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, Charis. de
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes. Recidiuis
Hic amor, hæc patria est: si te Carthaginis arces & Rediui-
Phœnissam, Lybicæque adspectus detinet vrbis: uis.
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est: & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus vmbris Pietas.
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt.
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque iniuria cari,

Quem

Quem regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres diuum, Ioue missus ab ipso,
(Testor vtrumq; caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemq; his auribus hausi.
Desine meq; tuis incendere, teque querelis: *aduersa. Vide Gel. l. 22. cap. 1. & Mac. l. 5. c. 5.
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem iamdudum * auersa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admorunt vbera tigres.
Nã quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reseruo,
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Nũ lacrymas victus dedit? aut miseratus amãtẽ est?
Quæ quibus anteferam: iã iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater adspicit æquis.
Nusquam tuta fides, eiectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amissam classem, socios à morte reduxi.
Heu furijs incensa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso Macr. l. 4. c. vlt.
Interpres diuum fert horrida iussa per auras, Quint. l. 9. cap. 2.
Scilicet is superis labor est: ea cura quietos
Sollicitat: neq; te teneo, neque dicta refello. *supplicia hæsurum
I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas:
Spero equidem medijs (si quid pia numina possũt) * subduxerit. Hunc loco interpret.
*Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum, sequar atris ignibus absens:
Et cum frigida mors anima * seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero, dabis improbe pœnas:

Audiã, & hæc manes veniet mihi fama sub imos. tur. Cæl. Rhod. an. l. 17. c. 16.
His medium dictis sermonem abrumpit, & au-
Aegra fugit, seq; ex oculis auertit & aufert, (ras
Linquens multa metu cunctantẽ, & multa paratẽ
Dicere, suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt. Viri est, affectum ratione vincere.
At pius Aeneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnoq; animũ labefactus amore:
Iussa tamen diuum exequitur, classemq; reuisit.
Tum vero Teucri incumbunt, & littore celsas Mac. l. 5. c. 14.
Deducunt toto naues: natat vncta carina
Frondenteisq; ferunt remos, & robora syluis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex vrbe ruentes.
Ac velut ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hyemis memores, tectoq; reponunt
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Conuectant calle angusto: pars grandia trudunt † Obnixè. Pathos per anteshonẽ.
† Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantq; moras: opere omnis semita feruet. † tunc, altũ.
Quis tibi † nunc, Dido, cernenti talia sensus?
Quosue dabas gemitus, cum littora feruere late
Prospiceres arce ex summa totumq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori:
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari littore circum:
Vndiq; conuenere: vocat iam carbasus auras:
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero: miseræ hoc tamen vnum
Exsequere Anna mihi. solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri molleis aditus, & tempora noras.
† Fab. li. 9. cap. 2. I soror, atq; hostem supplex affare superbum:
Ab honesto. †Non ego cum Danais Troianã exscindere gentẽ
Aulide iuraui, classemue ad Pergama misi:
Nec patris Anchisæ cineres mane sue reuelli.
¶ dimittere Cur mea dicta negat duras ¶ dimittere in aures?
Quo ruit? extremũ hoc miseræ det munus amanti:
Expectet facilemq; fugam, ventosq; ferentes:
Non iam coniugium antiquũ, quod prodidit, oro:
Nec pulcro vt Latio careat, regnumq; relinquat:
¶ dolore Tempus inane peto requiem, spaciumq; furori,
Dum mea me victam doceat fortuna ¶ dolere.
Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Quã mihi cùm dederis, cumulatã morte relinquã.
Talibus orabat: talesq; miserrima fletus
Fertq; refertq; soror, sed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit.
Callidè reijcit in deos. Fata obstant, placidasq; viri Deus obstruit aures.
Ac, veluti, annosam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor, & alte
¶ & terram Consternunt * terras concusso stipite frondes;
Ipsa hæret scopulis; & quantum vertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit:
Haud secus aßiduis hinc atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno † persentit pectore curas
† persensit Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.
Tam verò infœlix fatis exterrita Dido

Mor-

Mortem orat, tædet cœli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemq; relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros?
Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori,* †est.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui: miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret:
*Solaque culminibus ferali carmine bubo *Sera legit
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces. Non Mar.
Multaque præterea vatum prædicta* priorum
Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem *piorum
* In somnis ferus Aeneas, semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur *Insomnis
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra: Seru.
Eumenidum veluti demens vidit agmina Pentheus, Inauspicatũ ũ ò nen.
Et solem geminũ: & duplices se ostēdere Thebas,
Aut Agamemnonius* scenis * agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris *furiis
Cum fugit, vltricesque sedent in limine diræ. *agitatur
Ergo vbi concepit furias euicta dolore,
Decreuitque mori: tēpus secum ipsa, modumque
Exigit, & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inueni, germana, viam (gratare sorori)
Quæ mihi reddat* eum, vel eo me soluat amātem. *eum (vel
Oceani finem iuxta, solemque cadentem eo me sol-
Vltimus Aethiopum locus est, vbi maximus Atlas uat) am.
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. Steph.

Hinc mihi Massilæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasq; draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferumq; papauer.
Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Quas velit; ast alijs duras immittere curas:
Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retrò:
Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terrã, & descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, & te, germana, tuumq;
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuuiasq; omneis, lectumq; iugalem,
Quo perii, super imponas, abolere nefandi
Cuncta viri monumẽta iubet, mõstratq; sacerdos.
Hæc affata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prętexére funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit: aut grauiora timet quam morte Sichæi
Ergo iussa parat.
At regina, pyra * penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, tædis, atq; ilice, secta,
Intenditq; locum sertis, & fronde coronat
Funera, super exsuuias ensemq; relictum
Effigiemq; thoro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
* Tercentum tonat ore deos, Erebumq;, Chaosq;,
Tergeminamque Hecatẽ, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni,
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:

Vide Cæl. lib. 9. ant. lect. ca. 23.

Insinuatio à necessitate
Secreta, id est, sola, vel secreto. Charisius.

Mortis instantis effigies.

* penetralii

* Tercentũ Trecentos Ioues habuit vetustas. Cæl. l. 20. cap. 6.

Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus, Mac.l.5.c.9
Et matri preceptus amor. Rhod.l. 19.
Ipsa mola, manibusq́ue pijs altaria iuxta c.50. & lib.
*Vnum ex suta pedem vinclis * in veste recincta* 16 cap.5.
Testatur moritura Deos, & conscia fati †&, corru-
Sidera: tum si quod non æquo fœdere amantes ptissime
Curæ numen habet, iustumq́ue memorq́ue precatur. Bonfinius quidam.

Nox erat, & placidũ carpebant fessa soporem
Corpora per terras, syluæque & sæua quierant Descriptio temporis.
Aequora: cum medio voluuntur sidera lapsu, Nox silens.
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq́ue volucres, Quint. lib.
Quæq; lacus late liquidos, quæq́ue aspera dumis c.9. Mac.li.
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti 4.cap.6.
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infœlix animi Phœnissa: nec vnquam
Soluitur in somnos, oculisue aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rursusq́ue resurgens
Sæuit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En quid † agam? rursusq́ue procos irrisa priores
Experiar? † Nomadumq; petã connubia supplex †ago
Quos ego sum toties iam dedignata maritos? † Nomidũque al. Numadumq?
Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrum
Iussa sequar, quiáne auxilio iuuat ante leuatos?
Et bene apud memores veteris stat gratia facti? Ironia.
Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusq́ue superbis
† Irrisam accipiet? nescis heu perdita, necdum † Inuisam.
Laomedonteæ sentis periuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouanteis?
An Tyriis, omniq; manu stipata meorum
† Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli, A difficili.
Rursus agam pelago, & ventis dare vela iubebo? †Inferat.

Quin morere, vt merita es, ferroq; auerte dolorem.
Tu lacrymis victa meis, tu prima furentem
Epilogus. *His germana, malis oneras, atque obijcis hosti.*
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non seruata fides cineri promissa Sichæo.
Tantos illo suo rumpebat pectore questus.
Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq́; ita visa monere est:
(Omnia Mercurio similis, vocemq; coloremque
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ:)
† te circum stent. *Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?*
Nec quæ † circumstent te deinde pericula, cernis
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
species pro genere. *Illa dolos, dirumq; nefas in pectore versat,*
Certa mori; varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Iam mare turbari trabibus, sæuasq́; videbis
Collucere faces, iam feruere littora flammis,
Si te his attigerit terris aurora morantem.
† Heia *† Eia age, rumpe moras. Varium, & mutabile semper*
Vigilantia principis. *Fœmina, sic fatus, nocti se immiscuit atræ.*
Tum vero Aeneas subitis exterritus vmbris,
Corripit è somno corpus, sociosque fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris:
Soluite vela citi. Deus æthere missus ab alto
† sanctę deorum. *Festinare fugam, tortosque incidere funes*
Ecce iterum stimulant, sequimur te, † sancte deorũ
† duo. *Quisquis es, imperioq́; † iterum paremus ouantes.*
Adsis ô, placidusque iuues, & sidera cœlo

Dextra feras, dixit, faginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet, rapiuntq; ruuntq;
Littora deseruere: latet sub claßibus æquor. *Adnixi
*Annixi torquent spumas, & cœrula verrunt. Crepuscu-
Et iam prima nouo spargebat lumine terras lum.
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è speculis * vt primum albescere lucem *cùm.
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Littoraque & vacuos sensit sine remige portus
Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
*Flauenteisq; abscissa comas. Proh Iuppiter, ibit *Flaméteis
Hic, ait & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient? totaque ex vrbe sequentur?
Diripientq; rates alij naualibus? ite:
Ferte citi flammas: date * vela: impellite remos. *tela:
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mentē insania mu
Infelix Dido, nunc te * fata impia tangunt. (tat? *facta
Tum decuit, cum sceptra dabas, en dextra, fidesq;
Quem secum patrios aiunt portare penates:
Quem subijsse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere: non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium: patriisque epulandum apponere mēsis:
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna fuisset:
Quem metui moritura: faces in castra tulissem,
Implessemq; foros flammis: natumq; patremque,
Cum genere exstinxē, memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras
Tuq; harum interpres curarum & conscia Iuno.
Nocturnisque Hecate triuiis vlulata per vrbes,
Et Diræ vltrices, & dij morientis Elisæ,

†aduertite *Accipite hæc: meritumq; malis † aduertite numen,*
Et nostras audite preces si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est:
†sic *Et † si fata Iouis poscunt, hic terminus hæret.*
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret, videatq; indigna suorum
Funera: nec, cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Hæc precor: hãc vocẽ extremã cũ sanguine fundo.
Alludit ad bella Punica. *Tum vos ô Tyrij, stirpem, & genus omne futurum*
Exercete odijs: cineriq; hæc mittite nostro
†populi. *Munera: nullus amor † populis, nec fœdera sunto.*
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos,
Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires
Littora littoribus contraria fluctibus vndas
Imprecor, arma armis; pugnent ipsiq; nepotes.
Hæc ait: & parteis animum versabat in omnes,
Inuisam quærens quamprimũ adrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
Moram tractura mulieri mandat, Mac. l.3. c3. *(Namq; suam patria antiqua cinis ater habebat)*
Annam chara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha:
Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
Sic veniat: tuq; ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio quæ ritè incepta paraui,
Perficere est animus, finemq; imponere curis,
Dardanijq; rogum capitis permittere flammæ.
†tandem. *Sic ait: illa gradum studio celerabat † anili.*
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
San-

Sanguineam voluens aciem, maculisq; trementeis
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensemq; recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in vsus.
Hic postquam Iliacas vestes, notumq; cubile
Conspexit: paulum lacrimis & mente morata,
Incubuitq; thoro, dixitq; nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata, Deusq; sinebant.
Accipite hanc animam, meq; his exsoluite curis.
Vixi, &, quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Vrbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
Vltra virum, pœnas inimico † à fratre recepi. † al. omitt.
Felix, heu nimium felix, si littora tantùm
Nanquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit: & os impressa thoro: moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: † sic sic iuuat ire sub vmbras. † sic sic iuuat. Mac. lib. 4. ca. 2.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omnia mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasq; manus, it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis, gemituq;, & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus æther:
Non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros: flammæq; furentes
Culmina perq; hominum voluantur, perq; deorũ.
Audiit exanimis, trepidoq; exterrita cursu,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:

Innuit Carthaginis direptionem quæ facta est tertio bello Punico.

Hoc illud germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræq; parabant?
Quid primum deserta querar: comitemne sororē
Spreuisti moriens, eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atq; eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosque vocaui
Voce Deos, sic te vt posita crudelis abessem:
**Extinxit te, meq; soror, populumq; patresque*
Sidonios, vrbemq; tuam, date vulnera lymphis
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. Sic fata gradus euaserat altos:
Semianimemq; sinu germanam amplexa fouebat.
Cum gemitu, atq; atros siccabat veste cruores.

*Extinxti me, teque Diom. Probus Charisius, & Donatus: alij extinxi.

Illa graues oculos conata attollere rursus
Deficit: infixum § stridet sub pectore vulnus,
Ter sese ¶ attollens, cubitoq; ¶ innixa leuauit:
Ter reuoluta toro est: oculisq; errantibus alto
Quæsiuit cœlo lucem, ingemuitq; ¶ reperta,

*stridit
*tollens
*adnixa
*repertam

Tum Iuno omnipotens longū miserata dolorem,
Difficilesq; obitus, Irim demisit Olympo;
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem subitoq; accensa furore:
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios aduerso sole colores,
Deuolat, & supra caput adstitit, hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; iste corpore soluo.
Sic ait, & dextra crinem secat, omnis & vna
Dilapsus calor, atq; in ventos vita recessit.

Gell. l. 3. c. 1, Rhod. l. 11. c. 3. Mac. l. 5. cap. 19.

FINIS Libri quarti Æneidos.

LIBRI V. AENEIDOS
FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS
Æneidos liber quintus.

Nauigatio Aeneæ.

INtera medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter, fluctusq; atros Aquilone secabat,
Mœnia respiciens, quæ iam infelicis † Elisæ
Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
Causa, latet, duri magno sed amore dolores
Polluto notumq; furens quid fœmina posit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus, † maria vndique & vndiq; cœlum
Olli cœruleus supra caput adstitit imber,
Noctē hyemēq; ferens: & inhorruit vnda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu † quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue, pater Neptune, paras? sic deinde locutus,
Colligere arma iubet, validisq; incumbere remis:
Obliquatque sinus in ventum ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, † nec tendere tantum
Sufficimus, superat quoniam fortuna, sequamur;
Quoq; vocat, vertamus iter, nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos:
Si modo rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Aeneas: equidem sic poscere ventos
Iamdudum, & frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis, an sit mihi gratior vlla,
† Quoque magis fessas optem dimittere naueis,

† Elissæ.

† cælum vndique, & vndique pontus:

† quinam legit Pontanus.

† neque

Fida propter Acestis affinitatem fraterna, propter Erycem. Veneris & Butæ filium.

† Quoue

Quam quæ Dardanium tellus mihi seruat Aceste,
Et patris Anchisæ * gremio complectitur ossa? *tumulo.
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri, fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociasque rateis occurrit Acestes,
*Horridus in iaculis, & pelle * Libystidis vrsæ: *Horridus.
Traia * Criniso conceptum flumine mater *Libystidis al. Libysticis.
Quem genuit, veterum nō immemor ille parentū,
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti *Crimniso
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis,
Postea cum primo stellas oriente fugarat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto * à sanguine * diuū, *al omitt.
Annuus exactis completur mensibus orbis, *completꝰ
Ex quo relliquias, diuinique ossa parentis *Teucri.
Condidimus terra, mœstasque sacrauimus aras.
Iamq; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum
Semper honoratum (sic Dii voluistis habebo.
Hunc ego Getulis agerem si sirtibus exsul,
Argolicoue mari deprensus, & vrbe * Mycenæ
Annua vota tamen, solenneisque ordine pompas Bersmann.
Exsequerer, strueremque suis altaria donis. *Mycenæ: al. Mycenis Ser. Mycene Vide Eras. non sine Diis.
Nunc vltro ad cineres ipsius & ossa parentis,
Haud equidem sine mēte reor, sine numine diuûm
Adsumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti * lætum celebremus honorem: * læt. c.
Poscamus ventos, atque hæc * me sacra quotannis *meæ.
Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes

Dat numero capita in naueis: adhibite penates
Et patrios epulis & quos colit hospes Acestes.
Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisq́; retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina classis,
Quiq; pedum cursu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibusue sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæstu.
Cuncti adsint, meritæq́; exspectent præmia palmæ,
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto:
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi; duo lacte nouo, duo sanguine sacro:
Purpureosque iacit flores, ac talia fatur:
*Salue sancte * parens, iterum saluete recepti?*
Nequicquam cineres, animæq́; vmbræq́; paternæ:
Non licuit fines Italos, fataliaque arua,
*Nec tecũ Ausoniũ (quicunq́; est) quærere * Tybrim*
Dixerat hæc; adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum lapsusq́; per aras:
Cæruleę cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens,
Libauitq; dapes, rursusq; innoxius imo
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honore:

Alludit ad Nouẽdiale sacrum atq adeo funebre.

Parentatio

* per, iterũ, Iamblichi opinionem tangit, qui duas homini animas assignauit. vide Gell. l.5.c.23.

† Tybrin.

Incertus; Geniumne loci, famulúmne parentis
Esse pudet. cædit quinas de more bidentes,
Totq; sues, todidem nigrantes terga iuuencos:
Vinaq; fundebat pateris, animamq́; vocabat
Anchisæ magni, manesq́; Acheronte remissos:
Nec non & socij, quæ cuiq; est copia, læti
Dona ferũt, †onerantq; aras, mactantq; iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fusiq̂ue per herbam
Subijciunt † verubus prunas, & viscera torrent,
Exspectata dies aderat, nonamq́ue serena
Auroram Phaëthontis equi iam luce vehebant:
Famaq́ue finitimos, & clari nomen Acestæ
† Excierat: læto complêrant littora cœtu,
Visuri Aeneadas; pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoq́ue locantur
In medio: sacri tripodes viridesq; coronæ,
Et palmæ pretium victoribus, armaq; & ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis,
Quattuor ex omni † delectæ classæ carinæ,
Velocem Mnestheus agit acri remige † Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi:
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt; terno consurgunt ordine remi:
Sergestusque domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea, genus vnde tibi Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum spumantia contra
Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt vbi sidera Cori:

Censorinus de die natali cap. 2.

†onerant

†veribus

†Excierãt.

Nauale certamen.

†dilectæ

†Pristin.

Locum hunc interpretatur Cæl. Rhod. ant. lect. l. 8. cap. 7.

Tranquillo silet, immotaque attollitur vnda
Campus & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro
Ductores longe effulgent, ostroque decori.
Cætera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, † intentaq; brachia remis
Intenti, exspectant signum, exsultantiaq; haurit
Corda † pauor pulsans, laudumq; arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Conuulsum remis rostrisq; † stridentibus æquor.
Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ vndantia lora,
Concussere iugis, pronique in verbera pendent
Tum plausu fremituque virum, studiisq; fauentũ
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutãt
Littora: pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante *alios* primusque elabitur vndis
Turbã inter fremitũq; Gyas: quẽ deinde Cloãthus
Consequitur, melior remis, sed pondere pinus
Tarda tenet, post hos æquo discrimine * Pistris
Centaurusque locum tendunt superare priorem.
Et nunc Pristis * abit: nunc victam præterit ingẽs
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisque ferũtur
Frontibus, & * longe sulcant vada salsa carinæ.

Funere, & heroicæ arbores sunt ilex & populus.

† nudataq?
† pudor.

† Conuolsũ
† tridentib. al. ruentib. al. sonantib

† oculos,
† primisque

* Pistris.
* habet:
* longe, alii longe carina.

Iam-

Iamq; propinquabat scopulo, metamq; tenebant
Cùm princeps, medioq; Gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat voce Menœten:
† Quo tantũ mihi dexter abis † huc dirige cursum | †Quo: tantum St.
Littus ama, & læuas stringat sine palmula cautes:
Altum alij teneant, dixit, sed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
* Quo diuersus abis? iterum pete saxa Menœte, | †Quod. ab. iterum?
Cum clamore Gyas reuocabat, † & ecce Cloantũ. | al. omitt.
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemq; Gyæ, scopulosq; sonanteis | inter.
Radit iter læuum * interior, † subitusq; priorem | †subitoq?
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis. | Ardor iuuenilis & im.
Tum vero exarsit iuueni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ, segnemque Menœten,
Oblitus decorisq; sui, sociumque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta:
Ipse gubernaculo rector subit: ipse magister:
Hortaturque viros, clauumque ad littora torquet.
At grauis, vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaque † fluens in veste Menœtes, | †fluit.
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto, Mnestheoque † Gyan superare morantem. | †Gyam.
Sergestus capit ante locum, scopuloq; propinquat,
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
At media socios incedens naue per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis,
Hectorei socij, Troiæ quos sorte suprema

Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vsi,
Ionioque mari, Maleæq; sequacibus vndis.
Mac. l. 4. c. vltimo. Nō iam prima peto Mnestheus, neq; vincere certo:
(Quāq̃, ô) sed superet, q̃bus hoc, Neptune dedisti,
Extremos pudeat rediisse, hoc vincite ciues,
Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt, vastis tremit ictibus ærea puppis.
Subtrahiturque solū, tum creber anhelitus artus
*Arida corda. *Aridaque ora quatit, sudor fluit vndique riuis.
§ animis Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Nanq; furens § animi, dū prorā ad saxa suburget
Cæl. l. 9. c. 10. Interior, spacioq; subit Sergestus iniquo.
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illisaque prora pependit:
Consurgunt nautæ, & magno clamore morantur
*trudes Ferratasque § sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos,
At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis
Prona petit maria. & pelago decurrit aperto:
Qualis spelunca subito commota columba,
†latebro Cui domus, & dulces § latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volās, plausumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem. mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque cōmouet alas:
†Pistris Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat vltima § pristis
Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem
Et primum in scopulo luctantem: deserit alto
Sergestum, breuibusque vadis, frustraq; vocantē,
Auxilio, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamque ingenti molē Chimæram

Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est
Solus iamque ipso superest in fine Cloanthus.
*Quem petit, & summis * annixus viribus vrget.* †adnisus vir. vrget. Gif.
Tum vero ingeminat clamor, cunctiq; sequentem
Instigant studijs, † resonat clamoribus æther. †resonatq; fragoribus
Hi proprium decus & partū indignantur honorē.
Ni teneant, vitamq; volunt pro laude pacisci:
Hos successus alit, possunt, quia posse videntur
Et fors æquantis cepissent pręmia rostris,
Ni palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus
Fudissetque preces, Diuosque in vota vocasset: †est p.
Dij, quibus imperiū † pelagi, quorū æquora curro
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum †votis
Constituam ante aras † voti reus: extaq; salsos. Mac. Sat. 3. cap. 2.
† Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam: †Proiiciā
Dixit: eumq; imis sub fluctibus audijt omnis †Panopeaque
Nereidum Phorciq; chorus. † Panopeiaq; virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit, illa Noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
*Tum satus Anchisa, cunctis * ex more vocatis*
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro:
Muneraque in naueis ternos † aptare iuuencos. †optare
Vinaq; & argenti magnum dat ferre talentum
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores: Fab. l. 9. c. 6.
Victori chlamydem auratam, q̃ plurima circum,
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextusq; puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo ceruos, cursuque fatigat,
Acer, anhelanti similis, quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.

Longæui palmas nequicquam ad sidera tendunt
Custodes, sæuitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Leuibus huic hamis consertam, auroq; trilicem
Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto)
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli ¶ Phlegeus, Sagarisq; ferebant,
Multiplicem, ¶ connixi humeris, indutus at olim
¶ Demoleus cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento ¶ perfecto, atq; aspera signis.
Iamq; adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant euincti tempora ¶ tænis:
Cùm sæuo è scopulo multa vix arte reuulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Aera quem obliquum rota trāsiit, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo, lacerumq; viator,
Ne quicquam longos fugiens dat corpore ¶ tortus:
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus attollens, pars vulnere clauda retentat
Nexantem ¶ nodis, seque in sua membra plicantē
Tali remigio nauis se tarda mouebat,
Vela facit tamen, ¶ & plenis subit ostia velis.
Sergestum Aeneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lętus, sociosque reductos,
Olli serua datur operum haud ignara Mineruæ,
Cressa genus Pholoe, geminique sub vbere nati.
Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
Gramineum in campū, quē collibus vndiq; curuis
Cingebant sylua, mediaque in valle theatri

¶ Phegeus ¶ connisi. al. connexi ¶ Demoleos. ¶ Perfecta. De Cymbijs. Mac. l. 5. c. 21. † tæneis

Comparatio à serpente ad nauem. ¶ tractus

† nodos

† vel. s. o. p.

Circus erat, quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, exstructoq; resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Inuitat pretijs animos, & præmia ponit.
Vndiq; conueniunt Teucri, mistiq; Sicani:
Nisus & Euryalus primi.
Euryalus forma insignis, viridiq; iuuenta,
Nisus, amore pio pueri, quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
Huc Salius, simul & Patron: quorũ alter Acarnã, † Arcadio
Alter ab † Arcadia, Tegeæ de sanguine gentis. Tegeææ
Tum duo Trinacrij iuuenes. Helymus, Panopesque sang. g.
Assueti syluis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde locutus,
Accipite hæc animis, lætasq; aduertite mentes: † Gnosia
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
† Gnosia bina dabo leuato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos: tres præmia primi
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris insignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamq; sagittis
Threicijs, lato quam † circum amplectitur auro † circum-
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma. plectitur.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc vbi dicta, locum capiunt, signoq; repente
Corripiunt spacia audito, limenq; relinquunt
Effusi, nimbo similes, simul vltima signant.
Primus abit, longeq; ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.
Proximus † huic, longo sed proximus interuallo: † hinc

Insequitur Salius: spacio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumq; Helym⁹ sequitur, quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit iam calce Diores,
Incumbens † humeris: spacia & si plura supersint
Transeat elapsus prior, ambiguumue † relinquat.
Iamque fere spacio extremo, fessiq; sub † ipsam
Finem aduentabant, leui cum sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis vt forte iuuencis
Fusus † humũ, viridesq; sup madefaceret herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit, immundoque fimo, sacroq; cruore:
Non tamen Euryali, non ille oblitus † amorum.
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens:
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat, fremituq; secundo.
Post Helymus subit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ consessum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet.
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrimæq; decoræ,
Gratior, & pulcro veniens è corpore virtus.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores,
Qui subijt palmæ, frustraq; ad pręmia venit
Vltima, si primi Salio † reddantur honores.
Tum pater Æneas: Vestra, inquit, munera vobis
Certa manẽt pueri, & palmã mouet ordine nemo
Me liceat ¶ casum miserari insontis amici.
Sic fatus tergum ¶ Getuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atq; vnguibus aureis.

Hic

† humero
† que
† Ipsum
† humi, al. fusus, humum.
† amoris al. amorem al amorem est.
¶ redduntur Aeneæ æquitas.
¶ casus misereri
¶ Gætuli plerique, vt Gr. Latulos.

Hic Nisus, si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret, quæ munera Niso
Digna dabis, primam merui qui laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem † ostentabat, & vdo † ostendebat.
*Turpia membra fimo, risit pater * optimus, olli:* † optimus illi Seru.
Et clypeum efferri iussit, † Didymaonis artes, † Didymæonis artem.
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.
Post, vbi confecti cursus, & dona peregit.
Nunc si cui virtus, animusq; in pectore præsens,
Adsit, & euinctis attollat brachia palmis,
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro, vittisq; iuuencum:
Ensem atque insignem galeam solatia victo.
Nec mora, continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq; virum se murmure tollit. Mac. Sat. l. 6. c. 8. ex Gellij Noct. l. 5. cap. 8.
Solus qui Paridem solitus contendere contra:
Idemq; ad tumulũ quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore (qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
Perculit, & fulua moribundum extendit arena. Gell. l. 2. cap. 26.
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit.
Ostenditque humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius, nec quisquã ex agmine tãto
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere † pugna † palma
Æneæ stetit ante pedes, nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet, atq; ita fatur.
Nate Dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quo me decet vsq; teneri?

Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promissa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus vt viridante toro consederat herba:
Entelle, heroum quondam fortißime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis Deus ille magister
Nequicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnẽ
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cesßit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet: frigentq; effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa iuuenta:
†pulcroue *Haud equidem pretio inductus, †pulcroq; iuuenco*
Venissem: nec dona moror, sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit, quibus acer Eryx in prœlia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
† animi tantorum Ser. *Obstupuere * animi, tantorum ingentia septem*
Terga boum, plumbo insuto, ferroq; rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares longeq; recusat.
Magnanimusq; Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces:
Quid si quis cęstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis, adhuc, sparsoq; infecta cerebro.
†necdum *His magnum: Alciden contra stetit: his ego suetus,*
Dum melior vires sanguis dabat, ęmula† nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.

Sed

Sed si nostra dares hæc Troius arma recusat,
Idq; pio sedet Aeneæ, probat auctor Acestes,
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto.
Solue metus, & tu Troianos exsue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris † reiecit amictũ †deiecit
Et magnos membrorũ artus, magna ossa, lacertosq;
Exsuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus anchisa cęstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis
Constitit in digitos extemplo † arrectus vterq; †erectus.
Bracchiaque ad superas interritus extulit auras
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu,
Immiscentq; manus manibus, pugnamq; lacessunt
Ille pedum melior motu, fretusq; iuuenta:
Hic membris & mole valens, sed tarda trementi
Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant.
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus, errantq; aures & tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, † nisuq; immotus eodem, †nixuque
Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
Ille velut celsam oppugnat qui mollibus vrbem.
Aut montana sedet circum castella sub armis:
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Ante locum, & variis assultibus irritus vrget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte
Extulit, ille ictum venientem a vertice velox
Præuidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit, & vltro
Ipse grauis, grauiterque ad terram pondere vasto
Concidit, vt quondã caua concidit, aut Erymanto

† radicitus. Aut Ida in magna † radicibus eruta pinus.
Consurgunt studijs Teucri, & Trinacria pubes.
† occurrit. It clamor cœlo; primusq; accurrit Acestes.
Æquæuumq; ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu, neq; territus heros,
Acrior ad pugnam redit, † & vim suscitat ira.
† ac Genero-sa ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nũc † ille sinistra,
Nec mora, nec requies, quã multa grãdine nimbi,
Culminibus crepitant? sic densis ictibus heros
Creber vtraque manu pulsat, versatque Dareta.
Tum pater Æneas * producere longius iras,
† produ-cere. Et seuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumq; Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cœpit?
Cum Deo non pugnã-dum. Mac. l.4. c. 1 Non vires alias, conuersaque numina sentis?
Cede Deo, dixitq; & prœlia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
† Quassan-tem. † Eie-ctantem. *Iactantemq; vtroq; caput, crassumque cruorem.
Ore † reiectantem, mistosq; in sanguine dentes,
Ducunt ad naues, galeamq; ensemq; vocati
† iuuenali Charisius. Accipiunt; palmam Entello, taurumq; relinquũt.
Hic victor superans animis, tauroq; superbus,
Mac. l.3. c.5 Nate Dea, vosq; hęc inquit, cognoscite Teucri,
Alludit ad sacrificia Italiæ. Et mihi quę fuerint † iuuenili in corpore vires,
Et qua seruetis reuocatum a morte Dareta.
† Illisit ossa al. effracto ill. in o. Dixit, & aduersi contra stetit ora iuuenci,
Qui donum adstabat pugnæ, durosq; reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus,
Arduus, effractoq; † illisit in ossa cerebro.

Ster-

Sternitur, exanimisq; tremens pcubit humi bos.
Ille super taleis effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx, meliorē animā pro morte Daretis †victos. Steph.
Persoluo: hic victor cæstus, artemq; repono.
Protinus Æneas celeri certare sagitta
Inuitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de naue Seresti
Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Conuenere viri, deiectamque ærea sortem †primum.
Accepit galea, & * primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omneis exit locus Hippocoontis:]
Quem modo nauali Mnestheus euinctus oliua,
Consequitur, viridi Mnestheus certamine victor.
Tertius Eurytion, tuus ô clarissima frater.
Pandere, qui quondam iussus confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achiuos
Extremus, galeaque imo subsedit Acestes.
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus,
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaq; per cœlum neruo stridente sagitta
Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat † auras: †alas
Et venit, aduersique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens, pariterq; oculos telumq; tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos, atque atra volans in nubila fugit,
Tum

Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens: fratrem Eurytion in vota vocauit.
Iam vacuo lætam cœlo speculatus, & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamq; reliquit in astris
Aeriis, fixamque refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superbat Acestes,
Qui tamen æthereas telum † contorsit in auras,
* Ostentans artem pariterq; arcumq; sonantem.
Hic oculis subitò obiicitur, magnoq; futurum
Augurio monstrum, docuit post exitus ingens,
Seraq; terrifici cecinerunt omnia vates
Nanq; volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitque viam flammis, tenueisq; recessit
Consumpta in ventos: cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq; volantia sidera ducunt.
Attonitis * hæsere animis, superosq; precati
Trinacrii, Teucriq; viri, nec maximus omen
Abnuit Æneas, sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
* Summe pater (nam te voluit rex magnus olympi
Talibus auspiciis exsortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis,
Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
Ferre sui dederat monimentum, & pignus amoris
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro;
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten,
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis solus auem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine misso,

* cõtendit. Vide Mac. Sat.3.c.8.
† Ostentãsque artem pariter arc son. al. Ostentãs art. par. arc. sõ al. Ostẽtãs artemque pater, a.s.
† hærere
† Sume, id est, accipe.
* honores

Custodem ad sese comitemq́ impubis Iuli
**Epytiden vocat, & fidem sic fatur ad aurem:*
Vade age, & Ascanio si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusq́ instruxit equorum,
Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis.
**Sic ait: ipse omnem longo decedere circo*
Infusum populum, & campos iubet esse patenteis.
Incedunt pueri, pariterq́ ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis eunteis
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona
Cornea bina ferunt ¶ præfixo hastilia ferro.
Pars leueis humero pharetras, it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores, pueri bis seni quenque secuti,
Agmine partito fulgent, paribusq́ magistris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua, clare Polite,
Progenies auctura Italos, quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frondemq; ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus vnde ¶ Atyi duxere Latini,
Paruus Atys, pueroq́ puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcer Iulus
Sidonio est inuectus equo, quem candida Dido
Esse sui dederat ¶ monimentum & pignus amoris
Cætera ¶ Trinaciis pubes senioris acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu pauidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumq; agnoscunt ora parentum,
Postquam omnem læti consessum, oculosq́ suorũ

Lustra-

*Eurytidē. al. Iphitidē al. Epyt. al. Aegypt.

*Dic, ait,

¶præfixa

Aurei torquis periphrasis.

*Aty Pierius Ati legendum ostendit, pr. Atrij.

¶monumētum *¶Trinacri al. Trinacrij

Lustrauere in equis, signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
Diductis soluere choris, rursusque vocati
Conuertere vias, infestaq́; tela tulere.
Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus:
Aduersis spaciis, alternosque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq́; cient simulacra sub armis
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprensus, & irremeabilis error:
Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas, & prœlia ludo
†l.p. vnd. Bertmann. manuscrip; non habet. †alii omit. Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpathium, Libycũq; secãt, † ludũtq; per vndas
Hunc morẽ, † hos cursus, atq; hæc certamina pri-
Ascanius, longã muris cum cingeret Albam, (mus
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
Albani docuere suos, hinc maxima porrò
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem,
Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri:
Hic primum fortuna fidem mutata nouauit.
Dum variis tumulo referunt solennia ludis,
Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,
saturata Multa mouẽs, necdũ antiquũ exsaturata dolorẽ:
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa cito decurrit tramite virgo.

Conspicit ingentem cōcursum, & littora† lustrat †lustrans.
Desertosque videt portus, classemque relictam.
At procul in sola secretæ Troades actæ
Amissum Anchisen flebant; cunctæq; profundum
Pontum adspectabant flentes, heu, tot vada fessis
Et tantum superesse maris, vox omnibus vna:
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conijcit, & faciemq; deæ, vestemque reponit.
Fit Beroe, Ismarij coniux longæua Dorycli,* *Marij
Cui genus, & quondam nomen, natique fuissent.
At sic Dardanidum mediam se matribus infert.
O miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus? ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reseruat?
Septima post Troiæ excidium iam vertitur æstas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa,
Sideraque emensæ ferimur, dum per mare magnū
Italiam sequimur fugientem, & voluimur vndis:
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes.
**Quis prohibet muros iacere? & dare ciuib. vrbē?* †Quis A[illegible]
O patria, & rapti nequicquam ex hoste penates,
Nullàne iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes:
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces, hic quærite Troiam,
*Hic domus est, inquit, vobis: * iā tēpus * agit res:* †nunc tem pus
Nec tantis mora prodigijs: en quatuor aræ †agit res.
Neptuno: Deus ipse faces animumq; ministrat. †agi
Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignē* †infestum.
Sublataq; procul dextra connixa coruscat,
Et iacit arrectæ mentes, stupefactaque corda

†ex. Iliadum hic vna † è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hęc Rhetela, matres,
Et Dorycli coniux: diuini signa decoris,
quis Ardentesque notate oculos,* qui spiritus illi,
Quis vultus vocisue * Qui vultus, vocisq; sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
Ægram, indignantem tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primo ancipites, oculisq; malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Pręsentis terræ fatisq; vocantia regna:
Cum dea se paribus per cœlum sustulit alis,
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Audacia muliebris. Tum vero attonitæ monstris, actaque furore
†penitralibus Conclamant, rapiuntque focis * penetralibus ignē
Pars spoliant aras frondem * & virgulta, facesq;
†ac. Coniiciunt: furit immissis * Vulcanus habenis
†Volcanus Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes.
Nuncius Anchisæ ad tumulū, cuneosq; theatri.
†reliquit. Incensas perfert naues Eumulus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres
†tenditis Ducebat, sic acer equo turbata * petiuit
†ciues. Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus? quo nūc, quo † tēditis inquit
Heu miseræ † ciues? non hostem inimicaq; castra
Argiuum, vestras spes vritis: en ego vester
Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus, belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum.

Ast

† *Ast illæ diuersæ metu per littora paßim* †At manuscript.
Diffugiunt, syluasq́; & sicubi concaua furtim
Saxa petunt, piget incœpti, lucisq́; suosq́;
Mutatæ agnoscunt, excussaq́; pectore Iuno est.
Sed non † idcirco flammæ atq́; incendia vires †iccirco
Indomitas posuere: vdo sub robore viuit
† *Stuppa vomens tardum fumũ: lentusq́; carinas* †Stipa
Est † vapor, & toto descendit corpore pestis: †vapos.
Nec vires heroum, infusaq́; flumina prosunt.
Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
Auxilioq́; vocare Deos, & tendere palmas:
Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad vnum
Troianos, si quid pietas antiqua labores †classes
Respicit humanos; da flammam euadere † classi †leto:
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe † letho:
Vel, tu quod superest, infesto fulmine morti, †al. omit:
*Si mereor, dimitte, tuaque * hic obrue dextra.*
Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit: tonitruq; tremiscunt
Ardua terrarum & campi: ruit æthere toto Ardu. ter. periphrasis montium.
Turbidus imber aqua, densisq; nigerrimus austris:
*Implenturq; super puppes, * semiusta madescunt* †semista
Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes
Quatuor amißis, seruatæ à peste carinæ.
At pater Aeneas casu concussus acerbo; dubius. Senile consilium ab ætate prudẽtia, & origine commẽdat Mac. li. 5. cap. 18.
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
*Mutabat * versans, Siculisne resideret aruis,*
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaq́; insignem reddidit arte,
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.

Isque his Aeneam solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahũt, retrahũnq; sequamur.
Quicquid erit, superanda ommis fortuna ferendo
Est tibi Dardanius diuinæ stirpis Acestes: (¶ est.
Hunc capæ § consiliis socium, & coniuge volentem:
Huic trade, amißis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incæpti, rerumq; tuarum est:
Longæuosque senes, ac fessas æquore matres,
Et quicquid tecũ inualidũ, metuensq; pericli est,
Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi.
Vrbem appellabunt ¶ permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici;
Tum veró in curas ¶ animus diducitur § omneis.
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat:
Visa dehinc cœlo facies dilapsa parentis
Anchisæ subito taleis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam (dum vita manebat)
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
Imperio Iouis huc venio, qui claßibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc pulcerrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortißima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est: Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Auerna per alta
§ Congressus pete, nate, meos non me impia nanq;
Tartara habet, ¶ tristesq; vmbræ: sed amœna pio-
Concilia, Elysiumq; colo, huc casta Sibylla (rum
¶ Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, & quæ dẽtur mœnia disces.
Iamque vale, torquet medios nox humida cursus
Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus, in auras.

¶ omitt.
¶ consilij
¶ promisso
¶ animo
§ Seruius legit animũ diducitur
Pers. cod. animus deducitur, omnis:
*omnis.
Amplexus
*tristes vmbras.
Cæc. Rhod. l 20. cap. 22.
* Nigrantũ Stephanus Parasceue. 6. Mac. l. 1 c 3. Animæ venti & fumi.

Aeneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut † quis te nostris cõplexibus arcet? †qui
Haec memorans cinerem & sopitos † suscitat ignes † excitat.
Pergameumque larem, & canae penetralia Vestae
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Extemplò socios, primumque accersit Acesten:
Et Iouis imperium, & cari praecepta parentis
Edocet, & quae nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis: nec iussa recusat Acestes:
*Transscribunt vrbi matres, populumq́; * volentem* †Bers. manusc. volẽtem deponũt animos
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammisque ambesa reponũt
Robora nauigiis, aptant remosq́; rudentesque
Exigui numero, sed bello viuida virtus.
Interea Aeneas vrbem designat aratro, †Troiam.
Sortiturque domos, hoc Ilium, & haec loca † Troiae
Esse iubet, gaudet regno Troianus Acestes.
Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis. * Tum
**Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes*
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos,
**Et lucus late sacer additur Anchisaeo.* * Ac
Iamq́; dies epulata nouem gens omnis, & aris Alludit ad nouẽdiale sacrum.
Factus honos, placidi strauerunt aequora venti:
Creber & adspirans rursus vocat Auster in altum,
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctemque diemque morantur
Ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemq́; fugae perferre laborem,
Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestae. * funem
Treis Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
*Caedere deinde iubet, soluiq́; ex ordine * funes.*

Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
Stans ¶ procul in prora, paterā tenat extaq; salsos — †celsa in puppi
¶Porricit in fluctus * ac vina liquentia fundit. — †proijcit — †&
Prosequitur surgens à pupi ventus euntes:
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.

Venus solli cita pro Troianis.

At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesque; effundit pectore questus:
Iunonis grauis ira, & inexsaturabile pectus — †nec inexsat.
Cogūnt me, Neptune preces descēdere in omneis!
Quam nec longa dies pietas nec mitigat vlla,
Nec Iouis imperio, fatisve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odiis satis est :† pœnam traxisse per omnem — †nec pœnam traxe.
Relliquias Troiæ, cineres, atq; ossa peremtæ
Insequitur. causas tanti sciat illa furoris,
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in vndis,
Quam molem subito excierit. maria omnia cœlo
Miscuit, Aeoliis nequicquam freta procellis? — Macro. lib. 4. cap. 6.
In regnis hoc ausa tuis:
¶Proch scelus: ecce eiam Troianis matribus actis, — †perineptè
Exussit fœde pupes, & classe subegit
Amissa, socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro, liceat dare tuta per vndas
Vela, tibi liceat † Laurentum attingere Tybrim: — †Laurentiū
Si concessa peto si dant ea mœnia parcæ.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis: metui quoq;: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœliq; marisq;.
Nec minor in terris (Xanthū Simoëntaq; testor)
Aeneæ mihi cura tui, cùm Troia Achilles — †immitteret.
Exanimata sequens † impingeret agmina muris,
Millia multa daret lethò, gemerentq; repleti

Amnes; nec reperire viam, atq; euoluere posset
In mare † se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aeneam, nec dijs nec viribus æquis,
Nube caua eripui, cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus † periuræ mœnia Troiæ.
Nūc quoq; mēs eadem perstat mihi; pelle timores:
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
Vnus erit tātum, amissum quem gurgite † quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta Deæ permulsit pectora dictis,
*Iungit equos * curru genitor, spumantiaq; addit*
Frena feris, manibusq; omneis effundit habenas.
Cæruleo per summa leuis volat æquora curru:
Subsidunt vndæ, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon,
Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis.
Læua † tenent Thetis, & Melite, Panopeaq; virgo,
Nisæe, Spioq;, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Aneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia † velis.
Vna omnes fecere pedem: pariterq; sinistros,
Nunc dextros soluere sinus: vna ardua torquent
Cornua, detorquentq; ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: at hunc alij ad cursum contendere iussi.
Iamq; ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
Cum leuis æthereis † delapsus somnos ab astris
Aera dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras.

†Xanthus aquas:
† periture.
†quæres
†auro
Palæmon, portuum deus. Phorcus. Sardiniæ rex.
†tenet Thetis ab alendo alumna.
Melite, á Melos. Cymodoce à Kyma.
†remis
†dilapsus Somno sub

imagine Phorbãtis. Palinuro apparens, suadet vt paulisp se quieti tradat.
Funditque, †sua flamina.
†auris, manus.al.sic, Aeneã credo quid .n. fallacibus Austris. Et cęlo, toties deceptus fraude sereni. Palinur9 somno oppressus cũ gubernaculo in mare excutitur.
†ad.
†segnius

Te, Palinure, petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppique Deus consedit in alta,
Phorbanti similis, † funditque has ore loquelas:
Iaside Palinure ferunt ipsa † æquora classem,
Aequatæ spirant auræ, datur hora quieti:
Pone caput: fessosque oculos furare labori.
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui, vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene satis placiti vultum, fluctusq; quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
*Aeneam credam quid enim fallacibus * Austris,*
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauumq; affixus & hærens
Nusquam amittebat, oculosq; sub astra tenebat.
Ecce Deus ramum, Lethæo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super vtraq; quassat
Tempora, cunctantiq; natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus:
Et super incumbens cum puppis parte reuulsa,
Cumq; gubernaculo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenueis se sustulit ales † in auras.
Currit iter tutum non † secius æquore classis,
Promißisq; patris Neptuni interrita fertur.
Iamq; adeo scopulos Sirenum aduecta subibat,
Difficiles quondam, multorumque oßibus albos:
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
Cùm pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
Multa gemens, casuq; animum concussus amici,
O nimium cœlo, & pelago confise sereno,
Nudus † in ignota Palinure iacebis arena.

Mac.l.Sat.5 c. 14.
†&

FINIS Libri quinti Æneidos.

LIBRI VI. AENEIDOS FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS Liber Sextus.

Duo hi primi versus cum à Virgilio ad finẽ prioris libri essent relicti, putantur à Tucca, & Varo ad principium huius libri esse translati.

Ic fatur lacrymans, claßiq́ immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obuertũnt pelago proras, dum dente tenaci.
Anchora fundabat naueis, & littora curuæ.
Prætexunt puppes, iuuenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit, syluas inuentaq́ flumina monstrat.
At pius Aeneas arces quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæq́ procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane petit, magnam cui mentem, animumq́
Delius inspirat vates, aperitq́ futura.
Iam subeunt Triuiæ lucos, atq́ aurea tecta.
Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaquè leuis tandem super adstitit arce.
Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacrauit
Remigium alarum, posuitquè immania templa.
In foribus lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iußi (miserum!) septena quotannis
Corpora natorum: stat ductis † sortibus vrna.

Vide Gell. l. 10. cap. 26. Et pontan. in Anton.

Con-

Contra elata mari respondet Gnosia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostaq́ue furto
Pasiphaë, mistumque genus, prolesq́; biformis,
Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ, sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesque resoluit,
Cæca regens filo vestigia. tu quoq́; magnam
Partē opere in tāto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro.
Bis patriæ cecidere manus; quin protinus * omnia
† Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Afforet, atq́; vnà Phœbi, Triuiæque sacerdos
† Deiphobe Glauci: fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula † poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit; totidem lectas de more bidentes.

Talibus effata Aeneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos;
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum,
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.

Ventum erat ad limen, cum virgo, poscere fata
Tempus, ait: Deus ecce, Deus, cui talia fanti,
Ante fores subito, non vultus, non color vnus,
Non comtæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorque videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore Dei. Cessas in vota precesq́;
Tros, ait, Aenea, cessas? † nec enim ante dehiscent
Attonitæ magna ora domus, & talia fata,
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit

† Vbi sottiebantur iuuenes, quis se permitteret deuorari.

Labyrinthus

Meminit huius labyrinthi Plin. lib. 36. c. 13.

† Cęl. & Macr. al. omnē

† Pellegerent.

† Demophile. † poscūt. Macr. Sat. lib. 3. c. 5.

Enthusiasmi descript

† neque

Ossa tremor, † fuditq; preces Rex pectore ab imo;
Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manemq;
Corpus in Aeacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penitusq; repostas
† Massylum gentes, prætentaq; Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras,
Hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoq; Pergameæ iam fas est parcere genti,
Dijq; Deæq; omnes, quibus obstitit Ilium & ingēs
Gloria Dardaniæ: tuq; ô sanctissima vates
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesque Deos, agitataq; numina Troiæ.
Tum Pœbo, & Triuię solido de marmore templa
*Institutam festosq; dies de nomine Phœbi.
Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego nanque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectosque sacrabo
Alma viros: folijs tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
† Ipsa canas, oro, finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premēdo:
Ostia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi † defuncte periclis:
Sed † terra grauiora manent: in regna * Lauini
Dardanidæ venient, (mitte hanc de pectore curā)
Sed non & venisse volent, bella, horrida bella,

Et

*funditque oratio Aeneæ.

†Massilium Massylos, pro Afris, hoc est. spe ciē pro genere posuit, nā Aeneas eam africæ partemqua habitant Massyl. non attigit.

†cōstituam Alludit ad libros Sibillinos Romę adseruatos

†Ipse.

Cum bacchantē vatē inducit, obiter tangit quod late exsequitur. Ma. Sa. 2.c.18. eundem esse Deum Bacchum & Apollinem.

† ô def

* terræ

*Latini.

Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius latio iam partus Achilles,
Natus & ipſe dea, nec Teucris addita Iuno
Vſquam aberit, cum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraueris vrbes?
Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
TV NE *cede malis, ſed contra audentior ito,*
† *Qua tua te fortuna ſinet, via prima ſalutis,* †Quam Pallante ô Euandri Arcadis vrbe. Cæl. Rhod. l. 22. c. 20.
Quod minime reris, Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera inuoluens: ea frena furenti
Concutit & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum ceſſit furor, & rabida ora quierũt.
Incipit Aeneas heros: non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies, inopinaue ſurgit:
Omnia † *præcepti, atq; animo mecum ante peregi* †percepi.
Vnum oro (quando hic inferni ianua † *regis* †Ditis.
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atq; omnes pelagique minas, cœliq; ferebat
Inualidus, vires vltra, ſortemque ſenectæ.
Quin vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem
Idem orans mandata dabat, † *natiq; patriſq;* †al. omitt.
Alma precor miſerere: potes nanq; omnia, nec te †gnatique.
Nequicquam lucis Hecate perfecit Auernis.

Si

†accersere *Si potuit manes † arcessere coniugis Orpheus,*
Threicia fretus cithara, fidibusquè canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itquè reditq́; viam toties, quid Thesea? magnũ
Quid memorẽ Alcidẽ? & mi genus ab Ioue sũmo.
Talibus orabat dictis, arasquè teñebat.
†Cum *† Tunc sic orsa loqui vates: Sate sanguine diuûm,*
†Auerno. *Tros Anchisiade FaCILIS descensus † Auerni:*
Noctes atq́; dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradũ superasq́; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere. tenent media omnia syluæ?
† circumuenit *Cocytusquè sinu labens † circumfluit atro.*
Quod: si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori:
Ramus aureus. *Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca*
Aureus & folijs & lento vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus sacer. hunc tegit omnis
Prudentia *Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.*
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm † quis decerpserit arbore fœtus.
†qui duxe] *Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus*
Instituit: primo auulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo..
Ergo altè vestigia oculis, & rite repertum
Carpe manu: namq́; ipse volens faciliśq́; sequetur
Si te fata vocant. aliter, non viribus vllis
Vincere nec duro poteris conuellere ferro,
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis totamq́; incestat funere classem.

Dum

Dum consulta petis, nostroq; in limine pendes.
Sedibus hunc refer antè suis: & conde sepulchro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis
Adspicies. dixit, pressoq; obmutuit ore.
Aeneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcosq; volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates — ACHATES
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone * ferebant; — † serebant:
Quē sociū exanimū vates, quod corpus humādum
Diceret, atq; illi Misenum in littore sicco, — MISENVS. Pont. in Actio.
Vt venère, vident, indigna morte peremtum,
Misenum Aeoliden; quo non præstantior alter
Aere ciere viros, Martemq; accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
Post quàm illum * victor vita spoliauit Achilles; — vita victor
Dardanio Aeneæ sese fortißimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus:
Sed tum fortè caua dum personat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina diuos,
Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant
Præcipuè prius Aeneas. tum iussa sibyllæ — Mac. l. 6 c. 4
Haud mora, festinant flentes, aramq; sepulchri — Quin. lib. 1.
Congerere arboribus, cœloq; educere certant. — cap. 8.
Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ: sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes; cuneis & fißile robur — † ac voluūt
Scinditur, * aduoluunt ingenteis montibus ornos,

Nec

Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
†fortè Adspectans syluã immensam, & sic * ore precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto, quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm forte columbæ
Ipsa sub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi sedere solo, tum maximus heros
Maternas agnoscit aues, lętusq; precatur:
Este duces, ô, si qua via est, cursumq; per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuq; ô dubijs, ne desice rebus,
*Alma *Diua parens, sic * effatus vestigia pressit,
*affatus Obseruans quæ signa ferant, quo tendere * pergat.
*pergant Pascentes Pascentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi seruare sequentum:
*grauo Inde, vbi venere ad fauces * graue olentis Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aera lapsę,
Sedibus optatis * gemina super arbore sidunt,
*geminæ Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.
Hunc locũ perpendit Macr. Sat. lib. 6. ca. 6. Quale solet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos:
Talis erat species aurifrondentis opaca
Ilice; sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Aeneas, auidusq; refringit
Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem tedis, & robore secto

Ingen

Ingentem ſtruxêre pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantq; ſuper fulgentibus armis;
Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
Expediunt, corpusq; lauant frigentis, & vngunt.
Fit gemitus; dum menbra toro defleta reponunt,
Purpureasq; ſuper veſtes, velamina nota,
Coniiciunt: pars ingenti ſubière pheretro,
*Triſte miniſterium; * & ſubiectam more parentũ* al. omito.
Auerſi tenuere facem, congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres oliuo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit;
Relliquias vino, & bibulam lauere fauillam:
Oſſaq; lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter ſocios pura § circumtulit vnda, †verbum luſtrale.
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Luſtrauitq; viros, dixitq; nouiſſima verba.
At pius Aeneas ingenti mole ſepulchrum
¶ Impoſuit, ſuaq; arma viro, remumq; tubamq; †Imponiti
Monte ſub aërio; qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, ęternumq; tenet per ſecula nomen.
His actis properè exſequitur præcepta Sibillæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoq; immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq, tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens, ſupera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine ¶ Auernum.
Quattuor hic primùm nigranteis terga iuuencos †Aornon.
Conſtituit, frontiq; inuergit vina ſacerdos:
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,

Voce

Voce vocans Hecaten, cœloq; Ereboq; potentem.
†Suscipiũt *Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem*
**Suscipiunt pateris, ipse atri velleris agnam*
Aeneas matri Eumenidum magnæq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi, Proserpina vaccam:
Tum Stygio regi nocturnas incboat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis:
Ecce autem primi sub lumina solis & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri
Syluarum, visæq; canes vlulare per vmbram,
Macr. lib. 3. cap. 3. *Aduentante dea. Procul, ô procul este profani,*
Conclamat vates, totoq; absistite luco.
Tuq; inuade viam, vaginaq; eripe ferrum.
Nunc animis opus, Anea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto:
Gel. l. 3. c. 3. *Ille ducem haud timidis vadentem paßibus æquat:*
Dij, quibus imperiũ est animarũ; vmbræq; silẽtes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè;
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
†obscura soli *Pandere res alta terra, & caligine mersas.*
† vmbram, *Ibant * obscuri sola sub nocte per * vmbras,*
†inceptam *Perq; domos ditis vacuas, & inania regna.*
Quale per ¶ incertam Lunam sub luce maligna
Gel. l. 6 c. 5. *Est iter in syluis, vbi cœlum condidit vmbra*
Macrob. li. 6. cap. 8. *Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.*
Erebi filij *Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci*
Citat hunc *Luctus, & vltrices posuere cubilia Curæ,*
locũ Quin. *Pallentesque habitant Morbi, tristisq; senectus,*
lib. 8. ca. 6 *¶Et Metus, & malesuada Fames, & turpis egestas*
†Ac *Terribiles visu formæ) Lethumque ¶ Laborque*
†Labosque *Tũ consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis*

Gau-

Gaudia, mortiferumq́; aduerso in limine Bellum,
Ferreiq́; Eumenidum thalami, & discordia demēs,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaq́; brachia pandit
Vlmus opaca, ingens, quam sedem somnia vulgo
Vana tenere ferunt, folijsque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum;
Cētauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes:
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ,
Horrendum stridens, † flammis armata Chimæra,
Gorgones, Harpyiæq́;, & forma tricorporis vmbræ.
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamque aciem venientibus offert:
Et ni docta comes tenueis sine corpore vitas
Admoniat volitare caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro † diuerberet vmbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherōtis ad vndas.
Turbidus hic cœno, vastaque voragine gurges
Aestuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canicies inculcat iacet, stant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferrugenea subuectat corpora cymba;
Iam senior: sed cruda Deo viridisque senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atq́; viri defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum; pueri, innuptæq́ue puellæ,
Impositiq́ue rogis iuuenes ante ora parentum:
Quam multa in syluis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto

Explicat loci huius allegoriam Cæl. Ant. lect. lib. 10. cap. 9.

† flammisq́;

† disuerberet

Ferrugineus color funestus

Quam multa glomerãtur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes, primi* trasmittite cursum:
Tendebantque manus ripæ vlterioris amore.
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos;
Ast alios longé summotos arcet arena.
Aeneas (miratus enim, motusque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidue petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt:
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos:
Anchisa generate, Deum certissima proles;
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dij cuius iurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quã cernis, inops, inhumataq; turba est:
Portitor ille Charon: hi quos vehit vnda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas * nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errãt annos, volitantq; hæc littora circũ:
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans sortemq; animo miseratus iniquã,
Cernit ibi mœstos, & mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem,
Quos simul á Troia ventosa per æquora vectos
Obruit Auster, aqua inuoluens nauemque virosq;.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat,
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi medijs effusus in vndis.
Hunc vbi vix multa mœstum cognouit in vmbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioq; sub æquore mersit?

* transmittere

* & Rhod. li. 21. cap. 14.

Dic

Dic age, nanq; mihi fallax haud ante repertus.
Hoc vno responso animum delusit Apollo,
Qui fore te ponto incolumem, finesq; canebat
Venturum Ausonios. En hæc promissa* fides est? * fidesque
Ille autem: Neq; te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade, nec me Deus æquore mersit.
Nanq; gubernaclum multa vi fortè reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cepisse timorem, Armis, id est guber-
Quam tua ne spoliata armis, excusa magistro, naculo.
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis. clauo.
Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam summa sublimis ab vnda:
Paulatim adnabam terræ. ¶ iam tuta tenebam: ¶ & iam
Ni gens crudelis madida cum veste grauatum,
Prensantemq; vncis manibus capita aspera mõtis,
Ferro inuasisset, prædamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in littore vẽti.
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ¶ spem surgentis Iuli: ¶ spes.
Eripe me his, inuicte, malis: aut tu mihi terram
Injice (nanq; potes) portusque require Velinos:
Aut tu si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit (neq; enim, credo, sine numine diuum
Flumina tanta paras. Stygiamq; innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per nudas, Gell. li. 10
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam. c. 16. Cæl. l
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates: 21. c. 24. &
Vnde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido? Pont.
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemq; seuerum

Eumenidum adſpicies, ripamue† iniuſſus adibis?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando,
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi, longe lateque per vrbes,
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulũ, & tumulo ſolennia mittent:
Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emota, pulſusque parumper.
Corde dolor triſti: gaudet cognomine† terra.
Ergo iter inceptum peragunt fluuioq; propinquãt.
Nauita quos iã inde vt Stygia† proſpexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemque aduertere ripæ,
Sic prior agreditur dictis, atque increpat vltró:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tẽdi,
Fare age quid venias, iã iſtinc & comprime greſſũ,
Vmbrarum hic locus eſt, ſomni, noctisque ſoporæ:
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec veró Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirichoumque:
Diis quanquã geniti, atque inuicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petiuit.
Ipſius á ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breuiter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales: (abſiſte moueri)
Nec vim tela ferunt, licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exſangues terreat vmbras;
Caſta licet patrui ſeruet Proſerpina limen.
Troius Aeneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago,
At râmum hunc (aperit ramũ, qui veſte latebat)

Agno-

† inuiſus adibis: al. immiſſus abibis? al. iniuſſus abibis? al. innixus adibis? hoc ex Hiſtoria tractum eſt.
† terræ.
† conſpexit

Fabulæ huius occaſionem vide apud Plut. in vita Theſ.

Agnoscas tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam† aduertit puppim, ripæq; †propinquat †auertit †propinquant.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant.
Deturbat, laxatque foros: simul accipit † a'ueo
Ingentem Aeneam: gemuit sub pondere cymba
Sutulis, & multam accepit rimosa paludem. Scilicet cymbæ
Tandem trans fluuium incolumes, vatẽq; virumq; †Aeneam.
Informi limo, glaucaque exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
Melle † soporatam, & medicatus frugibus offam †saporat. H. Iunius.
Obijcit, ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga resoluit,
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum custode sepulto,
Euaditque celer ripam irremeabilis vndæ. Infantum sedes.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens.
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab vbere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis. Locus eorum qui falso crimine damnatam capitis supplicium subierunt.
Nec vero hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.
Quæsitor Minos vrnam mouet, ille silentum
Conciliumque vocat, †vitasq; & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethũ Sedes eorũ qui sibi mortem consciuerunt.
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Proiecere animas: quam vellent æthere in alto †vitas
Nunc & pauperiem, & duros perferre† labores! †labores.
†Fata obstant, tristique palus † innabilis vnda †Fas obstat †inamabil.

 Alli-

Alligat, & Nouies Styx interfusa coërcet.
Nec procul hinc partẽ fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt:
¶ peremit. Hic, quos durus amor crudeli tabe¶ peredit,
Sedes eorum qui amoris impatientia perierunt. Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit, curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinq; locis, mœstamq; Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Euadnenque, & Pasiphaën. his Laodomeia
¶ Laudátia It comes, & iuuenis quondã, nũc fœmina, Cæneus,
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens á vulnere Dido
Errabat sylua in magna, quam Troius heros
¶ vmbras Vt primum iuxta stetit, agnouitque per ¶ vmbrã
¶ quis Obscuram; qualem primo ¶ qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam;
Demisit lacrimas, dulcique affatus amore est:
Infœlix Dido: verus mihi nuncius ergo
¶ secutam? Venerat, exstinctam, ferroque extrema ¶ secutam.
Funeris heu tibi causa fui! Per sidera iuro:
Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
Inuitus, regina, tuo de littore cessi:
Sed me iussa Deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
Imperijs egêre suis: nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque adspectu ne subtrahe nostro.
Quó fugis? extremũ fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Aeneas ardentem, & torua tuentem,
¶ aduersa Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos ¶ auersa tenebat;
Nec magis incœpto vultum sermone mouetur.

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cantes.
Tandem† proripuit sese atque inimica refugit †corrip.
In nemus umbriferum, coniux ubi pristinus illi
Respondet curis, aequatque Sichaeus amorem.
Nec minus Aeneas casu † perculsus iniquo † percussus al. concussus
Prosequitur lacrymãs longe & miseratus euntẽ est †miseratur euntem.

Inde datum molitur iter, iamq; arua tenebat
Vltima, quae belli clari secreta frequentant. Bello caesi Diodor. l. 5
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopaeus, & Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloq; caduci
Dardanidae: quos ille omnes longo ordine cernens,
Ingemuit. Glaucũq;, Medontaq;, Thersilochumq;,
Treis Antenoridas, Cererique sacrum Polyboeten,
Idaeumque etiam currus, etiam arma tenentem.
† Circumstant animae dextra lauaq; frequentes. †Circunstant
Nec vidisse semel satis est, iuuat usq; morari,
Et conferre gradum, & veniendi discere causas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniaeq; phalanges, Armatus enim descenderat.
Vt videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam, inceptus clamor frustratur hiantes.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto Deiphobũ maritum Helenes post obitũ Paridis.
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeo agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri
Quis tam crudeleis optauit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema

Nocte tulit fessum vasta te cæde Pelasgum
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocaui.
Nomen & arma locum seruant: te amice nequiui
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hîc Priamides: nihil ô tibi, amice, relictũ est
Omnia Deiphobo soluisti, & funeris vmbris.
Sed mea me fata & scelus exitiale Lacænæ
His mersêre malis: illa hæc monimenta reliquit;
Nanq; vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nôsti, & nimium meminisse necesse est.
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama & armatum peditẽ grauis attulit aluo;
Illa chorum simulans, euanteis Orgia circum
Ducebat Phrygias flammam media ipsa tenebat
Ingentem & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnoq; grauatum
Infelix habuit thalamus, pressitque iacentem
Dulcis & alta quies, placidæq; simillima morti.
Egregia interea coniunx arma omnia tectis
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit;
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam exstingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrũpũt thalamo. comes additur vnà
Hortator scelerum Aeolides. Dij talia Graiis
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
An monitu Diuûm? an quæ te fortuna fatigat,
Vt tristeis sine sole domos, loca turbida adires?

†Ad quæ Pri. al. Ad quæ hæc I tul.]

Hac

Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursu traiecerat axem:* * transire. ex hoc loco colligit Ma. Sat. li. 1. cap. 5. noctem ciuilem á meridie incipere, quemadmodum dié ciuilem á media nocte.
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterqúe affata Sibilla est
Nox ruit Aenee, nos flendo ducimus horas.
Hîc locus est, parteis vbi se via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hâc iter Elysium nobis; at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.
Deiphobus contrá: ne sæui magna sacerdos;
Discedam, explebo numerum, reddarqùe tenebris.
I decus i nostrum; melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subito, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circundata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq́ adamante colũnæ;
Vis vt nulla virûm, non ipsi exscindere † ferro †bello
Cælicolæ valeant: stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneq́ sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum † insomnis seruat noctesque diesq́ † Exsomnis De vestibulo Gel. li. 16 c. 5. & Ma. Sat. 6. cap. 8
Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera; tum stridor, ferri, tractæque catenæ.
Constitit Aeneas strepitumq́ exterritus † hausit. †hæsit.
Quæ scelerum facies? ô virgo effare quibusue
Vrgentur pœnis? † quis tantus plangor ad auras? † qui
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fac casto sceleratum insistere limen.
Sed me cum lucis Hecate præfecit Auernis,
Ipsa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
†Gnosius hæc Radamãthus habet durißima regna

Castigatque, auditque dolos, subigitq; fateri.
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuò sonteis vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistræ
Intentans angueis, vocat agmina sæua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ: cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sæuior intus habet sedem; tum Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tenditque sub vmbras
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo,
Hic & Aelidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggreßi, superisq; Iouem detrudere regnis.
† ionitrus Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per Graium populos, mediæq; per Elidis vrbem
† simularet Ibat ouans: Diuumque sibi poscebat honorem:
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere & cornipedum cursu † simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, (non ille faces, nec fumea tedis
† omnipo- Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
tentis Nec non & Tityon terræ † omniparentis alumnū
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
† tondens Immortale iecur † tundens, fœcundaque pœnis
Visce-

Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra silex iamiam lapsura, † cadenti †cadentiq;
Imminet aßimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris: epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: furiarum maxima iuxtà
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusue parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partẽ posuere suis; (quæ maxima turba est:
Quique ob adulterium cæsi, quique arma secuti
Impia; nec veriti dominorum fallere dextras:
Inclusi pœnam exspectant, ne quære doceri,
Quã pœnã, aut quæ forma viros fortunaue mersit.
Saxum ingens voluunt alij, radiisque rotarum
† Districti pendent, sedet, æternumque sedebit †Districtis. Locum hunc notat Higinus apud Gel. lib. 20. cap. 16. tanquã cum alio loco in principio huius libri pugnantẽ.
Infelix Theseus, Phlegiasq; miserrimus omneis
Admonet, & magna testatur voce per vmbras:
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit: fixit leges precio, atque refixit:
Hic thalamum inuasit natæ, vetitosque hymenæos
Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina † poßim. †possem.

Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua sacerdos;
Sed iam age carpe viam, & susceptũ perfice munus
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis

Mœnia

Mœnia conſpicio, atq; aduerſo fornice portas:
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat, & pariter greßi per opaca viarum,
Proſerpinę munus oblaturus, aqua ſe aſpergit, non abluit. *Corripiũt ſpatium medium, foribusq; ꝓpinquant.*
Occupat Æneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua, ramumq; aduerſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Diuæ
Deuenere locos lætos, & amœna † vireta
†virecta *Fortunatorum nemorum, ſedesq; beatas.*
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo, ſolemq; ſuum, ſua ſidera norunt.
†exercet *Pars in gramineis † exercent membra palæſtris:*
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedib. plaudunt choreas, & carmina dicunt:
Nec non Treicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulſat eburno.
†antiquum Teucri p. pr. *Hic genus † antiquum Teucri, pulcerrima proles,*
Magnanimi heroes, nati melioribus annis.
Iliusque Aſſaricusque & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm † miratur inanes.
Stant terra defixæ haſtæ, paßimque ſoluti
†currum *Per campos paſcuntur equi, quæ gratia † currum*
Ma. de Som Scip. l. 1. c. 9 & Cæl. lib. 6. cap. 9. *Armorumque fuit viuis, quæ cura nitenteis*
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra læuaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro Pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: vnde ſupernè
Primus Eridani per ſyluam voluitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera paßi;
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat;
Quique pij vates, & Phœbo digna locuti;

Inuen-

Inuentas aut qui vitam excoluere per arteis;
Quiq́; sui memores alios fecere merendo;
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla;
Musæum ante omnes; mediũ nam plurima turba
Hunc habet, atq́; humeris exstantem suspicit altis:
Dicite felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi * tranauimus amnes. *transnau.
Atq́; * huic responsum paucis ita reddidit heros: *hic
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis;
*Riparumque toros, & prata recentia * riuis * Riparũue
Incolimus, sed vos (si fert ita corde voluntas) *syluis.
Hoc superare iugum, & facili iam tramite sistam.
Dixit, & ante tulit gressum, camposq́; nitenteis
Desuper ostentat; dehinc sũma cacumina linquũt.
At pater Anchises penitus conualle virenti
Inclusas animas superumque ad limen ituras,
Lustrabat studio recolens: omnemque suorum *lumen
Forte recensebat numerum carosque nepotes,
*Fataq; fortunasq́; virum, moresq; * manusque, * Factaque * genusque
Isq́; vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Aenean, * alacris palmas vtrasque tetendit, *alacreis
Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque * exspectata parenti *spectata
Vicit iter durum * pietas: datur ora tueri, *pietas?
Nate, tua, & notas audire & reddere * voces. *voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarq́; futurum, *nec me, mea cura,
Tempora dinumerans, * nec me meæ cura fefellit, fef.al.sic te
*Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum tua. c.f.
Accipio! quantis iactatum, nate, periclis! *Quas te
Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent! ego per terras.

Ille

Ille autem: Tua me genitor, tua tristis imago
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
† adiung. dex. *Stant sale Tyrrheno classes: † da iungere dextram,*
Da genitor, teq; amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprensa manus effugit imago;
Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.
Interea videt Aeneas in valle reducta
† syluæ. *Seclusum nemus, & virgulta sonantia † syluis,*
Lethæumq; domos placidas qui prænatat amnem,
Hunc circum innumeræ gentes, populiq; volabant.
† velut. *Ac † veluti in pratis, vbi apes æstate serena*
Floribus insidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, causasque requirit
Inscius Aeneas; quæ sint ea flumina porro,
Quiue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices, & longa obliuia potant.
Has equidem memorare tibi, atq; ostendere coram
Iampridem hãc prolem cupio enumerare meorum,
† adiectum. † put. est *Quo magis Italia † tandem lætere reperta.*
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire † putandũ
Sublimeis animas, iterumq; ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo,
Locus philosophicus vide Ma. de Som. Scip. l *Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.*
Principio cœlum ac terras, camposque liquenteis,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet. 2.cap. 14.&
Inde hominum pecudumq; genus, vitaq; volantũ, cap. de ho
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus nesta disci.
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo lib.6.cap.2.
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebitant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq; nec
Respiciũt, clausæ tenebris, & carcere cæco. (auras
Quin & supremo cum lumine vita reliquit:
Nõ tamẽ omne malũ miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes, penitusque necesse est Lact. Firm.
Multa diu concreta modis inolescere miris. de diuin. c.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum 21.
Supplicia † expendunt: aliæ panduntur inanes † expediũt:
Suspensæ ad ventos; aliis sub gurgite vasto
† Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni. † insertum. al. inuectũ.
Quisque suos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus;
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit † auræ
Aetherium sensum, atque † aurai simplicis ignem. Ex hoc lo-
Has omneis, vbi mille rotam voluere per annos, co colligit.
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno: Lamostuo-
Scilicet immemores supera † vt conuexa reuisant, rum resur-
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti. rectionem etiam Poe-
Dixerat Anchises, natumq; vnaque Sibyllam tis non fuis
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem: se inauditã
Et tumulum capit, vnde omnes lõgo ordine † possit † ad
Aduersos legere, & venientum discere vultus. † posset
Nunc age, Dardaniam prolẽ quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustreis animas, nostrumque in nomen ituras,

Expe-

Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides?) pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Aethereas Italo commistus sanguine surget
Syluius, Albanum nomen, tua † post huma proles:
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis regem regumque parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine † reddet
Syluius Aeneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albam
Qui iuuenes quantas ostentant, adspice, * vires,
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu;
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam
Hi Collatinas imponent montibus arces,
*Pometios, Castrumque Iuui, Bolamq;, Coramq;:
Hæc tũ nomina erunt; nũc sunt sine nomine* terræ
Quin & auo comitem sese Mauortius addet
Romulus; Assarici quem sanguinis Ilia mater
Educet, viden', vt geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo superûm iam signat honore?
En huius, nate auspicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
Septemque vna sibi muro circundabit arces,
Felix prole virum: qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deum partu centum complexa nepotes
Omneis cœlicolas, omneis super alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies, hãc adspice gentem,
Romanosque tuos: hic Cæsar, & omneis Iuli
Progenies magnum cœli ventura sub axem.

Mira inuentio Poetæ, per quam ad Rom. historias digreditur.
† qui & Proculus, senioribus parentibus natus. Vide Gell. lib. 2. cap. 16.
† reddat.
*vires. Atqui
*Pomerios
*gentes.
*signet al. insignit.

Hic

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
*Augustus Cæsar * diuum genus aurea condet* *Diui
Sæcula, qui rursus Latio regnata per arua
Saturno quondam, super & Garamantas & Indos.
Proferet imperium; iacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, vbi cœlifer atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Huius in † in aduentu iam nunc & Caspia regna * aduētum.
Responsis horrent diuum, & Mæotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
**Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcui* * Pacarit
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis
Liber agens celso Nisæ de vertice tigreis.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis!
Aut metus ausonia prohibet consistere terra! Hic de Hadriano vid. Spar.
Quis procul ille autem, ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaq; menta
*Regis Romani, * primus qui legibus vrbem* *primam.
Fundabit, Curibus paruis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,
Ocia qui rumpet patriæ, residesq; mouebit
Tullus in arua viros, & iam desueta triumphis
Agmina, quem iuxta sequitur iactantior ancus.
Nunc quoq; iam § nimiū gaudens popularib. auris *nimirum
Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Vltoris Bruti, fascesq; videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sæuásq; secures
Accipiet, natosque pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit * facta nepotes.
*Infelix: vtcunque ferent ea * fata minores.*

Vincet amor patriæ, laudumq; immensa cupido.
Quin Decios, Drusosq; procul, sæuum que securi
Adspice Torquatum, & referentem signa Camillū.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
†limina Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, † si lumina vitæ
†Menœci Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!
Aggeribus socer alpinis, atque arce † Monœci
Descendens, gener aduersis instructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis adsuescite bella,
Cæsaris clementia. Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
†pius. Tuq; prior, tu parce, genus qui ducis Olymp:
Proiice tela manu sanguis * meus.
†currus Ille triumphata capitolia ad alta Corintho
Victor aget: currum, cæsis insignis achiuis.
Eruet ille argos, Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; Æaciden genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitū, aut te Cosse relinquat
*sulcos, Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli
Scipiadas, cladem Libyæ? paruoq; potentem?
* restitues. Fabricium? vel te ¶ sulco, Serrane, serentem?
Per æra Corinthios iudicat per marmor Parios, per actionem causarum Athenienses, per Astronomiā Aegyptios & Caldæos
Quo fessum rapitis Fabii? tu Maximus ille es
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius æra:
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius: cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos
Sic pater Anchises: atque hæc mirantibus addit.

Adſpice, vt in ſignis ſpolijs Marcellus opimis
Ingreditur, victorq; viros ſupereminet omneis.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumq́ rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atq́ hîc Aeneas: (vna namq; ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis.
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotũ: (eſt?
Quis ſtrepitus circa comitũ? quantũ inſtar in ipſo
Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra.
Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantum fata, neq́ vltra
Eſſe ſinent: nimium vobis Romana propago
Viſa potens, Superi propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virum magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus? vel quæ, Tyberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem?
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos, nec Romula quondam.
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, inuictaq́ bello
Dextra, non illi † quiſquam ſe impune tuliſſet
Obuius armato, ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamq́ nepotis
*His * ſaltem accumulem donis, & fungar inani*
Munere. Sic tota paſſim regione vagantur

† paciſque. Marcellus ab auguſto adoptatus.

Innuit immaturam mortem.

Alludit ad Marcelli comitatum propter ædilitatem.

† ſe quiquam

Mac. Sat. I. 4. C. 2.

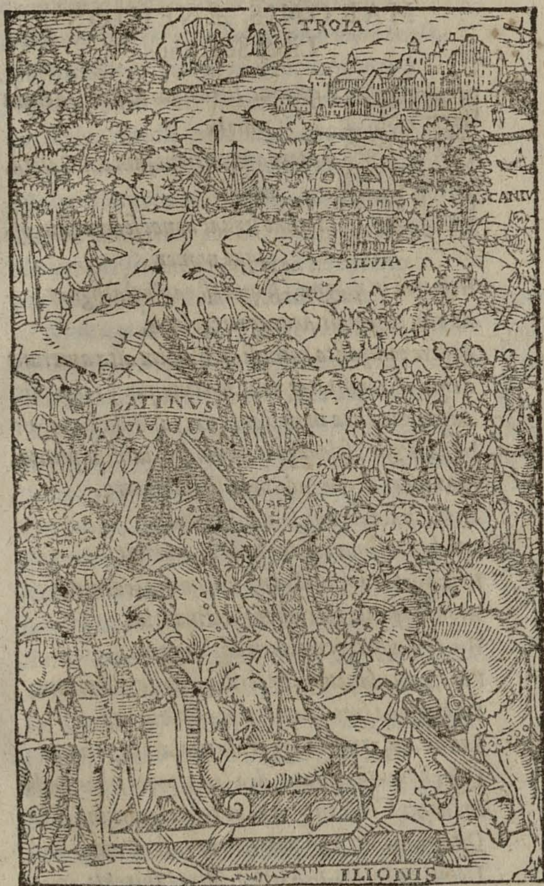
† altem,

Aëris in campis latis, atq; omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
† melioris. Incenditque animum famæ * venientis amore;
Ex in bella viro memorat, quę deinde gerenda,
Laurentesque docet populos vrbemque Latini,
Et quo quenque modo fugiatque feratq; laborem.
Mac.l.1. de Sō.Scip.c.3 Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
† ibi Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ¶ vbi tum natum Anchises vnaq; Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque emittit eburna:
Ille viam secat ad naues, sociosque reuisit.
Tum se ad Caietæ recto fert littore portum:
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes

FINIS LIBRI SEXTI
ÆNEIDOS.

LIBRI VII. AENEIDOS FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS Liber Septimus.

V quoque littoribus nostris, Aeneîa nutrix,
Aeternam moriens famam Caieta, dedisti:
Et nunc seruat honos sedem tuus ossaque nomen
Hesperia in magna, (si qua est ea gloria) signat.
†reliquit. *At pius exsequijs Aeneas rite solutis,*
†cursus. *Aggere composito tumuli: postquam alta quierunt*
Aequora, tendit iter velis, portumque † relinquit.
Vide Mac. *Adspirant auræ in noctem; nec candida † cursum*
Sat.l.5.c.12. *Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.*
Proxima Circææ raduntur littora terrę.
Diues inacessos vbi solis filia lucos
Aßiduo resonat cantu, tectisq; superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum.
Quos hominũ ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pij paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira subirent:
Neptunus ventis impleuit vela secundis,

Atq;

Atq; fugam dedit, & præter vada feruida vexit,
Iamq; rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,
Cùm venti posuêre omnisq; repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonsæ.
Atq; hic Aeneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluuio Tyberinus amœno
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena
In mare prorumpit, variæ circumq; supraq;
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoq; volabant
Flectere iter sociis, terræq; aduertere proras
Imperat. & lętus fluuio succedit opaco.
Nunc age qui reges, Erato, quæ tempora rerum
Quis Latio antiquo † fuerit status, aduena classem
Cum primùm Ausoniis exercitus appulit oris,
Expediam; & primæ reuocabo exordia pugnæ,
Tu vatem, tu Diua mone: dicam horrida bella,
Dicam acies actosq; animis in funera reges,
Tyrrhenamque manũ, totamque sub arma coactã
Hesperiam, maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus & vrbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nympha genitũ Laurente Maricâ
Accipimus Fauno Picus pater, isq; parentem
Te, Saturne refert: tu sanguinis vltimus auctor.
Filius huic fato diuûm, prolesq; virilis
Nulla fuit, primaq; oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, & tantas seruabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaq; petebant
Ausonia; petit ante alios pulcerrimus omnes

Inuocatio: nam hic ordicur Aeneæ bella, & res in Italia gestas In hanc autem narrationẽ spargit semina, & causas belli.

† fuerat Giff.

Turnus, auis atauisq́ potens; quem regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosq́ metu seruata per annos:
Quam pater inuentam, primas cum cõderet arces,
† Laurẽtesque
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
†Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
†æthera
Stridore ingenti liquidum trans † æquora vectæ
Obsedere apicem: & pedibus per mutata nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen easdem,
Partibus ex ijsdem, & summa dominarier arce.
Præterea, castis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem adstat Lauinia virgo;
†longis
Visa (nefas) † longe comprendere crinibus ignem,
Ignis portentum regni, vt in 2. libro de Ascanio.
Atq; omnẽ ornatum flamma crepitante cremari;
Regalesq; accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis; tum fumida lumine fuluo
Inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.
Id vero horrendum, ac visu † mirabile ferri.
miserabile
Nanq; fore illustrem fama fatisq; canebat
Ipsam; sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit: lucosq; sub alta
Consulit Albunea, nemorum quę maxima sacro
Fonte sonat, sæuamq́ exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisq́ Oenotria tellus
†contulit
In dubijs responsa petunt: huc dona sacerdos
† cum tulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti

Pelli-

Pellibus incubuit stratis, somnosq; petiuit: Vide, Cæli. Rhod.l. 27.
Multa modis simulacra videt volitantia miris, cap. 14.
Et varias audit voces; fruiturq; deorum
Colloquio atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipse potens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes:
Atq; harum effultus tergo, stratisq; iacebat
Velleribus; † subito ex alto vox reddita luco est: † subita
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi † veniunt generi, qui sanguine nostrum † venient.
Nomen in astra ferant: quorumq; à stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, qua sol vtrumq; recurrens
Adspicit Oceanum, vertique regiq; videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitusq; silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat, cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
Aeneas, primique duces, & pulcer Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ,
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas
Subijciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumtis hic fortè alijs, vt vertere morsus Religiosũ n. habebatur mẽsas
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi, id est, quadras, vel
Et violare manu, malisq; audacibus orbem orbes, qui ex panis
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris: crustis fieri solebant
Heus, etiam mensas consumimus, inquit Iulus; comedere.
Nec plura alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamq; loquentis ab ore,
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit,

Continuò: Salue fatis mihi debita tellus,
Vosquè, ait, ô fidi Troiæ saluete Penates,
Hîc domus hæc patria est genitor mihi talia nanq;
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cùm te, nate, fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas;
Tum sperare domos defessus. ibiquè memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta
Hæc erat illa fames, hęc nos suprema † manebant
Exitijs positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca quiue habeant homines, vbi mœnia gētis
Vestigemus & à portu diuersa petamus.
Nunc pateras libate Ioui, precibusq; vocate
Anchisen genitorem, & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumq; loci, primamquè Deorum
Tellurem, Nymphasq; & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, Noctisquè orientia signa,
Idæumq; Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem
Inuocat, & duplices Cœloq; Ereboq; parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radijsq; ardentem lucis & auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
† Diditur hic subito Troiana per agmina rumor,
Aduenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atq; omne magno
Cratèras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cùm † prima lustrabat lampade terras
Orta dies, vrbem, & fines, & littora gentis
Diuersi explorant. hæc fontis stagna Numici,
Hunc Tybrim fluuiū, hic fortes habitare Latinos.

De Troianorum conatib. Mac. Sat. lib. 3. c. 4. In tertio famem prędixit Harpya.

† manebat.

† affatus.

Consorinus de die natali. Vide Mac. lib. 3. cap. 4.

† Deditur

† primò

Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
Centum Oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes
Donaq; ferre viro, pacemq; exposcere Teucris.
Haud mora: festinant iussi, rapidisq; feruntur
Paßibus: ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum, primasque in littore sedes.
Castrorum in morem, pinnis atq; aggere cingit. Vid. Veger.
Iamq; iter emensi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroq; subibant.
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantq; in puluere currus:
Aut acreis tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent cursuq; ictuque lacessunt
Cùm † præuectus equo longæui regis ad aures † preuectus.
Nuntius egenteis ignota in veste reportat
Aduenisse viros: ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.
Tectū augustum, ingens, centum sublime columnis
Vrbe fuit summæ, † Laurentis regia Pici, † Laurentis
Horrendum syluis, & religione parentum,
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces † sacræ Antiquiss. Romam sedētes epulabantur, vide Ser. & Cæl. l. 27. c. 25. Vide Mac. l. 6. Sa cap. 5. † accumbere. † Antiquæ. † curua. † que.
Regibus omen: erat hoc illis curia templum.
Hæ † sacris sedes epulis: hic ariete cæso,
Perpetuis soliti patres † considere mensis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
† antiqua ex cedro, Italusquè paterq; Sabinus,
Vitisator † curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusquè senex Ianiquè bifrontis imago,
Vestibulo adstabant, aliiquè ab origine reges,
Martia † qui ob patriam pugnando vulnera paßi:
Multaquè præterea sacris in postibus arma,

Captiui pendent currus, curuæq; secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaq;, clypeiq; ereptaq; rostra carinis.
† ipse Quirinali lituo, paruaquè sedebat
Succinctus trabea, læuaq; ancile gerebat,
Picus equûm domitor, quem capta cupidine cõiux
Aurea percussum virga, versumq; venenis,
Fecit auem Circe, sparsitquè coloribus alas.
Tali intus templo diuûm patriaquè Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocauit:
Atq; hæc ingressis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neq; enim nescimus & vrbem,
Et genus: auditiqúe aduertitis æquore † cursus)
Quid petitis, quæ causa rates, aut cuius egẽteis
Littus ad Ausonium tot per vada cærula vexit,
Siue errore viæ seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
*Fluminis intrâstis ripas * portuqúe sedetis;*
Ne fugite hospitium, nèue ignorate Latinos,
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam
Sponte sua, veterisquè Dei se more tenentem.
Atq; equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes: his ortus vt agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threiciamq; Samũ, quæ nũc Samothracia fertur.
*Hinc illum Coriti Tyrrhena * ab sede profectum*
Aurea nunc solio stellantis regia cœli,
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus sic voce secutus?
Rex genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, littusue fefellit:

> † Hunc locum temere reprehẽdit Higinus apud Gell. l.5.c.8.

> † cursum)

> † portusq; lus hospitale.

Con-

Consilio hanc omnes, animisque volentibus vrbem
Afferimur, pulsi regnis quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Aeneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos, quibus actus vterq;
Europæ atq; Asiæ fatis concurrerit orbis;
Audijt, & si quem tellus extrema refuso
Submouet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentẽ.
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur
Fama leuis, † *tantique abolescet gratia facti:*
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Aeneæ iuro, dextramq; potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba * *precantum*
Et petiere sibi, & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata Deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis: hinc Dardanus ortus,
Huc repetit, iussisque ingentibus vrget Apollo,
Tyrrhenũ ad Tybrim, & fontis vada sacra numici
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera reliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
More daret populis, sceptrumq́, sacerque tiaras,

† tantius id est, Troianos, reliquas Troiæ facta

* precantia

Ilia-

Iliadumque labor vestes!

Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora; soloque immobilis hæret,
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
Picta mouet, nec sceptra mouent Priameia tantũ,
Quantum in connubio natæ, thalamoq; moratur,
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem.
Hunc illum fatis externa à sede profectum
Portendi generum, paribusq; in regna vocari
† hinc tal. omit. *Auspicijs: † hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum quæ viribus occupat orbem.
Tandem lætus ait: Dij nostra incepta secundent,
Auguriumq; suum, dabitur Troiane, quod optas.
Munera nec sperno: non vobis rege Latino
Diuitis vber agri, Troiæue opulentia deerit.
Ipse modo Aeneas (nostri si tanta cupido est.
† sociusque *Si iungi hospitio properat, † sociusue vocari)*
Adueniat, vultus neue exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.
Sortes katacristicos pro oraculis. *Vos contra regi mea nunc mandata referte:*
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ
Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum,
Nomen in astra ferant, hunc illum poscere fata
Et reor, &, si quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater elegit omni.
Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisq; tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum

Absenti Aeneæ currum geminosq; iugales
Semine ab æthereo; spirantes naribus ignem:
Illorum de gente, patri quos Dędala circe
Supposita de matre, notos furata, creauit.
Talibus Aeneadæ donis, dictisque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab argis Vide Mac. l.6.c.4.
Sæua Iouis coniux, aurasq; inuecta tenebat,
Et lætum Aeneam, classemq; ex æthere longè
Dardaniam Siculo prospexit abusq; Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere † terræ, † terra.
Deseruisse rates, stetit acri fixa dolore.
Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris
Fata Phrygum, num Sigæis occumbere campis:
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medius acies, mediosq; per igneis
Inuenere † viam? † at, credo mea numina tandem. †viam.
Fessa † iacent : odiis † haud exsaturata quieui. †an, †iacent?
Quin etiam patria excussos infesta per vndas † aut
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto. Vide Mac.
Absumptæ in Teucros vires, cælique marisque. Sat.4.c.2.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi quid vasta charybdis vbi hanc o
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo rationem
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem diligenter
Immanem Lapithum valuit: concessit in irus examinat.
Ipse Deum antiquã genitor Calydona Dianæ (te?
Quod scelus, aut Lapithis tãtũ, aut Calydõe merẽ-
Ast ego magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti, Fata differ
Vincor ab Aenea, quod si mea numina non sunt ri posse an-
Magna satis, dubitem haud equidem implorare ti-.
quod vsquam est.

quitas putauit, non prorsus tolli. Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atq; immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exscindere Regum.
Hac gener atq; socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo,
Et bellona manet te pronuba, nec face tantum
*prægnas Cisseis * pregnans igneis enixa iugales;
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
*rediuiua Funestæq; iterum * recidiua in Pergama tedæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
*à Luctificam alecto dirarum * ab sede sororum,
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
Iræq; insidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum; tot sese vertit in ora,
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem,
Hanc operam, ne noster honos, infractaue cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
*vnanimos Aeneadæ possint, Italosue obsidere fines:
Tu potes * vnanimeis armare in prœlia fratres,
Atq; odiis versare domos: tu verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
*Disiice Bers. Pier. & Giff. Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus:
Disijce compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul, rapiatq; iuuentus.
Exin Gorgoneis alecto infecta venenis,
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen amatæ:

Quam semper aduētu Teucrū, Turniq; Hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic Dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Conijcit, inque sinum præcordia ad intima subdit
Quo furibunda domum monstro permisceat omnē
Ille inter vestes, & læuia pectora lapsus
Voluitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inspirans animam, fit tortile collo
Aurum ingens coluber, * fit longæ tæniæ vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno † &
Pertentat sensus, atq; ossibus * applicat ignem:
Nec dum animus toto percepit pectore flammam,
Mollius & solito matrum de mora locuta est, * implicat
Multa super nata lacrymans, Phrygijsq; hymenæis
Exsulibusne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miseret nataque, tuique?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relin-
Perfidus alta petens, abducta virgine, prædo? (quet
* At non sic Phrygius penetrat Lacedemona pastor † An non
Ledæamq; Helenam Troianas vexit ad * arces? * vrbes.
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque sedet, Faunique premunt te iussa parentis,
Omnem equidem sceptris terrā, quæ libera nostris
Dissidet, extremam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno (si prima domus repetatur origo)
Inachus, Acrisiusq; patres, mediæque Mycenæ.

His vbi ne quicquam dictis experta, Latinum
Contra stare videt, penitusque in viscera lapsum,
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;

Tum vero infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur spacijs: stupet inscia turba,
Imbubisq? *† Impubesq; manus, mirata volubile buxum:*
Dant animos plagæ, non cursu segnior illo
Per medias vrbeis agitur, populosq́ feroces.
Quin etiam in syluas simulato numine Bacchi,
†adorsa *Maius † adorta nefas, maioremq́ orsa furorem,*
Euolat & natam frondosis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tedasq́ moretur,
†Euoe *† Euohe Bacche, fremens, solum te virgine dignum*
Vociferans, etenim molleis tibi summere thyrsos,
Te lustrare † choros; sacrum tibi pascere crinem;
†choro. sic in x. choreis. *Fama volat: furiisq́ accensas pectore matres*
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruere domos, ventis dant colla, comasq́.
Bacchantium hypotyposis. *Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,*
Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ Turniq́ canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem, † toruumq́ repente
† toruomque. *Clamat. Io, matres audite † vbicunq́ Latinæ.*
† vbi quæque. *Si qua piis animis manet infelicis Amatæ*
Gratia, si iuris materni cura remordet;
† atque *Soluite crinales vittas, † capite Orgia mecum.*
Talem inter syluas, inter deserta ferarum
Reginam Alecto stimulis agit vndique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumq́ omnemq́ domum vertisse Latini:

Pro-

Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur vrbem
Acrisioneis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata Noto locus Ardea quondam
Dictus auis, & nunc magnũ ¶ manet ardea nomẽ, †tenet
Sed fortuna fuit, tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem,
Alecto toruam faciem, & furalia membra
¶ Exsuit, in vultus sese transformat aniles. †Exit &
Et frontem obscœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines, tum ramum innectit oliuæ.
Fit Calybe Iunonis anus, templiq; sacerdos,
Et iuueni ante oculos his se cum vocibus offert.
Turne tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis?
Rex tibi coniugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusq; in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis;
Tyrrhenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.
Hęc adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
Ipsam palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, & armari pubem portisque moueri
Lætus in arma ¶ para: & Phrygios, qui flumine †iubet
Consedere duces, pictasq; exure carinas. (pulcro.
Cœlestum vis magna iubet. Rex ipse Latinus,
Ni dare coniugium, & dicto parere fatetur
Sentiat & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic iuuenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ore refert: Classes inuectas Tybridis ¶ vndam †alueo
Non, vt rere, meas effugit nuncius aureis,
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Iuno
Immemor est nostri.

Sed te victa situ, verique effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi Diuûm effigies & templa tueri:
*gerent. Bella viri, pacemq; * gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
† subito At iuueni oranti * subitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaq; se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppullit, & geminos erexit crinibus angueis,
† rapidoq; Verberaque insonuit, * rabidoq; hæc addidit ore:
En ego victa situ quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, facem iuueni coniecit, & atro
Lumine fumanteis fixit sub pectore tedas.
† rumpit Olli somnum ingens * rupit pauor, ossaq; & artus
† perfundit *Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro, tectisq; requirit:
Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli,
Ira super magno veluti cum flamma sonore,
Virgea suggeritur costis vndantis aheni
† aquæ vis, Exsultantq; æstu latices: furit intus * aquai
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis.
Nec iam se capit vnda, volat vapor ater ad auras.
† primus Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit * primis iuuenum, & iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus, Teucrisque venire, Latinisque.
Hæc vbi dicta dedit, diuosq; in vota vocauit,

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium forma mouet, atq; iuuenta.
Hunc ataui reges, hunc claris dextra factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se concitat alis,
Arte noua speculata locum, quo littore pulcer
Insidijs, cursusque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obiicit, & noto nares contingit odore.
Vt ceruum ardentes agerent, quæ prima † malorũ
Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingẽs
† Tyrridæ pueri, quem matris ab vbere raptum
Nutribant, † Tyrrhusq; pater, cui regia parent
Armenta, & late custodia credita campi.
Assuetum † imperiis soror omni Syluia cura,
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroq; in fonte lauabat.
Ille † manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat syluis, rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem † rapidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cum forte secundo
Deflueret, ripaque æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextra erranti Deus † abfuit, actaq; multo
Perque vterum sonitu, perque Ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis, questuq; cruentus,
Atque implorãti similis, tectum omne repleuit.
Syluia prima soror, palmis percussa lacertos,

† laborum. Vide Mac. l 5. c. 17. & Pontanum in Anton.
† Tyrreidæ
† Tyrrheus que.
† imperij.

Ferum pro ceruo hic potuit, si-cut lib. 2. pro equo.
† pro manuum.
† rabidæ
Deum masculino genere dixit pro afecto sicut l. 2. pro Venere. Ducente Deo.
† affuit.

† Illi — *Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.*
† Olli (pestis enim tacitis latet aspera syluis)
Improuisi adsunt; hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis: quod cuiq; repertum
† fuit. — *Rimanti, telum ira † facit, vocat agmina † Tyrrheus*
† Tyrrheus — *Quadrifidam quercum cuneis vt forte coactis*
Furor arma ministrat. — *Scindebat, rapta spirans immane securi.*
At sæua è speculis tempus dea nacta nocendi,
† Petit stabuli, & — *Ardua tecta † petit stabuli, & de culmine summo*
Pastorale canit signum, cornuque recuruo
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
Aricinus lacus, qui & Dianæ speculum. — *Contremuit nemus, & syluæ intonuere profundæ.*
Audijt & Triuiæ longè lacus, audijt amnis
Sulphurea Nar albus aqua, fontesque Velini,
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signũ
Dira dedit, raptis concurrunt vndiq; telis
† effudit — *Indomiti Agricolæ, nec non & Troia pubes*
Ascanio auxilium castris † effundit apertis:
Direxere acies; non iam certamine agresti
Stipitibus duris agitur, sudibusue præustis:
Sed ferro ancipiti decernunt; atraq; late
Horrescit strictis seges ensibus, æraq; fulgent
† lumine — *Sole lacessita, & lucem sub † nubila iactant.*
Fluctus vti primo cœpit, cum albescere vento,
Paulatim sese tollit mare, & altius vndas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, † Almon
† Almo. — *Sternitur, † hæsit enim sub gutture vulnus, & vdæ*
† exit — *Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.*
Corpora multa virum circa. Seniorq; Galesus,

Dum

Dum paci medium se offert, iustißimus vnus:
Qui fuit, Ausonijsque olim ditißimus aruis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atq; ea per campos æquo dum Marte geruntur
Promißi Dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, & cœli conuexa § per auras †peragrās.
Iunonem victrix affatur voce superba:
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coeant, & fœdera iungant,
Quandoquidē Ausonio respersi sanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendamq; animos insani Martis amore,
Vndiq; vt auxilio veniant; spargā arma per agros
Tum contra Iuno, Terrorum & fraudis abunde est
Stant belli causæ pugnatur cominus armis
Quæ fors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma
Talia ¶ connubia, & tales celebrent hymenæos †coniugia.
Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.
Te super æthereas errare licentius auras
Haud pater ¶ ipse velit summi regnator Olympi. † ille
Cede locis: ego si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Taleis dederat Saturnia voces,
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytique petit sedem, supra ardua linquens.
Est locus Italiæ § in medio sub montibus altis † al. omitt.
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum †vtrunque
Vrget § vtrinq; latus nemoris, medioq; ¶ fragosis † fragosus.
Dat sonitum saxis, & torto ¶ vertice torrens. †vertice

†horrendo Hic specus † horrendum, & saui spiracula ditis
Monstrantur: ruptoq; ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inuisum numen, terras, cœlumque † leuabat.
†leuauit Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum, ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus: cæsosq; reportant,
Almonem puerum, fœdatique ora Galesi:
Implorantq; Deos, obtestanturque Latinum.
† al. crimine. Turnus adest, medioq; in † crimine, cædis & ignis
†cædis & Terrorem ingeminat, Teucrosq; in regna vocari,
† Teucros. Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
Tum quorũ attonitæ Baccho nemora auia matres
Insultant thyrsis (neq; enim leue nomen Amatæ)
*hoc versu Vndiq; collecti coeunt, Martemq; fatigant.
veluti prouerbiali vtitur Mac. Sat. l. 6. c. 3. Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deum peruerso numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini,
Exemplum studij pacis in principe. † Ille velut pelagi rupes immota resistit:
Vt pelagi rupes magno veniente fragore.
Quæ sese multis circum latrantibus vndis
expugnare Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circũ
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur Alga.
Verum vbi nulla datur cæcũ * exsuperare potestas
Consilium, & sæuæ nutu Iunonis eunt res:
Latinus bellum dissuadet. Multa deos, aurasq; pater testatur inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurq; procella.
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas,
O miseri! te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium, votisque Deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisq; in limine portus:
Funere felici spolior, nec plura locutus,

Sep-

Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus vrbes Mos qui sit, Mac. Sat 3. c. 8.
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in prœlia Martem
Siue Getis inferre manus lacrymabile bellum,
Hircanisue, Arabisue parāt, seu tēdere ad Indos, †parthisq;
Auroramq; sequi, † Parthosq; reposcere signa. De Iano Mac. l. 1. c. 9
Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt) Ianus bifrons & quadrifrōs Vide Cæl. Rhod. 12. cap. 8.
Relligione sacræ, & seui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora: nec custos absistit limine Ianus.
Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse, Quirinali trabea, cinctuq; Gabino
Insignis, reserat stridentia limina Consul
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes,
Aereaque assensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristesq; recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersusq; refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina Deûm cœlo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardes inexita Ausoniæ, atq; immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars læueis clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui, subiguntq; in cote secures:
Signaq; ferre iuuat, sonitusq; audire tubarum.
Quinq; adeo magnæ positis incudibus vrbes
Tela nouant: Atina potens, Tyburq; superbum, †Antennæ.
Ardea, Crustumeriiq; & turrigeræ † Antemnæ.

Tegmina tuta cauant capitũ, flectuntq; saligneas
Vmbonum crates, alij thoracas ahenos,
Aut leueis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor, recoquunt patrios fornacibus enses,
Classica iamque sonant, it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit, ille frementeis
Ad iuga cogit equos, clypeumque auroq; trilicem
Loricam induitur, fidoq; accingitur ense.

† qué quæque — *Pandite nunc Helicona Deæ cantusq; mouete,*
Qui bello exciti reges, † quæ quenq; secutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Vide Pont in Ant & Mac. lib. 5. c. 15. — *Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris*
Contemtor Diuûm Mezentius, agminaq; armat.
Filius huic iuxta Lausus, quo pulcrior alter
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equûm domitor, debellatorq; ferarum,
Ducit Agillina nequicquam ex vrbe secutos
Mille viros, dignus patrijs qui lætior esset
Quam vt raperetur in hoc bellum, in quo perijt. — *Imperijs, & cui pater haud Mezentius esset.*
Post has insignem palma per gramina currum
Victoresq; ostentat equos satus Hercule pulcro
Pulcer Auentinus, clypeoq; insigne paternum
Centum angues, cinctamq; gerit serpentib. hydrã.
Vide Cæl. l. 4. c. 6. — *Collis Auentini sylua quem Rhea sacerdos*
Furtiuum partu sub luminis edidit † auras,
† oras. Sic Homerus, — *Mista Deo mulier, postquam Laurentia victor*
† Geryone extincto Tirynthius attigit arua:
† Geryona. — *Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas,*

Pila manu, sæuosq; gerunt in bella dolones;
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris † Tiburti dictam cognomine gentem, † Tiburtij fratris
Catillusque acerque Coras, Argiua iuuentus.
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur,
Ceu duo nubigenæ, cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, † Homolē Othrinq; niualē † Omolem montes Thessaliæ, Centaurorum sedes.
† Linquentes: cursu rapido dat euntibus ingens † Linquentes cursu rapido:
Sylua locum, & magno cadunt virgulta fragore.
Neu Prænestinæ fundator defuit vrbis,
Vulcano genitum pecora inter Agrestia Regem,
Inuentumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus, hunc legio late comitatur Agrestis, De Cæculo vide Seruium Solinus de Præn. alit.
Quique altum Præneste viri, quique arua Gabinæ
Iunonis, gelidumq; Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt, quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei, currusue sonant: pars maxima glādes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat Cæl. lib. 20. cap. 21.
Bina manu, fuluosque lupi de pelle galeros
Tegmen ¶ habet capiti, vestigia nuda sinistri † habent
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.
At § Messapus equum domitor, Neptunia proles; Messapus.
Quem neq; fas igni cuiquam, nec sternere ferro
Iampridem resides populos, desuetaque bello
Agmina in arma vocat subito, ferrumq; retractat
Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos.

Messapus peculiari fato tutus erat à ferro. Campaniæ vrbes.

Hi Soractis habent arces, Flauiniaq; arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucosq; Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant:
Ceu quondam niuei liquida inter nubila cygni,
Cùm sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos; sonat amnis, & Asia longè.
Pulsa palus

†Ne quisquam.

† Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet, aeriam sed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postq̃ in partem data Roma Sabinis
Vna ingens Amiterna cohors, prisciq; Quirites,
Ereti manus omnis, oliuiferæq; † Mutuscæ:
Qui Nomentum vrbem, qui † Rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrenteis rupes, montemq; Seuerum
Casperiamq; colunt, Forulosq; & flumen Himellæ
Qui Tyberim, Fabarimq; bibũt, quos frigida misit
Nursia, & † Hortinæ classes, populiq; Latini,
Quosq; secans infaustum interluit Allia nomen.

† Mutuscæ, al Mutiscæ, vide F. Vrs. † roscida. Fabarim. Qui Farfarum vocat. vbi Galli Rom. vicerunt. †Ortinæ,

Quam multi Lybico voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hybernis conditur vndis:
Vel cum Sole nouo densæ torrentur aristæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis,
Scuta sonant, pulsuq; pedũ † tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hostis
Curru iungit Halesius equos, Turnoq; feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, & quos de collibus altis
† Aurunci misere † patres, Sidicinaq; iuxta

†conterrita.

†Arunci †senes

Æquora, quiq́; Cales linquunt, amnisq́; vadosi
*Accola * Vulturni, pariterq́; Saticulus asper,* †Volturni.
Oscorumq́; manus, teretes sunt alcides illis
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello;
Læuas certa tegit, falcati cominus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympha De Telebo
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret ta Str.l.7.
Iam senior: patriis sed non & filius aruis
Contentus late iam tum ditione premebat
Sarrasteis populos, & quæ rigat æquora Sarnus:
*Quiq; * Rufas, Batulũq; tenet, atq; arua Celennæ* † Rufras.
*Et quos maliferæ despectant mœnia * Bellæ,* † Abellæ.
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
Aerataeque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prœlia Nursæ,
Vfens, insignem fama & felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq́; multo †jubet
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis, †Marruuia
Armati terram exercent, semperq; recentes De Marru-
*Conuectare * iuuat prædas, & viuere rapto.* bijs Plin. l.
*Quin & * Marrubia venit de gente sacerdos,* 3.cap.12.
Fronde super galeam, & felici comtus oliua,
Archippi regis missu, fortissimus Vmbro:
Vipereo generi, & grauiter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuq; solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte leuabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit, neq; eum iuuere in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ,
Te nemus † Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda, *Anguitiæ.

al. Anguetiæ, & Bers. Angiñæ ; humentia

Te liquidi fleuere lacus.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, insignem quem mater Aricia misit
Eductum Ægeriæ lucis, † Hymettia circum
Littora, pinguis vbi, & placabilis ara Dianæ.
Namq; ferunt fama Hippolytum, postquam arte nouerca
Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ

† lumina

Tum pater omnipotens, aliquē indignatus ab vmbris
Mortalem infernū ad † limina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.

† Egeriæ, Fest.

At Triuia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ † Ægeriæ, memoriq; relegat,
Solus vbi in syluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, versoq; vbi nomine Virbius esset.
Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis

† pauidi † segnius.

Cornipedes arcentur equi, quod littore currum,
Et iuuenem monstris † pauide effundere marinis.
Filius ardenteis haud † secius æquore campi
Exercebat equos, curruq; in bella ruebat.

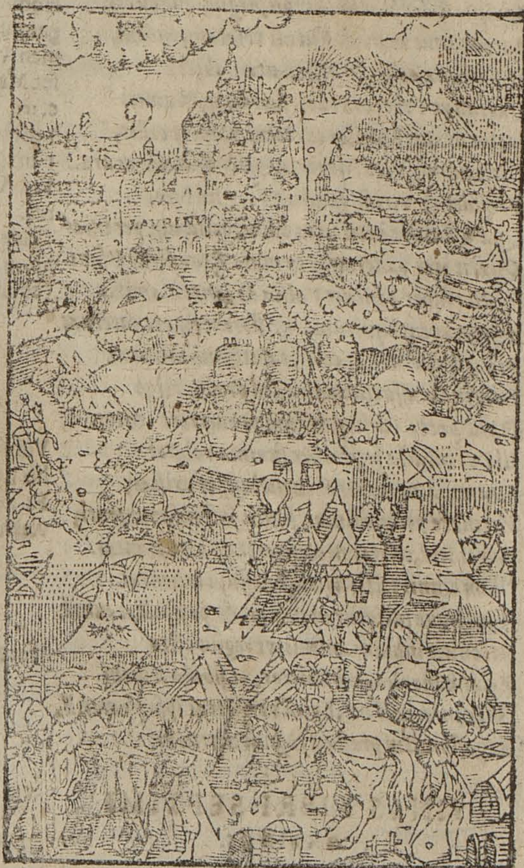
laudat Turnum ab heroica corporis proceritate, vide Pont. in Antiq. Attribuit Argiua arma.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est.
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet, Ætneos efflantem faucibus igneis:
Tam magis illa fremens, & tristibus effera flāmis,
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At leuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,

Argumentum ingens, & custos virginis argus, Turno, vt significet Argiuum fuisse. Ex Hom. elegantius tamen, vt censet Mac. l. 5 c. 15.
Cęlataq; amnem fundens pater Inachus vrna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina † densantur campis, argiuaque pubes, † densentur.
Auruncæque manus, Rutuli veteresq; Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici,
Qui saltus Tyberine tuos, sacrumq; Numici
Littus arant, Rutulos exercent vomere colles,
Circæumq; iugū, queis Iuppiter † anxurus aruis † anxuris F Vrs. Anxurus.
Præsidet & viridi gaudens Feronia luco.
Qua † Saturæ iacet atra palus, gelidusq; per imas † Vide Cęl. lib. 19. c. 25.
Quærit iter valles, atq; in mare † conditur Vfens. † conditus.
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florenteis ære cateruas
Bellatrix, non illas colo, calathisue Mineruæ
Fœmineas assueta manus, sed prœlia virgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos,
Illa vt intactæ segetis per summa volaret Vide Mac. lib. 5. c. 8. & Fa. lib. 8. & vltimo.
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa iuuentus,
Turbaque miratur matrum, & prospectat euntē,
Attonitis inhians animis, vt regius ostro
Velat honos leueis humeros, vt fibula crinem † feras
Auro internectant, Lyciā vt † gerat ipsa pharetrā,
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

FINIS LIBRI SEPTIMI ÆNEIDOS.

FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS.

Liber octauus.

VT belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerūt cornua cantu;
Vtq; acreis concussit equos, vtq; impulit arma:
Exemplo turbati animi, simul omne tu multu
Coniurat trepido Latium, sæuitq; iuuentus
Effera, ductores primi Messapus, & Vfens,
Contemptorq; deûm Mezentius, vndiq; cogunt
Auxilia & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros
Aduectum † Aeneam classi victosq; penates †Aenam
Inferre, & fatis regem se dicere posci,
Edoceat: multasq; viro se adiungere gentes
Dardanio, & late Latio † increbescere nomen: † Increscere.
Quid struat his cœptis; quem si fortuna sequatur,
Euentum † pugnæ cupiat, manifestius ipsi, pugnis
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns magno curarum fluctuat æstu,
Atque animū nunc huc celerem, nūc diuidit illuc,
In partesque rapit varias, perq; omnia versat:
Sicut, aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia peruolitat late loca: iamq; sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omneis
Alituum, pecudumque genus sopor altus habebat,
Cum pater in ripa gelidique ætherei axe

Aeneas, tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramq́; dedit per membra quietem.
Huic Deus ipse loci fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
O sate gente deûm, Troianam ex hostibus vrbem
Qui reuehis nobis, æternaq́; Pergamena seruas,
Expectate solo Laurenti, aruisq́; Latinis:
Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates
† timor *Neu belli terrere minis. † timor omnis, & iræ*
concedere. *†Concessere deûm.*
Iamq́; tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum vetus enixa iacebit
Alba solo recumbans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit; requies ea certa laborum,
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis,
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc, qua ratione, quod instat
Expedtas victor, paucis, aduerte; docebo.
Arcades his oris (genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,)
Delegêre locum, & posuêre in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum:
Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina.
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis & recto flumine ducam:
Aduersum remis superes subuectus vt amnem.
Surge age nate Dea; primis cadentibus astris
Iunoni fer rite preces: iramque minasque

Supplicibus supera votis, mihi victor honorem
Persolues: ego sum pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,
Cæruleus Tybris; cælo gratißimus amnis.
Hic mihi magna domus celsis caput vrbibus exit.
Dixit; deinde lacu fluuius se condidit alto,
Ima petens: nox Aeneam somnusq; reliquit.
Surgit, & ætherei spectans orientia solis
Lumina, rite cauis vndam de flumine palmis †effudit
Sustulit, ac taleis† effudit ad æthera voces: (est, †Nympha
†Nymphæ Laurẽtes Nymphæ genus amnibus vnde Laurentes
Tuq; ô Tybri, †tuo, genitor, cum flumine sancto, Nymphæ,
Accipite Aenean, & tandem arcete periclis. †tuo
Quò te cunq; lacus miserantem incommoda nostra †tenent.
Fonte † tenet, quocunq; solo pulcerrimus exis,
Semper honore meo, semper celebrabere donis.
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum, †tantum
Adsis ô tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat geminasq; legit de classe biremes.
Remigioque aptat: socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum, atq; oculis mirabile monstrũ
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridiq; in littore conspicitur sus:
Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno †aras.
Mactat, sacra ferens, & cum grege sistit ad † aram
Tybris ea fluuium, quam longa est, nocte tumentẽ
Leniit, & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abesset.
Ergo iter inceptum † celerant † rumore secundo †celebrant
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ, † rumone
Miratur nemus insuetum fulgentia longe sic Tybris dictus est.

Insignis fictio ad Troianorum laudum pertinens.

Scuta virûm fluuio, pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus: viridesq; secant placido æquore syluas.
Sol medium cœli conscenderat igneus vrbem,
Cùm muros, arcemque procul, & rara domorum ¶ a:
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Aequauit: tum res inopes Euandrus habebat,
Ociùs aduertunt proras, vrbique propinquant.
Forte die solennem illo Rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno diuisque ferebat
Ante vrbem in luco. Pallas huic filius vna,
Vna omnes iuuenum primi, pauperque senatus,
Thura dabant, tepidusq; cruor fumabat ad aras.
Vt celsas videre rates, atque inter opacum
Ad labi nemus, & ¶ tacitis incumbere remis, ¶ tacitos
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obuius ipse;
Et procul è tumulo, ¶ Iuuenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.
Qui genus? vnde domo? pacémne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ:
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere superbo.
Euandrum petimus, ferte hæc, & dicite, lectos
Dardaniæ venisse ¶ duces, socia arma rogantes. ¶ viros.
Obstupuit tanto ¶ perculsus nomine Pallas: ¶ percussus
¶ Egredere, ô quicunq; es, ait, coramque parentem ¶ & gradere.
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
¶ Accepitq; manu, dextramque amplexus inhæsit. ¶ Excepitque

Sacra non rumpendæ quô iuuenis

Pro-

Progreßi ſubeunt luco, fluuiumq́ relinquunt;
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comtos voluit prætendere ramos. (cas,
Non equidē extimui, Danaū, quod † ductor & ar-
Quodq́ à ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & ſancta oracula diuûm,
Cognatique patres tua terris dedita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater vrbis, & auctor,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros; Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
† Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis ſi quicquam credimus Atlas,
*Idem Atlas generat, cœli qui ſydera * tollit.*
Sic genus amborum, ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, non legatos, neq; prima per artem
Tantamenta tui pepigi, meme ipſe, meumque
Obieci caput, & ſupplex ad limena veni.
Gens eadem, quæ te crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnē Heſperiā penitus ſua ſub iuga mittāt,
Et mare, quod ſupra, teneant, quodq; alluit infra.
Accipe, daq; fidem, ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi: & rebus ſpectata iuuentus.
Dixerat Aeneas, ille os, oculosq; loquentis
Iamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
** Tunc ſic pauca refert: Vt te, fortiſſime Teucrum*
Accipio, agnoſcoq; libens! vt verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!

Occupatio
Cur cùm Troianus sit veniat tamen supplex ad græcum.
†victor.
†dedita
Alludit ad historiam, & conditionem.
†situs Atlantis montis.
†Cyllenæ
*torquet
Narratio.
Nos, id est, te & me.
†Tum

†Hesionę Nam memini † Hæsiones visentem regna sororis,
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem.
Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.
†iuuẽtas? Tum mihi prima genas vestibat flore † iuuentæ;
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises, mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellere virum, dextræ coniungere dextram.
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasq; sagittas
† inter-texto. Discedens, chlamydemq; auro dedit † intertextã,
Frenaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas
Ergo, & quã petitis, iũcta est mihi fœdere dextra,
Et lux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusque iuuabo.
Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes
Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mẽsis.
† dapesque iub. subl. Hæc vbi dicta, † dapes iubet & sublata reponi
In sacris Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili;
Herculis e-pulabãtur Præcipuumque toro, & villosi pelle leonis
sedentes. Accipit Aeneam, solioque inuitat acerno.
Mac.3.c.6. Tum lecti iuuenes certatim, aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
Lustralia Vescitur Aeneas simul & Troiana iuuentus
exta Mac. Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Sat.5. ca. 8. Postquam exemta fames, & amor compressus e-
*Euander Rex * Euandrus ait: nõ hæc solennia nobis, (dendi
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
*vetorum-que Vana superstitio, * veterumue ignara deorum
Imposuit sæuis, hospes Troiane, periclis

Ser-

Seruati facimus, meritosque nouamus honores,
**Iam primum saxis suspensam hanc adspice rupẽ:* *Iampridé,
**Disiectæ procul vt moles, desertaque montis* *Deiectæ
Stat domus & scopuli ingentem traxere ruinam:
Hic spelunca fuit vasto submota recessu, *tenebat
Semihominis Caci; facies, quam dira tegebat
Solis inaccessam radijs: semperq; recenti
Cæde tepebat humus; foribusq; affixa superbis
Ora virûm tristi pendebant pallida tabo. *Volcanus
Huic monstro Vulcanus erat pater, illius atros*
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium aduentumque dei: nam maximus vltor Geryonæ,
Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus*
Alcides aderat; taurosque hac victor agebat
Ingentes vallemque boues amnemque tenebant, *furis
*At * furiis Caci mens êffera, ne quid inausum* *intractatũ
*Aut * intentatum scelerisue doliue fuisset,*
Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
Auertit totidem forma superante iuuencas:
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Discussu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastoq; sub antro
Mugiit, & Caci spem custodita fefellit:
Hic vero Alcidæ furiis exarserat atro Claue pe-
Felle dolor: rapit arma manu, nodisq; grauatum riphrasis.

Robur, & aërij cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit pedibus timor addidit alas.
Vt sese inclusit, ruptisque immane catenis
Deiecit saxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat fultosque emuniit obice postes:
Ecce, furens animis aderat Tyrinthius, omnemque
Accessum lustrans huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens: ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem, ter saxea tentat
Limina nequicquam; ter fessus valle resedit.
Stabat acuta silex, præcisis vndique saxis,
Spelunca dorso insurgens, altißima visu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnē,
Dexter in aduersum nitens concußit, & imis
†intonat Auulsam soluit radicibus: inde repentè
Impulit; impulsu quo maximus †insonat æther
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuere cauernæ
Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, superque immane barathrum
†trepident Cernatur, † trepidentque immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repente,
Inclusumque cauo saxo, atq; insueta rudentem.
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Aduocat, & ramis vastisque molaribus instat:
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli
†al.emitt. Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu) †est
Euo-

Euomit; inuoluitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis: glomeratq; sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis; seque ipse per ignem
Præcipiti † iecit saltu, qua plurimus vndam †iniecit
Fumus agit, nebulaq; ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur exemplo foribus domus atra reuulsis.
† Abstractique boues, abiurataque rapinæ †Abstractæque
Cœlo ostenduntur, pedibusque informe cadauer
Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atq; exstinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos: lætique minores
Seruauêre diem, primusque Potitius auctor,
Et domus Herculei custos Pinaria sacri,
Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper. Vide Macr. l. 3. c. 6. Sat & Liu. lib. 1. ab vrbe condita.
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quare agite, ô iuuenes tantarũ in munere laudũ
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq; vocate Deum, & date vina volẽtes.
Dixerat: Herculea bicolor cùm populus vmbra
Velauitque comas, foliisque innexa pependit, Scyphus Herculis tribuitur, sicut cantharus. Libero patri. Vide Mac. Sat. lib. 3. cap. 12.
Et sacer impleuit dextram scyphus: ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosque precantur.
Deuexo interea propior fit vesper Olympo.
Iamque sacerdotes, primusque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti flammasque ferebant.
Instaurant epulas & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

De saliis vi de Mac. Sa. 1. cap. 14.

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senũ, qui carmine laudes
Herculeas, & facta* ferunt: vt prima nouercæ

*ferant:

Monstra manu geminosq; premẽs eliserit angues,
Vt bello egregias idem disiecerit vrbeis,
Troiamque Oechaliamque, vt duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ,
Pertulerit, tu nubigenas, inuicte, bimembres,
Hyleumque Pholamque manu, tu Cresia mactas
Prodigia, & vastum Nemea sub rupe leonem.

Cerberum intelligit.

Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci,
Ossa super recumbans antro semesa cruento.
Nec te vllæ facies, non terruit ipse* Typhœus

*Typhoeus

Arduus, arma tenens, non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite Diuis,
Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant, super omnia Caci
Speluncam adÿciunt, spirantemq; ignibus ipsum,
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.
Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt, ibat rex obsitus æuo;
Et comitem Aeneam iuxta, natumq; tenebat
Ingrediens; varioq; viam sermone leuabat.
Miratur, facilesq; oculos fert omnia circum
Aeneas; capiturque locis, & singula lætus
Exquiritque, auditq; virûm monimenta piorum.
Tum rex Euandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant
Gensque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neq; mos, neq; cultus erat, nec iũgere tauros,

Aut

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus * alebat. *alebant.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exsul ademtis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
* Aureaque (vt perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat;
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus * Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperq; immani corpore Tybris,
A quo post Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagiq; extrema sequentem
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmētis nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat, & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam,
Quā memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylū
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argileti;
Testaturque locum, & lethum docet hospitis argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.

* Aurea (quæ perhibent) illo sub rege
* Ausoniam Italia sæpe nomen mutauit.
Eadem & Nicostrata dicta est.

Iam tum relligo pauidos terrebat Agrestes
l.syl.sax- Dira loci: iam tum † syluam saxumq; tremebat.
quetreme Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
uam que (Quis Deus, incertũ est) habitat Deus. Arcades ipsũ
nt aulax. Deum Credunt se vidisse † Iouem, cum sæpe nigrantem
Aegida concuteret dextra, nimbosque cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monimenta virorũ.
rcem. Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit † vrbem;
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis, ad tecta subibant
Pauperis Euandri passimque armenta videbant
Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad sedes: Hæc inquit, limina victor
Alcides subijt, hæc illum regia cepit.
AVDE, hospes, contemnere opes & te quoq; dignũ
Finge Deo, rebusque veni non asper egenis.
Dixit: & angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aeneam duxit: stratisq; locauit,
ibysidis Effultum foliis & pelle † Libystidis vrsæ,
Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanũ alloquitur, thalamoq; hæc coniugis aureo
nspirat. Incipit, & dictis diuinum † adspirat amorem.
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita, casurasque inimicis ignibus arces,
Non vllum auxilium miseris, non arma rogaui
pisue Artis † opisque tuæ, nec te charissime coniux,
Incassumue tuos volui exercere labores:
Quamuis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Aeneæ fleuissem sæpe laborem.

Nunc

Nunc Iouis ¶ imperiis, Rutulorum constitit oris. ¶ Imperio
Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numẽ
Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniux,
Adspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis in me excidiumq; meorum.
Dixerat: & niueis hinc atque hinc diua lacertis
Cunctantem amplexu molli fouet: ille repente
Accepit solitam flammam; notusque medullas
Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit:
Non secus atq; olim tonitru cum rupta corusco,
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia coniux.
Tum pater æterno fatur ¶ deuictus amore: ¶ deuictu
Quid causas petis ex alto? fiducia cessit.
Quo tibi diua mei? similis si cura fuisset.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamum superesse per annos
Et nunc si bellare paras, atque hæc tibi mens est,
Quicquid in arte mea ¶ possum promittere cura ¶ possunt.
Quod fieri ferro, liquidoue ¶ potest electro. ¶ Fabrici
Quantum ignes animæque valẽt: absiste precando Politianu
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus, & duo Be
Optatos dedit amplexus, placidumque petiuit manni ma
Coniugis infusus gremio per membra soporem. nuscr. No
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ nius aute
Curriculo expulerat somnũ, ¶ ceu fœmina, primũ & Prisca
Cui tolerare colo vitam, tenuique Mineruæ, nus prot
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes, stantur.
Noctem addens operi: famulasq; ad lumina longo ¶ quum
Exercet penso, castum vt seruare cubile

Con-

Coniugis, & poßit paruos educere natos:
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis,
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Aetnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, striduntq́ cauernis
Strictura chalybum, & fornacibus ignis anhelat,
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
†Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq́ Steropesq́ & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, (toto genitor quæ plurima cœlo
Deijcit in terras,) pars imperfecta manebat.
Treis imbris torti radios, treis nubis aquosæ
Addiderant: rutuli treis ignis & alitis Austri.
Fulgores nunc † terrificos, sonitumq́ metumque
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotasque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Aegidaque † horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum, auroque polibant:
Connexosq́ angues, ipsamque in pectore diuæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptosq́ auferte labores,
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem,
Arma acri facienda viro: nunc viribus vsus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterq́ laborem

Vulcania inter Siciliã & Liparen. † Huc

Torti imbris, grandinis periphrasis est. † horrificos.

† horriferã. Sapientiæ clypeus.

† Certos Pier. al. Cœptos

Sortiti: fluit æs riuis, aurique metallum;
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia cõtra
Tela Latinorum: septenosque orbibus orbes
Impediunt, alij ventosis follibus auras
Accipiunt, redduntque; alij stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.
Hæc pater Aeolis properat dum Lemnius oris;
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus;
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis:
Tum lateri atq; humeris† Tegæum subligat ensem † Tegæum
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodeis limine ab alto
† Proceduut, gressumq; canes comitantur herilem. † Præcedũt
Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat
Sermonum memor, & promissi muneris heros.
Nec minus Aeneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas; † olli comes ibat Achates. † illi
Congressi iungunt dextras mediisque residunt
Aedibus & licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murũ circumsonat armis
Sed tibi ego iũgentes populos, opulentaq; regnis
Iungere castra paro, † quam fors inopina salutem † quin manuscript. al quam
Osten-

Ostentat; fatis huc te poscentibus † affers.
† affert. Haud procul hinc saxo † colitur fundata vetusto
† Etruscis. Vrbis agyllinæ sedes, vbi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis insedit † Hetruscis:
Hanc multos florentẽ annos Rex deinde superbo
Imperio & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyrãni
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusque manus, atq; oribus ora,
(Tormenti genus) & sanie taboq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues, infanda furentem
Armati circumsistunt ipsumq; domumque;
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
Confugere, & Turni defendier hospitis armis.
† Aetruria Ergo omnis furijs surrexit † Hetruria iustis;
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te Ænea ductorem millibus addam:
Toto namq; fremunt condensæ littore puppes,
Signaq; ferre iubent: retinet longæuus aruspex,
Fata canens: O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostẽ
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
† Etrusca Externos optare duces, tum † Hetrusca resedit
Hoc acies campo monitis exterrita Diuûm.
Ipse oratores ad me regniq; coronam
† Tarco Cum sceptro misit, mandatq; insignia † Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
† affecta Sed mihi tarda gelu, seclisque † effeta senectus

In-

Inuidet imperium, seraque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret, tu cuius & annis
Et generi ¶ fatum indulget quem numina poscũt, † Fata indulgent.
Ingredere ô Teucrũ atq; Italum fortissime ductor
Hunc tibi præterea spes, & solatia nostri,
Pallanta adiungam, sub te tolerare magistro
¶ Militiã & graue Martis opus, tua cernere facta †Militiam
Assuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemq; suo tibi ¶ nomine Pallas. † munere † intentiq;
Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant
Aeneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multaque dura suo tristi cum corde putabant:
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
Namque improuiso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repente,
Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterũ atq; iterum fragor ¶ intonat in †increpat.
Arma inter nubem, cœli & regione serena (gens
Per sudum rutilare vident, & pulsa † tonare. †sonare
Obstupuere animis alij; sed Troius heros
Agnouit sonitum, & diuæ promissa parentis.
Tum memorat: ne vero hospes, ne quære profecto † quare
Quem casum portenta ferant, ego poscor Olympo.
Hoc signum cecinit missuram diua creatrix.
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
Quas pœnas mihi, Turne dabis! q̃ multa sub vndas
Scuta virum, galeasq; & fortia corpora volues
Tybri pater! poscant acies, & fœdera rumpant.

Hæc vbi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
†Suscitat. extern.
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
**Excitat, hesternumq; larem, paruosq; penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Post hinc ad naueis graditur, sociosq; reuisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
Nuncia ventura Ascanio rerumque patrisque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua,
Ducunt exsortem Aeneæ, quem fulua leonis
Pellis obit totum, præfulgens vnguibus aureis.
Fama volat; paruam subito vulgata per vrbem
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres, propiusq; periclo
It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis,
Hæret inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
Hetilū strauit Euandrus, vt Geryonem Hercules †tunc deuelleret †finitimo
O mihi præteritos referat si Iuppiter annos:
(Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub i-
Straui, scutorumque incendi victor aceruos, (psa
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi,
Nascenti cui treis animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat: terna arma mouendæ,
*Ter letho sternendus erat. cui * tamen omneis*
Abstulit hæc animas dextra, & totidē exsuit armis)
*Non ego nunc dulci amplexu * diuellerer vsquam*
*Nate tuo, neq; * finitimus Mezentius vnquam*
Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.
At vos ô superi, & diuum tu maxime rector,

Iuppiter; Arcadij quæso * miserescite regis. †reminiscere.
†Et patrias audite preces: si numina vestra † Exaudiq; preces patrias,
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant,
Si visurus eum viuo, & venturus in vnum,
Vitam oro ¶ patiar quemuis durare laborem. †patior.
Sin aliquem infandum casum;* fortuna minaris †Fortuna St.
†Nunc nunc ô liceat crudelem abrumpere vitam, †ô nunc
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri, †sera & sola.
Dum te, care puer: mea ¶ sola & sera voluptas;
Complexu teneo: grauior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc genitor ¶ digressu dicta supremo digressu
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamque adeo exierat portis equitatus apertis;
Æneas inter primos, & fidus Achates;
Inde alij Troiæ proceres, ipse agmine Pallas
In medio chlamyde, & pictis conspectus in armis.
Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,
(Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes)
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq; sequuntur
Pulueream nubem, & fulgenteis ære cateruas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrẽ sonitu quatit vngula cãpũ. †Ceretis
Est ingens gelidum lucus prope ¶ Cæritis amnem,
Relligione patrum late sacer: vndique colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Aruorum pecorisq; Deo, lucumque diemque:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tene-
Castra locis, celsoq; omnis de colle videri (bant

Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Hûc pater Aeneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt fessique & equos, & corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat, natumque in valle reducta
†e gelido. Vt procul § è gelido secretum flumine vidit,
Vide Mac. l. 5. c. 8. Talibus affata est dictis, seque obtulit vltro:
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurenteis, nate superbos:
Aut acrem dubites in prœlia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore;
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit:
Miraturque, interque manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem,
Fatiferumque ensem; loricam ex ære rigentem;
Sanguineam, ingentem: qualis cum cærulea nubes
Solis inardescit radiis, longeque refulget.
Tum leueis ocreas electro auroque recocto;
Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
†fatum. Illic res Italas Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus; venturique inscius æui,
Fecerat ignipotens; illic genus omne futuræ
† bella fecerat. Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine ‡ bella.
Fecerat & viridi fetam Mauortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua,
Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
Consessu caueæ, magnis Circensibus actis,

Addi-

Addiderat, subitoq; nouum consurgere bellum
Romulidis. Totioque seni, Curibusq; seueris.
Post ijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante † aras, paterasque tenentes
Stabant, & cæsa iungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metiũ in diuersa quadrigæ
Distulerant; (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera * Tullus
Per syluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat
Accipere, ingentique vrbem obsidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemq; minanti
Adspiceres, pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In summo custos Tarpeiæ * Manlius arcis
Stabat pro templo & Capitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus Gallos in limine adesse canebat,
Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant,
Defensi tenebris, & dono noctis opacæ,
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis;
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisq; Alpina * coruscant.
Cæsa manu, scutis protecti corpora longis.
Hinc exsultantes Salios, nudosq; Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancylia cœlo
Extuderat: castæ ducebant sacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus, hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci.

† aram
† tellus.
† Mallius
liant.
Virgatæ vestes quæ dicantur, vide apud Cæl. lib 27. cap. 7.
* coruscat.

†in scop. *Pendentem † scopulo, furiarumq; ora trementem:*
Secretosque pios, his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, sed fluctu spumabat cærula cano,
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq; instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroque effulgere fluctus
Hinc Augustus agens Italos in prœlia Cæsar,
†Stant *Cum patribus, populoq; penatibus & magnis dijs,*
† Stans celsa puppi, geminas cui tempora flāmas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sydus
Erythræo mari quod est inter Aegyptum & Indiam. *Parte alia ventis, & dijs Agrippa secundis*
Arduus agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
Hinc ope Barbarica, variisque Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro,
† Cōuolsū rostris stridentibus, al. rostrisque trid. Vide Cæl. Antiq. lect l. 29 c. 27. *Ægyptum, viresque Orientis, & vltima secum*
Bactra vehit, sequiturq; nefas, Aegyptia coniux.
Vna omnes ruere, ac totum spumare reductis
† Conuulsum remis, † rostrisq; stridentibus æquor
Alta petunt. pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos
†relique *Tanta mole viri turritis puppibus instant.*
Stuppea flamma manu, † telisque volatile ferrū
Spargitur: arua noua Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos à tergo respicit angues.
Omnigenumq; Deū monstra, & latrator Anubis
Contra Neptunū, & Venerē, contraq; Mineruā
Tela tenent: sæuit medio in certamine Mauors

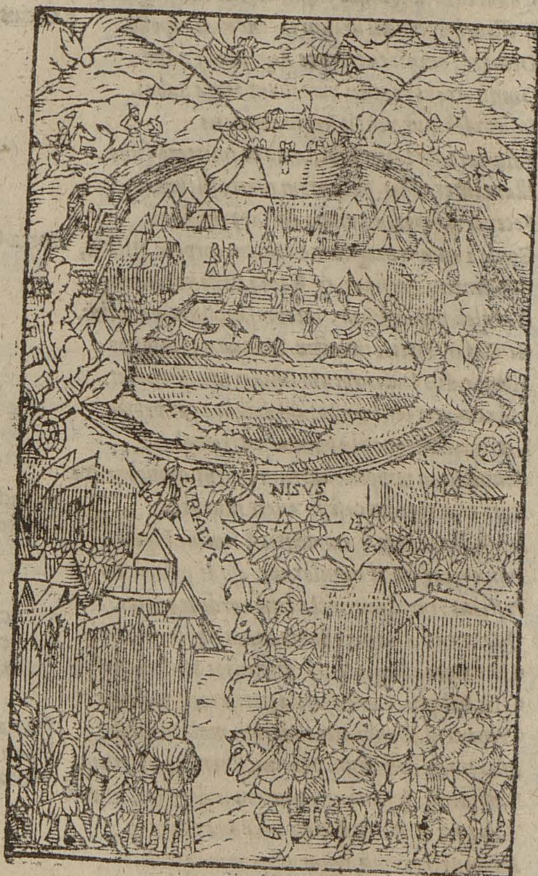
Cæla-

Cælatus ferro, tristesque ex æthere ¶ Diræ: †Diuæ.
Et scissa gaudens vadit discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
¶ Actius hæ cernens arcum intendebat Apollo †Accius
Desuper: omnis eo terrore Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis Regina vocatis
Vela dare, & laxos iam, iamque imittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens vndis & Iappyge ferri.
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum, †torta Gif.
Pandentemque sinus, & ¶ tota veste vocantem
Ceruleũ in gremium, latebrosaq; flumina victos.
At Cæsar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, diis Italis votum immortale, sacrabat.
Maxima ter centum totam delubra per vrbem.
Lætitia, ludisque viæ plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci. †scandẽtis.
Ipse sedens niueo § candentis ¶ limine Phœbi, †lumine
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis
Postibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis habitu tam vestis & armis Hinc
¶ Hic Nomadũ genus, & discinctos Mulciber afros *Hinc
§ Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosq; Gelonos *pinxerat.
§ Finxerat. Euphrates ibat iam mollior vndis: Daæ, al.
Extremiq; hominum Morini, Rhenusq; bicornis, Dacæ
Indomitiq; § Daci, & pontem indignatus araxes Vulcani
Talia per clypeum ¶ Volcani dona parentis
Miratur, rerumq; ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamq; & fata nepotum.

FINIS Libri octaui Æneidos.

LIBRI IX. AENEIDOS

FIGVRA.

P. VER

P. VERGILII
MARONIS ÆNEIDOS
Liber Nonus.

Tque ea diuersa penitus dum parte geruntur. Orditúr ab admiratione.
Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
*Audacem ad Turnum, luco * tum forte parentis*
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat. †tunc
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est;
Turne, quod optanti diuûm promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltrò.
Aeneas vrbe & sociis, & classe relicta, †regnûque
*Sceptra Palatini, * sedemq; * petiuit Euandri.* †petit Vide Polit. Miscel. ca. 71. †& collectos
Nec satis: extremas Coriti penetrauit ad vrbes,
*Lydorumque manum, * collectos armat agrestes.*
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus; †turbataq?
*Rumpe moras omneis, * & turbata arripe castra.* †pariter.
Dixit, & in cœlum ¶ paribus se sustulit alis,
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum. Vide Macr. l. 5. c. 9.
Agnouit iuuenis: duplicesq; ad sidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repente
Tempestas? ¶ video medium § discedere cœlum,
Palantesque polo stellas sequar omina tanta,
Quisquis in arma vocas. Et sic effatus, ad vndam.

Processit, summoq; hausit de gurgite lymphas,
†onerauit. Multa deos orans, † onerauitq; æthera votis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictai vestis & auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Bers. cod. huc nõ habet, & putat ipse posse omitti. Tyrrhide iuuenes, medio dux agmine Turnus
† Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, & iam se condidit alueo.
Hic subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab aduersa conclamat mole Caicus:
Quis globus, ô ciues, caligine voluitur atra!
† & scand. ascend. Ferte citi ferrum, date tela, § scandite muros:
†adest, eia. Hostis ¶ adest: eia, ingenti clamore per omnes
† omnibus. Condunt se Teucri portas, & mœnia complent.
†Neu faciem. Nanq; ita discedens præceperat ¶ optimus armis
Aeneas, si qua interea fortuna fuisset,
¶ Ne struere auderent ¶ acies, neu credere campo:
Castra modo & tutos seruarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor iraq; monstrat,
Obijciunt portas tamen, & præcepta facessunt:
†Ante volant. Decorum in Turno seruatũ. Armatiq; cauis exspectant turribus hostem.
Turnus, vt § anteuolans tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
ô iuuenes. Improuisus adest, maculis quem Thracius albis,
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
adtorque Ecquis erit mecũ ¶ iuuenes, qui primus in hostem!
En, ait: & iaculum ¶ intorquens emittit in auras
clamore Principium pugnæ, & campo sese arduus infert.
¶ Clamorem excipiunt socii, fremituq; sequuntur

Horiſono: Teucrum mirantur inertia corda,
Non æquo dare ſe campo, non obuia ferre
Arma viros, ſed caſtra fouere, huc turbidus atque
Luſtrat equo muros, aditumq; per auia quærit
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cum fremit ad caulas ventos perpeſſus & imbreis
Nocte ſuper media, tuti ſub matribus agni
Balatum exercent, ille aſper, & improbus ira
Sæuit in † abſentes: collecta fatigat edendi †abſentis
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, † & duris dolor oſsibus † ardet; † al. omitt. †hæret.
Qua tentet ratione aditus, & † quæ via clauſos †qua.
Excutiat Teucros vallo, atq; effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adiuncta latebat.
Aggeribus ſeptam circum, & flunialibus vndis
Inuadit, ſociosque incendia poſcit ouantes;
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum vero incumbunt: vrget præſentia Turni
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Teda, & commiſtam Vulcanus ad aſtra fauillam.
Quis Deus ô Muſæ, tam ſæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore, quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat;
Ipſa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem: Da, nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylua mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,

Nigranti picea trabibusq́; obscurus acernis.
† angit. Has ego Dardanio iuueni, cum classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius * vrget.
†Neu, al. Nec Solue metus, atque hoc precib. sine posse parentem,
*Ne cursu quassatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
†hic †trahis? Filius * huic contra torquet qui sidera mundi:
O genitrix, quo fata * vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certusq́; incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta Deo permissa potestas?
Imo vbi defunctæ finem, portusque tenebunt
Ausonios, olim quæcunque euaserit vndis,
† Clotho. Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arua,
† secant Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
† atque Aequoris esse deas: qualis Nereia * Doto,
Et Galatea * secans spumantem pectore pontum.
Dixerat: * idq́; ratum Stygij per flumina fratris,
†Inuit. Per pice torrenteis, atraq́; voragine ripas
*Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
†ratibus sacris, Sacris quia formatis in Cyboles luco. Debita complerant; cum Turni iniuria matrem
Admonuit * sacris ratibus depellere tedas.
Hic primum noua lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæiq́; chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumq́; agmina complet
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naues,
Neue armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam sacras dabitur pinus, vos ite solutæ,
pubes Ite deæ pelagi: genitrix iubet, & sua quæq́;
Continuo * puppes, abruptunt vincula ripis

Delphi-

Delphinumque modo demersis æquora rostris † cum
Ima petunt. † hinc virginea (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad littora † proræ. puppes, alii naues.
Obstupuere animis Rutuli: conterritus ipse Sed rectius prore. versum hunc manuscrip. quidam nō habet.
Turbatis Messapus equis: cunctantur & amnis
Rauca sonans, reuocatque pedē Tyberinus ab alto,
At non audaci † cessit fiducia Turno: Turno fid. cessit:
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro:
Troianos hæc monstra petunt; his Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit, non tela † nec ignes †neque
Exspectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris:
Nec spes vlla fugæ: rerum pars altera adempta est:
Terra autem in manibus nostris, tot millia † gētis †gentes
Arma ferunt Italæ: nil me fatalia terrent
Si qua Phryges præ se iactant responsa Deorum.
Sat fatis, Veneriq; datum † est, tetigere q; arua †al. omit.
Fertilis Ausoniæ Troes: sunt & mea contra
Fata mihi, ferro sceleratam exscindere gentem,
Coniuge prærepta, † nec solos tangit Atridas † an
Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est peccare fuisset
Ante satis, penitus modo non genus omne perosos discrimine paruo.
Fœmineum, quibus hæc medii fiducia valli,
Fossarumque moræ, lethi § discrimina parua
Dant animos, an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu, considere in igneis?
Sed vos ô lecti ferro qui scindere vallum Vide Mac. Sat. l. 5. c 10
Apparat? & mecum inuadit trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros, addant se protinus omnes †Etrusci
† Hetrusci socios; tenebras, & inertia furta

† condẽtur victoria non dolo sed virtute paranda, † ferant, † est.

Palladii. cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant, nec equi cæca § condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube pelasga
Esse § putent, decimũ quos distulit Hector in annũ
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei, §
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate § parati.

† parati

Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Messapo, & mœnia cingere flammis
Bis septem § Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti, ast illos centeni quinque § secuti
§ Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices, fusique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes, noctem custodia ducit
Insomnem ludo.

† & Rut. † sequũtur. † purpureis cristis.

Hæc super è vallo prospectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Aeneas, si quando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros
Omnis per muros legio sortita periculum
Excubat, exercetq; vices quod cuiq; † tuendum est.

Iuueni, i. Ascanio † tenendũ.

Nisus erat portæ custos acerrimus armis
Hyrtacides, comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibusq; sagittis:
Et iuxta comes Euryalus, quo pulcrior alter
Non fuit Aeneadûm, Troiana nec induit arma.
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
His amor vnus erat, pariterq; in bella ruebant:

Tunc

§ Tunc quoque communi portam statione tenebāt † Tum
Nisus ait: Dijne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuiq; deus fit dira cupido? (gnum
Aut pugnam, aut aliquid iamdudū inuadere ma-
Mens agitat mihi, nec placida contēta quiete est.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia § rerum? † retum
Lumina rara micant somno, vinoq; † soluti † sepulti
Procubuere: silent late loca percipe porro
Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia sur-
Aenean acciri omnes, populusq; patresq; (gat. † aui
Exposcunt, mittiq; viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ posco, * promittunt (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo * video reperire sub illo † permit- tunt.
Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea. † video
Obstupuit magno laudum † perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum: † percussus
Mene igitur socium summis adiungere rebus,
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,
Argolicum terrorem inter, Troiæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
Magnanimum Aenean, & fata extrema secutus. † hic
Est, hic, est animus lucis contemtor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis honorem. † non ita
Nisus adhæc: Equidem de te nil tale verebar, † solita
Nec fas * non ita me referat tibi magnus ouantē
Iuppiter aut quicunque oculis hæc adspicit æquis.
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casusue, deusue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Si qui me raptum pugna, precioue redemtum (bit
Mandet humo † solida: aut si qua id fortuna veta-
Ab-

Absenti ferat inferias, decoretq; sepulchro:
Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris:
Quæ te sola puer multis è matribus † ausa
† Prosequitur magni nec mœnia curat Acestæ:
Ille autem: Caussas nequicquam nectis inanes:
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait: vigiles simul excitat illi
Succedunt, seruantq; vices statione relicta:
Ipse comes Niso graditur, regemq; requirunt.
Cætera per terras omneis animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi, † & delecta iuuentus,
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent quisue Aeneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes
Castrorum & campi medio: tum Nisus, & vna
Euryalus, confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
† Tunc sic Hyrtacides: audite, ô mentibus æquis
Aeneadæ, neue hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoq; sepulti
† Conticuere: locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterq; ad sidera fumus
Erigitur; si fortuna permittitis vti,
Quæsitum Aenean † ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis nec nos via fallit eunteis.
Vidimus obscuris primam sub vallibus vrbem
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
Hic annis grauis, atq; animi maturus Alethes

† vnà
† Persequitur.
Id est, Iulû regis filiû.
† alij omitt.
† In nocte consilium.
† Tum occupatio Narratio.
† Iosîu.
Procubuere.
† & Contestatio.

Dij patrij, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum taleis animos iuuenum, & † tã certa tulistis
Pectora. Sic memorãs, humeros dextrasq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atq; ora rigebat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro † talibus ausis
Præmia posse rear solui! pulcherrima primum
Dij moresq; dabunt vestri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam.
Imo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
(Excipit Ascanius) per magnos, Nise, penates,
Assaracique larem, & canæ penetralia Vestæ,
Obtestor, quæcunque mihi fortuna fidesque est,
In vestris pono gremiis: reuocate parentem,
Reddite conspectum: nihil illo triste recepto,
Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis
† Aureus: ipsum illum clypeum, cristasq; rubẽteis
Excipiam sorti: iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor † lectissima matrum
Corpora captiuosque dabit; suaq; omnibus arma
Insuper id † campi, quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea quem spaciis propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omneis.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus,

Dij patrii Troianorũ qui fuerint vide apud Mac l.3.c.4
† Al. omitt, † laudibus istis

Pathos ex repetitione relatiui

† Aureus
† cõmãteis
† lætissima,
† his sermonem à Niso conuertit ad Euryalum.

Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumq; fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: † tantum: fortuna secunda
Aut aduersa cadat, sed te super omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignaram huius quodcunq; pericli est,
Inque salutatam linquo (nox & tua testis
Dextra) quod nequeā lacrymas perferre parētis:
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ:
Hanc sine me spem ferre tuis: audentior ibo
In casus omneis, † perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcer Iulus:
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago
Tum sic * effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis:
Nanq; erit ista mihi genitrix, nomenq; Creusæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parua manet; casus factum quicunq; * sequetur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq; secundis
Hæc eadem matriq; tuæ, generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
*Gnosius, atq; habilem * vagina aptarat ebur:
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenūq; senumq;
Prosequitur votis: nec non & pulcer Iulus

† tantum. s. Haud adu
† percussi
* affatur
† sequetur.
† Gnossius
† vaginæ apt. ebur-neæ.

Ante annos animamq́ gerens, curamq́ virilem,
Multa patri* portanda dabat mandata: sed auræ † mand. d. port.
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisq́ per vmbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. Passim † vino, somnoq; per herbam † f. v. quib.
Corpora fusa vident, arrectos littore currus:
Inter lora rotasque viros: simul arma iacere,
Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus.
Euryale audendum dextra: nunc ipsa vocat res;
Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, & consule longe:
Hæc ego † vasta dabo, & lato te † limite ducam? † vastabo † lumine
Sic memorat, vocemq́ premit: simul ense superbum
Rhamneten aggreditur, qui forte tapetibus altis
Exstructus, toto proflabat pectore somnum:
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Treis iuxta famulos temere inter tela iacenteis,
Armigerumq; Rhemi, premit, aurigamq́ sub ipsis
Nactus equis, ferroq́ secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino, truncumq́ relinquit.
Sanguine singultantem, atro tepefacta cruore
Terra, torique madent, nec nō Tamyrumq́* Lamumq́ Lamyrumque
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque iacebat
Membra deo † victus: felix, si protinus illum † vinctus,
Aequasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Impastus seu plena leo per ouilia † turbans † rubrans.
(Suadet enim vesana fames) manditq́, trahitque
Molle pecus, mutumq́ metu: fremit ore cruento
Nec minor Euryali cædes, incensus & ipse

Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebē,
Fadūq; Hebesumq; subit †Rhætumq; † Abarimq;
†Rhœcūque al. Rhetumque. *Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntē:*
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
† Habarinque. *Pectore in aduerso totum cui comminus ensem*
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animā, & cū sanguine mista
Vina refert moriens; hic furto feruidus instat
†Ibi *Iamq; ad Messapi socios tendebat: † vbi ignem*
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos, breuiter cum talia Nisus
(Sensit enim nimia cæde atq; cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustū satis est, via facta per hostes.
Multa virum solido argento perfecta relinquunt,
pictosque. *Armaq; craterasq; simul, † pulcrosq; tapetas:*
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Xenia *Cingula; Tiburti Remulo ditissimus olim*
Quæ mittit dona hospitio, cum iungeret absens,
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti.
†pugnaq; *Post mortem, bello Rutuli, † prædaque potiti.*
Hæc rapit, atq; humeris nequicquā fortib. aptat:
Tum galeam Messapi habilē, cristisque decoram
Allusio ad arma Romanorum. *Induit: excedunt castris, & tuta capessunt*
Interea præmissi equites ex vrbe Latina
Cætera dum legio campis instructa moratur,
†Vlcente *Ibant, & Turno regi responsa ferebant.*
†mutosq; *Tercentum scutati omnes, † Volscente magistro*
Iamq; propinquabant castris muroq; subibant,
Cum procul hos læuo flectentes limine cernunt:
Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra
Prodidit immemorem, radiisq; aduersa refulsit

Haud

Haud temere est visum, cõclamat ab agmine Vol- (scẽs:
State viri, q̃ causa viæ? quiue estis in armis?
Quoue tenetis iter? nihil illi tendere contra,
Sed celerare fugam in syluas & fidere nocti.
Obijciunt equites sese ad diuortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; * aditũ custode coronãt
Sylua fuit late dumis, atq; ilice nigra
Horrida, quam densi complerant vndique sentes:
Rara per occultos † ducebat semita calles,
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaq; præda
Impediunt, fallitq; timor regione viarum
Nisus abit, iamque imprudens euaserat hostes
Atq; locos, qui post Albæ de nomine dicti
Albani, tum rex stabula alta Latinus habebat
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quaue sequar? rursus perplexũ iter omne reuol-
† Fallacis syluæ, simul & vestigia retro (uens.
Obseruata legit, dumisq; silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum
Nec longum in medio tempus, cũ clamor ad aures
Peruenit, ac videt Euryalũ quem iã manus omnis
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra
Quid faciat? qua vi iuuenem, quib. audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat & pulcram properet per vulnera mortem
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam † Lunam, sic voce precatur:
Tu Dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos,
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris

Temere, id est negligẽter, Char.

* abitum

† lucebat

† lacus, & sic leg. quidam contẽdunt.

† Fallaces syluas.

noctis sub

† enses

† ad Lunã

Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi,
Hūc sine me turbare globū, & rege tela per auras.
Dixerat, & toto connixus corpore ferrum
†disuerb. Coniicit, hasta volās noctis † diuerberat vmbras
Et venit aduersi in tergum Sulmonis, ibique
†fissos Frangitur, ac ¶ fixo transit præcordia ligno.
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen,
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt, hoc acrior idem
†vibrabat ab aure. Ecce aliud summa telum ¶ librabat ab aure.
dum trepidant. Dum trepidant, it hasta Tago per tempus vtrūq;
Stridens, traiectoque hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec tela conspicit vsquam
Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
†Tum Persolues amborum, inquit: simul ense recluso
Ibat in Euryalum. ¶ Tunc vero exterritus amēs
Conclamat Nisus, nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
*fid. con. Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
Nec potuit, cœlum hoc, & ¶ conscia sidera testor.
*transadiit al. trāsabijt Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat, sed viribus ensis adactus
*pect. cād. rumpit. § Trans adigit costas, & candida pectora rupit.
Euryalus interficitur. Voluitur Euryalus letho, pulcrosq; per artus
It cruor, inq; humeros ceruix collapsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
*lapsoue Languescit moriens, ¶ lassoue papauera collo
Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
At Nisus ruit in medios, solumq; per omnes

* Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur.
Quē circū glomerati hoſtes, hinc cōmin⁹ atq; hinc
Proturbant: inſtat non † ſegnius ac rotat enſem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
* Cōdidit aduerſo, & moriēs animā abſtulit hoſti.
Tum ſuper * exanimem ſeſe proiecit amicum
Confoſſus, placidaq; ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo: ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, Imperiumq; pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpoliiſque potiti,
Volſcentē * exanimū flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, & primis vna tot cæde peremptis,
Serranoq;, Numaq; ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecesq; viros, * tepidumq; recenti
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe galeamq; nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
Iam ſole infuſo, iam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat, * æratasque acies in prœlia cogit
Quiſque ſuas: variis acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis (viſu ¶ mirabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali & Niſi
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem (nam ¶ dextra cingitur amni)
Ingentesque tenent foſſas, & turribus altis

Volcentē nam. Volſcent
† proturbant.
† ſecius.
† Contudit
† exanimū.
† exanimē] Ber. codex eximium.
† tepidaq;] madentem al. recentē. Et per ſpolia autores cædium.
† æratasq;] acies in prœlia cogit. Quiſq; ſuos.
† miſerabile. á ſpectaculo.
Ex hoc loco colligit Ser. Troianorum caſtra fuiſſe in Oſtienſi.
† dextera.
† mouebāt.

*mouebāt. *Stant mœſti, ſimul ora virum præfixa † videbant.*
Nota nimis miſeris, atroq; fluentia tabo.
*pinnata *(Interea pauidam volitans * pennata per vrbem)*
†allabitur, *Nuncia fama ruit, matriſq; * adlabitur aures*
Euryali, at ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſsi manibus radij, reuolutaque penſa:
Euolat infelix, & fœmineo vlulatu,
Sciſſa comam, muros amens, atque agmina curſu
†Huccine *Prima petit: non illa virum, non illa pericli,*
te, *Telorumque memor: cœlū dehinc queſtib. implet*
*illa *§ Hunc ego te, Euryale adſpicio? tune ¶ ille ſenectæ*
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
*date *Affari extremum miſeræ data copia matri?*
†funere *Heu, terra ignota, canibus ¶ data præda Latinis,*
Alitibusque iaces: nec te tua § funera mater
Produxi, preſsiue oculos, aut vulnera laui,
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina diesque
† hoc *Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles*
Quo ſequar? aut quæ nunc artus, auulſaq; mēbra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? ¶ quæ ſum terraq; mariq; ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas, in me omnia tela
Conijcite ô Rutuli: me primam abſumite ferro,
Aut tu magne pater Diuum miſerere, tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo;
Quando aliter nequeo crudelem abrūpere vitam.
†accendē- *Hoc fletu concuſsi animi, mœſtusque per omnes*
tem
† in *It gemitus, torpent infractæ ad prœlia vires*
Illam § incendentem luctus, Idæus & Actor
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli
Corripiunt, interq; manus ¶ ſub tecta reponunt.

At turba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cælumq; remugit.
Accelerant acta pariter testudine * Volsci, †Vulsci
Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & scalis ascendere muros,
Qua rara est acies, interlucetq; corona,
Non tam spissa viris, telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoq; infesto voluebant pondere, si qua
Possent tectam aciem perrumpere, cũ tamẽ omnes † iuuat
Ferre † libet subter densa testudine casus.
Nec iã sufficiunt: nam qua globus imminet ingens
Immanem Teucri molem voluuntq; † ruuntque. † trahuntque.
Quæ † strauit Rutulos late, armorumq; resoluit †Rut. strau
Tegmina nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat * Hetruscam † Etruscam
Pinum & fumiferos infert Mezentibus ignes
At Messapus equum domitor, Neptunia proles
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Vos ô Calliope precor adspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus †virum
Ediderit, quem quisq; † virum demiserit Orco:
Et mecum ingenteis oras euoluite belli. †Bers. codex hunc supra in 7: legit, hic non habet
† Et meministis enim diuæ, & memorare potestis
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
Opportuna loco, summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cauas densi tela intorquere fenestras.

Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri, quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus frustraque malorum
Velle fugam, dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ peste caret: tum pondere turris
Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno, veniunt: vix vnus Helenor,
Et Lycus, elapsi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem serua † Lycimnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Troiam miserat armis:
Ense leuis nudo, parmaque inglorius alba.
Isq; vbi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atq; hinc acies instare Latinas,
Vt fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit, seseque aut nescia † morti
Inijcit, & saltu supra venabula fertur;
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes
Irruit, & qua tela videt densissima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaq; certat
Prēdere tecta manu, sociumq; attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu, teloque secutus
Increpat his victor: nostrasne † euadere demens
Sperasti te posse manus: simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit.
*Qualis vbi * aut leporē, aut cādēti corpore cycnū*
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis:
Quæsitum aut † matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus. Vndiq; clamor
Tollitur, inuadunt & fossas aggere complent.

Princeps pro primo positum katacristikos dixit pro incendio, vt supr. l. 5. Tota descē dit corpore pestis.
Litinia, al. Licinia, al. Lacynia, al Laciñia, al. Lacymnia. al. Liciñia.
Serui enim non militabant autor Mar. Veg. de re militari.
† mortis.
Alludit ad aptos proprie
Vide Mac. l. 5. c. 11.
† Seruius hunc locū exponens texta, non tecta legere videtur.
* inuad.
manus. omittit
matris.

Ardentes tedas alij ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem,
Emathiona Liger, Chorineum sternit Asylas,
(Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta:)
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus,
Turnus Ityn, Cloniumq; Dioxippū, Promulūq;,
Et sagarim, & summis stantem pro turrib. Idam
Priuernū Capys, hunc primo leuis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum proiecto tegmine demēs: †Thamilæ.
§ Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo § infixa est lateri manus, abditaq; intus †Auulsus †affixa.
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum † implaca-
Flumina pinguis vbi, § & placabilis ara Palici. bilis,
Stridentem fundam, positis Mezentius§ armis, Vide Mac.
Ipse inter adducta circum caput egit habena, l. 5 cap. 19.
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo †hastis.
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortemq; manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turniq; minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus habebat. †ingentem
Is primam ante aciem digna atq; indigna relatu
Vociferans, tumidusq; nouo præcordia regno
Ibat, & § ingenti sese clamore ferebat.
Non pudet obsidione iterum, valloq; teneri
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.

Qui * Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlysses;
Durum à stirpe genus: natos ad flumina primũ
Deferimus, sæuoq; gelu duramus, & vndis.
Venatu inuigilant pueri, syluasque fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoque assueta iuuentus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello
Omne æuum ferro teritur, versaq; iuuencum
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
† Comportare Caniciem galea premimus, semperq; recentes
† vestes. Ald. † Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice * vestis,
† veræ Desidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O * veræ Phrygiæ (neq; enim Phryges) ite per alta
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, buxusq; vocat Berecynthia, matris
Idææ, sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem,
† enixus Non tulit Ascanius, neruoq; † obuersus equino
† diuisaque Contendit telum, * diuersaque bracchia ducens
Constitit ante Iouem supplex per vota precatus:
Iuppiter omnipotens, audacibus annue cœptis:
Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem
† fatifer Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
† effugit al- Audijt & cœli genitor de parte serena.
lapsa al. Intonuit læuum: sonat vna † lethifer arcus,
† Et fugit horrendum stridens † elapsa sagitta;

Per-

Perq; caput Remuli venit, & caua tempora ferro adducta
§ Traiicit. I, verbis virtutem illude superbis. †Traiecit Verbis
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt Hoc
§ Hæc tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur
Lætitiaque fremunt, animosq; ad sidera tollunt.
Æthereatum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, vrbemque videbat,
Nube sedens, atque his victorem affatur Iulum:
Macte noua virtute puer, sic itur ad astra,
Diis genite, & geniture deos, iure omnia bella
Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere se § mittit spirantes * *dimouet auras,* † misit, †demouet
Ascaniumque petit forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos:
Tum comitem Ascanio pater addidit ibat Apollo †flauos
Omnia longæuo similis, vocemque coloremque
Et crines § albos, & sæua sonoribus arma.
Atque his ardentem dictis affatur Iulum. †Aeneide man. Aen de, al. Aeneide à nomine Aeneus.
Sit satis Æneade, telis impune Numanum
Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis:
Cætera parce puer bello. Sic orsus § Apollo, Apollo mortalis m
Mortales medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere Deum proceres, diuinaq; tela
Dardanidæ, pharetramq; fuga sensere sonantem
Ergo auidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus.
Succedunt, animasq; in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:

Intendunt acres arcus, amentaq; torquent.
Sternitur omne solum telis, tum scuta, cauæq;
Dant sonitum * flictu galeæ, pugna aspera surgit.
Quantus ab Occasu veniens pluuialibus Hœdis
Verberat imber humū, quā multa grādine nimbi
In vada præcipitāt, cum Iuppiter horridus austris
Torquet aquosam hyemem, & cælo caua nubila
Pandarus, & Bitias Idæo Alcanore creti, (rūmpit
Quos Iouis eduxit luco syluestris † Hiera,
Abietibus iuuenes patriis, & montibus æquos
Portam, quæ ducis imperio commissa recludunt,
Freti armis, vltroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læua pro turribus adstant
Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
Quales aeriæ † liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cælo
Attollunt capita, & sublime vertice nutant;
Irrumpunt aditus Rutuli vt videre parentes.
Continuo Quercens, & pulcer † Equiculus armis
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam,
Tum magis increscunt animis discordibus iræ
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manū, & procurrere longius audent:
Ductori Turno diuersa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere partentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos,
Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat
The-

*afflictu.

† Hyena. vide Mac l. 6. c. 2. Illustris cō paratio. Mac. Sat. 5. cap. 11.

† liquentia.

† Aquico.

Thebana de matre nothum Sarpedonis alti.
Coniecto sternit iaculo: volat Itala cornus
Aera per † tenerum, stomachoq; infixa sub altũ
Pectus abit: reddit specus atri † vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
Eũ Merops atq; Erymãta manu, tũ sternit Aphid
Tũ Bitian ardent e oculis, animũq; frementẽ (nõ
Non iaculo (neq; enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeũ super intonat ingẽs
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Constructam † iaciunt ponto. Sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq; vadis illisa recumbit.
Miscent se maria, & nigræ † attolluntur arenæ:
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durũq; cubile,
Inarime, Iouis imperiis imposta Typæo.
Hic Mars armipotens animum viresq; Latinis
Addidit, & stimulos acreis sub pectore vertit
Immisitque fugam Teucris, atrumq; timorem.
Vndique conueniunt, quoniam data copia pugnæ
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus vt fuso germanum corpore cernit
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res:
Portam vi multa conuerso cardine torquet
Obnixus latis humeris, multosque suorum
Mœnibus exclusos duro in certamine linquit:
Ast alios secum includit, recipitque ruentes
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regẽ

† tenuem

† sanguinis

† Ponto iaciunt.

† tollunt.

V i

Viderit irrumpentem, vtroque incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
† effulsit *Continuo noua lux oculis § effulsit, & arma*
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
† fulmina *Sanguineæ, clypeoque micantia § fulgura mittit.*
Vide Pont. in Anton. *Agnoscunt faciem inuisam, atq; immania mēbra*
Turbati subito Æneadæ, tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira,
† corpore *Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,*
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
† iuuenem. *Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.*
Olli subridens sedato § pectore Turnus:
Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram,
Hic etiam § inuentum Priamo narrabis Achillē.
† liberat *es *Dixerat; ille rudem nodis, & cortice crudo*
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
Excepêre auræ vulnus: Saturnia Iuno
Detorsit veniens, portæque infigitur hasta.
† alijs de est in. *At non hoc telum, mea quod vi dextera § versat,*
Pathos à modo, ne quo Mac lib. 4. cap. *Effugies, neque enim § is teli, nec vulneris auctor.*
Sic ait, & sublatum alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesque immani vulnere malas.
Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus
Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens, atque illi § in patrib. equis
Hinc caput, atq; illuc humero ex vtroq; pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et, si continuo victorem ea cura subisset,
Rūpere claustra manu, sociosq; immittere portis
Vltimus ille dies bello gentique fuisset.
Sed furor ardentem, cædisque insana cupido

Egit

Egit in aduersos.
Principio Phalarim & succiso poplite Gygen.
Excipit: Hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In † tergum (Iuno vires, animúmq; ministrat) †tergus agnoscit Charisius.
Addit Halyn comitem, & confixū Phegea parma: † confixa
Ignarus deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrúmq; Haliumq; Nœmonaq; Prytanimq;
Lyncea tendentem contra sociósque vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere † dexter †dextra
Occupat, huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longe iacuit caput inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
Vngere tela manu, ferrumque armare veneno,
Vt Clytium Aeoliden, & amicum Creta Musis, alias Cratthea.
Creta Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerosque intendere neruis:
Semper equos atq; arma virum, pugnasq; canebat
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri Mnestheus, acerq; Serestus;
Palantésque vident socios, hostemque receptum. Mac.l.5.c.3
**Et Mnesthe', quo deinde fugā! quō tēditis? inquit* † At
Quos alios muros; † quæ iā vltra mœnia habetis? †quæue
Vnus homo, & vestris, ô ciues vndique septus
Aggeribus, tantas strages impune per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetque? † pugnæ
Talibus accensi firmantur, & agmine denso †vnda.
Consistunt. Turnus paulatim excedere † pugnā:
Et fluuium petere, ac partem quæ cingitur † amni:
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno:
Et glomerare manum: Ceu sæuum turba leonem

Cùm telis premit infensis. at territus ille
Asper, acerba tuens retro redit, & neq; terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens potis est per tela, virosque:
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert; & mens exæstuat ira.
}confusa. Quin etiam bis tum medios inuaserat hostes,
Bis § conuersa fuga per muros agmina vertit:
†ex, Sed manus è castris propere coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere aeriam cœlo: nam Iuppiter Irim
Demisit germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
§obiectis. Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Vide Mac. l. Nec dextra valet § iniectis sic vndique telis
6. cap. 5. Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt,
Discussæque iubæ capiti, nec sufficit vmbo
Ictibus: ingeminant hastis, & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit, fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit: ille suo cum gurgite flauo
†ad socios. Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis,
Et lætum † sociis abluta cæde remisit.

FINIS LIBRI NONI
ÆNEIDOS.

FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS
Liber decimus.

Anditur interea domus ¶ omnipotentis § Olympi:
† Conciliumq; vocat Diuûm pater atq; hominum rex.
Sideream in sedem, terras vnde arduus omnes:
Castraque Dardanidûm adspectat, populosq; Latinos
Considunt tectis bipatentibus, incipit ipse.
Cœlicolæ magni,* quanam sententia vobis
Versa retro? tantamq; animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitũ discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
Adueniat iustum pugnæ, ne accersite, tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atq; Alpeis immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit;
Nunc sinite; & placidum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis; at non Venus aurea contra
Pauca refert:
O pater, ô hominum, diuumq; æterna potestas;
(Nãq; aliud quid sit quod iam implorare queamus?)
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq; feratur
Per medios insignis † equis? tumidusq; secundo
Marte † ruat? nõ clausa tegũt iã mœnia Teucros:
Quin intra portas, atq; ipsis prælia miscent

† omnipotentis, al. omniparẽtis
† olympia.
† consilium vide Quin. lib. 6, c. 4.

† quia nam.

† arcessite.

Venus ad Iouem.

† al. equis.
† ruat.

Agge-

Aggeribus ¶ murorũ, & inũdant sanguine ¶ fossæ. †merorum †fossas.
Æneas ignarus abest, nunquamne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ nec non exercitus alter;
Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
Tydides equidem: credo, mea vulnera restant,
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua, atque inuito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio, sin tot responsa secuti,
Quæ superi, manesq; dabant: cur nunc tua quisq̃
*Flectere iussa potest? aut cur noua cõdere fata? †vertere
Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventosque furenteis
Æolia excitos: aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet & superis immissa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per vrbes
Nil super imperio moueor, sperauimus ista,
Dum fortuna fuit, vincant, quos vincere mauis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura, per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat *superesse nepotem. †superare.
Aeneas sane ignotis iactetur in vndis;
Et quamcunque viam dederit fortuna sequatur
Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ. †dum
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cythera.
Idaliæque domus, positis inglorius armis
Exigat hic annos magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs, quid pestem euadere belli

†medios Iuuit, & Argolicos † medium fugisse per ignes,
Totq́ maris, vastaq́ exhausta pericula terræ,
†quærant? Dum Latiū Teucri, recidiuaq́ Pergama ¶ quærũt
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atq́ solum, quo Troia fuit? Xanthū, & Simoënta
Iuno respondat. Redde, oro, miseris: iterumq; reuoluere casus
Da pater Iliacos Teucris. Tum regia Iuno
Acta furore graui: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum vrbis vulgare dolorem?
Aenean hominum quisquam, diuumq́ subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino
Italiam petiit fatis authoribus, esto,
Cassandræ impulsus furiis: num linquere castra
Hortati sumus? aut vitam comittere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamue fidem, aut gentes agitare quietas?
[illegible] Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
[illegible] vbi hic Iuno, demissáue nubibus Iris?
[illegible] est Italos Troiam circundare flammis
& patria Turnum consistere terra,
[illegible]uus, cui diua Venilia mater:
[illegible]id? Egit [illegible]os atra vim † ferre Latinis?
[illegible]erue Indignu[illegible] [illegible]ere, atq́ † auertere prædas?
[illegible]uid? Nascentem, [illegible]remiis abducere † captas
[illegible]ctas Cui Pilumnus [illegible] [illegible]e puppibus arma?
† Quid face Troiai[illegible]
Arua aliena iugo prem[illegible]
† Quid soceros legere, & g[illegible] [illegible]cere Graium,
Pacem orare manu, † præfige[illegible] [illegible]dere inaneis;
Tu potes Aeneam manibus subdu[illegible] [illegible]ymphas
Proq́ viro nebulam, & ventos obten[illegible] [illegible]um est
Et potes in totidem classem conuertere [illegible]
Nos aliquid Rutulos contra iuuisse nefan[illegible]
Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.
Est Paphos, Idaliūq́ tibi, sunt alta Cythera: (tas?
Quid grauidam bellis vrbem, & corda aspera ten-
Nos-

Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa fuit consurgere in arma,
Europamque, Asiamq; & fœdera soluere furto
Me duce Dardanius Spartã expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi? † fouiue cupidine bella? † fouique Cupid.
¶ Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis †Tum
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctiq; fremebant
Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima,
Cum deprensa fremunt syluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerũ cui summa potestas,
Infit: eo dicente, Deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther: (tus.
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pon Iuppiter,
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios cõiungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem.
Quæ cuiq; est, fortuna hodie, quã quisq; secat spẽ, †Rutulusq;
Tros, ¶ Rutulusne fuat, nullo discrimine habebo: fuat.
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitisque sinistris. †Hic
Nec Rutulos soluo, sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq; ferent, rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient, Stygij per flumina fratris,
Per pice torrenteis, atraque voragine ripas.
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.
§ Hic finis fandi: solio tum Iuppiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.

† At	*Ast legio Aeneadum vallis obsessa tenetur*
† fuge mise	*Nec spes vlla * fugæ miseri stant turribus altis*
ris:	*Nequicquam: & rara muros cinxere corona.*
† Asius	*† Iasius imbrasides, Hicetaoniusq; Thymœtes:*
man. Ausi9	*Assaraciq́; duo, & senior cum Castore Tybris,*
† clarus E-	*Prima acies, hos germani Sarpedonis ambo.*
themon	*Et † Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.*
† connisus	*Fert ingens toto connixus corpore saxum,*
† Lyrnesi9	*Haud partem exiguam montis, Lyrnesius † Agmon*
Aemon.	*Nec † Clytio genitore minor, nec fratre * Mnestheo*
† Licio	*Hi iaculis, illi certant defendere saxis,*
† Sic Ser.	*Moliriq́; ignem, neruoque aptare sagittas.*
cũ quo fa-	*Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,*
cimus: nã	*Dardanius caput ecce puer detectus honestum,*
& Græce	*Qualis gemma micat fuluum quæ diuidit aurũ,*
minesteus.	*Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem,*
al. Mnest	*Inclusum buxo, aut † Oricia terebintho*
heo:	*Lucet ebur, fusos ceruix cui lactea crines*
Erycea	*Accipit, & molli † subnectit circulus auro.*
† subnectẽs	*Te quoq́; magnanimæ viderunt Ismare gentes*
† magnani-	*Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,*
me Lydia	*Mæonia generose domo: vbi pinguia culta*
olim Mæo-	*Exercentque viri, Pactolusque irigat auro.*
nia dicta	*Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni*
est. vnde	*Aggere § Murorum sublimen gloria tollit:*
Tyrrheni	*Et Capys: hinc nomen campanæ ducitur vrbi.*
originem	*Illi inter sese duri certamina belli*
traxerunt.	*Contulerant: media Æneas freta nocte secabat.*
† mœrorũ	*Namq́; vt ab Euandro castris ingressus ¶ Hetruscis*
Capys Ca-	*Regem adit, & regi memorat nomenq; genusq́;*
puæ nomẽ	*Quidue petat, quidue ipse ferat, Mezentius arma*
dedit, au-	*Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni*
tor Stepha	
nus	
¶ Etruscis	

Edo-

Edocet, humanis quæ sit fiducia rebus, (chon
Admonet, immiscetque preces, haud fit mora Tar-
Iungit opes, fœdusque ferit, tum libera † fatis †fati
Classem conscendit iussis gens Lydia diuûm
Externo commissa duci: Æneia puppis †subiuncta
Prima tenet, rostro Phrygios subuecta leones,
Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris,
Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
Euentus belli varios: Pallasq; sinistro
Affixus lateri, iam quærit sidera, opacæ
Noctis iter; iam, quæ passus, terraq; marique,
Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq; mouete,
Quæ manus interea Thuscis comitetur ab oris
Ænean, armetq; rates, pelagoque vehatur. †Clausi, catalogus ducum, qui Aeneã secuti sunt. Gr. Gorypto..Hom.
Maßicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia † clusi
Quique vrbem liquere Cosas, queis tela, sagittæ,
Corytique leues humeris, & lethifer arcus.
Vna toruus Abbas: huic totum insignibus armis
Agmen & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes, ast Ilua trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum, diuumque interpres Asylas
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes:
Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis, †Etrusca
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Vrbs † Hetrusca solo, sequitur pulcerrimus Astur,
Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
Tercentum adijciunt, mens omnibus vna sequēdi,
Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in aruis,

† Cærate
† Ob grauitatem & pestilentiam aeris cat. in orig
† Cinere
† Cupano
† Pop. que
† frundes
Gil.

Qui* Cærete domo, qui sunt Minionis in aruis,
Et Pyrgi veteres, intempestæq; † Grauiscæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortissime bello,
Transierim, † Cycne & paucis comitate † Cupauo:
Cuius olorinæ surgunt de vertice pennæ,
Crimen amor vestrum formæq; insigne paternæ.
Nanq; ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter † frondes, vmbramq; sororum,
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
Filius æquales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ, saxumque vndis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.

† Mantos

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ* Mantus & Tusci filius amnis:
Qui muros, matrisq; dedit tibi, Mantua, nomen;

† Thusco

Mantua diues auis, sed non genus omnibus vnum,
Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:

† Aulestes

Ipsa caput populis, † Tusco de sanguine vires.
Hinc quoq; quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca

† pistrin. al. pristin.
† juuenes

Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
It grauis † Auletes, centenaq; arbore fluctum
Verberat assurgens spumāt vada marmore verso
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in † pristim desinit aluus:
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti † proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salis ære secabant.

Iamq́; dies cœlo ¶ concesserat, almaq; curru | discesserat
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Aeneas (neq; enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens, clauumq; regit velisq; ministrat.
Atque illi medio in spacio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, Nymphe quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphasq; è nauibus esse
Iusserant, innabant pariter, fluctusq; secabant,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt § longe regem, lustrantq; choreis, | †reg. lõge.
Quarum quæ fandit doctißima, Cymodocea,
Pone sequens dextra puppim tenet, ipsaq; dorso
Eminet, ac leua tacitis subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilasne deũ gens | †Aeneas?
¶ Aenea? vigila & velis immitte ¶ rudentes, | †rudentis
Nos sumus Ideæ sacro de vertice pinus. | † tua
Nunc pelagi Nymphæ, claßis ¶ tua perfidus vt nos | †Querimo.
Præcipites ferro Rutulus, flammaq; premebat: | *genitrix
Rupimus inuitę tua vincula: teq; per æquor
§ Quærimus hanc § genitrix faciẽ miserata refecit | *cõmistus.
Et dedit esse deas, æuumque agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro foßisque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos
Iam loca iussa tenet forti § permistus Hetrusco | *ingens
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube, & clypeum cape, quẽ dedit
Inuictum ignipotens, atque oras ambiit auro (ipse
Crastina lux mea si non irrita dicta putaris,
Ingenteis Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens impulit altam,

(Haud ignara modi) puppim fugit illa per vndas
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus stupet inscius ipse
Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit.
Tum breuiter supera adspectans cõuexa precatur
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes, biiugique adfrena leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusq; adsit pede diua secundo.
Tantum effatus, & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit signa sequantur,
Atq; animos aptent armis, pugnæq; parent se.
Iamq; in conspectu Teucros habet, & sua castra,
Stans celsa in puppi, clypeum ¶ tum deinde sinistra
Extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
Dardanide è muris: SPES addita suscitat iras.
Tela manum iaciunt, quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.
At Rutulo regi, ducibusque ea mira videri
Ausoniis, donec versas ad littora puppes
† tristisque *Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.*
†ac *Ardet apex capiti, * cristisq; † à vertice flamma*
Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes;
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor;
Ille sitim, morbosque ferens mortalibus ægris
†precipere *Nascitur, & leuo contristat lumine cœlum.*
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
*Littora * præripere, & venienteis pellere terra.*
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltrò:

Quod

Quod votis * *optastis, adest, perfringere* * *dextra.* †optatis.
In manibus Mars ipse † *viri: nunc coniugis esto* †dextras.
Quisque suæ, tectiq; memor: nunc magna referto †viris
Facta patrum, laudes: vltrò occurramus ad vndam †Facta. p.l. allaudesq;
Dum trepidi; egreßisque labant vestigia prima. †egresiq;
Audentes Fortuna iuuat. Sic Ennius. l.7. Fortibus est fortuna viris data.
Hæc ait & secum versat, quos ducere contra, Vide Mac. l.6.c.1.
Vel quibus obsessos poßit concredere muros.
Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi seruare recursus
Languentis pelagi, & breuibus se credere saltu:
Per remos alii speculatus littora Tarchon, (da †spirat.
Qua vada nō * *sperat, nec fracta remurmurat vn-*
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu;
Aduertit subito proras, sociosque precatur:
Nunc ô lecta manus, validis incūbite remis,
Tollite, ferte rates: inimicam findite rostris, puppes ratione. al.
Hanc terram, sulcumq; sibi premat ipsa carina. puppes statione.
Frangere nec tali † *puppim statione recuso.*
Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam Socii, i. remiges,
Effatus Tarchon, socij consurgere tonsis, quos Liuius
Spumantesque rates aruis inferre Latinis: socios nauales.
Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
Omnes innocuæ, sed non puppis tua Tarchon.
Nanque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
Soluitur atque viros mediis exponit in vndis:
Fragmina remorum, quos & fluitantia transtra
Impediunt, retrahitq; pedes simul vnda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & cōtra in littore sistit.
Signa canunt primus turmas inuasit agresteis

Aeneas.

Æneas, omen pugnæ: strauitque Latinos,
Occiso Therone, virûm qui maximus vltro
Aeneā petit huic gladio, perq; ærea § scuta,
† situ; Per tunicā squalentem auro, latus haurit apertū.
Inde Lycam ferit, exsectum iam matre perempta,
Et tibi Phœbe sacrum, casus euadere ferri
*Quod † Cui licuit paruo nec longe Cissea durum,
†Gyam, Immanemque † Gyan, sternentes agmina claua,
†loeto. Deiecit * letho * nil illos Herculis arma,
†nihil * Nil validæ iuuere manus, genitorque Melampus
†Nec Alcidæ comes, vsque graueis dum terra labores
†Pharo, Præbuit, ecce § Pharon, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum, clamantis sistit in ore,
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix noua gaudia cydon
Dardania stratus dextra, securus amorum
Qui iuuenū tibi semper erant, miserāde iaceres
Ni fratrum stipata cohors foret obuia. Phorci
Progenies, septem numero, septenaque tela
Coniiciunt, partim galea, clypeoque resultant
Irrita: deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus: fidum Æneas affatur § Achaten:
Suggere tela mihi (non vllum dextera frustra
Torserit in Rutulos) § steterāt quæ in corpore Graium
Iliacis campis tum magnā corripit hastam,
Et iacit, illa volans clypei transuerberat æra
Mœonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremq; ruentem
Sustentat dextra: § traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, seruatq; cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero neruis moribūda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,

Phorci 7. filiorum in Aeneā impetus irritus Venus deflexit tela ab ænea.
†Achatem
†steterunt,
Excitat sese recordatione suæ virtutis.
†trāiecto.

Æneam

Æneam petiit: sed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus fidens primæuo corpore, § Lausus
§ Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa: pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit § traiecto gutture: at ille
Frõte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem
Treis quoque Threicios Boreæ de gente suprema,
§ Et treis, quos Idas pater, & patria Ismara mittit
Per varios sternit casus, occurrit § Halesus,
Auruncæque manus, subit & Neptunia proles,
Insignis § Messapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi, certatur limine in ipso
Ausoniæ: magno discordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt animis & viribus æquis.
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit,
Anceps pugna diu: stant obnixi omnia contra.
Haud aliter Troianæ acies, aciesque Latinæ
Concurrunt; hæret pede pes, densusque viro vir:
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
§ Intulerat torrens, arbustaque diruta ripis,
§ Arcadas insuetos acies inferre pedestreis
Vt vidit Pallas Latio dare terga sequaci:
Aspera queis natura loci demittere quando
Suasit equos, vnum quod rebus gestat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accẽdit amaris:
Quo fugitis socii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaq; bella,
Spemq; meã, patriæ quæ nũc subit æmula § laudis,
Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hostes
Est via, qua globus ille virum densissimus vrget.
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta reposcit.

Promiscue
recẽlet, vt
etiam res
est gesta.
| virib. hic
fidens Ald.
† Clausus
† Aduolat
† trãiecto.
| Aul. Gell.
l. 15. c. 3.
† Alesus
† Mesapus

Compara-
tio à vẽtis.
† obnixa

Antiptosis.
pro ped.
Ma. Sat 6. c
3 Ex Hom.
Il. 5. & ex
Furii Aanal.
† alta.
Impulerat,
Arcades.
† laudi.

Numina nulla premũt, mortali vrgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæque manusque
†magna al. magni — *Ecce maris* * *magno claudit nos obice Pontus:*
†petetis — *Deest iam terra fugæ: pelago Troiamne* * *petemus*
Hæc ait, & medios densos prorumpit in hostes,
†vellit — *Obuius huic primum fatis adductus iniquis,*
Fit Lagus: hunc, † magno vellit dum pondere saxũ
Intorto figit telo, discrimina costis
†Hispon — *Per medium qua spira dedit; hastamq; receptat*
Ossibus hærentem, quẽ non super occupat * *Hisbon*
† Helenum al. Helenũ Berl. cod. Thelemum al. Sthelenum, — *Ille quidem hoc sperans, nam Pallas ante ruentem*
Dum furit incautum, crudeli morte sodalis;
Excipit, atq; ensem tumido in pulmone recondit.
Hinc † Stheneium petit, & Rhœti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis;
†requirũt. — *Daucia, Laride, Tymberq; simillima proles*
Indiscreta suis gratusq; parentibus error:
Ilo, pro, in Ilum. — *At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:*
Nam tibi Tymbre caput Euandrus abstulit ensis:
†optata — *Te decisa suum Laride dextera quærit;*
*Semianimesq; micãt digiti, ferrũq; * retractãt.*
Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, mistus dolor & pudor armat in hostes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Traiicit, hoc spatium, tantumq; moræ fuit Ilo.
Ilo nanq; procul validam direxerat hastam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teutra
Te fugiens, fratremq; Tyren: curruque volutus
Cadit semianimis Rutulorum calcibus arua,
*Ac velut * optato ventis æstate coortis*
Dispersa immittit syluis incendia pastor;

Cor-

Correptis subitò medijs, extenditur vna
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille sedens victor flammas despectat ouanteis:
Non aliter sociûm virtus coit omnis in vnum,
Teq; iuuat Palla, sed bellis acer † Halesus — †Aselus
Tendit in aduersos, seq; in sua colligit arma.
Hic mactat Ladona, † Pheretaq; Demodocumq; : — † Fretaque
Styrmonio dextram vulgenti † diripit ense — †deripit
Elatam in iugulum saxo ferit ora Thoantis,
Ossaq; † dispergit cerebro permista cruento. — †dispersit
Fata † canens syluis genitor celarat Halesum: — †cauens
Vt senior letho canentia lumina soluit,
Iniecere manum Parcæ, telisq; sacrarunt — Mac.l.3.c.7
Euandri, quem sic Pallas petit antè precatus:
Da nunc † Tybri pater, ferro, quod missile libro, — † Timbre, in exemplari Iulii Rufiniani Grãmatici. Sed quàm rectè, alii Bers.
Fortunam atq; viam duri per pectus Halesi.
Hæc arma exuuiasq; viri tua quercus habebit.
Audijt illa deus, dum † texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina, primus Abantem — †Sic Plaut. detegere pro spoliare.
Oppositum interimit, pugnæ nodumq; moramq;,
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur † Hetrusci, — † Etrusci,
Et vos, ô Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq; & viribus æquis:
Extremi † addensant acies: nec turba moueri — †addensẽt.
Tela manusq; † sinunt, hinc Pallas instat & vrget; — †siuit.
Hinc contra Lausus: nec multùm discrepat ætas:
Egregii forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus, ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni † bellator Olympi. — †regnator
Mox illos sua fata manent maiore sub hoste.

¶ succedere Soror Tur. Nimpha erat
¶ pugna :
¶ pater vide Macr Sat. lib. 6. cap. 9.
¶ Tum
¶ Miratus.

Interea soror alma mouet ¶ succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen:
Vt vidit socios : tempus desistere ¶ pugnæ :
Solus ego in Pallanta feror : soli mihi Pallas
Debetur, cuperem ipse ¶ parens spectator adesset.
Hæc ait, & socii cesserunt æquore iusso,
At Rutulum abscessu iuuenis ¶ tam iussa superba
¶ Miratus: stupet in Turno ; corpusq; per ingens
Lumina voluit, obitque truci procul omnia visu :
Talibus & dictis it contra dicta Tyranni :
Aut spoliis ego iam raptis laudabor optimis,
Aut letho insigni : sorti pater equus vtrique est :
Tolle minas fatus medium procedit in æquor,
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus biiugis ; pedes apparat ire
Comminus, vtque leo specula cùm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat : haud alia est Turni venientis imago,
Hunc vbi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si qua fors adiuuet ausum
Viribus imparibus : magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hospitium, & mensas, quas aduena adi-
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adsis : (sti.
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta :
Victoremque ferant morientia lumina Turni :
Audiit Alcides iuuenem, magnumq; sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasq; effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis :
Stat sui cuiq; dies: breue & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere Deûm : quin occidit vna

Sarpedon, mea progenies: † etiam sua Turnum † & iam
Fata vocant, metasque dati peruenit ad æui,
Sic ait: atq; oculos Rutulorum reijcit aruis.
At Pallas magnus emittit viribus hastam;
Vaginaque caua fulgentem * diripit ensem, * deripit
Illa volãs, humeris surgunt qua tegmina summa, † humeri
Incidit atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu liberans iacit, atque ita fatur.
Adspice num magne sit nostrum penetrabile telum
Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu;
Loricæq; moras, & pectus perforat ingens,
Ille rapit calidum frustra de * vulnere telum: * pectore
Vna eademq; via * sanguisq; animusq; sequuntur. * sanguis
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedêre:
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super assistens * * Ita completur in aliquot cod. sic ore pro fatur.
Arcades hæc inquit, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto,
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humã-
Largior, haud illi stabunt Aeneia paruo (di est,
Hospitia: & læuo pressit pede, talia fatus
* Exanimum, rapiens immania pondera balthei. * Exanimẽ,
Impressumq; nefas: vna sub nocte iugali Danaidum
Cæsa manus iuuenum fœde, thalamiq; cruenti; scil. quia iugularunt
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro: maritos.
Quo nunc Turnus ouat spolio gaudetq; potitus. Colonus
NESCIA mens hominum fati sortisq; futuræ, Eurytides.
Et seruare modum, rebus sublata secundis.

Turno tempus erit, magno cùm optauerit emtum
Intactum Pallanta: & cum spolia ista, diemque
Oderit. At socij* multo gemitu, lacrymisque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos.
Nec iam fama mali † tanti, sed certior auctor
Aduolat Æneæ, tenui discrimine lethi
Esse suos, tempus versis † succurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio; latumq; per agmē
Ardens limitem agit ferro, te Turne superbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander in ipsis
Omnia sunt oculis: mensæ quas aduena * primus
Tunc adijt, dextræq; datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes, totidē quos educat † Vfens
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuoq; rogi perfundat sanguine flammas.
Inde magno procul infensam † cū tenderet hastā,
Ille astu subit, ac tremebunda superuolat hasta,
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
Te precor; hanc animam serues natoque patrique.
Est domus alta; iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi non hic victoria Teucrum
Vertitur; haud anima vna dabit discrimina tāta.
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisę manes, hoc sentit Iulus.

* magno

† tantis

† succedere.

* primum manusc. * primas. Alludit ad priscum morem: solebat enim litari principibus iugulatis aliquot hostibus.

† Vlpheus

† contenderat.

Aeneę crudelitatem accusat La lib 5. c 10.

Sic

Sic fatus galeam læua tenet; atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus* abdidit ensem. *applicat
Nec procul Aemonide, Phœbi Triuiæque sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veste atque insignibus* armis: *Probus teste Seruio legendum putauit insignibus albis.
Quem congressus agit campo lapsumq; superstans
Immolat, ingentique vmbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Grandiue trophæum
Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
Cæculus, & veniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit. † Anxuris ense sinistrã, *Anxiris.
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid* magnum, vimq; affore verbo *magicum Ger. Val.
Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
Caniciemque sibi, & longos promiserat annos.
Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
Syluicolæ Fauno Dryope quem Nympha creârat,
Obuius ardenti* sese obtulit: ille reducta *se
Loricam, clypeique ingens onus impedit hasta.
Tum caput orantis nequicquã, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumque* tepentem *repentè
Prouoluens, super hæc inimico pectore fatur:
Isthic nunc metuende iace: non te optima mater
Condet humi, patrioue onerabit mẽbra sepulcro:
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Vnda feret, piscesque impasti vulnera lambent.
Protinus antheum, & Lycã prima agmina Turni,
Prosequitur, fortemque Numã fuluũq; Camertẽ,
Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri
Qui fuit Ausonidũ, & tacitis regnauit Amyclis,
Aegeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasq; manus, *quinquaginta oribus ignem *quinquagintaque manier.

Pectoribusq; arsisse: Iouis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses:
†agmine — Sic toto Aeneas desæuit in † æquore victor,
Vt semel intepuit mucro quin ecce Nyphæi
†Quadriiu'gos. — † Quadriiuges in equos, aduersaq; pectora tendit,
Atq; illi longe gradientem, & dira frementem
Vt videre, metu versi, retroq; ruentes,
†in littore — Effunduntq; ducem, rapiuntq; † ad littora currus.
Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medio, fraterque Liger, sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Aeneas tanto feruore furenteis:
Irruit, aduersaq; ingens apparuit hasta.
Cui Liger:
†currum. al. nec currus. — Non Diomodis equos, non † curru cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: non belli finis, & æui
His dabitur terris, vesano talia latè
†iam — Dicta volant Ligeri: sed non & Troius heros
†hostes — Dicta parat contra: iaculu † nam torquet in † ho-
†admonuit — Lucagus vt pronus pendens in verbera telo (stem;
Supdictione. Proiecto adeundus. — Admouit biiugos, proiecto dum pede læuo
Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei: tum læuum perforat inguen.
Mac.l.6.c.4 — Excussus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus vmbræ:
Ipse rotis saliens iuga deseris. Hæc ita fatus,
†inertes — Arripuit biiugos, frater tendebat † inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem.
Per te, per qui te talem genuêre parētes, (cantis.
Vir Troianæ, sine hanc animam, & miserere pre-

Pluribus oranti Aeneas, Haud talia dudum
Dicta dabas, morere, & fratrem ne desere frater.
Tum latebras animae pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera † ductor †victos
Dardanius, torrentis aquae, vel turbinis atri
More furens, tandem erumpunt, & castra relinquunt,
Ascanius puer, & nequicquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iupiter vltro:
O germana mihi, atque eadem gratissima coniux,
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianis sustentat opes: non viuida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui Iuno submissa: Quid ô pulcherrime coniux,
Sollicitas aegram, & tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quae quondam fuerat, quamque esse decebat
*Vis in amore foret, non * haec mihi namque negares,* *hoc
Omnipotens quin & pugnae subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine poenas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen,
Pilumnusque illi quartus pater, & tua larga Pilumnus ex Ioue.
Saepe manu, multisque onerauit limina donis.
Cui Rex aetherei breuiter sic † fatur Olympi: †fatus
Si mora praesentis lethi, tempusque caduco
Orator inueni, meque hoc ita ponere sentis:
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulcisse vacat: sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumque moueri, † ad lacrymans,
Mutariue putas bellum, spes pascis inaneis.
Cui Iuno illacrymans: quid si, quod voce grauaris, †in quibusdam codicibus legitur data vita.
Mente dares? atque haec Turno † rata vita maneret?
Nunc manet insontem grauis exitus: aut ego veri

Vana feror: quod vt ô potius formidine falsa
Ludat: & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cœlo se protinus alto
Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
Iliacamq; aciem, & Laurentia castra petiuit.
Tum Dea nube caua tenuem sine viribus vmbram
In faciem Aeneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumq; iubasq;
† Assimila *Diuini † assimulat capitis. Dat inania verba,*
Dat sine mente sonum, gressusq; effingit euntis,
Morte obita quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exsultat imago,
Irritatq; virum telis, & voce lacescit.
Instat cui Turnus, stridentemq; eminus hastam
Coniicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Aenean auersum vt cedere Turnus
Credidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem.
Quò fugis Aenea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur, strictumq; coruscat
Mucronem, ne ferre videt sua gaudia ventos.
Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis, & ponte parato
Quà rex Clusinis aduectus † Osinius oris.
Huc sese trepida Aeneæ fugientis imago
Coniicit in latebras: nec Turnus segnior instat,
Exsuperatq; moras, & pontes transilit altos.
Vix proram attigerat, † rumpit Saturnia funem,
Auulsamq; rapit reuoluta per æquora nauem.
[T]um autem Aeneas absentem in prœlia poscit,
[O]bui]multa virum demittit corpora morti.

† Oximus legere videtur Pōt. in Ant. vbi pro Virg stat contra Eustachiū hunc locū accr[illegible]

† Tunc

† Tunc leuis haud vltra latebras iã quærit imago, Tum
Sed sublimis volans nubi se immiscuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Respicit ignarus rerum, ingratusq́; salutis:
Et duplices cum voce manus ad sidera † tendit: tollit:
Omnipotens genitor, tantum, me crimine dignum Turni que-
Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas? (cet? rela ab ho
Quò feror? vnde abii (quæ me fuga? † quémue redu esto.
† Laurentisne iterum muros, aut castra videbo? quæue
Quid manus illa virûm, q me, meaq; arma secuti? Mac li. 4. c. vlt. Sat.
* Quosq; (nefas) omnes infanda in morte reliqui? Laurétes ne,
Et nunc palantes video, genitumq́; cadentum *Quosue
Accipio? quid agam? aut quæ iã satis ima dehiscat *ago
Terra mihi? * vos ô potius miserescite venti, *o vos ô
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro) *Syrtes
Ferte ratem, sæuisq; vadis immittite * Syrtis, Prisc an. legit in mucro-
Quo neq; me Rutuli, neq; conscia fama sequatur. nem, La n.
Hæc memorãs, animo nunc huc, nũc fluctuat illuc, in mucro-
An sese mucrone ob tantum dedecus amens nem.
Induat, & * crudum per costas exigat ensem; *durum
Fluctibus an iaciat mediis, & littora nando
Curua petat, Teucrumq́; iterũ se reddat in arma.
Ter conatus vtramq; viam: ter maxima Iuno
Continuit, iuuenemq; * animo miserata repressit. *animi.
Labitur alta secans fluctuq; æstuque secundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad vrbem.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrosque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies: atque omnibus vni,
Vni, odijsque viro telisq; frequentibus instant.
Ille velut rupes, vastum quæ prodit in æquor,
Obuia ventorum furiis, expostaque Ponto,

Vim cunctam, atq; minas perfert, cœliq, marisq; :
†manes, Ipsa immota † manens, prolē † Dolicoonis Hebrum
†Dilichaonis,† Sternit humi cū quo Latagū, Palmumq; fugacem
†ingentis Sed Latagum saxo, atq; † ingenti fragmine mōtis
Occupatos, faciemque aduersam, poplite Palmum
Succiso volui segnem sinit: armaque Lauso
†Minanta, al. Numanta. Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Euantē Phrygium, Paridisq; † Mimanta
Aequalem, comitemque, vna quem nocte Theano
In lucem genitori amico dedit, & face prægnans
†Parin. Cisseis regina † Parim creat: vrbe paterna
†Occubat hic earum. † Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit multosque palus Laurentia) sylua
Pastus arundinea, postquam inter retia ventū est,
Substitit, infremuitq; ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusue accedere virtus;
Sed iaculis, tutisque procul clamoribus instant.
Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius iræ:
Non vlli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longe, & vasto clamore lacessunt.
Ille autem inpauidus partes cunctatur in omneis
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Venerat antiquis Coryti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens ꝓfugus Hymenæos
Hunc vbi miscentem longe media agmina vidit
Purpureum pennis, & pactæ coniugis ostro:
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
Conspexit capreā, aut surgētem in cornua Ceruū.
Gaudet hians immane, comasq; arexit, & hæret
Vis-

Visceribus super accumbens: lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humũ exspirans, infractaq; tela cruentat.
Atq; idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus:
Obuius aduersoque occurrit: seque viro vir
Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus, & hasta,
Pars belli haud tenenda † viris, iacet altus Orodes: † viri.
Conclamant socii lætum Pæana secuti.
Ille autem exspirans: non me, quicunq; es, inulto.
Victor nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.
Ad quem subridens mista Mezentius ira (rex
Nũc morere: ast de me Diuûm pater, atq; hominũ
Viderit, hoc dicens, eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos: & ferreus vrget.
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspẽ
Partheniumq; † Rapo, & prædurũ viribus Orsen, †Raapo. vt possit fieri Synalœpha alii Rapho.
Messapus Coloniumq; Lycaoniumq; Ericaten,
Illum infrenis equi lapsu tellure iacentem:
Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Agis.
Quam tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Nealces
Insignis iaculo, & longe fallentẽ sagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua mauors
Funera: cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, victique: neque his fuga nota † nec illis. † neque
† Dii Iouis in tectis † iram miserantur inanem †Dum †casum

Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno:
Pallida disiphone media inter millia sæuit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo, quam magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna viam scindēs, humero supereminet vndas:
Aut summis referens annosam montibus ornum:
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo,
*Ipse, *Obuius ire parat, manet imperterritus * ille,*
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat,
Atq; oculis spacium emensus, quantum satis hastæ
*vibro. *Dextra mihi Deus, & telum quod missile* libro,*
Nunc adsint: voueo prædonis corpore raptis
Indutum spoliis, ipsum te Lause trophæum
Aneæ. Dixit: stridentemque eminus hastam
* Antorun Bers. pro- *Iecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque*
bat Anto- *Egregium * Anthorem latus inter & ilia figit:*
nen. *Herculis anthorem comitem, qui missus ab Argis*
Hæserat Euandro, atque Italia consederat vrbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
*lignea *Aspicit, & dulceis moriens reminiscitur Argos.*
* imoque *Tum pius Aeneas hastam iacit, illa per orbem*
lib.vet.Co- *Aere cauum triplici per * linea terga tribusque*
lor. *prot. *Transiit intextum tauris opus, *imaque sedit*
* Char le- *Inguine: sed vires haud * perculit, ocyus ensem*
git femine *Aeneas, viso Tyrrheni sanguine, lætus*
Insignis Lausi erga *Eripit à femore, & trepidanti feruidus instat.*
patrem *Ingemuit chari grauiter genitoris amore,*
pietas. *Vt vidit, Lausus: lacrymæq; per ora volutæ.*

Hic

Hic mortis duræ casum, tuaque ¶ optima facta, ¶ optime.
Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat:
¶ Proripuit iuuenis, sesesque immiscuit armis: ¶ Pier. in Ro. quondam cod. Prorupit se seg. sic confirmat.
Iamque assurgentis ¶ dextræ, plagamq; ferentis ¶ dextram
Æneæ subit mucronem, ipsumque morando
Sustinuit: socii magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret,
Telaque coniiciunt, ¶ proturbantq; eminus hostẽ ¶ proturbant.
Missilibus: furit Æneas, tectusque tenet se.
Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant: omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator, ¶ [illegible]git. l. Fab.
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, vt possint sole reducto
Exercere diem: sic obrutus vndique telis
Æneas nubem belli, dum ¶ detonet, omnem ¶ Sic Fab. pro remittatur vel desæuiat, dum detinet omnes al. dum detonet omnis (nẽpe belli) al. nubem belli dum detinet, omnes Sust.
Sustinet; & Lausum increpitat, Lausoq; minatur:
Quo moriture ruis? maioraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua, nec minus ille
Exsultat demens: sæuæ iamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori: extremaque Lauso
Parcæ fila legunt: validum namq; exigit ensem
Per medium Æneas iuuenem, totumque recondit.
¶ Transiit & parmam mucro, leuia arma minacis ¶ Transiit.
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro;
Impleuitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusq; reliquit.
At verò, vt vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,

*strinx't li. Ingemuit miserans grauiter, dextramq; tetēdit:
Color. Et mentem patriæ * subijt pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus & cineri (si quæ est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis increpat vltrò
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
*acclinis Arboris * accliuis trunco procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quiescunt,
Stant lecti circum iuuenes: ipse æger, anhelans
Colla fouet, fusus propexam in pectore barbam.
*multumque Multa super Lauso rogitat, * multosq; remittit,
Qui reuocent, mœstique ferant mandata parentis.
*exanimē: At Lausum socii * exanimū super arma ferebāt
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnouit longe gemitum præsaga mali mens:
*multo Caniciem * immundo deformat puluere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantane me tenuit viuendi, nate, voluptas,
Vt pro me hostili paterer succedere dextræ, (tuor
*genuit? Quem * genui? tuane hæc, genitor, per vulnera ser-
Morte tua viuens? heu nunc misero mihi demum
*Exitium. * Exsilium infelix, nunc altè vulnus adactum:
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen,
Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisque paternis,
Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum,
*dedissem Omneis per morteis animam sontem ipse * dedisse:

Nunc

Nunc viuo, neq; adhuc homines, lucéq; relinquo;
Sed linquam. Simul* hæc dicens, attollit in ægrū *hoc
Se femur: &, quanquam vis alto vulnere *tardat, *tardet
Haud deiectus, equum duci iubet, hoc decus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus alloquitur mœrentem, & talibus infit:
* Rhœbe diu (*RES si qua diu mortalibus vlla est)
Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
* Et caput Aeneæ referes, Lausiq; dolorum *Phœbe Gr.
Vltor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis, *Si res, quæ
Occubes pariter: neque enim fortißimæ credo. *Aut
Iussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo consueta locauit
Membra, manusque ambas iaculis onerauit acutis
Aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit, æstuat ingens
† Imo † corde pudor, mistoque insania luctu, † Vno
Et furiis † agitatus amor, & conscia virtus: † in c. p.
Atque hic Aeneam magna ter voce vocauit. † adiectus
Aeneas ¶ agnouit eum, lætusque precatur: ¶ (agnouit enim l. p.)
Sic pater ille Deûm faciat: sic altus Apollo,
Incipias conferre manum;
Tantum effatus, & infesta subit obuius hasta.
Ille autem. Quid me erepto sæuißime nato Mac. Sat. li. 4. cap. 4
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses.
Nec mortem horremus, nec diuûm parcimus vlli.
Desine, ¶ iam venio moriturus, & hæc tibi porto ¶ nam
Dona prius, dixit, telumque intorsit in hostem,
Inde aliud super, atque aliud figitq;, volatque
Ingenti gyro, sed sustinet aureus vmbo,
Ter circum adstantem læuos equitauit in orbes,
[T]ela manu iaciens; ter secum Troius heros
Im-

Immanem æratò circumfert tegmine sylvam,
Inde vbi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Nempe pedes cum equite. *Vellere, & vrgetur pugna congressus iniqua:*
Multa mouens animo, iam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq; equitem super ipse secutus
Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo,
Clamori incendunt cœlum Troesq; Latinique.
Aduolat Aeneas, vaginaque eripit ensem:
Et super hæc: Vbi nunc Mezentius acer? & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, vt auras
Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas? mortemq; minaris?
Nullum in cæde nefas, nec sic ad prœlia veni:
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Vnum hoc per (si qua est victis venia hostibus) oro,
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem:
Et me consortem nati concede sepulcro.
tarie. *Hæc loquitur, iuguloq; haud inscius accipit ensem,*
Vndantiq; animam diffundit in arma cruore.

FINIS LIBRI DECIMI ÆNEIDOS.

LIBRI XI. AENEIDOS.

FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS
Liber vndecimus.

Donatꝰ in Eunuchum dãnat Maronẽ quod põst occisũ Mecyntium nõ facta noctis mentione statim intulerit. Oceanum; &c. prõ cuius defensione lege Ser. † Ald. õmit ♃ abestō Quod superest; †parate animis, & s. Sr. † Nec †innuerint Lamb. †segnisue

Ceanum interea surgens Aurora reliquit:
Æneas (quanquam * & socijs dare tempus humandis
Præcipitant curæ; turbataque funere mens est)
Vota Deûm primo victor soluebat Eoo.
Ingentem quercum decisis vndique ramis
Constituit tumulo; fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, (tibi magne trophæum
Bellipotens;) aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossumque locis: clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atq; ensem collo suspendit eburnum.

Tum socios (namq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Maxima res effecta viri, timor omnis * abesto.
Quod superest, hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ; manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosque Latinos.
Arma * parate animis, & spe præsumite bellum.
† Ne qua mora ignaros (vbi primum vellere signa
† Annuerint Superi, pubemque educere castris)
Impediat, * segnesque metu sententia tardet.
Interea socios, inhumataque corpora terræ
Mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis

Hanc

Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus, mœstamq́ꝫ Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymãs, recipitq́ꝫ ad limina gressum,
Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acoetes
Seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit: sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs caro datus ibat alumno.
Circum * omnis famulumq́ꝫ man⁹, Troianaq́ꝫ tur- † omnes
Et * mœstæ Iliades crimen de more solutæ. (ba, † mœstum.
Vt vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera * tollunt † tollit
Pectoribus mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput niuei vultum Pallantis, & ora
Vt vidit, leuique patens cum pectore vulnus,
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra neq; ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensq́ꝫ mone-
Acreis esse viros, cum dura prœlia gente. (ret:
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
* Fors & vota facit, cumulatq; altaria donis, † Forsit. al.
Nos iuuenem exanimũ, * & nil iã cœlestibus vllis Forlet. † al. omit.
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, exspectatiq́ꝫ triumphi;
Hæc mea magna fides, at non, Euandre, pudendis
Vulneribus pulsum adspicies, nec sospite dirum

Optabis nato funus pater, heu mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule?
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintque patris lacrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno;
Extructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agresti sublime in † stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit:
Non iam mater alit tellus, viresque ministrat.
Tum geminas vestes, † ostroque auroque rigentes
Extulit Aeneas: quas illi læta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Harum vnam iuueni supremũ mœstus honorem
Induit, arsurasque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
** Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci,*
Addit equos, & tela, quibus spoliauerat hostem.
Vinxerat & post terga manus, quos mitteret vm-
Inferias cæso † sparsuros sanguine flammas, (bris
Indutosque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto protectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.

Post

Post bellator equus, positis insignibus Aethon — Aethon equus Pallantis.
It lacrymans, ¶ guttisq; humectat grandibus ora. — * guttis
Hastam alij galeamq; ferunt, nam cætera Turnus — *tunc
Victor habet, * tu mœsta phalanx Teucriq; sequutur, — * præcesserat.
Tyrrheniq; duces, & versis Arcades armis
Postq; omnis longe comitum * processerat ordo
Substitit Æneas, genituq; hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
Fata vocant. salue æternum § mihi maxime Palla — *nunc
Aeternumque vale, nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat. — *quę ferro fusa iacerent, Prouerbialis Planci sententia celebratur etiam hodie cum mortuis nō nisi laruas luctati.
Iamque oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ¶ ferro quæ fusa iacebant,
Redderet, ac tumulo fineret succedere terræ;
Nullum cum victis certamen, & æthere cassis: — *aere.
Parceret hospitibus quondam, † socerisq; vocatis. — *sociisque.
Quos bonus Aeneas, haud asperanda precantes
Prosequitur venia; & verbis hæc insuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna Latini.
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos!
Pacem * ne exanimis, & Martis sorte peremptis — *vos
Oratis! equidem & viuis concedere † vellem. — *me *eq.v.c. mallem
Nec veni, nisi fata locum, sedemq; dedissent:
Nec bellum cum gente gero, rex nostra reliquit — *Turno
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Aequius huic ¶ Turnum fuerat se opponere morti
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his § decuit mecum concurrere telis — *mec. dec.
Vixet, cui vitam Deus, aut sua dextra dedisset
Nunc ite, & miseris supponite ciuibus ignem. — * Illi
Dixerat Aeneas: ¶ olli obstupuere silentes,

Conuersiq́; oculos inter se, atque ora tenebant.
Tum senior, semperq́; odiis, & crimine Drances
† Ora Infensus iuueni Turno sic ore viciſsim
§ Orsa refert, ô fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus equem!
† sc. eneka Iustitiæne prius mirer, belline § laborum!
Nos vero hęc patriam grati referemus ad vrbem,
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque subuectare humeris Troiana iuuabit
Dixerat hæc; vnoq́; omnes eadē ore fremebant.
† hc. induciis. Bis senos pepigere dies, & § pace sequestra
Per syluas Teucri, mistique impune Latini
Errauere iugis, ferro sonat § alta bipenni
† icta. Fraxinus euertunt actas ad sidera pinus.
Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuncia luctus,
† replet Euandrum, Euandriq́; domos & mœnia§ complet
Qua modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetusto
Funereas rapuere faces, lucet via longo
† Medias Ordine flammarum, & late discriminat agros
† Pallante Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
† Procūbit. Agmina, quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis est vis vlla tenere,
Sed venit in § medios, pheretro § Pallāta reposto
§ Procubuit super, atq́; hæret lacrymāsq́; gemēsq́;
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc, ô Palla, dederas promissa parenti,

Cau-

Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantũ noua gloria in armis, †in c.
Et prædulce decus primo † certamine possèt.
Primitiæ iuuenis miseræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum Mac.l.1.c.1
Vota precesque meæ, tuq; ô sanctißima coniux
Felix morte tua, neq; in hunc seruata dolorem.
Contra ego viuendo vici mea fata, superstes
Restarem vt genitor. Troum socia arma secutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem:
Atq; hæc pompa domũ me, † non Pallanta referret †nec
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas †illa
Iunximus hospitio dextras: sors * ista senectę
Debita erat nostra, quod si immatura manebat †gnatum
Mors † natum, cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidisse iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla.
Quã pius Æneas, & quã magni Phryges, & quam
Tyrrheniq; duces Tyrrhenũ exercitus omnis,
Magna trophæa §ferũt, quos dat tua dextra letho: †ferant
Tu quoq; nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas, & idem si robur ab annis, † Quid
Turne sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite & hæc memores regi mandata referte: † his
† Quod vitam moror inuisam, Pallante perempto
Dextera causa tua est; Turnum gnatoq; patriq;
Quam debere vides meritis vacat * hic tibi solus,
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
Nec fas, sed gnato manes perferre sub imos.
Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores:
Iam pater Æneas, iam curuo in littore Tarchon

Constituere pyras, huc corpora quisque suorum
More tulere patrum: subiectisque ignibus atris
Conditur in ¶ tenebras altum caligine cœlum.
*Ter circum accensos *cincti fulgentibus armis*
Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis, vlulatusque ore dedere:
Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma.
It cælo, clamorq́ue virum, clangorque tubarum.
**Hinc alij spolia occisis † direpta Latinis*
Coniiciunt igni, galeas, ensesque decoros,
Frenaque feruẽtesq́ue rotas: pars munera nota,
Ipsorum clypeos, & non felicia tela.
*Multa boum * circa mactantur corpora morti:*
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum littore toto
Ardenteis spectant socios: semiustaq́ue seruant
Busta: neque auelli possunt, mox humida donec
Inuertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, & corpora partim
*Multa virûm * terræ infodiunt, auectaq́ue partim*
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cætera, confusæque ingentem † cædis aceruum,
Nec numero, † nec honore cremant: tunc vndique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
*Tertia lux gelidam cælo * dimouerat vmbram:*
Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædiuitis vrbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,

† tenebris. ritus funerum.
† cuncti
De hac cõsuetudine lustrandi rogos vide Budæi annot. in Pãdect.
* Hic.
† direpta
† circum
† de.
† semustaq;
Alludit ad priscũ morem, solebãt n. vino flammas extinguere, priusquam omnia igni perijssent.
† ardentib.
† terra stragis. † neque
† demouerat.

Dirum

Dirum exsecrantur bellum, Turniq; hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
Ingrauat hæc sæuus Drances, solumq; vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa * simul contra varius sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu, †virum
Ecce super mœsti † magna Diomedis ab vrbe †in
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum †magni
Tantorum impensis operum, nil dona,* nec aurũ, †neque
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis.
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum. petendam. †consilium
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deum, tumuliq; ante ora recentes. †ruuntque
Ergo † consilium magnum, primosq; suorum. †viris
Imperio accitos alta intra limina cogit. †rex maximus id est.
Olli conuenere, fluuntq; ad regia plenis
Tecta vijs: sedet in medijs † & maximus æuo, Aetolis
Et primus sceptris haud læta fronte Latinus. Arpis † licentia.
Atque hic legatos Aetola ex vrbe remissos, *Diomede Mac.l.5.c.17.
Quæ ferant, fari iubet, & responsa reposcit
Ordine cuncta suo. Tunc fata silentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier insit:
Vidimus ô ciues, § Diomedem Argiuaq; castra. †Argyripa
Atque iter emensi casus superauimus omneis. Stephano.
Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus. hodie mõ-
Ille vrbem * Argyripam patriæ cognouimus gẽtis tem S. An-
Victor Gargani condebat Iapygis agris geli vocãt.
Postquam introgreßi, & coram data copia fandi,

Munera præferimus, nomen patriamq; docemus:
Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit arpos
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella!
Quicunque Iliaco: ferro violauimus agros,
(¶ Mitto ea, quæ muris bellãdo exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem,
Supplicia & scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda manus: scit triste Mineruæ
Sidus, & Euboicæ cautes vltorq; Caphareus.
Militia ex illa diuersum † ad littus † adacti.
Atreides Protei Menelaus adusq; calumnas
Exsulat, Ætnæos vidit Cycoplas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam, versosq; panetes
Idomenei: Libycoue habitantes littore Lacros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achiuum
Coniugis † infandæ prima intra limina dextræ
Oppetiit: † deuicta Asia subsedit adulter.
Inuidisse Deos: patriis vt redditus † oris.
Coniugium optatũ, & pulcram Calydona viderẽ?
Nunc etiam horribili † visu portenta sequuntur.
Et socij amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusque vagantur aues (heu diræ meorum
Supplicia) & scopulos lacrymosis vocibus implent
Hæc † adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt
Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum post eruta bellum
Pergama: nec ¶ veterum memini, lætorue malorũ

Mu-

[Margin notes:]
† Omitto muris bell. man.
† al. omnis
† abacti
† infandum
† deuictam Asiam
† amus
† nisi
† admissis
Aues Diomedeæ. Pl. lib. 10. c. 44.
† mem. vet.

Munera, quæ patrijs ad me § portastis ab oris, †portatis
Vertite ad Æneam: stetimus tela aspera contra,
Contulimusq́; manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, vltro Inachias venisset ad vrbes
Dardanus, & versis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
Hectoris, Æneæque manu victoria Graium
Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis.
Hic pietate prior, coeant in fœdera dextræ
Qua datur: ast, armis concurrant arma cauete:
Et responsa simul quæ sint, Rex optime ¶ regum, †regis magis placet, vt Diomedem intelligamus.
Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati: variusq́; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor, ceu saxa morantur
Cum rapidos amnes, § clauso fit gurgite murmur, †f. cl.
Vicinæq́; fremunt ripæ crepitantibus vndis.
Vt primum placati animi, & trepida ora quierũt,
Præfatus Diuos, solio rex infit ab alto:
Ante equidem summa de re statuisse, Latini, †nec
Et vellem, & fuerat melius: non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.
Bellum importunum ciues cum gente deorum,
Inuictisque viris gerimus, quos nulla fatigant †bello
Prælia, nec victi possunt absistere ¶ ferro.
Spem si quam acitis Aetolum habuistis in armis,
Ponite: spes sibi quisq́; sed hæc quam angusta, vi- †nostras
Cætera qua rerum iaceant perculsa ruina, (detis.
Ante oculos, interq́; manus sunt omnia ¶ vestras.
Nec quenquam incuso; potuit quæ plurima virtus
Esse,

Esse fuit: toto certatum est corpore regni.
Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
*omitt. Expediam, ¶ & paucis (animos adhibite) docebo.
id est Tyberino fluuio Est antiquus ager Thusco mihi proximus amni,
Longus in occasum fines super vsq; Sicanos:
*Arunci § Aurunci Rutulique serunt, & vomere duros
Exercent colles, atq; horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, sociosque in regna vocemus.
poscuntq? Considant, si tantus amor, & mœnia condant.
*disced. Sin alios fines, aliamq; capescere gentem
Est animus, § possuntq; solo § decedere nostro,
Bis denas Italo texamus robore naueis,
Seu plures complere valent: iacet omnis ad vndã.
*Præcipitana: Materies: ipsi numerumque, modumq; carinis
Præcipiant: nos æra, manus naualia demus.
* manus. fabros nauales Præterea qui dicta ferant & fœdera firment,
Centum Oratores prima de gente Latinos
*Latina. Ire placet, pacisque manu prætendere ramos:
*ac Munera portantes, eborisque auriq; talenta,
Et sellam regni, trabeamque insignia nostri.
Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia stimulisque agitabat amaris:
Largus opum, lingua melior, sed frigida bello
Dextera: consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens, (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem
Consulis, ô bone Rex, cuncti se scire fatentur,

Quid

Quid fortuna † ferat populi, sed dicere mussant. † petat
Det libertatem fandi flatusque remittat.
Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros,
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Consedisse vrbem luctu, dum Troia tentat
Castra, † fugæ fidens, & cœlum territat armis. † In quibusdam fuga ablatiuo casu.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
*Dardanidis, * dicique iubes, vnum, optime regum,*
Adijcias, nec te vllius violentia vincat, † dicit Seru
Quin † gnatam egregio genero, dignisq; hymeneis † natam
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere † iungas. † firmes
Quod si tantus habet mentes, & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso:
Cedat ius proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula ciues
Proijcis? ô Latio caput horum & causa malorum.
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis (& esse
Nil moror) en supplex venio, miserere tuorum,
Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes & desolauimus agros,
Aut (si fama mouet, si tantum pectore robur sternemur
Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est)
Aude, atq; aduersum fidens fer pectus in hostem:
Scilicet vt Turno contingat regia coniux,
Nos, animæ viles, inhumata, infletaq; turbæ
† Sternamur campis, etiam tu, si qua tibi vis,
Si patrij quid Martis habes, illum adspice contra
Qui vocat.

Talibus exarsit dictis violentia Turni,

Dat

Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces
†Drances Larga quidem semper, † Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt: patribusq; vocatis
†tuto Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
†detinet Quæ † tutò tibi magna volant, dū † distinet hoste
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
†quando Proinde tona eloquio, solitum tibi, meq; timoris
806 Argue tu Drance, † tot quando stragis aceruos,
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæis
† Insignis agros: Berf. insignes agros: * Insignis campos: possit quid viuida virtus,
Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis: † circunstant vndique muros.
†circūdant Imus in aduersos? quid cessas? an tibi Mauors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
†haud Semper erit?
Pulsus ego † aut quisquā merito, fœdissime, pulsū
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam cum stirpe videbit
† Arcades: Procūbuisse domū, atq; exsutos * Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub tartara misi,
†proin. Inclusus muris, hostilique aggere septus:
Nulla salus bello? (capiti cane talia demens
Dardanio, rebusq; tuis:) * proinde omnia magno
†Iactat. Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
†aceruat. Gentis bis victæ: contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonū proceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles: (miscunt:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cum se pauidum contra mea iurgia * fingit
Artificis scelus, & formidine crimen * acerbat.
Nunq̄ animam talem dextra hac (absiste moueri)

Amit-

Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.
Nunc ad te, & tua, magne pater, consulta re-
Si nullam nostris vltra spẽ ponis in armis, (uertor:
Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
Funditus occidimus, † nec habet fortuna egreßũ; †neque
Oremus pacem, & dextras tendamus ¶ inermes: †inertes
(Quanquam ô, si solitæ quicquam virtutis adesset
Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum
Egregiusque animi, qui ne quid tale videret,
Procubuit moriẽs, & humũ semel ore momordit.)
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioque vrbes Italæ, populique supersunt:
Sin & Troianis cum multo gloria venit † sunt illis,
Sanguine († sunt illis sua funera, parq; per omneis al. illi pro illic
Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.
Non erit auxilio nobis Aetolus, & Aripi?
At Messapus erit, felixq; Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces, nec parua sequetur
Gloria † delectos Latio, & Laurentibus agris. †tarda †deiectos
Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florenteis ære cateruas.
Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
Idq; placet, tantumq; bonis communibus obsto
Non adeo has exosa manus victoria fugit. †patrii
Vt tanta quicquam pro spe tentare recusem:
Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem,
Factaq; Vulcani manibus † paria induat arma
Ille licet, vobis animam hanc, soceroq; Latino

Turnus

Turnus ego, haud vlli veterum virtute secundus,
†Deuoui — †Deuoueo, solum Aeneas † vocat, & vocet, oro.
†vocat? — Nec Drances potius, siue est hæc ira Deorum,
Morte luat, siue est virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant,
Certantes: castra Aeneas, aciemque mouebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisque vrbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
†vario magnus, — Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscũt, fremit arma iuuentus
Flent mœsti, mussantq; patres: hic vndiq; clamor
†cygni — Dissensu † magnus vario se tollit in auras:
Haud secus atque alto in luco cum fronte cateruæ
Consedere auium, piscosoue amne Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia † cycni.
Imo, ait, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Duc, ait, & Rut. equit. manus equidem. — Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus,
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice maniplis:
† & — † Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis,
† pectore — Et cum fratre Coras latis diffundite campis:
Pars aditus vrbis firment, turresq; capessant.
Cætera, quà iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur vrbe,
Concilium ipse pater, & magna incœpta Latinus
Deserit, † ac tristi turbatus † tempore differt:
Multaque se incusat, qui non acceperit vltro
Dardanium Aeneam, generumq; adsciuerit vrbi.

Præfo-

Præfodiunt alij portas, aut saxa sudesque †Subijciunt
*Subuectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina, tunc muros varia cinxere corona,
Matronæ puerique vocat labor vltimus omnes. †&
Nec non *ad templũ, summasq; ad Palladis arces
Subuehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens: iuxtaque comes Lauinia virgo,
Causa mali tanti, atque oculos deiecta decoros,
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœstus alto fundunt de † limine voces. †pectore
Armipotens † belli præses Tritonia virgo, †pr. b.
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus. Gel. l. 5. c. 6.
Iamq; adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis & Mac. l. 6.
Horrebat squamis, surasque incluserat auro, c. 7. Sat.
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exultatque animis, & spe iam præcipit hostem:
Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis,
Tandem liber equus, campoq; potitus aperto,
Aut ille in pastus, armentaque tendit equarum,
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit ceruicibus alte †Tunc
Luxurians: luduntque iubæ per colla, per armos.
Obuia cui Volscorum acie comitante Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit, quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis. † Tum talia fatur:
Turne, sub merito si qua est fiducia forti,
Audeo, & Aeneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra.

Me sine prima manu tentare pericula belli;
Tu pedes ad muros subsiste & mœnia serua.
† fixit? — Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine ‡ fixus
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quásue referre parem? sed nunc (est ōnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem:
Æneas (vt fama fidem, missiq; reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma
) Donatus superās videtur leg. — Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta iugo ‡ properans aduentat ad vrbem.
Furta paro belli conuexo in tramite syluæ,
† Tyburnique. — Vt biuias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis,
Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
† hostes † valles, — § Tiburtiq; manus, ducis & tu concipe curam.
Sic ait: & paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociosq; duces, & pergit in hostem.
quā.! — Est curuo anfractu † vallis, accommoda fraudi,
Armorumq; dolis, quam densis frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus, tenuis ‡ quo semita ducit,
Angustæq; ferunt fauces, aditusq; maligni.
Hanc super in speculis, summoque in vertice mōtis
Planicies ignota iacet, tutique receptus:
Seu dextra læuaque velis occurrere pugnæ,
† incedit — Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
‡ tristis — Arripuitque locum, & syluis § insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
accingitur] — Vnam ex virginibus sociis, sacraque caterua
Compellabat, & has * tristeis Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & nostris nequicquam ‡ cingitur armis,

Cara mihi ante alias, neq; enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitaq; animum dulcedine mouit.
Pulsus ab inuidiam regno, viresque superbas,
Priuerno antiqua Metabus cum excederet vrbe:
Infantem fugiens media inter prœlia belli
Sustulit exsilio comitem, matrisque vocauit
Nomine † Casmillæ, mutilata parte Camillam. †Camillæ.
*Ipse sinu præ se portans, iuga longa petebat †mutans
Solorum nemorum: tela vndiq; sæua premebant, †Ipse
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
Spumabat ripis (tantis se nubibus imber
Ruperat) ille innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet: omnia secum
*Versanti subito vix hæc sententia sedit.
Telum immane, manu valida quod forte §gerebat
Bellator, solidum nodis, & robore coctum,
Huic natam libro, & syluestri subere clausam
Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ
Quam dextra ingēti librans, ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipse pater famulam voueo: tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit, accipe testor,
Diua tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit: sonuere vndæ rapidum super amnem
Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus magna, propius iam vergente caterua
Dat se fluuio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo donum Triuiæ de cespite vellit.
Non illum tectis § villæ, non mœnibus vrbes
Accipere (neque ipse manus feritate dedisset)

Amasenū intelligit Volscorū flumen, nō procul à Tarracina. Est autē alter eius nominis fluuius in Silicia de quo Ouid 15. Met.
†Versanti: subito Fab.
†gerebat

Pastorum, & solis exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
†armauit Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas † onerauit acuto:
Spiculaque ex humero paruæ suspendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longo tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit:
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum: sola contenta Diana,
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros;
Cara mihi, comitumq; foret nunc vna mearum.
†vrgemur. Verum age quandoquidem fatis* vrgetur acerbis.
Labere Nympha polo, finesq; inuise Latinos,
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.
†Hic Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittam.
†Hac quicunque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italusue, mihi pariter det sanguine pœnas.
Post ego nube caua miserandæ corpus & arma
†heu. Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
†delapsa. Dixit: at illa † leues cœli * demissa per auras
Insonuit, nigro circundata turbine corpus.
†Etruscíq;. At manus interea muris Troiana propinquat,
†Hetrusciq; duces, equitumq; exercitus omnis,
Compositi numero in turmas, fremit æquore toto
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis
Huc

Huc † obuersus, & huc: tum late ferreus hastis †aduersus
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contra, celeresque Latini,
Et cum fratre coras, & virginis ala Camillæ, †Aduersis.
* Aduersi campo apparent, hastasq; reductis
Protendunt longe dextris, & spicula vibrant:
Aduentusq; virum, fremitusq; ardescit equorum.
Iamq; intra iactum teli progressus vterq; †furētesq;.
Substiterat: subito erūpunt clamore, § fremētesq;
Exhortantur equos, fundunt simul vndique tela,
Crebra niuis ritu, cœlumque obtexitur vmbra, †aduersi.
Continuo ¶ aduersis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam †perfracta
Dant sonitu ingenti, ¶ præfractaq; quadrupedātū, que.
Pectora pectoribus rumpunt, excussus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, versique Latini
Reiiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troes agunt, princeps turmas † inuasit Asylas. †inducit
Iamq; propinquabat portis, rursusq; Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt;
Hi fugiunt, penitusq; datis referuntur habenis. † procumbens.
Qualis vbi alterno * procurrens gurgite Pontus
Nunc ruit ad † terras, scopulosq; superiacit vndā † terram.
Spumeus, extremamq; sinu perfundit arenam: Vado labē
Nunc rapidus retro, atque æstu reuoluta resorbens te, hypallage, pro eo,
Saxa, fugit, littusq; vado labente relinquit. quod est,
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos, per vadum
Bis reiecti armis respectant terga tegentes. labens littus relinquit.
Tertia sed postquam congressi in prœlia † totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir: †totasque.

*omitt. Tum vero ¶ & gemitus morientum, & ſanguine (alto
Armaq; corporaq́; & permiſti cæde virorũ
Semianimes voluuntur equi pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli (quando ipſum horrebat adire.
Haſtam intorſit equo, ferrumq́; ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, alta iactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura,
Voluitur ille, excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq́; animis, ingentem corpore, & armis
Deiicit Herminium, nudo cui vertice fulua
Cæſaries, nudiq́; humeri, nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet, lato t huic haſta per armos
*d.virit. d. Ald. Acta tremit, duplicatq; * virum trãſixa, dolorem
Funditur ater vbique cruor, dant funera ferro
* dolore. Berſ.cod. Certantes, pulcramq; petunt per vulnera mortẽ
*vulnera, At medias inter cædes exſultat Amazon,
Vnum exſerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
*læta Et nunc * lenta manu ſpargens haſtilia denſat,
*denſeti Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, arma Dianæ,
Illa etiam ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
†dura Tullaq; & æratam quatiens Tarpeia ſecurum,
*bonas, Italides, quas ipſa decus ſibi dia Camilla
*Termodõtis legi debet, duabus ſyllabis in vnam contractis. Delegit, pacisque bonæ, bellique miniſtras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermedontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hyppolyten, ſeu cum ſe Martia curru,
Pentheſilea refert, magnoq; vlulante tumultu
Fœminea exſultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum, quẽ poſtremũ aſpera virgo

Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis? †Euneum
†Eumenium Clytio primum patre, cuius apertū
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit, atq; cruentam †Lyrin, Pagasumq?
Mandit humū, moriēsq; suo se in vulnere versat, †Suffulo,
Tū Lyrim, § Pegasumq; super, quorū alter habenas †Pariter, lege Charis.
†Suffosso reuolutus equo, dum colligit: alter vbi de Aduerbio,
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem, Chronumque
Pracipites * pariterq; ruunt. his addit Amastrum †Orphitus
Hippodaten: sequiturq; incumbens eminus hasta, Vide Gell. noct. Att. l. 2. cap. 22.
Tereaq; Harpalycūq; & demophoōta Chromimq;
Quotq; emissa manu contorsit spicula virgo
Tot Phrygii cecidere viri, procul * Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus
Et mala texere lupi cum dentibus albis:
Agrestisque manus armat sparus: ipse cateruis
Vertitur in mediis, & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine verso
Traiicit, & super hac inimico pectore fatur:
Syluis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Aduenit, qui vestra diei muliebribus armis †partum
Verba redargueret, nomē tamen haud leue * patrū †manibus
Manibus hoc referes ¶ telo cecidisse Camilla. †fixit.
Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum De duobus incipit dicere, & in vnum desinit, vt notat Mac. l. 6 cap. 6. Ellipsis.
Corpora, sed Buten aduersum cuspide figit
Loricam, galeamq; inter: qua colla sedentis
Lucent, & leuo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequiturque sequentem.
Tum validam, perq; arma viro, perq; ossa securim

Altior

† exsurgēs. Altior § insurgens, oranti & multa precanti
† congeminat, vulnus § Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro:
Incidit huic, subitoq́; adspectu territus hæsit
Ligures fallaces Cato al. Originū Apenninicolę bellator filius Auni, (bant.
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sine-
Isque vbi se nullo iam cursu euadere ¶ pugna
† pugnæ † nec Posse ¶ neque instantem reginam auertere cernit,
Consilio versare dolos ingressus & astu,
† fraudem, Incipit hæc: Quid tam egregium, si fœmina forti
† accensa Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æque
Mecum crede solo, pugnæque accinge, pedestri.
Iam nosces, ventosa ferat, cui gloria § laudem,
*ferato Dixit, at illa furens, acrique ¶ incensa dolore,
*Ligus. Tradit equum comiti, paribusq; aßistit in armis,
Ense pedes nudo, puraque interrita parma,
*proferret At iuuenis vicisse dolo ratus, auolat ipse,
Haud mora, conuersisque fugax aufertur habenis
*ex Quadrupedemq; citum § ferrata calce fatigat.
Vane § Ligur, frustraque animis elate superbis.
*inijcit. Nequicquam patrias tentasti lubricus artes,
Nec fraus te incolumem fallaci § perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisque aduersa prehensis
Congreditur, pœnasq; inimico ¶ à sanguine sumit
Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam
Comprensamque tenet, pedibusq; euiscerat vncis:
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator, atq; deorū,
Obseruans oculis summo sedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras.

Ergo inter cædes,† cædentiaque agmina Tarchon †cedentiaque.
Fertur equo,† variisque instigat vocibus alas, Mac l 5.c,1. †varijs.
Nomine quenq́; vocans, reficitq́; in prælia pulsos:
Quis metus? ô nunquam dolituri, ô semper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Fœmina palantes agit, atq́; hæc agmina vertit? †gerimus
Quò ferrum? quidue hæc † geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes, nocturnaq; bella,
Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi, *haruspex.
Exspectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
*Hic amor, hoc studiũ, dum sacra secũdus * aruspex* † omit.
Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. *offert.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse *Dereptũque.
Concitat, & Venulo aduersum ¶ se turbid⁹ infert
§ Direptumq́; ab equo dextra complectitur hostẽ, †Defrigit
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert. †exit.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Conuertere oculos, volat igneus æquore Tarchon. *euexque
Arma, virumq; ferens: tũ summa ipsius ab hasta * debitus Aruns Camillæ occisor.
† Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat, contra ille repugnans
Sustinet à iugulo dextram, & vim viribus ¶ excit
Vtque volans altè raptum cum fulua draconem
Fers aquila, implicuitq; pedes, atque vnguib. hæsit
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtũ ex agmine Tarchõ
Portat ouans, ducis ¶ exemplũ, euentumq́; secutĩ
Mæonidæ incurrunt, tum fatis § deditus Aruns
Velocem iaculo, & multa prior arte Camillam

Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat:
† Hanc — Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo,
† Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat,
† & tacitus † abitus. — Hac iuuenis furtim † celeres detorquet habenas,
Hos aditus, iamq; hos † aditus, omnemq; pererrat
Vndiq; circuitū, & certam quatit improbus hastā.
Forte † sacer † Cybele * Chloreus, olimq; sacerdos
† satus † Cybelo. — Insignis, longe Phrygijs fulgebat in armis.
† Choreus. — Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenū
† auroque ius. — In plumam squamis * auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferugine clarus, & ostro,
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex † humeris sonat arcus, & aurea vati
† Homero — Caßida: tū croceā, chlamydemq; sinusq; crepantes
Carbaseos, fuluo in nodum collegeras auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum:
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo, siue vt se ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
† incauta — Cæca sequebatur, totumq; † incensa per agmen
Fœmineo prædæ, & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
† concitat — † Conijcit, & superos Aruns sic voce precatur:
† sancti — Summe Deum, † & sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
† ferant — Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens: non exuuias, pulsæue trophæum
Virginis, aut spolia vlla peto: mihi cætera laudem
Facta † ferent: hęc dira meo dum vulnere pestis

Pulsa cadat, ¶ patriam remeabo inglorius vrbem.
Audiit, & voti Phœbus succedere partem
Mente dedit partem volucres dispersit in auras.
Sterneret vt subita turbata morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret,
Non dedit, inq; Notos vocem vertere procellæ,
Ergo vt missa manu sonitũ dedit hasta per auras,
Conuertere animos § acies, oculosque tulere
Cuncti ad reginam Volsi, nihil ipsa ¶ nec ¶ auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Hasta sub exsertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumq; alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentẽ
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistoq; metu, § nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ¶ ille, prius quam tela inimica sequantur
Continuo in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, ¶ magnoue iuuenco,
Conscius audacis facti, caudamq; remulcens
Subiecit pauitantem vtero, syluasque petiuit:
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
Contentusque fuga, mediis se immiscuit armis,
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exsanguis, labuntur frigida ¶ letho
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam ex æqualibus vnam
Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,
§ Qui cum partiri curas) atq; ita fatur:
Hactenus Acca soror potui, nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum,

Effu-

†patrias i. e. vrbes. Erat enim in fatis, vt Camilla occideret, eiusque occisos pœnas daret.

¶arces,

†neque

¶Serius auras,

†non.

Effuge, & hæc Turno mandata nouißima perfer.
Solicitudo moriens Camillæ pro Repub. — Succedat pugnæ, Troianosque arceat vrbe.
Iamque vale, simul his dictis linquebat habenas.
Ad terram non spontè fluens, tum frigida toto
Paulatim exsoluit se corpore, lentaq; colla
Et captum letho posuit caput, arma relinquens,
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub ¶ vmbras. — † auras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
Sydera: deiecta crudescit pugna Camilla
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrum, — † Arcades
Tyrrhenique duces, Euandrique ¶ Arcadis alæ.
At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis — Custodem pro ministra posuit, teste Mac. Sat.
Alta sedet summis spectatque interrita pugnas.
Vtq; procul medio iuuenum § in clamore furentum — † omitt.
Prospexit tristi ¶ multatam morte Camillam, — † mulctatã. Ger. Valer mulcatam, hc. affectũ.
Ingemuitque deditque has imo pectore voces:
Heu nimium virgo nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello,
¶ Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam — † Hoc
Profuit, aut nostras humero gessisse § pharetras. — † gestasse † sagitta.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iã in morte; neq; hoc sine § nomine lethũ — † numine.
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunq; tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic Dea se primùm rapido pulcerrima nisu,
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
Cur inquit, diuersus abis? huc dirige gressum,
Hûc periture veni: capias vt digna Camillæ

Præmia; tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit: aurata volucrem Threissa sagittam
Depromisit pharetra, cornuque infensa tetendit,
†Et duxit longe, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoque papillam.
Extemplo teli stridorem, aurasque sonanteis
Audijt vna Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
Illum exspirantem socij, atq; extrema gementem
Obliti, ignoto camporum in puluere linquunt:
Opis ad † æthereum pennis aufertur Olympum,
Prima fugit domina amissa leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disiectique duces, desolatique manipli
Tuta petunt, & equis auersi ad mœnia tendunt,
Nec quisquam instanteis Teucros, lethumq; ferenteis
Sustentare † valet, telis aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumq; putrē cursu quatit vngula campū.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis, & e speculis percussæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cæli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmine turba,
Nec miseram effugiunt mortem: sed limine in ipso
Mœnibus in patriis, atq; inter tuta domorum
Confixi exspirant animas: pars claudere portas,
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inq; arma ruentum.
Exclusi ante oculos, lacrymantumq; ora parentū:
Pars in præcipites fossas, vrgente ruina,

Respexit ad Niobes sobolem, quæ totis Dianæ fixa perijt.
† Adduxit.
† ætherium
† valet telis

Voluitur immißis pars cæca & concita frenis
Arietat in portas, & duros † obijce postes. †obijce
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor † verus patriæ) vt videre Camillã †versus
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum, sudibusq; imitantur obustis
Præcipitet, primęque mori pro mœnibus * audent †ardent
Interea Turnum in syluis sæuißimus implet
Nuncius, & iuueni ingentem fert Acca tumultũ
Deletas Volscorum acies: cecidisse Camillam;
Ingruere * infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse, † metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens († nam sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.

Turnus suo tum periculo ex Acca cognito, relictis insidijs ad vrbem reuertitur.

†infestos
† metu
† &, al, iam
†Ac

Vix è conspectu exierat, campumq; tenebat,
Cum pater Æneas saltus ingressus apertos,
Exsuperatque iugum, syluaque euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se paßibus absunt.
* At simul Æneas fumantes puluere campos
Prospexit longe. Laurentiaque agmina vidit,
Et sæuum Ænean † agnouit Turnus in armis,
Aduentumque pedum, flatusq; audiuit equorum:
* Continuoq; ineant pugnas, & prœlia tentent,
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq; die labente reducat
Considunt castris ante vrbem, & mœnia vallant.

†Turnus conspexit.
† continuo pug. ineant

FINIS LIBRI VNDECIMI
ÆNEIDOS.

LIBRI XII. AENEIDOS.

FIGVRA.

P. VERGILII MARONIS ÆNEIDOS
Liber duodecimus.

Turnus leonis comparatur. Hom Iliados. 5. Oratio Turni iuuenilis temeritatis plena: Patriæ proditioné Aeneæ obiicit quo nomine etiá apud historicos quosdam male audit Aeneas. † Cedatq; oratio Latini, †animis †animas animumque

Vrnus vt infractos aduerso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis, vltro implacabilis ardet,
Attollitque animos: Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo; gaudetq; comantes
Excutiens ceruice toros: fixumq; latronis
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur Regem, atq; ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent
Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigere recusent
Congrediar: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hoc Dardanium dextra sub tartara mittam
Desertorem Asiæ, (sedeant, spectentq; Latini:)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos: † cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans § animi iuuenis, quantum sibi feroci
Virtute exsuperas; tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omneis metuentẽ expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
*Multa manu. nec nõ * aurumq; animusq; Latino est.*
Sunt aliæ innuptæ, Latio & Laurentibus agris,

Nec

Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia* fa- fata
Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri. (tu
Me gnatam* nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idque omnes* diuiq; hominesq; canebãt †vet. nulli dijque
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Coniugis & mœstæ lacrymis, vincula omnia rupi,
Promissam eripui genero,* atq; arma impia sumsi †omitt.
Ex illo, qui me casus, quæ Turnæ sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta Recalent, pro calent, vt, Fata re-
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent. narrabat Troiæ, hoc est, narrabat.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si, Turno exstincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim, gnatam & connubia nostra petentẽ?
Respice res bello varias, miserere parentis,
Longæui, quem nunc mœstum patria Ardea longè †quicquã
Diuidit, haud* quaquam dictis violentia Turni †tuendo.
Flectitur: exsuperat magis, ægrescitq;* medendo. †instituit
Vt primum fari potuit, sic ¶ incipit ore:
Quam pro me curam geris, hãc precor optime pro
Deponas, lethumq; sinas pro laude pacisci. (me
Et nos tela pater, ferrumq; haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis sese occulat vmbris.
At regina noua pugnæ conterrita sorte,
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ

*Tangit honos, animum (spes tu nunc vna senectæ,
Tu requies miseræ, decus, imperiumque Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum committere Teucris.
Qui te cunque manent isto certamine casus,
Et me Turne manent: simul hæc inuisa relinquam
Lumina, nec generum Aeneam captiua videbo.
Accepit vocem lacrymis Lauinia matris,
Flagrantes perfusa genas, cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur, ¶ vel mista rubent vbi lilia multa* aut mixta
*Alba rosa, tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
Ardet in arma magis, paucisque affatur amatam.
Ne quæso, ne me lacrymis, neue omine tanto
Prosequere, in duri certamina Martis euntem;
O mater: neq; enim Turno mora libera mortis
Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno,
Haud placitura refer, cum primum crastina cœlo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit. {quiescat* * Nec dirimamus
*¶ Non Teucros agat in Rutulos, Teucrum arma
Et Rutulûm: nostro dirimatur sanguine bellum,
Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit,
Poscit equos, gaudetq; tuens ante ora frementeis,* Orithya filia Erichthei, Boreę vxor.
*Pilumnos quos ipsa decus dedit Orithya;
Qui candore niues anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigæ, manibusq; lacessunt
Pectora ¶ plausa cauis, & colla comantia pectunt.* *pulsa
*Ipse dehinc auro squallentem, alboq; orichalco
Circundat loricam humeris: simul aptat habendo*

Ensemq; clypeumq́; & rubræ cornua cristæ:
Ensem quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda:
Exin quæ † in medijs ingenti adnixa columnæ †omitt.
Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam.
Actoris † Arunci spolium, quassatque trementem Aurunci, al
Vociferans: Nunc ô nunquam † frustrata vocatus Atrunci
Hasta meos, nūc tempus adest, te maximus Actor, †ostri.
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamq́; manu valida lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes:
His agitur furijs, totoq; † ardenteis ab ore
Scintillæ absistunt oculis micat acribus ignis: † loquētis.
Mugitus veluti cum † prima in prœlia taurus:
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit †primum
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis sæuus in armis †aut
Aeneas acuit Martem, & se suscitat irá,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios, mœstique metum solatur Iuli;
Fata docens, regiq́; iubet responsa Latino
† Certa referre viros, & pacis dicere leges:
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis
Dimensi, Rutuliq́; viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras | &al. mani
Gramineas: † alii fontemq; ignemq; ferebant †limo.
Velati † lino, & verbena tempora vincti. Vide Seruium.

Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
†bello Agmina se fundunt portis. Hinc Troius omnis
Tyrrhenusque ruit varijs exercitus armis:
Haud secus instructi ¶ ferro, quam si aspera Martis
†superbi Pugna vocet: nec non medijs in millibus ipsi
Ductores auro volitant, ostroque ¶ decori;
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas
Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
Vtque dato signo spatia in sua quisq; recessit,
Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidique senes, turres & tecta domorum
Obsedere: alij portis sublimibus adstant.
At Iuno ¶ ex summo, qui nũc Albanus habetur
†è (¶ Tũ neq; nomẽ erat, ¶ neq; honos, aut gloria mon
†Tunc Prospiciens tumulo, capũ spectabat, & ambas (ti.)
†nec Laurentum, Troumq; acies, vrbemque Latini.
Extemplo Turni sic est ¶ affata sororem,
†effata. Diua Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet: hunc illi Rex ætheris altus honorem
Iuppiter, erepta pro virginitate, sacrauit:)
Nympha decus fluuiorũ, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum adscendere cubile,
*lubens Prætulerim, cœlique ¶ libens in parte locarim:
*incusa) Disce tuum (ne me * incenses) Iuturna dolorem.
Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
Cedere res latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumq; dies & vis inimica propinquat,
*nec Non pugnã adspicere hæc oculis, ¶ nõ fœdera pos-
Tu pro germano, si quid præsentius audes (sum
Per-

Perge (decet) forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea, cum lacrymas oculis Iuturna profudit,
Terque, quaterq; manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Accellera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumq; excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam & tristi turbatam vulnere mentis.
† Interea reges (ingenti mole Latinus † continuo
Quadriiugo † vehitur curru, cui tempora circum agnoscit
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt, Diomede
Solis aui specimen: bigis it Turnus in albis, & Charisius vbi de
Bina manu lato crispans hastilia ferro. pro'epsi.
Hinc pater Aeneas, Romanæ stirpis origo, Mac.l. & c.
Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis, 6. † inuehitur.
Et iuxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
† Setigeræ fœtum suis intonsamque bidentem †Setigeri.
Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad † surgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsis, & tempora ferro † surgentis
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libāt, c. Iouis.
Tum † pius Aeneas stricto sic ense precatur:
Esto nunc sol testis, & hæc mihi terra † precanti, † pater
Quam propter tantos potui perferre labores: vocanti.
Et pater omnipotens, & tu Saturnia † Iuno
Iam melior, iam diua precor, tuq; inclyte Mauors. † coniux.
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques;
Fontesque Fluuiosq; voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo sunt numina Ponto:
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Conuenit Euandri victos * discedere ad vrbem * descendere.

Cedet Iulus agris; nec post arma vlla rebelles
†ferroque. Æneadæ referent, * ferróue hæc regna lacessent.
Hypallage Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
(Vt potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo.
Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra Deosque dabo, socer arma Latinus habeto,
Imperium solenne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent, vrbique dabit Lauiniæ nomen.
† Hæc * Sic prior Æneas, * sequitur sic deinde Latinus.
† sequiturque d. Suspiciens cœlum, tenditq́; ad sidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera, iuro
Latonæque genus duplex, Ianumq; bifrontem,
* duri Vimq́; deûm infernam, & * diri sacraria ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit:
† medios Tango aras, ¶ mediosq; ignes & numina testor;
† hip. Nulla dies ¶ pacē hanc Italis, nec fœdera rumpet
Mac.l.3.c.2 Quo res cunq; ¶ cadent, nec me vis vlla volentem
Sat. Auertet, non si tellurem effundat in vndas
†cadet. Diluuio miscens, cœlumue in tartara soluat:
† fundit Vt sceptrū hoc (dextra sceptrū nā forte gerebat)
Nunquā frōde leui § fundet virgulta, nec vmbras,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Marte caret, posuitq; comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq́; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum: tum ritè sacratas
In flammam, iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri

Iam dudum: & vario misceri pectora motu.
Tum magis vt propius cernunt, non viribus æquis. †ingressus. Pathos ab habitu per foræ.
Adiuuat § incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus.
Pubentesq; genæ, & iuuenili § in corpore pallor. Tabentesque legendum videtur ex Donati paraphrasi. *in omitte.
Quem simul ac Iuturna soror § crebescere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda.
In medias acies formam § aßimilata § Camerti,
(Cui genus à proauis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum: †crebrescere. *assimulata
Rumoresq; serit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, § cunctis pro talibus vnam *Camertis alium Camertē strauit, Aeneas l. 10. quo nomine a Malis.r c in culpatur. Virgilius. Mac. Sat. l. 6. cap. 4.
Obiectare animam? numeroue, an viribus æqui
Non sumus? en omnes & Troes & Arcades hic sūt,
§ Fatalisque manus, infensa Hetruria Turno:
Vix hostem alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
Succedet fama, viuusque per ora feretur:
Nos patria amissa dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus aruis.
Talibus § incensa est iuuenum sententia dictis, *p. c.
Iā magis, atq; magis, serpitq; per agmina murmur. *Fatalesq;
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini,
Qui sibi iam requiem pugnæ rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusq; precantur
Infectum & Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat signum cælo, quo non præstantius vllum.
Turbauit mentes Italas, monstroque fefellit.
Nanque volans rubra fuluus Iouis alis in æthra,
Littoreas agitabat aues, turbamq; sonantem

Agminis aligeri: subito cum lapsus ad vndas
Cycnum excellentē pedibus rapit improbus vncis,
Arrexere animos Itali, cunctæq́; volucres
Conuertunt clamore fugam (miserabile visu)
Ætheraque obscurant pennis, hostemq; per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penitusque in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
Tolumnius augur. *Expediuntq; manus: primusq́; Tolumnius augur:*
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petiui.
Accipio, agnoscoque Deos: me, me duce ferrum
†miseri. *Corripite ô † Rutuli, quos improbus aduena bello*
†nostro *Territat; inualidas vt aues, & littora † vestra*
Vi populat, petet ille fugam, penitusq́; profundo
†vnanimes denfete *Vela dabit: vos * vnanimi densate cateruas,*
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit: & aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor; & o-
Turbati cunei; calefactaq́; corda tumultu. (mnes
Hasta volans, vt forte nouem pulcherrima fratrū,
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gilippo:
Horum vnum ad mediū, teritur qua subtilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet:
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis,
†effūdit *Transadigit costas, fuluaque † extendit arena.*
At fratres, animosa phalanx, accensaq́; luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrū
Corripiunt, cæcique ruunt, quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc dēsi rursus inundāt.

Troës, Agyllinique & pictis Arcades armis.
Sic omneis amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras, † it toto turbida cœlo — †&
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque focosque ferunt, fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
Infrenant alij currus, aut corpora saltu
Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus Regem, Regisque insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus,
† Aduerso proterret equo: ruit ille recedens, — † Aduersus
Et miser oppositis à tergo inuoluitur aris
In caput, inque humeros: at feruidus aduolat hasta.
Messapus, teloque orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit; atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis.
Concurrunt Itali, spoliantque † calentia membra. — † cadentia.
Obuius ambustum torrem † Chorineus ab ara — † alius est lib. 9.
Corripit, & venienti Ebuso, plagamque ferenti
Occupat os flammis: † illi ingens barba reluxit, — † olli
Nidoremque ambusta dedit: super ipse secutus
Cæsariem leua turbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum — † Polidarius
Pastorem, primaque acie per tela ruentem
Ense sequens nudo super † eminet: ille securi — † imminet.
Aduersi frontem mediam, mentumque reducta
† Disiicit, & sparso late rigat arma † cruore. — † Discidit. † cerebro.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque † suos clamore vocabat: — † suo

Quo ruitis? quæue ista repens discordia surgit?
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges, mihi ius concurrere soli.
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi sacra.

Missa autẽ à Iuturna. †casusue Deusúe.

Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est,
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, † casusne, Deúsne
Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Aeneæ iactauit vulnere quisquam.

Turni virtus absente Aenea. †at atque

Turnus vt Aeneam cedentem ex agmine vidit
Turbatosque duces, subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, † atque arma simul, saltuq; superbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora letho.
Semineces voluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumine concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atq; furentes
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto,

Thraca, pro Tracis que & Trace dicitur Græce traki Triky, †Pholúque † ambo Chari. oneraueçat.

Ante Notos, Zephyrumq; volãt, gemit vltima pul-
Thraca pedũ, circumq; atræ formidinis ora, (su.
Iræque insidiæque Dei comitatus aguntur:
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis
Hostibus insultans, spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mistaq; cruor calcatur arena. (lumq;
Iamq; neci Sthenelumq; dedit, Thamyrimq; pho-
Hunc cõgressus, & hũc illũ, eminus: eminus ambos
Imbrasidas, Glaucũ atq; Ladẽ: quos imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusq; onerauerat armis,

Vel

Vel conferre manum, vel equo prauertere ventos.
Parte alia, media Eumenides in prœlia fertur,
Antiqui proles bello praclara Dolonis, (tem:
Nomine auum referens animo, manibusq; paren-
Qui quondã castra vt Danaum speculator adiret,
Ausus Pelida precium sibi poscere currus.
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Affecit pretio, * *nec equis adspirat Achillis.*
Hunc procul vt campo Turnus * *conspexit aperto,*
Ante leui iaculo longum per inane secutus,
Sistit equos biiuges, & curru desilit, atque
Semianimi, * *lapsoque superuenit: & pede collo*
Impresso: dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem * *tinxit iugulo, atq; hac insuper addit:*
En agros, & quam bello, Troiane; petisti.
Hesperiam, metire iacens: hac pramia, qui me,
Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
Huic comitem * *Buten, coniecta cuspide mittit,*
Chloreaq; * *Sybarimq; Daretaq; Thersilochumq;*
Et sternacis equi lapsum ceruice Tymœten.
Ac velut † Edoni Borea cum spiritus alto
Insonat Aegeo, sequiturque ad littora fluctus:
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt.
Conuersaque ruunt acies: fert impetus ipsum,
Et cristam aduerso curru quatit aura volantem,
Non tulit instantem * *Phegeus, animisq; frementẽ*
Obiecit sese ad currum, & spumantia frenis
Ora citatorum dextra contorsit equorum.
Dum trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
Lacea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & summum † degustat vulnere corpus.

†prospexit
†bijugos, elapsoque.
†dextra
†tingit.
† Asbuten. Choreaq?.
† Sabarimque.
†Edonij Arguit Donatum Scr. huius lectionis, legit Edoni.
†Phlegeus.
†detorsit.
Id est stringit.

† id est, proiecto.

Ille tamen clypeo * obiecto conuersus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
Quem rota præcipitem; & procursu concitus axis
Impulit, † effuditq; solo, Turnusque secutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumq; reliquit arenæ.
Atq; ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque † comes castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus,
Sæuit & infracta luctatur arundine telum
Eripere: auxilioq; viam quæ proxima, poscit,
Ense secent lato vulnus, teliq; latebram
Rescindant penitus, sese in bella remittant.
Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus * Iapis,
Iasides acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium citharamq; † dabat, celeresq; sagittas.
Ille, vt depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum, vsumq; medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens ingentem † nixus in hastã
Æneas magno iuuenum, & mœrentis Iuli
Concursu lacrymisque immobilis. Ille retorto.
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat: nequicquã spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subuenit: & sæuus campis magis ac magis horror
* Crebescit, propiusq; malũ est, iam puluere cœlũ
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris

† effud.

† puer

† Iapyx,

† dedit

Mutæ artes

† innixus

* Crebescit subeuntq; equites, legit Pierius

Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentũ:
Hic Venus indigno gnati concussa dolore,
*Dictamum genitrix ¶ Cretæa carpit ab Ida, † Dictãnũ.
Puberibus caulem folijs, & flore comantem †Dictæa
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus obscuro faciem circundata nimbo;
Detulit, hoc fuscum labris splendentibus amnem †fusum.
Inficit, occulte medicans, spargitque salubreis †salubris.
Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus ¶ Iapis, Iapyx
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis.
Iamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque nouæ rediere in pristina vires. †cito
Arma ¶ citi properate viro, quid statis? ¶ Iapis †Iapix
Conclamat primusq; animos accendit in hostes. †hostem
NON hæc humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt: neq; te, Aenea, mea dextera seruat:
Maior agit Deus, atque opera ad maiora remittit.
Ille auidus pugnæ, suras incluserat auro Auro id est
Hinc atque hinc, oditq; moras, hastamq; coruscat. ocris ex e-
Postquam habilis lateri clypeus, loricaq; tergo est, lectro au-
Ascanium fusis circum complectitur armis, roque re-
Summaque per galeam delibans oscula fatur: cocto.
DISCE puer virtutem ex me, verumq; laborem,
Fortunam ex alijs, nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetente exempla tuorũ,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Hæc

† portis se-se extulit
Hæc vbi dicta dedit, † portu sese extulit ingens.
† Anteusq;
Telũ immane manu quatiens; simul agmine denso
† Antæus, Mnestheusq; ruunt: omnisq; relictis
Turba fluit castris: tum cæco puluere campus
† agmine
Miscetur, pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes † aggere Turnus;
Videre Ausonij: gelidusq; per ima cucurrit
Amplificatio impetus Aeneæ per hyperbolicam orationẽ: de quã augendi ratione vide Quin. l. 8. c. 6.
Ossa tremor, prima ante omnes Iuturna Latinos
Audijt, agnouitq; sonum & tremefacta refugit:
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris heu præscia longe
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late:
Ante volat, sonitumq; ferunt ad littora † venti:
† Anteuolans.
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit: † densi cuneis se quisq; coactis
† Ponti.
Agglomerant; ferit ense grauẽ Thymbræus Ositim
† densis.
Archetium Mnestheus, Epulonẽ obtrũcat Achates,
Malum cõsilium consultori pessimum.
Vfentemq; Gyas, cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cœlum clamor, versique vicißim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
† aduersos.
Ipse neq; † aduersos dignatur sternere morti:
† cõn. equo
Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
† Sunt qui Metyscum scribendũ putent. ἀπὸ τοῦ με-τισμάτος.
Hoc concussa metu mentem Iuturna virago,
Aurigam Turni media inter lora † Metiscum
Excutit, & longe lapsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibus vndanteis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq; & corpus & arma Metisci,

Nigra velut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parua legens, nidisque loquacibus escas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circùm
Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia † curru: † cursu
Iamq; hic germanum, iamq; hic ostẽdit ouantem,
Nec conferre manum patitur: volat auia longe. † ostentat
Haud minus Æneas tortos legit obuius orbes,
Vestigatq; virum, & disiecta per agmina † magna
Voce vocat: quoties oculos coniecit in hostem, † longe
Alipedumq; fugam cursu † tentauit equorum: † tentabat
Aduerses toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid † agat? vario nequicquam fluctuat æstu; † agam?
Diuersæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Messapus, vti leua duo forte † gerebat † ferebat
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Æneas, & se colligit in arma.
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hastæ tulit, summasq; excußit vertice cristas,
Tum vero assurgunt iræ, insidijsque subactus
Diuersos vbi sensit equos, currumque referri,
Multa Iouem, & læsi testatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumq; omnes effundit habenas.
Quis mihi nũc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuersas, * obitumq; ducum, quos æquore toto * obitus-
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros, que
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iuppiter, æternæ gentes in pace futuras?

Æneas

Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
†morantē Pugna loco statuit Teucros) haud multa † morat*
† crudum Excipit in latus; & quà fata celerrima, † crudo
† ensem. Transadigit costas, & crates pectoris † ense.
Turnus equo deiectum Amycum, fratremq; Diorē
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit, curruq; abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanaimq; neci, fortemque Cethegum,
†immittit Treis vno congressu, & mœstum * mittit * Onytem
† Onyten. Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos, & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada; piscosæ cui circum flumina Lernæ
* Limina. Ars fuerat, pauperq; domus, nec nota potentum
†ferebat. * Munera, conductaq; pater tellure serebat.
Ac velut immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam, & virgulta sonantia lauro:
Impetus Aut vbi decursu rapido, de montibus altis (runt,
Aeneæ ac Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora cur-
Turni. Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prœlia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus, rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur. (tem
†Ingenti Murranum hic atauos, & auorum antiqua sonan
†montis Nomina, per Regesq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque † ingentis turbine * saxi
Excutit, effunditq; solo, hunc lora, & iuga subter
Prouoluere rotæ: crebro super vngula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animisq; immane frementi
Occurrit, telumq; aurata ad tempora torquet:
Olli

Olli per galdam * fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec te Graium fortissime † Creteu,
Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum,
Aenea veniente, suis dedit obuia ferro
Pectora nec misero clypei mora profuit * aerei.
Te quoq; Laurentes viderunt Aeole, campi
Oppetere, & late terram consternere tergo.
Occidis: Argiuae quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles;
Hic tibi mortis erant metae, domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum
Tota adeo conuersae acies, omnesq; Latini;
Omnes Dardanidae, Mnestheus, acerq; Serestus
Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas;
* Thuscorumq; phalanx, Euandriq; † Arcadis alae
Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies, † vasto certamine tendũt,
Hic mentem Aeneae genitrix pulcherrima misit
Iret vt ad muros, vrbique aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille vt vestigans diuersa per agmina Turnum.
Huc atq; huc † acies circumtulit: adspicit vrbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam
Continuo pugnae accendit maioris imago:
Mnesthea, Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum:
Ductores: tumulumq; capit, quo caetera Teucrum
Concurrit legio, nec scuta, aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora, Iuppiter † hac stat.
Ne quis ob inceptum subitum mihi † segnior ito:
Vrbem hodie causam belli regna ipsa Latini,
(Ni frenum accipere, & victi parere fatentur)

Di- Eruam

†fuso
†Rhaeten
Cupēti nomen è lingua Sabinorum tractũ est.
†aeris

†Tuscorum que.
†Arcades
†vastos
Aeneas vbi vidit Turnum sui copiam non facere, ad vrbis oppugnationem animum conuertit.
†aciem

† adstat
†ferior.

Eruam, & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet exspectem, libeat dum prælia Turno
Nostra pati? rursusq́ velit concurrere victus?
Hoc caput, ô ciues, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces † propere, fœdusq́ reposcite flammis. — †properi.
Dixerat: atq́ animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densâq́ ad muros mole feruntur
Scalæ improuiso, subitusq́ apparuit ignis.
Discurrunt alij ad portas, primosq́ trucidant:
Ferrum alij torquent, & obumbrant ęthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Aeneas, magnaq́ incusat voce Latinum:
Testaturq́ Deos, † iterum se ad prœlia cogi: — †Se inuitum Deos.
Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues.
Vrbem alij reserare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipsumq́ trahunt ad mœnia Regem.
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros.
Inclusas vt cum latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumoque impleuit amaro,
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra,
Discurrunt, magnisq; acuunt stridoribus iras.
Voluitur ater odor † tectis: tum murmure cæco — †testis
Intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quę totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem prospicit hostem,
† Incendi muros, ignesq́ ad tecta volare, — †Incessi legit Seru. hc. inuadi. Iterum habet & Ber cod.
Nusquam acies † contra Rutulas, nulla agmina Tur-
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit (ni,
Exstinctum: & subito mentem turbata dolore
Se causam clamat, crimenq́ caputq́ malorum,

Mul-

Multaque per mœstum demens effata furorem
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta;
Quam cladem miseræ postquam accipere Latinæ
Filia prima manu † flauos Lauinia crines
Et roseas laniata genas: tum cætera circum
Turba furit, resonant late plangoribus ædes
Hinc totam infelix vulgatur fama per vrbem;
Demittunt mentes: it scissa veste Latinus
Coniugis attonitus fatis, vrbisque ruina.
Caniciem immundo perfusam puluere † turpans
Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumq́; adsciuerit vltro
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque
Iam minus atque minus successu lætus equorum
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commistum clamorem, arrectasq; impulit aures
Confusæ sonus vrbis, & illætabile murmur.
† Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisue † ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait, adductisque amens subsistit habenis:
Atque huic, in faciem soror vt conuersa Metisci
Aurigæ, † currumque & equos, & lora regebat.
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur
Troiugenas, qua prima viam victoria pandit
Sunt alij, qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prœlia miscet:
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris
Nec numero † inferior pugnæ, nec honore recedes
Turnus ad hæc:
O soror, & dudum agnoui, cum prima per artem.

G. Cant. legitur inscendi. †Rut. con- Regina laqueo sibi vitam finit. †floreos aut lect. ke tasigizytin.

†al. turbās.

† Heu

† venit

currusque.

†in pugnæ. †neque.

Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
Et nunc nequicquam fallis dea, sed quis Olym
Demissam tantos voluit te ferre labores?
Vide Mac. l.4.c.2. Sat. *An fratris miseri lethum vt crudele videres*
Nam quid ago? aut quæ iã spondet fortuna sa
Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
Murranum (quo non superat mihi charior al
Oppetere ingentem, atq; ingenti vulnere vict
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Vfens
Adspiceret: Teucri potiuntur corpore & arm
Exscindine domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugiẽtẽ hæc terra videbi
Vsq; adeone mori miserum est? vos ô mihi man
Este boni: quoniam superis auersa voluntas.
*insoia *Sancta ad vos anima, atq; istius * nescia culpæ,*
Descendam, magnorũ haud vnquã indignus auo
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per host
Vectus equo spumante Saces, aduersa sagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnu
Turne, in te suprema salus, miserere tuorum:
Fulminat Aeneas armis, summasque minatur
Deiecturum arces Italum, excidioque daturum
Iamque faces ad tecta volant, in te ora Latini,
In te oculos referunt, mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flect
Præterea regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemq; exterrita fugit.
† Asylas *Soli pro portis Messapus, & acer † Atinas*
Sustentant aciem, circum hæc vtrinq; phalanges
Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.

Obstu-

Obstupuit, varia confusus imagine rerum
Turnus, & † obtutu tacito stetit, æstuat ingens — †obtuitu.
Imo in corde pudor, mistoque insania luctu, — †vno.
Et furiis agitatus amor, & conscia virtus, (est,
Vt primum discussæ vmbræ, & lux reddita mẽti
Ardenteis oculorum * orbes ad mœnia torsit — †vox.
Turbidus, eq; rotis magnam respexit † ad vrbẽ, — †acies.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus — †in
Ad cœlum vndabat vortex, turrimque tenebat — Rotæ pro curru, per
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse, — Sinechdochen.
Subdideratq; rotas, pontesq; * instrauerat altos, — †exstruxerat, al. in-
Iam iam fata, soror superant: absiste morari: — struxerat
Quo Deus, & quo dura vocat fortuna, sequamur
Stat conferre manũ Æneæ, stat quicquid acerbi est, — †acerbum.
Morte pati, † nec me indecorẽ, germana, videbis — neque me.
Amplius, hunc oro sine me furere ante furorem
Dixit, & è curru saltum dedit ocyus armis
Perque hostes, per tela ruit, mœstamq; sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
At veluti montis saxum de vertice præceps — *voluit.
Cum ruit auulsum vento, seu turbidus imber — *ictu
Proluit, aut annis * soluit sublapsa vetustas:
Fertur in abruptum magno mons improbus actu — †Verius an-
Exsultatque solo, syluas armenta virosq; — tique pro
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus — æquius, vt
Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuso — & Hor.
Sanguine terra madet, striduntq; hastilibus auræ,
Significatque manu, & magno simul incipit ore
Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibeto Latini:
Quæcunq; est fortuna, mea est, me † verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medij spaciumque dedere.

At pater Aneas, audito nomine Turni.
Deserit & muros, & summas deserit arces
Præcipitatq; moras omnes, opera omnia rump
†Athon Lætitia exsultans, horrendumque intonat ar
Quãtus* Athos, aut quãtus eryx, aut ipse coru
Cum fremit illicibus: quantus, gaudetq; niua
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero & Rutuli certatim, & Troes & om
†imo. Conuertere oculos Itali, quique alta tenebam
Mœnia, quique † imos pulsabant ariete muros
Armaque deposuere humeris stupet ipse Latinu
Ingentes genitos diuersis partibus orbis.
†cernere. Inter se coiisse viros, & * decernere ferro.
Atq; illi, vt vacuo patuerunt æquore campi
Procursa rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clypeis atque ære sonoro.
†ictibus Ictus Dat gemitum tellus: tum crebros * ensibus ictu
†veluti. Congeminant, sors & virtus miscentur in vnu
†Sylua. Ac velut ingenti * Syla summoue Taburno,
Cum duo conuersis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri
†imperet, Stat pecus omne metu mutũ, mussantq; iuuenc
& tot Quis pecori † imperiret, quẽ tota armenta sequ
Illi inter sese multa vi vulnera miscent (tu
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine larg
† Non Colla armosq; lauant: gemitu nemus omne rem
†Haud aliter Tros Æneas & Dauni⁹ heros (gi
Concurrunt clypiis: ingens fragor æthera compl
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum,
†aut Quẽ damnet labor, † & quo vergat pondere leth
Emicat hic, impune putans, & corpore toto

Alt

Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit, exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies, at perfidus ensis
Frangitur, in medioq; ardentem deserit ictu;
Ni fuga subsidio subeat, fugit ocyor Euro,
Vt capulū ignotum, dextramq; adspexit inermem
Fama est, præcipitē, cum § prima in prœlia iūctos †pri...
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci.
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquā arma Dei ad Vulcania ventū est
Mortalis mucro glacies ceu futulis, ictu
Dissiluit, fulua resplendent fragmina arena.
Ergo amens diuersæ fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes. †tardante
Vndiq; enim densa Teucri inclusere corona,
Atq; hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt †in flumine alii in flumina.
Nec minus Æneas (quanq; § tardante sagitta.
Interdum genua impendunt, cursumq; recusant)
Insequitur; trepidiq; pedem pede feruidus vrget.
Inclusum veluti si quando § flumine nactus
Ceruum, aut puniceæ septum formidine pennæ,
Venator cursu canis & latratibus instat:
Ille autem insidiis, & ripa territus alta, †into natū fragore.
Mille fugit, refugitque vias: vt viuidus Vmber
Hæret hians, iam iamq; tenet, similisq; tenenti
Increpuit malis, morsuq; elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
Responsant circa & cœlum § tonat omne tumultu
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omneis,
Nomine quenq; vocans, notumq; efflagitat ensem
Æneas mortem contra præsensque minatur

lurñ. Exitium, si quisquam adeat; terretq́, trementés
†Excisurum vrbem minitans, & saucius instat.
Quinq́, orbes explent cursu, totidemq́, retexunt
†neque Huc, illuc † nec enim leuia aut ludrica petuntur
†Fauno Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.
Forte sacer † Fauni foliis oleaster amaris
†mollem Hic steterat nautis olim venerabile lignum;
†len. rad. Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
†notas Laurenti diuo, & * votas suspendere vestes,
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Turni preces ad Faunum. Sustulerant, puro vt possent concurrere campo.
Hic hasta Æneæ stabat, huc impetus illam
†* vestros. Detulerat * fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum
Dardanides, teleq́, sequi, quem prendere cursu
Non poterat. Tum vero amẽs formidine Turnus
Faune precor, miserere, inquit, tuq́, optima ferrũ
Terra tenet, colui * vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemq́, Dei non cassa in vota vocauit.
Namq́, diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Æneas, dum nititur acer, & instat.
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem dea Daunia reddit
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
†reuulsit. Accessit, telumque alta ab radice ¶ reuellit.
†sub armis Olli sublimes, armis animisque refecti,
†Adsistunt Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
certamina. ¶ Insistunt contra § certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur fulua pugnas de nube tuentem:

Quæ

Quæ iam finis erit, coniux? quid deniq; restat?
Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris,
Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres? † Mortalē. *Diuum?
† Mortalin, decuit violari vulnere Diuûm
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibusq; inflectere nostris
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremū est: terris agitare, vel vndis?
Troianos potuisti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miscere Hymenæos:
Vlterius tentare veto, sic Iuppiter orsus:
Sic Dea submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua † magna volūtas
Iuppiter & Turnum, & terras inuita † reliqui.
Nec tu me aeria solam nunc sede videres
Digna indigna pati, sed flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traherēq; inimica in prœlia Teucros
Iuturnam misero fateor, succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum
Adiuro Stygij caput inplacabile fontis,
Vna superstitio superis quæ reddita Diuis.
Et nunc cedo equidem, † pugnasq; exosa relinquo
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum
Cum iam connubiis pacem felicibus (esto)
Component, cum iam leges, & fœdera iungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq; vocari,

Iuno ad Iouem.

† magne
relinquo

Hinc intelligi potest, authorem vulneris Aeneæ fuisse Iuturnam.

† pugnas exorsa.

Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
Sit Latium, sint Albani per secula reges,
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritq; sinas cum nomine Troia.
† Et Olli subridens hominum rerumq; repertor
*Et germana Iouis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum frustra submitte furorē.
† cōmixto. Do quod vis, & me victusq; volensque remitto.
Sermonem Ausonij patrium, moresq; tenebunt:
Vtq; est, nomen erit * commisti corpore tantum
† reliquit Subsident Teucri, morem ritusque sacrorum
Adijciam, faciamque omnes vno ore Latinos
Hinc genus, Ausonio mistū, quod sanguine surget
Supra homines, supra ire Deos pietate videbis
†& luctum Nec gens vlla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit,
Interea excedit cælo, nubemque † reliquit.
His actis aliud genitor secum ipse volutas:
‡ demisit Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis,
Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ;
Quas, & Tartaream nox intempesta Megæram
Vno eodemque tulit partu, paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæc Iouis ad solium, sæuique in limine Regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris,
Si quando † lethū horrificum, morbosq; deum rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes
Harum vnā celerem * dimittit ab æthere summo
Iuppiter, inque omen Iuturnæ occurrere iußit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta
Armatam sæui Parthus quam felli veneni,

Parthus siue Cydon, telum immedicabile, torsit
Stridens, & celeres incognita † transilit vmbras †trastulit.
Talis se sata nocte tulit, terrasque petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atq; agmina Turni
Alitis in parua † subito collecta figuram. †subitam.
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras
Hanc versa in faciem Turni se pestis † ad ora †ob ora
Fertq; refertque sonans, clypeumq; euerberat alis
Illi membra nouus soluit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul vt diræ stridorem agnouit & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, potest germana iuuare?
Aut quid iã † miseræ superat mihi, qua tibi lucẽ Querela turnæ. †duræ
Arte morer? talin possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscœnæ volucres, alarum verbera nosco,
Lethalemq; sonum: nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis, hæc pro virginitate reponit? †vt g.
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta est
Conditio? † possem tantos finire dolores †Iam m talis eg mã. Ian mortali uo?
Nunc certe, & misero fratri comes ire per vmbras
† Immortalis ego † haud quicquã mihi dulce meo
*Te sine frater, * erit, ô quæ satis ima dehiscat (rũ,*
*Terra * mihi, manesq; deam demittat ad imos?* † aut D tus.
Tantum effata, caput glauco contexit amictu †erit?
Multa gemens, & se fluuio dea condidit alto. †mihi
Æneas instat contra, telumque coruscat
Ingens arboreum, & sæuo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est, aut quid iam, Turne retractas?

Non

Non cursu, seuis certandum est comminus armis.
Verte omneis tete in facies, & contrahe quicquid
Siue animis, siue arte vales : opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque caua te condere terra.
Ille caput quassans : non me tua feruida terrent
Dicta, ferox : Dij me terrent, & Iuppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum, antiquũ, ingens, campo qui forte iacebat
Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.
Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem
§ Tollentemue manu, saxumq; immane mouentẽ
Genua labant, gelidus concreuit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spacium § euasit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos vbi languida pressit
Nocte quies, nequicquã auidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus : non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox, § nec verba sequuntur :
Sic Turno (quacunq; viam virtute petiuit :)
Successum dea dira negat, tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos adspectat, & vrbem
Cunctaturq; metu, telumq; instare § tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem
Nec currus vsquam videt, aurigamq; sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. Muralis concita nunquam
Tor-

Tollen-
tem-que
saxumue.
...re
...mesce.

Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus, volat atri turbinis instar
Exitium dirum hastæ ferens, oràsq; recludit †Loricæ.
**Loricæ & clypei extremos septemplicis orbes* clypeique
Per medium stridens transit femur: incidit ictus ext.sept.
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus. orb. Et mestr.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusq; remugit Turnus oc
Mons circũ, & vocem late nemora alta remittũt. ciditur.
Ille humilis, supplexq; oculos dextramq; precantẽ
Protendẽs: equidem merui, nec deprecor, inquit.
Vtere sorte tua, misere te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis, vicisti, & victum tendere palmas
Ausonij videre. Tua est Lauinia coniux.
Vlterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Aeneas voluens oculos, dextramq; repressit,
Et iam iamq; magis cunctantem flectere † sermo †mentem
Cœperat, infelix humero cum apparuit † alto ingens
Baltheus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atq; humeris inimicũ insigne gerebat.
Ille oculis postquam sæui monimenta doloris
Exuuiasq; hausit, furiis accensus & ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum †Eripere
† Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas †soluit.
Immolat, & pœnã scelerato ex sanguine † sumit. Mors: Le Macrob
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit somn. Sci
Feruidus, ast illi soluuntur frigore membra, l.& c 9.
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

FINIS Libri duodecimi Æneidos.

LIBRI XII. MAPHAEI.

FIGVRA.

Argumentum.

TVrnus vt extremo vitā sub Marte profudit,
Subdūt se Rutuli Aeneæ, Troiana sequētes
Agmina: dehinc Superis meriti reddūtur honores
Congaudet gnato, ac sociis, memor † ante malorū
Actorum pater Aeneas. Turni inde Latinus
Morte dolet: patri miseranda incendia Daunus
Euersæ, & cari deflet pia funera nati.
Connubium instaurat natæ, lætosq; Hymenæos
Rex socer Aeneæ genero: gens vtraque pacto
Fœdere pacis ouat. Tum nomine coniugis vrbem
Instruit & tandem placida sub pace regentem
Transtulit Aeneam Venus astra in summa beatū.

† Antemo-lorum

MAPHAEI VEGII LAUDENSIS. LIBER.

*Quæ post Turni cladem acta sint, recenset Maphæus.

Vrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugientem animam, medioque sub agmine victor
Magnanimus stetit Aeneas, Mauortius heros:
Obstupuere omnes, gemitumq; dedere Latini,
Et durum ex alto remouentes corde dolorem,
Concussis cecidere animis: ceu frondibus ingens
Sylua dolet lapsis, Boreali impulsa tumultu,
Tum tela infigunt terræ, & mucronibus hærent,
Scutaq; deponunt humeris, & prælia damnant
Insanumque horrent optati Martis amorem,

†nunc Nec frenum,† nec colla pati captiua recusant.
Et veniam orare, & requiem finemq; malorum:
Sicut acerba duo quando in certamina tauri
Concurrunt, largo miscentes sanguine pugnam
Cuiq; suum pectus inclinat: sin cesserit vni
Palma duci, mox quę victo pecora ante fauebant
Nunc sese imperio subdunt victoris, & vltro
(Quanq; animũ dolor altus habet) parere fatetur.
Non aliter Rutuli, licet ingens mœror adhaesit
Pectora pulsa metu cæsi ducis, inclyta malunt
Arma sequi, & Phrygium Aeneã, fœdusq; precari
Fatis & æternam rebus belloque quietem.
Tunc Turnum superassistens placido ore profatur
Aeneas: Quæ tanta animo dementia creuit.
Vt Teucros superum monitis, summiq; Tonantis
Imperio huc vectos, patereris, Daunia proles
Italia, & pactis nequicquam expellere tectis?
Disce Iouem vereri, & iussa facessere Diuum:
Magnam etiã capit ira Iouẽ, memoresq; malorũ
Sollicitat vindicta Deos: en vltima tanti
Meta furoris adest, quo contra iura fidemque
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem
Ecce suprema dies, aliis exempla sub æuum
Venturum missura: Iouem non temnere frustra
Fas sit & indignos bellorum accendere motus
Nunc armis lætare tuis: hic tu nobile corpus
Turne iaces: at non tibi erit Lauinia paruo?
Nec dextra tamen Aeneæ cecidisse pudebit. (rũq;
Nunc Rutuli hinc auferte ducẽ vestrũ, arma, vi-
Largior, atque omnem deflendæ mortis honorem,
Sed quæ Pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera, transmittam Euandro; vt solatia cæso

Haud leuia hoste ferat, Turnoq; exsultet ademto
Vos memores tamen Ausonii melioribus vti
Discite bellorum auspiciis: ego sidera iuro,
Nunquam acies, nunq̃ arma libẽs in prœlia moui:
Sed vestris actus furiis, defendere toto
Optaui (& licuit) Troianas robore partes.
Nec fatus plura Aeneas, se lætus ad altos
Vertebat muros, & Troiæ tecta petebat.
Vna ipsum Teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exsultans sequitur volucresq; per arua pedum vi
Quadrupes citat incusans acri ore Latinos,
Ignauosq; vocans strepit † altis plausibus æther. † altus.
Et quamis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingens cura animo, sociosq; imponere flammis:
Maius opus tamen Aeneas sub pectore voluens,
Primum aris meritos superis mandabat honores.
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos,
Immittuntq; sues, niueasque in templa bidentes,
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram:
Viscera diripiunt, & † cæsum in frustra trucidãt, † cæsum
Denudãtq; gregem, & flammis † verubusq; remit- † verubusque
Tum vina effundunt pateris, & dona Lyæi (tunt.
Accumulant, plenis venerantur lancibus aras:
Thura ignes adolent, onerata altaria fumant.
Tum plausus per tecta mouẽt, magnumq; tonantẽ
Extollunt, Veneremq; & te Saturnia Iuno
Iam * placidã, & meliorem ingẽti laude fatentur. * placitã.
Mauortemq; ipsum, tum cætera turba Deorum
In medium effertur, summis cum vocibus altos
Prælata ad cœlos. Ante omnes gratior vnus
Aeneas duplices mittebat ad æthera palmas,
Et puerum pauca ore dabat complexus Iulum:

Nate, in quo spes vna patris per tanta laborum
Quem variis actus fatis discrimina duxi,
Ecce inuenta quies, ecce illa extrema malorum,
Aerumnis fatura modum, acceptißima semper
†Aurora. *Atq; optata dies, quam dura in bella vocatus*
†quum. *Sæpe tibi Diis auspicibus meminisse futuram,*
Iã memini, nũc te, † quam primũ Aurora rubeb
Crastina, sublimem Rutulorum ad mœnia mitt
Dehinc sese ad gentem Iliacã voluebat, & al
Pectore verba trahens, blando est sic ore locutus:
O socii, per dura ac densa pericula vecti,
Per tantos bellorum æstus, duplicesq; furores
Armorum per totq; hyemes, per quicquid acerb
Horrendũ graue, triste, ingẽs, per quicquid iniqu
Infaustum, & crudele foret: conuertite ment
In melius: iam finis adest: hic meta malorum
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus: dabit inde mihi Lauinia coniux
Bello acri defensa, Italo cum sanguine mistam,
†seruate *Troianam transferre æterna in sæcula gentem.*
†iidem. *Vnum oro socii Ausonios communiter æquo*
†gerent *Ferte animo, & vosmet socero † obseruate Latin*
Sceptrum † idem sublime † geret; sententia ment
Hæc habet, at bella vos, & præstantibus armis
Discite me, & pietati sequi: quæ gloria nobis
Cesserit in promptu est: sed cœlum & sidera test
Qui vos tantorum eripui de clade malorum,
†variosq; *Idem ego sub maiora potens vos præmia ducam.*
Talibus orabat, † varios in pectore casus
Præteritos voluens, partamq; labore quietem
Haud paruo, nimium ardenti exundabat amore
In Teucros grauibus tandem euasisse periclis,

Ex

Exsultans veluti exiguis cum ex æthere gyrans
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit, stragemq; minatur:
Tum cristata ales perculso pectore mater
Consurgit misero natorum exterrita casu,
Rostrum acuit, totisque petit conatibus hostem,
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit:
Dehinc perturbatos crocitans exquirit, & omnes
Attonitos dictis pro caris anxia natis,
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus Anchisa genitus mulcebat amicis
Troianos dictis, antiquum corde timorem,
†Flagranteisq; agitans curas: & gaudia longis
Tandem parta malis, & quæ præferre molestum
Ante fuit, meminisse iuuat, verum altior idem
Ingenti & clara Æneas supereminet omnes
Virtute excellens, & pro tot numina donis
Exorat, summisq; Iouem cum laudibus effert.
Interea Rutuli magnum & miserabile funus,
Exanimumq; ducē tulerant sub tecta frequentes,
Correpti mœrore animos, largumq; pluentes
Imbrem oculis, & iam lato clamore Latinum
Defessum, varios agitantem pectore casus
Complerāt: qui postquam altos † crebescere quæ-
Et Turnum ingenti confossum vulnere vidit, (stus
Haud tenuit lacrymas, dehinc mœstum leniter ag-
Corripuit, manibus verbisq; silentia ponens, (men
Ceu spumantis apri quando per viscera dentes
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero: tunc infausto præterrita casu
Cætera turba fugit latrantum, atq; ora magistrū,
Circunstans querulo pauitat, magnæq; vlulatu

†flagrante.

crebescere

Infremit, ac commotæ manu, dominiq; iubenti
Ore silet, gemitumque premit, sese coercet:
Haud aliter Rutuli suppressa voce queruntur.
Tunc sic illacrymans Rex alto corde Latinu
Verba dabat: Quantos humana negotia motus
Alternasque vices miscent! quo turbine fertur
Vita hominum! ô fragilis damnosa sceptri
O furor, ô nimium dominandi innata cupido,
Mortales quò cæca vehis! quò gloria tantis
Inflatos transfers animos, quæsita periclis!
†mortes *Quot tecũ insidias, quot † mories, quantæ mal*
Magnorum tormenta geris; quot tela, quot en
Ante oculos (si cernis) habes; heu dulce venenu
Et mundi lethalis honos: heu tristia regni
†promit *Munera, quæ haud paruo constent, & grãdia v*
Pondera, quæ nuuquã placidam† permittere p
Nec requiem conferre queant, heu sortis acerb
Et miseræ regale decus, magnoq; timori
†pacisq? *Suppositos regum casus † pacique negatos.*
Quid Turne ingenti Ausonia mouisse tumultu,
Et dura Æneadas turbasse in bella coactos,
Quid iuuat? & violasse sacræ promissa quietis
† quæ *Pignora?† quò tibi tanto animo impatiẽtia ven*
Vt Martem cum gente deûm, iussuq; Tonantis
Huc vecta gereres? & nostris pellere tectis
Vltro instans velles? natæque abrumpere fœdus
Pollicitæ genero Aeneæ? & me bella negante
Dura mouere manus? quæ tanta insania ment
Implicuit? quoties te insæui Martis euntem
Agmina, sublimemq; in equo & radiantib. ar
†limite *Tentaui reuocare, & iter suspendere cœptum?*
*Corripui & pauitans cedentẽ in * lumine fru*

In

Inde ego quanta tuli? teſtantur mœnia tectis
Semirutis, magniq́; albentes oſsibus agri,
Et Latium toto vacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijque humana cæde rubentes,
Et longi trepidique metus, durique labores
Quos toties ſenior per tanta pericla cæpi.
Ah nunc Turne, iaces: † vbinam generoſa iuuentæ, † vbi iam
Gloria, & excellens animus? quo ſplendidus alta
Frontis honos? quonā illa decens † it frontis imago † &
Ah quantas Dauno lacrymas acresq́; dolores,
Turne, dabis? quanto † circumfluet Ardea fletu? † circū-ſtetit.
Sed non degeneri & pudibundo vulnere foſſum
Adſpiciet: ſaltem hoc miſeræ ſolamen habebit
† Mortis, vt Aeneæ Troiani exceperis enſem: mortis.]
Hæc fatis, lacrymisq; genas impleuit obortis,
Tum ſ ſ ad turbam voluens, miſerabile corpus
Attolli, & caram mœſti genitoris ad vrbem
Deferri, atq́; pios fieri mandabat honores.
Mox circumfuſi Rutuli lato agmine cæſum
Sublimen ingenti iuuenem poſuere pheretro;
Multa ſuper Teucrum raptorum inſignia ſecum
Et galeas & equos, enſesque & tela ferentes.
Poſt currus Phrygiæ ſudantes cæde ſequuntur.
It lacrymans, & ducit equū docta arte Metiſcus
Rorantem & fletu madidum, qui vexerat ante
Victorem Turnum, atque hoſtili ſtrage furentem.
Hinc alij † aduerſa arma gerunt, tum cætera pubes † verſa
Flens ſequitur, largisque humectat pectora guttis.
Et iam feſsi ibant per muta ſilentia noctis,
Cædentes ſeſe greſſumq́; in tecta Latinus
Flexerat ingenti turbatus funere mentem.
Vna omnes lacrymas matres, puériq; ſenesque.

Fundebant, mœstam implentes mugitibus vrbem.
Inscius ac tantos Daunus superesse dolores,
Et natum extremo consumtum Marte superbam
Effudisse animam, largisq; ad mœnia duci
Cum lacrymis, alios gemitus, curasq; fouebat.
* dum Namq; ex diuersa caderent † cum parte Latini,
† fœdarat Et calido Turnus * fœderet sanguine terram
Vrbem ingens flamma, & muros inuaserat altos
Fumabatque rutis miseri patris Ardea tectis;
Et tota in cinerem vergebat, & astra fauillæ
Altiuolæ implebant, nec spes plus vlla salutis: (ni
Siue quidem sic Dijs placitũ est, seu præscia Tur-
Signum vt fata darent horrendo Marti peremptis.
Extemplò concussi animo, turbataq; ciues
Pectora cædentes, miserandæ sortis iniquum
Destebant casum, longoq; ex ordine matres,
Atq; auidos totis fugiebant viribus ignes.
Ac veluti, cum nigra cohors posuere sub alta
Arbore, & insissa radice cubilia longo
† sin Formicæ instantes operi, † si dura securis
Incumbat, versoq; infringat culmine paruas
Sæua casas mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt, mœstæq; fuga, trepidæq; feruntur:
Et velut ignitum testudo euorsa calorem
Cum sensit luctata diu, pedibusq; renitens,
Caudam, agitansq; caput, magna vi cedere tẽtat:
Aestuat, & multo insidias conanime miscet:
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese, & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebant querulas Daunus, superosq; vocabat.
Tum vero è medijs visa consurgere flammis,

Pos-

Percußisque ales volitare per aera pennis,
Indicium, nomenque verbis versæ Ardea seruans:
Et qui sublimes stabant in mœnibus arces,
Mutata effusis nunc circumlabitur alis,
Attoniti nouitate omnes, monitisq; Deorum
Haud paruis confusi humeros atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ, duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuncia motu
Fama ruit, latusq; animos clamoribus implet
Aduentare nouum multo cum milite funus.
Et Turnum exanimem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces: ardentibus agri
Collucent flammis, dehinc se venientibus addunt.
Quos postquam toto videre ex agmine matres,
Percussis vocem palmis super æthera tollunt.
At Daunus, cari vt patuerunt funera nati,
Substitit & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium sese furibundus in agmen
Proripuit, Turnumq; super prostratus, & hærens,
Quum primum fari potuit, sic edidit ore:
Nate patris dolor, & fessa miseranda senectæ
Rapta quies, quo me tantis iactate periclis
Duxisti & sæuis tandem deuicte sub armis?
Quo tua me præstans animi constantia vixit?
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria sceptri?
Hoc magni decus imperij? talesne triumphos
Nate refers? hæc illa quies promissa parenti
Afflicto toties? hæc mela optata laborum?
Heu miserum, quam præcipites labentia casus
Secla agitant! quanto voluuntur fata tumultu?

Daunus pater ad Turnum mortuum.

Qui iam sublimes referebas clarus honores,
Et magnus toto in Latio: quem Troes in armis
Horrendum, & trepidi toties sensere furentem
Nūc, mi Turne iaces, miserandum & flebile corp⁹
Iam mutum est sine voce caput, quo pulcrior alter
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus
Eloquio, nec quis positis ingentior armis,
Nate, vbi forma nitens (niueaq́, in fronte serenus
Ille decor, dulcisque oculorum adspectus, & altæ
Sidereus ceruicis honos? his gloria Martis
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti auidus te credere bellis?
Heu mortem inuisam, quæ sola vltricibus armis
Elatos frenas animos, cacumina toti
Genti sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans
Quæ magnos, paruosq́; teris, quæ fortibus æquas.
Imbelles, populisq́; duces, seniumq́; iuuentæ,
Heu mortem obscuram, quæ causa indigna coegit
Eripere, atque meum crudeli vulnere natum
Afficere? ô felix tam grato cædis Amata
Successu lætare tuæ, quæ tanta dolorum
Fugisti monumenta grauisq́; immania casus
Pondera qui misero genitori plura paratis
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis
Cōsumta in cinerem versa est, nunc æthera pennis
Verberat. ah, me Turne tua plus cæde cruenta
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ
At vero tali se res cum fœdere versant.
Vt quē infesta furens misera fortuna moratur.
Illum omni peta infrendens, & turbine cogat.
Dixerat, & multa illacrymans largo ora rigabat
Imbre, trahens duros gemitus, rapidoq́; dolores.

Qualis vbi incubuit validis Iouis vnguibus ales,
Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum,
Cerua videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux natum splendore impleuerat orbē:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Defecisse videns Italos, totamq; potenti
Cedere fortunam Æneæ, bellique tumultum:
Ingenteisque animo curas, & fœdera voluens
Connubij promissa, suæ natæque Hymenæos:
Præstantes vocat electos ex agmine toto
Mille viros, qui Dardanium comitetur ad vrbem
Spectatum virtute Ducem, iungitq; togatos
Multa Oratores memorans: & euntibus vltrò
Imperat, vt quando auspicijs, monitisq; Deorum
Troianam miscere Italo cum sanguine gentem
Expediat: placito intersit, animoque reuisant:
Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.

Oratores ad Aeneā mittuntur, & mille viri.

Interea ipse vrbem labefactā, & vulgus inermo
Componit, solidatq; animos, requiemq; futuram,
Spondet, & æternam ventura in sæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos
Sublimesque domus fieri regalis honores.
Atque alacris monet, vnanimes vt fronte serenæ
Occurrant genero venienti, & pectore toto
Excipiant gentem Iliacam, magnisq; recepten
Plausibus, optataque effundant pacis amores.
Iamq; instructa cohors Teucrorum castra subibat
Cincta comas ramis oleæ pacemq; rogabat,
Quam bonus Aeneas ad se intra regia duci
Tecta iubet, causamq; viæ placido ore requirit,
Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimium erepti pro funere Turni

Prĕces ad Aeneam. *Exſultans, O Troianæ dux inclyte gentis,*
Gloria ſpesq́; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in vrbe fuit, victi obteſtamur, & omnes
Iuramus diuosq́; deasque inuitus in vnum
Conſlatum vidit Latium, & temerata Latinus
Fœdera nec Phrygios vnquam turbauit honores,
†al. tumultu Tantorum. *Quin natæ (quando ſuperum ſic vota ferebant)*
Connubia, & generum magno te optabat amore.
Sed quicquid tanto armorum flagrãte† tumultu,
Tantorum furijsq́; operum atq́; laborib. actũ eſt;
Id rapidus, Turni & ſtimilis incenſus iniquis,
Confectusq́; odijs furor attulit: ille negansq́;
Inuitusq́; dedit Latias in prœlia gentes.
Illum omnis conuerſa cohors precebat, vt armis
Cederet, & magnum ſineret ſuccedere pactis
Connubiis Anchiſiaden, inde optimus ambas
Iungebat palmas defeſſa ætate Latinus
Infractus niueoque ardentem Marte rogabat:
Nec noſtræ potuere preces inflectere durum
Nec Diuûm portenta animum, quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens, bellumq́; ciebat.
At verò dignum inuenit pro talibus auſis
Exitium, qui te tandem victore momordit
Nigrantem proſtratus humum, nũc improbus ades
Tartareas viſurus erat, quæratq́; ſub imo
Hunc alias Acheronte acies, aliosq́; Hymenæos,
Tu melior ſuccede bonis Laurentibus hæres.
In te omnis domus, & feſſa inclinata Latini
Spes iacet, vnum omnes Itali ſuper aurea mitti
Sidera & ingentem bello & cœleſtibus armis
Extollunt, & vera canunt præconia voces.
Te grauium veneranda patrum conſultaq́; turba,

In-

Inualidiq; ætate senes,* te læta iuuentus,
Et cupidæ matres pueri, innuptaque puellæ
Vnanimes æquo ore volunt, Turnumq; sub armis
Exsultant cecidisse tuis: te tota precatur
Ausonia, & claris præstantem laudibus effert,
In te vnum conuersi oculi: pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ,
Qui gnatam tibi iungat, habet; generiq; nepotes
Troianos. Italo admistos in secula mittat.
Ergo age, magne veni Teucrorum ductor, & altus
Ingredere, & celebres cape, quos spōdem⁹, honores.
Finierat, cunctiq; eadem simul ore fremebant,
Quos pius Aeneas hilari cum fronte receptos
Prosequitur paucis, & amico pectore fatur:
Nec vos, nec placida solitum sub pace Latinum — Aeneas ad Oratores Latini.
Arguerim: verum infecti violentia Turni
Tantum opus (haud dubito) & tanti discrimina
Cōciuit: iuuenilis enim plus laudis amore. (Martis
Quicquid id est† tandem Ausonij, nil pacta recuso — † tamen
Connubia, & sanctam æterno cum fœdere pacem
Iungere, Rex idē imperium, & veneranda tenebit
Sceptra socer, statuentque mei mihi mœnia Teucri
Et nomen natę vrbis erit, sociosq; penates
Adijciam: vos communes in secula leges,
Concordesque ingenti animo mittetis amores.
Interea, quod restat adhuc, imponit flammis
Corpora, quæ duri miseranda insania belli
*Arripuit: dehinc cum primum iā crastinæ surget
Clara dies, læti Laurentia tecta petemus. — †Abr.d. nos c.p.c s,
Dixerat, & tanto affatu conuersa† tenebat — †tenebat
Ora simul: facti omnes, & apertius ingens.
Mirantes pietatis opus, mox robore toto

Con-

Congestas rapuere pyras, ignemque repostis
Ciuibus immisere, altumque sub æthera fumus
Euolat, atq; atris cœlum sublime tenebris
Conditur, innumeras ex omni rure bidentes.
Glandiuorosq; sues iugulant, pinguesq; iuuencos,
Immittunt rogis: latos incendia campos
Enudant: fremit impulsus clamoribus aer. (bum
Iamq; sequens clarũ extulerat lux aurea Phœ-
Tunc Teucri, Ausoniq; omnes, misto agmine læti
Consedere in equis, & gressum ad tecta mouebant,
Laurenti, atq; altis erectam mœnibus vrbem.
Ante omnes pius Aeneas: post ordine Drances,
Multa duci senior memorãs: dehinc vnica proles
Ascanus, multumq; an immaturus Alethes
Et grauis Ilioneus, Mnestheusq; acerque Serestus.
Sergestus, fortisque Gyas, fortisque Cloanthus:
Post alij, mistimque Itali, Teucrique sequuntur.
Interea effusi stabant per mœnia ciues,
Sublimeisque alta statuebant laude triumphos,
Troianam cupido exspectantes pectore turbam,
Et iam aduentabant quos læta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua.
At postquam medio venientem ex agmine vidit
Dardanium Aenean, haud vera illusit imago.
Nanq; omnes super excellens, atq; altior ibat,
Et late regalem oculis spargebat honorem
Sydereis. Tunc, cum primum data copia fandi est,
Et voces capere, atque optatas iungere dextras,
Incipit, & prior affatur placido ore Latinus,
Venisti tandem, cupidum nec fixa fefellit
Spes animum, † dux Troianæ clarißime gentis,
Magnorum quem iussa Deum tot casibus actum

[...]neæ & [...]ini con[...]essus. La[...]us ad [...]neam. [...]x Tro[...]e cla[...]ima.

Ita-

Italia, & nostris voluerunt sistere tectis. (ctas
Quanquā humana furens nimis ausa licentia san
Turbârit leges, & Diuûm exciuerit iras:
Quin etiam inuitum toties, meq; arma negantes
Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Factum etenim, sed nec paruo † sat numina iustas
Indignata animis misere vltricia pœnas.
Nunc age, magne Phrygum ductor, quando omnis
Seditionis abest, & tanti criminis auctor, (origo
Connubijs succede & promissis Hymenæis.
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica † nata senectæ:
Te generū, & natum tempus complector in omne.
Quē contra bonus Aeneas rex maxime, nullam
In te horum causam amorum, tantiq; tumultus
Crediderim, placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime, quæso
Nunc adsum & patrem, & socerum te lætus in o-
Accipio casus, magni mihi surgit imago (mneis
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore,
Talibus orabant inter se, & tecta subibant
Regia, cum studio effusæ matresq; nurusque
Longæuique patres stabant iuuenumque cohortes.
Pulchra reuisentes Troianæ corpora gentis;
Ante omnes magnum Aeneam: cupidoq; notabant
Altū animo genus, & præstantem frontis honorē:
Quæsitamq; alacres * pacemq; atq; optata quietis
Munera laudabant: ceu quando longus & ingens
Agricolas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos, curuumque diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spacioso limine Titan
Laxet, & aurora cœlum: splendore serenent.
Lati-

Lætitia exundant, & sese hortantur agrestes.
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum,
Composuere animos, & iam Rex alta Latinus
Atria regalesq; aditus intrarat: & vna
Optimus Æneas, sequitur quem pulcher Iulus
Dehinc Itali mistiq; Phryges: tum splendida † læto
Applausu & magno completur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nuruumq; caterua,
In medium comitata, venit Lauinia virgo.
Sidereos deiecta oculos, quam Troius heros
Virtute & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit, primo adspectu stupefactus inhæsit,
Et secum Turni casus miseratus acerbos;
Qui haud parua spe ductus ouans in prœlia tantos
Sciuisset motus, durisque arsisset in armis.
Tum vero æterno iunguntur fœdera nexu
Cõnubij, † multa cantant cum laude Hymenæos
Dehinc plausus, fremitusq; altũ super aera mittũt
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
Ad fidum interea Æneas affatur Achaten;
Vadat, & Andromachæ quondam data munera
Intextas auro ferat; & quod sæpe solebat, (vestes
Dum res Troianæ stabant, circundare collo
Auratum geminis, † circumspectumque monile:
Præterea magnum cratera in pignus amoris,
Quæ Priamus patri Anchisæ donauerat olim. (tes
Nec mora: iussa sequens pulcherrima portat Acha
Munera: tunc socer ingentem cratera Latinus
Donatum capit, † at coniux Lauinia vestes,
Atque monile decens, placido dehinc pectore sese
Demulcent, variisq; trahunt sermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempora lucis
Posce-

[Marginalia: † læto; Lauinia; Lauinia copulatur Aeneæ.; † multaque canunt.; † circũsept.; † ac]

Poscebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt, latosque alta intra tecta paratus,
Conuenere omnes, strato discumbere in ostro
Deliciis iussi, & dapibus se inserre futuris. Apparatus conuiuij
Dat manibus crystallus aquas mensisq; reponunt.
Flauentem Cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distinguunt ordine curas.
Pars dapibus reficit mensas: pars pocula miscet,
Craterasque replet: nunc hac, nunc voluitur illac
Turba frequens; varios miscentq; per atria motus.
At puerum pater immotis spectabat Iulum
Luminibus, vultum admirans, moresq; Latinus,
Et grauiter puerili ex ore cadentia verba,
Maturumq; animũ ante annos & multa rogabat Iulus
Permistas referens voces, dehinc oscula figens
Dulcia complexum manibus, iunctumq; fouebat.
Et nimium exsultans felicem, & munere Diuûm
Danatum Aeneam pro tali prole ferebat.
Postq̃ epulis compressa fames, traducere longã
Incipiunt fando, & labentem fallere noctem:
Nunc duros Troiæ casus gentesq; Pelasgas,
Nunc fera Laurentis memorantes prœlia pugnæ.
Quo primum diffusæ acies, quo tela vicißim
Pulsa loco: qui primus ouans inuaserit agmen,
Fulmineumq; ardens in æquo madefecerit ensem,
Præcipue Tros Æneas, seniorq; Latinus,
Magnorum heroum, Latiique antiqua potentis
Gesta recensebant, fugientemq; horrida nati
Arma sui Saturnum Italis latuisse sub oris:
Hinc Latium dixisse, genusq; in montibus altis
Composuisse vagum, legesq̃, & iura dedisse,
Et Bacchi & frugum cultus, dehinc tecta secutum

Esse

Esse paterna Ioue: vtq; Electra Atlantide cretus
† Iasida — † Iasio Idæas cæso Phrygiæ isset ad vrbes
Dardanus, ex Coryto multa cum gente profectus:
Vtq; insigne aquilā domo, & Ioue patre superbus
Hectoreæ gentis signum, illustresque tulisset
Primus auûm titulos, Troianæ stirpis origo.
Talibus atque alijs inter se longa trahebant
† cum — Tempora: † tum fremitus, lætæque per atria voces
† volant. — Alta * tonant. strepitu ingenti tectū omne repletur
† & — Dant lucem flammæ; & late splendore coruscant
Consurgūt Phrygies, & cithara resonāte sequūtur
Ausonii & plausum ingeminant, seq; agmine toto
Permiscent, variantq; pedes; raptimque feruntur.
† fessa — Et iam † festa nouem largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies: tum maximus heros
Æneas vrbem curuo signabat aratro:
Fundabatque domos, & amictas aggere fossas,
Ecce autem, fatu haud paruū diffundere flammā
Ingentem, & fulgore leuem, & se nubibus altis
Miscentem, summo Lauinia vertice visa est
Obstupuit pater Aeneas, duplicesque tetendit
Aeneæ preces ad Iouem. — Ad cœlum cum voce manus: Si Iuppiter vnquam
Gens monitis Troiana tuis terraq; marique
Paruit: imperiisque libens: si numina vestras
† metui. — Si † metui, coluiq; aras: per si quid agendum est,
Quod restat, placidam felici afferte quietem
Augurio, & firmate; malisq; imponite finem.
Talia iactantem circumstetit aurea mater,
Se Venerem confessa, almo & sic edidit ore:
Gnate animo pone hanc curam, & meliora capesse
Signa Deûm, gaudesque bonis succede futuris.
Nūc tibi parta quies, nūc meta extrema malorum

Nunc

Nunc tandem optatam componunt secula pacem
Nec flammam ad cœlos perlatam è vertice charæ
Coniugis horresce, † ac constantem dirige mentem
Nanq; erit illa, tuum celebri quæ sanguine nomen,
Troianosq; auctura duces ad sidera mittet.
Hæc tibi magnanimos sublimi prole nepotes
Conferet, egregiis totum qui laudibus orbem
Complebunt; totumq; sua virtute potentes
Sub iuga victoresq; trahent; quos gloria summo
Oceanum transgressa ingens æquabit Olympo;
Quos tandem innumera ardēs post illustria rerū
Gesta, deos factura vehet super æthera virtus.
Hanc flammam ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc omnipotens* è culmine signum † &
Syderio dedit: *ac tantarum in munere laudum, † dedit. ac
Quam statuis, dicas à nomine coniugis vrbem.
Præterea sacros Troia ex ardente penates
Ereptos compone noua intrà mœnia, & altos
Infer ad æternam mansuros tempus honores.
Hi (tibi mira feram) tanto vrbis more trahētur,
Vt vecti ad sedes alias loca prima Latini
Sponte sua repetant, iterumq;, iterumq; reuersi.
O fœlix quem tanta manent: dehinc pace tenebis
Sub placida gentem Iliacam: post fessus, & æuo
Confectus, tandem Elysias socer ibit ad vmbras.
Succedes sceptro, atq; Italis dominabere, leges
Communes Teucrisq; ferens; tum lætus ad altum
Te mittes cœlum: sic stat sententia Diuûm,
Dixit: & inde leueis fugiens se vexit ad auras.
Aeneas tanto stupefactam † numine mentem † nomine
Percussus, diuæ peragit mandata Parentis,
Et iam compositos felici in pace regebat

Dardanidas: & iam decedens sceptra Latinus
Liquerat, & pius Aeneas successerat, omnem
Ausoniam lataq́; potens ditione tenebat.
Iam paribus Phryges atq́; Itali se moribus vltro
Et socia ingenti firmabant pectora amore,
Concordiq́; aequas miscebant fœdere leges.

Precatio Veneris ad Iunonem, vt ad astra recipit Aeneam.

Tum medio Venus exsultans se immisit Olympo
Ante Iouem, & complexa pedes, sic ore locuta est.
Omnipotens genitor, qui solus ab æthere summo
Cuncta moues, qui res hominum, curasq́; recessit
Dum Teucros traheret fortuna inimica, recordor
Spondebas finem ærumnis, rebusq́; salutem,
Nec tua me promissa, sententia fallit.
Nanq́; omnes gaudere sacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes.
Verum ad siderei missurum culmina cœli
Pollicitus magnum Aeneam, merituq; ferebas
Illarum astris, quid nunc sub pectore versas?
Iamq; optat matura polos Aeneia virtus. (alto
Olli hominũ sator atq; Deûm dedit oscula ab
Pectore verba ferens: Quantũ Cytherea potentem
Aeneam, Aeneadasq; omnes infessus amaui,
Et terra & pelago, per tanta pericula vectos
Nosti: & sæpe equidem indolui, commotus amore
Gnata tuo; tandemq; malis, Iunone secunda
Imposui: finem nunc stat sententia menti,
Qua ductorem alto Phrygium succedere cœlo
Institui: & firma est: numeroq; inferre deorum
Constat: & id concedo libens, tu si quid in ipso
Mortale est, adime atq; astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus, qui laude perenni
Accingant sese, & gestis præstantibus orbem

Exornent illos sursum super æthera mittam.
Assensere omnes Superi; nec Regia Iuno
Abnuit, & magnum Aeneam suadebat ad altum
Efferri cœlum, & voces addebat amicas.
Tum Venus aërias descendit lapsa per auras,
Laurentumq; petit: vicina Numicius vndis
Flumineis vbi currit in æquora harundine tectus.
Tunc corpus nati abluere, & deferre sub vndas
Quicquid erat mortale, iubet: dehinc læta recentē
Felicemq; animam secum super aëra duxit:
Immisitq; Aeneam astris, quem Iulia proles
Indigetem appellat, templisq; imponit honores.

FINIS MAPH.

ALCINOI DE VIRGILIO Iudicium.

De numero vatum si quis seponat Homerum:
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum: +quisquis
Longe erit à primo, ‡quisq; secundus erit.

AD AVGVSTVM CAESAREM, Cornelii Galli.

Temporibus lætis tristamur maxime Cæsar. +fleb
Hoc vno amisso, quem † genio Virgilium. +etenim
Sed vetuit relegi, si tu patiêre, libellos
In quibus Aeneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus† totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.
Atq; iterū Troiam, sed maior flamma cremabit.
Hæc, laudes Italum, fac tua facta legi:
Aeneamq; suum fac maior nuncius ornet,
Plus fatis possunt Cæsaris ora Dei.

VETERIS SCHOLASTICI POETÆ sub nomine Octauij Augusti.

ERgóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirũ mãdare nefas? ergo ibit in ignem
Magnaq́; doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus † indignum! soluetur littera diues?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
Flamma suo? † dignũmq́; operis seruare decorem?
Noster Apollo veta, Musæ prohibete Latinæ:
Liber & alma Ceres sucurrite, vester in armis
Miles erat; vester docilis per rura colonus:
Nam docuit quid ver ageret, quid cogeret æstas,
Quid daret autumnus, quid bruma nouissima ferret.
** Arua reformauit: sociauit vitibus vlmos:*
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est,
Sed † legum seruanda fides suprema voluntas.
Quod mandat, fieriq́; iubet, parere necesse est,
Frangatur potius legum † veneranda potestas
Quam tot congestos noctesq́; diesque labores
*Hauserit vna dies, supremaq́; * iussa parentis*
*Amittant vigilasse suum, si forte * furenti*
*Errauit in morte * dolor, si lingua locuta est*
Nescio quid titubante animo, nõ sponte, sed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui,
Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas, iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miseræ post vulnera vulnus Elisæ?
† Hoc opus æternum ruet? & tot bella, tot enses
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error
Huc huc Pierides, † nemorum per lustra loquaces
Tendite, & ardentes ignes fluuialibus vndis

hoc dignũ. † ductumq; operi seruauit amorem, id est, seruabit. † pater † Arbuta formauit. † legum est † reuerēda, † verba † superbum † piger, † tam sacrũ soluetur opus t, b, t.c. † dare flumina cuncta sorores. Exspirant ignes, viuat Maro dictus vbique; Ingratusque sui, studiorumque inuidus or-

Mer-

Mergite, ne pereat tam clari Musa Poetæ,
Flammaq; vanescat, viuat Maro clarus in orbe
Ingratusque sibi, sed quod male iusserat ipse,
Sic vetuisse meum, sacer est post tempora vitæ
Sicque erit æternum tota resonante Camena
Carmen, & ¶ imperii diui sub nomine viuat:
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur:

bi. Et facto post fata nocens, q iusserat ille Sit vet m. fatis e. p. t. v. Imo si æter nus, t. r. C. ¶ in populo diui sub nu mine nomē Laud. v. pl.

SVLPITII CARTAginensis in Æneida.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, ¶ Varusq; simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ
*Infelix * gemino cecidit prope Pergamon igni,*
Et pene est alio Troia cremata rogo:

† variusque ‡ alio.

INCERTI AVTHORIS, de Virgilio.

Mæonium quisquis Romanus nescit Homerum,
Me legat, & lectum credat vtrumq; sibi,
Illius immensos miratur Græcia campos:
§ At minor est nobis, sed bene cultus ager:
Hic tibi nec pastor, nec curuus deerit arator:
Hæc Graijs constant singula trina mihi

† Ast.

P. VERGILIO MARONI ATtributa Epigrammata.

LAVDES HORTVLI.

ADeste Musæ, maximi proles Iouis:
** Laudes feracis prædicemus hortuli,*
Hortus salubreis corpori præbet cibos,
Variosque cultus sæpe cultori refert:

† incerti auctoris de laud. hort. ‡ Laudem

†Olus

*Holus suaue, multiplex herbæ genus
Vuas nitenteis, atq; fetus arborum.
Non desit hortis, & voluptas maxima,

† commista est modis iocund.

Multúq; † mista commodis iucunditas,

† vitreus lambit

Aquæ strepentis vitreusq; † ambit liquor,
Sulcoque ductus irrigat riuus sata.

† discolore

Flores nitescunt * discolori gramine,
Pinguntque terras gemmeis honeribus.
Apes susurro murmurant grata leui,
Cum summa florum, vel nouos rores legunt,

† Textas vt
† Pampina.

Fœcunda vitis coniuges vlmos grauat,
*Textasue inumbrat † pampinis harundines
Opacæ præbent arbores vmbracula,
Prohibentq; densis feruidum solem comis.

† languore.
† visus.

Aues canores garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animoq; mœsto demit † angores graueis:
Membris vigorem reddit, & * visum capit,
Refert labori pleniorem gratiam.
Tribuit colenti multiforme gaudium.

DE VENERE & VINO.

† FESTI Auieni. Ios. Scal.
* tenearis.
† Bacchi

NEc Veneris, nec tu vini † capiaris amore.
Vno nanq; modo vina Venusq; nocent.
Vt Venus eneruat vires, sic copia † vini
Et tentat gressus, debilitatq; pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas.

† parit. al. cies.
† Prodidit
† Et

Bellum sæpe † parit ferus exitiale Cupido,
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
† Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello
† At Lapithas bello perdis, Iacche graui,

Deniq;

Deniq; cum mentes hominum ¶ furiarit vterq;, †Nec.
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest, †sedent
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum Seruiat: nos fines transiliisse nocet, al.
¶ Ne te muneribus lædat vterque suis, Sed fines horum trāsil. noces.
Vina sitim sedant: natis Venus alma creandis
¶ Seruit: finem horum transiluisse nocet

DE LIVORE

†Celii Firmiani Symphosii, de Liuore.

Liuor, tabificum malis venenum,
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem,
§ Quod quisquis furit, inuidetque ¶ sorti, † forti
Vt debet, sibi pœna semper ipse est,
Testatur gemitu graueis dolores: †fremitu al. gemitu
Suspirat, ¶ gemit, incutitque dentes,
Sudat frigidus, intuens quod odit:
Effudit mala lingua virus atrum,
Pallor terribilis genas colorat,
Infelix macies renudat ossa,
Non lux, non cibus est suauis illi:
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi;
Nec si pocula Iuppiter propinet,
¶ Atque hac porrigat, & ministret Hebe, † Aut.
Aut tradat * Ganymedes ipse nectar. †Ganymedis
Non somnum capit, aut quiescit vnquam
Torquet viscera carnifex cruentus,
Vesanos * tacite mouet furores, †tacitus, al. Vesanus tacitos.
Intentans animo faces Erinnys
* Lethalis, Tityique vultur intus, †Lethales.
Qui semper lacerat, § comestq; mentem † iecur comesti.
Viuit pectore sub dolente vulnus,
Quod Chironia nec manus ¶ leuarit, *leuaret
Nec Phœbus, sobolesue clara Phœbi

Festi Auieni Sirenum Allegoria.

DE CANTV SIRENVM.

SIrenes varios cantus Acheloia proles,
Et solitæ † miseros ore ciere modos,
Illarum voces, illarum Musa mouebat
Omnia, quæ Thimele carmina dulcis † amat:
Quod turba, quod litui, quod cornua rauca queruntur:
Quodq; foraminibus tibia mille sonat:
Quodq; leues calami, quod suauis cantat Aedon,
Quod lyra, quod citharæ, quod moribūdus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis,
Mergebant auidæ fluctibus Ioniis.
Sanguine Sisyphio generatus † magnus Vlysses
* Hac tutos sola præstitit arte suos,
Illeuit cera sociorum callidus aures,
Atque suas vinclis præbuit ipse manus.
† Transiluit scopulos, & inhospita littora classis
† Ille præcipites † dissiluere freto.
Sic blandas, vocesque notas, & carmina vicit
Sic tandem exitio monstra canora dedit.

† miros.
† habet.
† magnus
Se & totos solita. al. & tut. so.
† Transiliit.
† Illi
† desiliere

DE NATALI DIE.

CLarus in offenso procedat limine Titan,
Lætificusq; dies eat omnibus æthere * puro
Vosque simul iuuenes animis * & voce fauentes,
Prosper vt is semper redeat, † vatiq; quotannis
Asmenidæ referant alacres sua § munera nati.

† De die natali Asmeni
† clare,
† ac
† natique Mantua vati.

DE FORTVNA.

O Fortuna potens, § quam variabilis,
Tantum iuris atrox quæ tibi § vendicas,
Euertisque bonos, eligis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.

† Cœlii Firmiani Symphosii de Fortuna.
† hæc desūt aliis.
† vindicas.

Fortuna innocuos cladibus afficit,
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitiis beat,
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transit ad impios
Nec discrimen habet § rectaque iudicat
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec quos clarificat, perpetuo fouet
Nec quos deseruit, perpetuo premit.

DE ORPHEO

THreicius quondam vates fide creditur
Mouisse sensus acrium ferarum
Atque amnes tenuisse vagos, ¶ †rectaue
Et surda cantu concitasse saxa:
Suauisonosque modos testudinis arbores secutæ
Vmbram feruntur præbuisse vati
Sed placidis hominũ dictis fera corda mitigauit
Doctaque vitam voce temperauit,
Iustitiam docuit, cœtu quoque congregauit vno,
Moresq; agresteis expoliuit Orpheus:

DE ÆTATIBVS ANIMALIVM, Hesiodeum Ausonij

TEr § binos, deciesq; nouẽ superexit in annos Bis quinos
Iusta senescentum, quos implet, vita virorũ †Vicit
Hos nouies superat viuendo garrula cornix †&
Et quater egreditur cornicis secula ceruus Quem nos
Alipedem ceruum ter ¶ *vincit coruus,* ¶ *at illum* p.d prçuer timur. al,
Multiplicat nouies phœnix, reparabilis ales prçuertimus
¶ *Quam vos perpetuo decies peruertitis æuo* †Hæc
Nymphæ Hamadryades, quarum longissima vita
§ *Hi cohibent fines viuacia fata animantum, (est*

Cætera secreti nouit Deus arbiter aui, &c.

Vide Bers.

DE LVCRO MONOSTICHA.

†versat
†cedire

SPerne lucrum, *vexat menteis vesana libido
Fraude carete graues: ignari ¶ credite dictis.
Lusuri nummos, animos quoq; ponere debent

† Irasci victos minime placet, optime frater,

§ Pone malas, quoties ludendo vinceris, iras.
Ludite securi, quibus est as semper in arca:
Si quis habet nummos veniens, exibit inanis, ¶
Lusori cupido semper grauis exitus instat;
Sancta probis pax est, irasci desine victus.

† Tinnitio. al. Irrito furias.
† Ita est
...cte

Nullus vbique potest felici ludere dextra,
*Principio furiis § ego sum tribus addita quarta
§ Plecte truces animos, vt vere ludere possis;
Ponite mature bellum, precor, iraque cesset

XII. LABORES HERCVLIS.

PRima Cleonæi tolerata ærumna leonis, (dra.
Proxima Lernæam ferro, & face cõtudit Hy-
Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum
Æripedis quarto tulit aurea cornua cerui,
Stymphalidas populit volucres discrimine quinto
Threiciam sexto spoliauit Amazona baltheo

...is.

Septima in ¶ Augiæ stabulis impensa laboris:
Octaua expulso numeratur adorea tauro,
In Diomedeis victoria nona quadrigis;
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam
Vndecimũ mala Hesperidum distracta triumphũ
Cerberus extremi suprema est meta laboris

DE IISDEM MONOSTICHA:

Vide Bers.
†Oppr.

COmpreßit Nemeæ primum virtute leonem,
Exstincta est anguis, qua pullulat Hydra secundo,

†enectus

Tertius ¶ euictus sus est Erymanthius ingens,

Cerui-

Cornibus auratis † ceruum necat ordine quarto, † ceruam
Deijcit horrisono quinto Stymphalidas arcu.
Abstulit Hippolytæ sexto sua vincula victæ:
Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis.
Octauo domuit magno luctamine taurum.
Tum Diomedis equos nono cum rege peremit.
Geryonem decimo triplici cum corpore vicit.
Vndecimo* abstractus vidit noua Cereberus astra † extractus
Postremo Hesperidum victor tulit aurea mala.

ARGVMENTA XII. LIbrorum Æneidos.

PRIMI.

AEolus immittit ventos Iunone precante,
Troianosq; vagos Lybicas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem
Æneam recipit pulcra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit amorem.

SECVNDI.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis
Excisamque vrbem Priamiq; miserrima fata
Vtq; patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit, caramq; amiserit ipse Creusam.

TERTII.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas: vrbemq; in littore Thracum
Mox aliam pulsus Creteis condidit oris.
Cedit & hinc, Helenūq; videt, præceptaq; sumit:
Ætneum Cyclopa fugat, sepelitq; parentem.

QVARTI.

Ardet amore graui Dido, soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro

Incu-

Incusat precibus patrem contemtus Hiarbas.
Nauigat Aeneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens, & amore, necem sibi protinus infert.

QVINTI

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam, tumuloque patris persoluit honorem
Tum cogit naues incendere Troadas Iris:
Troes ibi linqunt socos, Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndas

SEXTI

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatisq; petit responsa Sibyllæ
Misenum sepelit, post hæc adit infera regna,
Congressusq; patri discit genus omne suorum
Quoque modo casus valeat superare futuros:

SEPTIMI

Tandem deueniunt Laurentia Troes in arua,
Et pace accepta, lati noua mœnia condunt
Nocte satam Iuno Furiam euocat: illa Latinos
Inter & Æneidas bellum serit, & ciet arma,
Protinus auxiliis terra instruit Itala § turmas

OCTAVI

Vidit vt Æneas, summa vi bella parari,
Arcadas, Euandrumq; senem sibi fœdere iungit
Dardanioque duci sociatur Hetruria tota,
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeoque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum:

NONI

Ad Turnum propere Iunonia mittitur Iris,
Instigatq; animos, acies mouet ille, Phrygasque
Obsidet, inde igni euersa est Aeneia classis
Euryalus, Nisusque luunt nece prælia noctis
Vi Turnus potitur castris: mox pellitur inde.

DECIMI.

Placat & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iuppiter auxiliis instructus Troius heros
Aduenit, occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnāt
Occidit à Turno Pallas, victorq; superbus
Æneæ eripitur, Mezentius interit acer,

VNDECIMI.

Occisis proprium pars vtraq; reddit honorem,
Supplibus Calydone satus negat arma Latinis;
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus:
Aeneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit, exstincta Rutuli dant terga Camillæ.

DVODECIMI

Troianis, Rutulisq; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt, nato Venus alma medetur
Dictamo: Rutuliq; luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles,
Pallantea necem misero dant cingula Turno;

DE MVSARVM
inuentis.

CLio gesta canens transactis tempora reddit:
Melpomene Tragico pclamat mœsta boatu:
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
† Dulciloquos calamos Euterpe flatib. vrget (get.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, au-
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu,
Carmina Calliope libris heroi camandat,
**Vranie cœli motus scrutatur, & astra,*
*Signat cuncta manu, loquitur * Polyhymnia gestu*
Mentis Apollineæ vis hæc mouet vndiq; Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus

† Dulciloqua.

† Vranieq; poli.

† Polymnea al. loquiturq; Polymnia,

DE EISDEM PROSA
oratione.

Clio Historias inuenit, Melpomen Tragœdias. Thalia Comœdias, Euterpe tibias. Terpsichore Psalterium, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam. Polyhymnia Rhetoricam.

IN MÆCENATIS OBITVM
incerti Auctoris.

†C. PEDO nis Albino uani in Mę cenantis obitum Elegia Ios. Scal

Defleram iuuenis tristi modo carmine fata:
 Sunt etiam merito carmine dandi seni.
Vt iuuenis deflendus ‡ erat tam candidus, & tam
 Longius annoso viuere dignus auo.
It religata ratis nunquam defessa, carina
 It, redit in vastos semper onusta lacus,
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta;
 Non oblita ¶ rapit sed tamen illa senes.
Nec mihi ¶ Mæcenas tecum fuit vsus amici:
 * Lollius hoc ergo conciliauit opus.
Fidus eras † nobis, nam propter Cæsaris arma
 Cæsaris & similem propter in arma fidem.
†Regis eras genus Hetrusci, tu Cæsaris almi
 Dextera, Romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cum posses, tanto tam charus amico;
 Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat artes,
 Tu decus & laudes huius & huius eras,
Vincit vulgares, vincit beryllus arenas,
 Littore in extremo quas simul vnda mouet.
Quod discinctus † eras animo, quod carpitur vnũ
 * Diluitur nimia simplicitate tua,
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo,
 Quæ bene præcinctos postmodo pulsa fugit

‡enim
†iam Scal.

†tamen sub surripit atque senes,
¶Mecenas.
*illius Scal
Allius pro Aelius
†vobis.
†Regis eras, Etrusce genuit t. C.a.

†Diluuio ac

† In-

†Inuide, quid tandem tunica nocuere soluta?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus? †Liuide.
Non minus vrbis erat custos? & Cæsaris † hospes? †obtes.
† Num tibi non tutas fecit in vrbe vias? †Nuncubi. Sc.
Nocte sub obscura quis te spoliauit amantem?
Quis tetigit ferro durior ipse latus? †Violauit
Maius erat potuisse tamen, nec velle triumphos: †Maiorés manus
¶ Maior res magnis abstinuisse, fuit.
Maluit vmbrosam quercum nymphasq́; canentes †pomosi
Paucaque ¶ pomposi iugera serta soli, †culta
Pieridas, Phœbumq́; colens in mollibus hortis,
Sederat argutas garrulis inter aues,
Marmora § Mæonij vincunt ¶ monimenta libelli: Symrnæi. Sc.
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem †monumẽta.
Miles & Augusti fortis, & vsque pius,
Illum piscosi viderunt saxa Pelori
Ignibus § hostilis § reddere ligna ratis. †hostiles
Puluere in Emathio fortem videre Philippi, †tradare
Quan tunc ille tener, § tam grauis hostis erat.
Cum freta Niliacæ texerunt lata carinæ,
Fortis erat ¶ circum fortis & ante ducem
Militis Eos fugientis terga secutus,
† Territus ad Nili dum fugit ille caput:
Pax erat hæc illos laxarunt ocia cultus:
Omnia victores, Marte sedente decem:
Actius ipse lyram plectro percussit eburno, †Territus
Postquam victrices conticuere tubæ
Hic modo miles erat, ne posset fœmina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantum curauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos,

Baccho

Bacche coloratos postquam deuicimus Indos,
Potâsti galea dulce iuuante merum:
Et tibi securo tunicæ fluxêre solutæ:
Te puto purpureas tunc habuisse genas.
Sum memor, & certè memini, sic ducere thyrsos
† Brchia *†Bracchia purpurea candidiora niue.*
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro;
† ederæ *Serpentes †hederæ vix habuêre locum:*
†Amentata Sc. *† Argentata tuos etiam †sandalia talos*
†talaria *Vinxerunt certè; nec, puto Bacche, negas.*
†Balbius *†Mollius es solito mecum tum multa locutus:*
Et tibi consulto verba fuêre noua.
Impiger Alcide, multo defuncte labore,
Sic memorant curas te posuisse tuas:
Sic te cum tenera lætum lusisse puella,
Oblitum Nemeæ, iamq́, Erymanthe, tui.
Vltrà nunquid erat torsisti pollice fusos,
Lenisti morsu læuia fila parum.
Percussit †crebros te propter Lygia nodos;
†crebra *Te propter dura stamina rupta manu:*
Lydia te tunicas iussit lasciua fluentes
Inter lanificas ducere sæpe suas.
Claua torosa tibi pariter cum pelle iacebat
Quam pede suspenso percutiebat amor.
Quis fore credebat, & premeret cum iam impiger infans
Hydros ingenteis vix capiente manu;
†Cumq́, renascentem tereret velociter hydram;
Frangeret immanes vel Diomedis equos;
Vel tribus aduersis communem fratribus aluum
Et sex aduersas soluit in arua manus;
*Fudit & *Aloidas, postquam dominator Olympi*
Dicitur in nitidam procubuisse bouem:

Atq́,

Atq; aquilam misisse suam, quæ quæreret, ecquis, amatori signa
Posset † amaturo vina referre Ioui,
Valle sub Idæa dum te formose sacerdos, *spatietur, Sc,
Inuenit, & presso molliter vngue rapit.
Sic est, victor amet, victor * potiatur in vmbra, Vict9 aret, victusque
Victor odorata dormiat inq; rosa. mitat, vet, victor, amet, victus
† Victorem victus metuat, metus imperet illi, que metat.
Membra nec instrata † sternere discat humo, †cernere
Tempora dispensant vsus, & tempora cultus,
Hæc homines, pecudes, hæc moderantur aues, †egelidos. Sc, egelido
Lux est, taurus arat: nox est, requiescit arator Cæsarides
Liberat immerito feruida colla boui.
Conglaciantur aquæ scopulis se condit hirundo, *Indulsit: merito
Verberat † & gelidos garrula vere lacus. *Argo,
Cæsar amicus erat, poterat vixisse solute, *parens
Cum iam † Cæsar idem, quod cupiebat erat, †disiecti
* Indulsit merito, non est temerarius ille. mutauerat
Vicimus: Augusto iudice dignus erat:
* Ergo saxa § pauens postquam Scylleia legit, arietis agno
Cyaneosq; metus iam religanda ratis: † Aetias, al, Acetas, Scal
Viscera † disiecti mutauit in arietis agno Aeris fucis
Aetias, & succis omne perita suis. o, p, f,
His te Mæcenas iuuenescere posse dicebat;
Hæc vtinam nobis Colchidos herba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus § ætas †æstas
Ergo non homini, quod fuit ante, redit?
Viuacesq; magis ceruos decet esse pauenteis,
Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos angusta conditione sumus?
† Pascitur auroræ Tithonus nectare coniux, Nascitur
Atq; ita iam tremulo nulla senecta nocet.

Vt tibi † vita foret semper medicamine sacro,
Te vellem auroræ complacuisse virum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili,
Et modo † puniceo rore leuante torum.
Illius aptus eras roseas adiungere bigas,
† Tu dare purpurea lora regenda manu.
† Tu mulcare iubam cum iam torsisset habenas,
Procedente die † respicientis equi.
Quæsiuere † tori iuuenem sic hesperon † illum,
Quem † nexum medio soluit in igne Venus.
Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem,
Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi corytium, casias hic donat olenteis,
Hic è palmiferis balsama missa iugis (bris,
Nunc precium candoris habes, nūc † redditus vm-
Te sumus obliti decubuisse senem,
Ter Pylium fleuere suis, ter Nestora canum,
Dicebant tamen hunc non satis esse senem,
*Nestoris annosi * vicisses secula, si me*
Dispensata tibi stamina † nente forent.
Nunc ego † quid possum? tellus leuis ossa teneto,
Pendula librato pondus & ipsa tuum.
Semper serta tibi dabimus, tibi semper odores:
Non vnquam sitiens, florida semper eris.
**Sic est Mæcenas fato veniente locutus*
Frigidus, & iam iam † cum moriturus erat:
Mene, inquit, iuuenis primæui Iuppiter ante
† Angustiam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæsaris illud opus,
*† Discedo, vellemq́ prius non omnia * dici.*
Inciditq́ pudor, quæ prope dixit amor.

† victa pæniceum. Et modo, &c. vsq; ad bigas, Illi versus ante impressis in codic. non inueniuntur. * Tum *Tum †respaeiantis Sc. *chori.] *olim, †necdum *redditur, *Dic. quæ, t. n. s. e. sen. *vixisses Dispensan] te* nempe *quod pos T. l. o. t.

*al. hic ord. nouā Eleg. cū inscripit Verba suprema Mæcenatis. †tum. Augustam, *Dissideo,

Sed

Sed manifestus erat moriens, quærebat amatæ
Coniugis amplexus, oscula, verba, manus.
Sit tamen hoc satis est, vix te Cæsar amico,
Et § moriens dixit, dum moriorq; satis. *morior.
Mollibus ex oculis aliquis § tibi procidet humor. *Procedes
Cum dicar, subita voce fuisse tibi.
Hoc § mihi contingat, iaceam tellure sub æqua
Nec tamen hoc vltra § me potuisse velim. *tibi
Sed meminisse velim, viuam sermonibus: illic *te
Semper ero, semper si meminisse voles.
Et decet, & certe viuam tibi semper § amicus: *amore
Nec tibi qui moritur, desinit esse tuus,
Ipse ego quicquid ero, cineres, interq; fauillas, † quoque
Tunc § ego non potero non memor esse tui. * nobile &
Exemplum vixi te propter § molle beate, ob te V.
Vnus Mæcenas teq; ego propter eram. Mecent eram
Arbiter ipse § fui: volui, quod contigit esse, *tui.
Pectus eram vere pectoris ipse tui.
Viue diu, micare senex, pete sidera serò;
Est opus hoc terris: te quoq; velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis Cæsare digni, Sed Scal.
*Et * tradant porro Cæsaris vsq; genus.* Et trudant
Sit secura tibi cum primum Liuia coniux, †Et tibi securo Scal.
Expleat amißi munera rupta gener. Sit tibi securo supremum L. c.
Cum Deus in terris diuis insignis auitis,
Te Venus in patrio collocet † alma sinu. *Ipsa.

Diuersorum quorundam in Virgilium Epitaphia. Duodecim Scholasticorum.

PALLADIVS.

Conditus hic ego sum, cuius modo rustica musa
Per syluas, per rus, venit ad arma virûm.

*Asclepiadius

† ASCLEPIADES.

Tityrion, ac segetes cecini Maro, & arma virúq;.
Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

*Eusebius,

† EVSTHENIVS.

Virgilius iacet hic, qui pascua versibus edit,
Et ruris cultus, & Phrygis arma viri.

*Pompelianus.

† POMPEIANVS.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prœlia vates,
In Calabris moriens, hac requiescit humo.

MAXIMIANVS.

Carminibus pecudes & rus, & bello canendo.
Nomen inexstinctum Virgilius meruit.

VITALIS.

*syluâ,

Mantua mi patria est, nomē Maro, carmina§ syl-
Ruraq; cum bellis, Parthenope tumulus (uæ.

BASILIVS.

*&

Qui syluas & agros, † qui prœlia versibus ornat,
Mole sub hac situs est ecce poeta Maro.

* ASSINTINVS.

*Asmenus
*l Asmodinus
*Pastores,
*Vomanus

*Pastorum vates ego sum, cui rura, ducesq;
Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

† VOVIANVS.

A syluis ad agros, ab agris ad prœlia venit:
Musa † Maronis adest nobilis ingenio.

† Maroneo
ro. ingēio
*Euphorb.

† EVGENIVS.

Bucolica expressi, & ruris præcepta colendi:
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

† JVLIANVS.

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci
Et Pana & segetes, & fera bella canit.

HILASIVS.

Pastores cecini: docui, qui cultus in agris:
Prælia descripsi, contegor hoc tumulo,

EIVSDEM DE VIRGILII imagine.

Subduxit morti viuax pictura Maronem:
Et, quem Parca tulit, reddit imago virum.

ALIVD.

Lucis damna, nihil tanto nocuere poetæ,
Quem præsentat honos carminis, & plutei.

VIRGILIVS.

Mautua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

In VIRGILIVM, incerti auctoris.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci.
Docte Maro fratrem Diis immortalibus æquas.

Incerti auctoris.

Pastor, arator, eques, parui, colui, superaui,
Capras, rus, hostes, fronde. ligone, manu.
Iuppiter in cœlis, Cęsar regit omnia terris.
Tarpeio quondam consedit culmine cornix:
Est bene, non potuit dicere: dixit, Erit.

Incerti auctoris, Poetæ Christiani Vers.

Littera rem gestam loquitur; res ipsa medullam
Verbi, quam viuax mens videt, intus habet.

MORS TRIVM.

Sus iuuenis, serpens, casum venere sub vnum.
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.
Anguis aper, iuuenis, pereunt vi vulnere morsu †pede serpens.
Hic fremit, ille gemit sibilat hic moriens.
Sus, serpens iuuenis pariter periere vicißim:
Lente perit iuuenis, § serpens pede, porcus ab ictu.

† Imago in Vnda incerti Auctoris.

*XII. Scholasticorum imago in vnda. Vide Bers. cernentis al. visentis. Formas. * Obiecti qualis s.f. videtur al. quales obi

Redditur effigies liquida spectante in vnda,*
Qualis in aduerso speculorum cernitur orbe.

§ Formam pura refert oculis spectantibus vnda
** Obiecto quales speculi fulgere videntur.*

Fontis aquæ reddunt simulacra immitantia vera
Qualia læue speculi, cum cernimus, æquor.

Exprimi oppositas immobilis vnda figuras.
Lauati quales spiculi nitor ipse remittit.

Apparet mendax illimi fonte figura,
Qualem reiectat speculi nitidißimus orbis.

*coruscās. *nitidissimus *assimilat

Vnda quieta refert alto de gurgite formas,
Ac veluti speculo nitido splendore † coruscant.

Spectantis faciē mundißimus* assimulat fons:*
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.

relucet, geminatur. splendore.

Forma repercussus liquidarum fingit aquarum,
Qualeis purifico speculorum ex orbe reducit.*

Fontibus in liquidis simplex † generator imago,
Vt solet à speculo facies splendēte referri.*

respondet. *Asp. q. f.

Effigies liquido resplendet ab æquore fontis,*
† Qualis & à speculo simulatrix vmbra resultat
Effingit species purißimus humor aquarum,
Plana velut speculi viuas imitantia formas.

Eorundem à ger.

Fonte repulsatur depicta tuentis imago,
Ceu leui in speculo solet apparere figura.

* Amnis glacie concretus.

Qua ratis egit iter, iūcto boue plaustra trahūtur
Postquam tristis hyems frigore iunxit aquas.
Sustinet vnda rotam, patulæ modo peruia puppi.

Vt concreta gelu marmoris instar ¶ *habet* — *hebet.
Quas modo plaustra premunt vndas, ratis ante se- — Mira Virgilij experientia.
Postquam brumali diriguere gelu. (*cabat*

Vnda rotam patitur, celerē § *nunc passa carinam* — †modo
In glaciem solidam versus vt amnis abit

Quæ solita est ferre vnda rates fit peruia plaustris
Vt stetit in glaciem marmore versa nouo.

Semita sit plaustro, qua puppis adunca cucurrit,
Postquam frigoribus bruma coegit aquas,

Orbita signat iter, modo quæ cauus alueus § *exit,* — *exiit.
Strinxit aquas tenues, vt glacialis hyems.

Amnis iter plaustro dat qui dedit ante carinæ
Duruit vt ventis vnda, fit aptæ rotis.

Plaustra boues ducunt, quæ remis acta carina est.
Postquam diriguit crassus in amne liquor.

Vnda capax ratium, plaustris iter algida præbet,
Frigoribus sæuis vt stetit amnis iners.

Plaustra viam carpunt, qua puppes ire solebant:
Frigidus vt Boreas obstupescit aquas.

Qua puppes ibant, adducunt plaustra iuuenci, — † Eorundē Iris,
Pigrior vt cano constitit vnda gelu.

IRIS.

Thaumantis proles varianti veste ¶ *figuras* — *refugiens
Multicolor picto per nubila deuoluat arcu: — *Iris & insigni decorat curuamine cœlū.
¶ *Cum sol ardenteis radios in nubila iecit.* — Cum Sol ardentes radios in nubila iecit.
¶ *Cum sol horrifico nimbos fulgore repleuit,*
¶ *Apparet varij radijs distincta coloris*
Iris, & insigni decorat curuamine cœlum,
Clara sub ætherijs § *fugat Thaumantia proles*

†Ap. variis de coloribus Iris
*vulgens.
†vt
†flammiferunt n Solem, vmbr.
†spectaculis h. c. spectabilis.
Quam teti git nubes. rad.
†Thumatias arcu:
†Tunc

Nubibus, vt radiis pluuium Sol attigit imbrem,
¶Et picturato cœlum velamine cingit.

Discolor ætheriis apparet nubibus Iris,
Postquam flammiferi rapuerunt nubila Solis,
Et cœlum varijs miranda coloribus ornat.

§Imbriferas nubeis radiis vbi contigerit Sol,
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores.
Dicitur hæc iris picto * spectantibus arcu.

*Dum nubes radiis tetigit fulgentibus atras
Phœbus, & aduerso lumen resplenduit imbri,
Tunc Iris vario circundat nubila cinctu.

Mirifico nubes ambit † Thaumante creata,
Quas cum ex aduerso tetigit rota fulgida Solis,
¶Tum iacit insigneis per nubila densa colores.

Nuncia Iunonis vario decorata colore,
Aethera nubificum complectitur orbe decoro,
Cum Phœbus radios in nubem iecit aquosam.

Nubiba cum Phœbus perfudit lumine claro,
Tum fit vt humor aquæ suffulgeat, atq; colores,
Sub vario species iaciat mirabilis arcus.

†existit.
†Nubicolorem Irin
natam Thaumantæ creat Sol.
†luce

Cum radijs imbres & aquarum pendulus humor
Frangitur, § apparet, quã Græcia nominat, Iris,
Multorum insignis vario splendore colorum,

Iris habet varios subiecta luce colores,
¶Quam sol imbrifera fulgens de * nube creauit,
Cum pepulit radiis obstantia nubila claris,

Luce repentina cum Sol impleuit aquosas
Aduersus nubes: effulget protinus Iris,
Picta veste decens, & multicoloribus alis,

QVA-

Quatuor anni tempestates.

OVIDII.

Verq́; nouum stabat cinctum florente corona:
Stabat nuda Aestas, & spicea serta gerebat;
Stabat & Autumnus, calcatis sordidus vuis:
Et glacialis Hyems, canos hirsuta capillos.

†Sole repercussis apparet nubibus Iris.

*INCERTI AVCTORIS.

Vere sinum tellus aperit, floresq; ministrat.
Tempore Solis ager messes fert pinguis optimas.
Fecundos, Autumne, lacus de vitibus imples.
†Vis hyemis glacie currenteis alligat vndas.

† Auctumnus, si & in sequent.
*vide Bers.

Frigoribus pulsis nitidum Ver æthera mulcet.
Scindit agros Aestas † Phœbeis ignibus ardens.
Autumno dat Hyems mistum vicina teporem:
**Albenteis hæc durat aquas, & flumina nectit.*

*Amnis Hyemis
†Phœbeis.

Ver pingit vario gemmantia prata colore,
Ignea vestit agros culmis Cerealibus Aestas,
Vitibus autumnus turgēteis detrahit vuas (ther
Frigore at hyberno est grauidus niue nubilus, æ-*

*Labentes

Vere Venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flaua Ceres æstatis habet sua tempore regna
Vinifero autūno summa est tibi Bacche potestas,
*Imperium sæuis hyberno * tempore ventis.*

†hyberna, al. frigidus hyberna, gr.

*frigore

Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Frugiferas aruis fert æstas torrida messes.
Pomifer autumnus tenero dat palmite fructum.
†Mox humus hybernis albescit operta pruinis.
Vere nouo lætis decorantur floribus arua.
Et riget æstiuis hirsutus campus aristis.

† Nox Hyeme hyb.
† Ac

Labra autumnum musto spumantia feruent,
Deponunt frondes Hyemali frigore syluæ.

* corollas. † racemus. al autumni c.t.B.racemis.

*Ver placidam vario nectit de flore * coronas,*
Spicea serta gerit calidissima solibus æstas.
*Tēporaq; † autūno cingunt tua bacche * racemis.*
Tristis hyems montes niueo velamina vestit.

Ver agrum gemmis nitidumq; stellantibus ornat:
At feruens æstas pinguissima frugibus arua.
Mox autumnali redolet vindemia fetu.
Frōde nemus male nudat Hyems, āmnesq; rigescūt

* effert. † Autumnique. † concrescunt.

*Purpureos flores humus * affert vere comanti.*
At Cereris donis horrescunt arua per æstum.
Bacche tuo tempus fluit † autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veste niuali.

Vere tepet picto Zephyris spirantibus aer.
Decrescunt celeres æstiuis ignibus amnes
Temperies, autumne fluit tua nectare dulci.
Ferq; Hyemem lentus cœlo niuis aduolat imber.

* nudant. hor.labris.

Veris honos tepidi floret: Vere omnia rident.
*Arua sub æstiuis * vndant horrentia flabris.*
Vite coronatas autumnus degrauat vlmos,
Decutit ipse rigor syluis Hyemalis honorem.

* falces, † vmbras

Flore solum vario depingit odoriferum ver.
Falciferamq; deam † messes remorantur in æstu,
*Dat musto grauidas autumnus pomifer * vuas,*
Scythonia glacialis Hyems niue cana senescit.

eorundem de ortu solis. Vide B.

DE ORTV SOLIS.

AVrora Oceanum croceo velamine fulgens
Liquerat, & bijugis vecta rubebat equis.

Luce polum nitida † perfundit candidus orbis,
Et clarum emicuit Sole oriente iubar.

Roscida puniceo Pallantias exit amictu,
*Astriferum inficiens luce oriente polum
Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit, ab æquoris Tethyos ortus * aquis.

†Astrigerum,
*rubente
*equis.

Extulit Oceano caput aureus igniferum Sol,
Fugerunt toto protinus astra polo
Concessere Deo tenebræ, rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suos.

§Tithoni coniux roseo sub ¶ lumine terras
¶Inficit, & cœlum lutea sidereum:
Cum Sol igniferos currus è gurgite magno
Sustulit, & claris astra fugauit aquis.

*Tith, quæ iubar.
*limine al. sublime rubore.
†Infecit c. l. s.

Nox abit astrifero velamine cincta micanti,
Et redigit stellas, exoriturq; dies,
Emicat Oceano Phœbi rota claro relicto
¶Illustrata nitent lumine cincta suo.

*Illustrat que nitens
†Lurea

† Aurea fulgebat roseis aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus.
Tethyos: § vndiuago cum prosilit æquore Titan,
Flammiferos vultus ore micante § ferens.

†vndifugi. al. vnda vago.
†gerens

Exoritur Phœbus perfundens luce nitenti
Et maria, & terrasq; stelliferumq; polum,
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis
Et mox sidereas occulit atra faces.

*Oceani

Sol oriens, currusq; suos è gurgite tollens.
§Oceano, claro reddidit orbe diem:
Flammiferumq; iubar terræq; poloq; reduxit
Et pepulit radijs astra repente suis

Mem-

Memnonis vt genetrix infecerat humida cœlum,
Et roseis manibus sidera dispulerat:
Phœbus Atlanteis è fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum, § luxq́; diesq́; redit.
*Præuia flammiferi † currus aurora * rudebat,*
Extuleratq́; alto gurgite Phœbus equos:
Noctiuagosq́; simul radijs flagrantibus ignes
Depulerat cœlo, reddiderátq́; diem.

Vix aurora suo rubefecerat æthera curru,
Summaq́; canebat roribus herba nouis:
Prosilit è medijs candens rota Tethyos vndis
Et vaga cesserunt sidera Solis equis.

Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux,
*Et veste ab rosea * subruit ipsa * pedes.*
† Tum Phœbus radiis rutilum † fulgentibus orbē
† Depulit è tenebris, noxq́; peracta fuit.

§ luxque repente audiit.
* cursus
† sedebat
† Scal. sub rubet al. subluit.
* dies, Scal, V.C. ipse polus.
* Cum
* cingentibus Scal.
† Depellit tenebras Scal.

De Litera Y.

Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem.
Difficilemq́; aditum primum spectantibus offert.
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq́; per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemq́; decusq́; parabit
At qui desidiam, luxumq́; sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsq́; simul miserabile transiget æuum.

*SIGNA

Signa cœlestia.

PRimus adest Aries, Taurusq́; insignibus auro Cornibus, & fratres, & Cancer aquatile signum. *Vide Bers

Tum Leo terribilis § Nemees, atq́; in nuba virgo, *veniens. al. Nemeæus, &c

Libra subit, caudaq́; Animal quod dirigit ictum,
Armatusq; arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fusor aquæ simul, & fulgenti * Piscis in auro. *lumine pisces,
† Portitor est Helles, & † portitor Europaus, †Proditor *proditor, &c.
Et gemini iuuenes, & pressus ab Hercule Cancer.
Horrendusq́; Leo sequitur, cum Virgine sancta.
Libraq́; lance pari, & violentus acumine caudæ.
Inde Sagittiferi facies senis, & Capricornus,
Et qui portat aquam puer Vrniger, & duo pisces.
Signorum princeps Aries, & Taurus, & vna
Tyndaridæ iuuenes, & feruida brachia Cancri, *ater
Herculeusq; Leo, Nemeæ pauor, almaq; virgo
Libra iuga æquali pendens, & Scorpius ¶ acer, * Laniger
Centaurusque senex Chiron, & cornua Capri. *repentis al. fulgentis,
Et iuuenis gestator aquæ, Piscesq; supremi
¶ Corniger astrorum ductor, Taurusq; secundus,
Tū sydus Geminū, & Cancri § gemmatis imago.
Truxq; Leo, & virgo, quæ spicea munera gestat,
Et Libram, quam Cæsar habet, Chelæq; minaces *nimbriferi piscisque
Atq; arcu pollens, & salsi gurgitis Hircus,
Vrnaq́; § nimbiferi, ¶ piscesq; nouißima forma.
Dux aries, & frons Tauri metuenda minacis,
Et Ledæ soboles, & Cancri torridus ignis, *Troidcesque,
Terribilisq́; Leo species quoque virginis almæ,
Momentumq; sequens, caudaq́; timendus aduncæ:
Hinc tendens arcum, liquidi caper æquoris inde,
§ Troianusq́; puer geminiq; sub æthere pisces,

Nubi-

Nubigenæ juuenis. *Nubigenũ iuuenum vector, Tauriq; trucis frõs,
Et proles duplex Iouis, & Nepa torrida summis
Aestifer inde Leo iusta cum Virgine fulgens:
Quam sequitur Libra, & violenta cuspide sæuus.
*Semiuir arcu potés †Semiuir arcipotẽs subit & Capricorn⁹ aquosus
Et cui nomen aquæ faciunt, piscesq; gemelli.

Corniger in primus aries, & corniger alter
*mista, Taurus, itẽ Gemini: sequitur quos Cãcer adustus
*procella: Terribilisq; feræ species, & † iusta * puella
*capella, Libra simul, nigrumq; ferens in acumine virus.
Centaurusq; biformis adest, pelagiq; * procella.
*Lanig. Atq; amnem fundens, & pisces sidus aquosum.

†Corniger i ductor gregis, Europæ queq; vector,
Et duo Tyndaridæ: tum Cancer Sole perustus,
Herculeaq; manu pressus Leo, & optima Virgo.
*imo. Hinc Trutinæ species venit, armatus veneno
*pater, Scorpius, atq; Sagittifer, æquoreiq; Capri frons:
Quiq; vrnam gerit, & pisces duo signa sub ¶vno.

Principium signis ouium ¶sator, inde iuuencus:
*gerens Progenies duplex, & aquarum Cancer alumnus.
Pressa sub Herculeis manibus fera, iustaq; virgo.
Defectusque, Libra subest, caudaq; § ferens lethale venenum:
a pendens Tum geminus Chiron, & Corniger æquoris alti.
¶Dilectumq; Ioui puer, & duo sidera pisces.

Dux gregis, & placidũ pãdẽs subit æthera taurus
*Piscis, Germaniq; pares, & Cancro iam comes æstus
*extrema, Atq; Leo primus labor Herculis, & virgo
*aureaque Libra comes sequitur, minitans & scorpius ictu,
Io. Et qui tela gerit Centaurus, & æquoris Hircus,
Deucalionis Aequa & pisces § postrema figura.

Vel

Velleris aurati fulget pecus ¶ aurea cœlo. *ætus
¶Zethus & § Amphion cancriq; figura calentis: †Oryon *austra
Insequitur Leo sæuus, & almæ virginis § astrum
Hinc æquale iugum, caudæq; venifer vnca,
Centaurusq; minax arcu, & Neptunia proles,
Quiq; § refudit aquas, & Pisces vltimus ordo. *refudit,

Argumenta in Bucolica, Georgica, & Æneida Virgilij.

PAstorum Musam vario certamine monstrat.
Ruris itē docilis culturam carmine monstrat
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliuæ
Pastorumq; Palen, & curam tradit equorum
Tunc apium § seriemq; & mellis dona recenset. *seriem & quæ mell, al. mellis &
Aeneas profugus intrat Carthaginis oras.
¶Conuiuis series narratur Troica belli. *conuiuio,
Tertius § at complet narrantis in ordine gesta. *ac
Ardet amans Dido, fatum sortita supremum.
Quintus habet tumuli varia spectacula patris
Infernos Ditis maneis, & regna pererrat.
In Latium Aeneas Italas simul intrat in oras.
Intonat § hinc bellum tecti de culmine Turnus. *hic
Euryalum & Nisum deflet cum matre iuuentus. *Hos quos versus aliqui non habent.
Pallanti exitiumq; & Turni clauditur orsus
Euanderq; simul multorum funera deflet.
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi,
Vlta dehinc fertur telo mactata Camilla,
Turni vita fugit infernas mœsta sub vmbras

Argumenta in XII. libros Æneidos.

Bers, addit Scholastici cuiusdam Poetæ.

AEneas primo Libycis appellitur oris
Funera Dardaniæ narrat, fletusq; secūdus, * secundo.
Tertius errores canit, amissumque parentem,

Vri-

Vritur in quarto Dido, flammasque fatetur.
Quintus habet ludos, & classem corripit ignis:
Quæruntur sexto manes, & tartara Ditis
Septimus Aeneam reddit fatalibus aruis.
Præparat octauo bellum, quos mittat in hostes.
Nonus habet pugnas, nec adest dux ipse tumultu
Occidit Aeneæ decimo Mezentius ira.
Vndecimo victa est non æquo Marte Camilla,
Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

*Vers. Alio cuiusdam Schol. Poetæ arg. in Aeneidem sub nomine Ouid.

¶ In eosdem argumenta, Modestini. J. C.

IN PRIMVM.

Vir magnus bello nulli pietate secundus,
Aeneas, odiis Iunonis pressus iniquę,
Italiam quærens Siculis errauit in vndis
Iactatusque tandem Libya peruenit ad oras:
Ignarusq; loci fido comitatus Achatæ,
Indicio Matris regnum cognouit Elisę.
Quinetiam nebula septus peruenit ad vrbem,
§ Arreptosq; vndis socios cum classe recepit.
Hospitioque vsus § Didus per cuncta benignæ.
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

*abreptosque, † Didonis cuncta benigne

IN SECVNDVM.

Conticuere omnes: tunc si fortissimus Heros
Fata recensebat § Troiæ, casusque suorum
Fallaces Graios, simulataque dona Mineruæ.
Lacōtis pœnam, & laxantem claustra Sinonem,
Somnum quo monitus acceperat Hectoris atrum
Iam flammas cœli, Troum patriæq; ruinas.
Et regis Priami fatum miserabile semper,
Impositumq; patrem collo, dextraq; prehensum
Ascanium frustra ¶ tergum comitante Creusa,
Ereptam hanc fata, socios in monte § repertos,

*patriæ, Laucontis, Scal. l. om

† à tergo ‡ receptos,

In Tertium.

Post euersa Phrygum regna vt fuga cœpta moueri †Thracem.
Vtq; sit in * Thracen primò deuectus ibiq;
Mœnia condiderit Polydori cæde piata,
Regis & hospitium, vt Phœbi responsa canebant:
Cœptũ iter in * Creten, rursus noua fata reperta. *Cretam,
Naufragus vt fuerit * Strophadas compulsus ad vndas: *Strophadum
Inde fugam, ac dira enarrat præcepta * Celænus, †itq; iterũ. *Celænõ,
Liquerit vtq; Helenũ perceptis ordine fatis. (pit †receptum
Supplicem Achæmenide Polyphemo vrgente rece- †hic, al. hinc
Amissumq; patrẽ Drepani atq; * vt deinde quieuit

In Quartum.

At regina graui Veneris iam carpitur † igne, *Igni.
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori
Fiunt sacra § Deis, onerantur numina donis *Diis.
Itur venatum, Veneris clam fœdera iungunt.
Facti fama volat. Monitus tunc numina Diuum
Aeneas classemq; fugæ sociosque parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari, †videt.
Postquam fata † iubent, nec iã datur vlla facultas
Conscenditq; pyram, dixitq; nouissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

In Quintum.

Nauiget Aeneas, Siculas defertur ad oras,
Hic manes celebrat patrios, vna hospes Acestes,
Ludos ad tumulum faciunt, certamina ponunt, †delapsa,
Prodigium est cunctis ardens † allapsa sagitta, †Nutricem
Iris anum Beroen habitu mentita senili †nauis
Incendit † naueis subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Quoq; duce ad manes posit descendere † mõstrat

Transſcribit [matres vrbi, populumq́, volentem
†narrat, †vrbi matres, Et [placidum Aeneas Palinurum quærit in vndis

I N S E X T V M.

†placitum. Cumas deinde venit, fert hinc reſponſa Sibyllæ.
Miſenum ſepelit, mons ſeruat nomen humati.
Ramum etiam [Diuum placato numine portat
†ante Deū, †At [Et vates longæua vna deſcendit Auernum.
Agnoſcit Palinurum, & ibi ſolatur Elyſam:
Deiphobumq, videt lacerum crudeliter ora
Vmbrarum pœnas diſcit narrante Sibylla.
†Anchiſen penitus in valle virenti. Conuenit [Anchiſen penitusq́, in valle virenti.
Agnoſcitq; ſuam prolem, monſtrante parente.
Hac vbi percepit, graditur, ſocioſq́, reuiſit.

†præcepit, I N S E P T I M V M.

Hic quoq́, Caietam ſepelit, tum deinde profectus,
†Laurentum venit, hanc. [Laurentumq́, venit, verbis, cognouit Iuli
Fatalem terram, menſis en veſcimur, inquit.
Centum oratores, veniam pacemq́, petentes,
Ad regem mittit lectos tum ſorte Latinum
Qui cum pace etiam natæ connubia pactus.
Hoc ſorte Alecto Iunonis disſipat ira
†facta Concurrunt dictis, quamuis pia [fata repugnēt,
Belli cauſa fuit violatus vulnere ceruus, (uentus
Tum gentes ſocia arma parant fremit arma iu-

I N O C T A V V M.

Dat belli ſignum Laurenti Turnus ab arce,
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem
Qui petat auxilium, & doceat, quæ cauſa petēdi
Aeneas Diuum monitis adit Arcada regem
†Arcadiæ. Euandrū [Arcadia profugū, noua regna petentē.
Accipit auxiliū, huic natū, & ſocia agmina iun-
Euander: Pallas fatis comes ibat iniquis. (git

Iamq́,

Iamq́; habilis bello, & maternis lætus in armis
Fataq́; fortunasque ducum, casusque suorum
Sortitus clypeo, diuina intentus in arte est.

IN NONVM.

Atq́; ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem
Teucrorum naues Rutulis iaculantibus ignem,
Nympharum in speciem diuino numine versæ
Euryali & Nisi cœptis fuit exitus impar,
Pugnatur: castra Aeneadæ, vallumq́; tuentur
Audacem ¶ Rutulum dat letho pulher Iulus. †Rutulum.
Fit via vi. Turnus Bitian & Pandaron altum
Deijcit, & totis victor dat funera castris.
Iamq́; fatigatus recipit se in castra suorum.

IN DECIMVM.

¶ Consilium diuis hominum de rebus habetur. *Conciliũ.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Aduenit Aeneas multis cum millibus heros. †pugnæ
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prœlia Turnus. *gnati
Caduntur q́; duces, cadit & sine nomine vulgus.
Subtrahitur [pugnæ Iunonis no mine Turnus,
Aeneas perstat, Mezenti cæde piata, trophæum
Et Lausum inuicta perimit per vulnera dextra,
Mox vltor [nati Mezentius occidit ipse.

IN VNDECIMVM.

Constituit Marti spoliorum ex hoste [trophęum
Exanimumq́; patri natum Pallanta remittit.
Iura sepulturæ tribuit, tempusq́; Latinis,
Euander patrios affectus edit in vrbe.
Corpora cæsa virum passim digesta cremantur,
Legati referunt Diomeden arma negasse.

Drances & Turnus, leges aquante Latino
Concurrunt dictis, Aeneas imminet vrbi:
Pugnatur: vincunt Troes: cadit icta Camilla,
Deinde duces castris donec cessere minantur.

IN DVODECIMUM.

Turnus, iam fractis aduerso Marte Latinis
Semet in arma parat, pacem cupiento Latino
Fœdus percutitur passuris omnia victis,
Hoc Turni Iuturna soror confudit, & ambos
Impugnam populos agit, ementia Camertem.
Aeneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro nato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur, vitam laqueo sibi finit Amata,
Aeneas Turnum campo congressus, vtrinq;
Circumfusa acie, vita spoliauit & armis.

EST & NON.

Secundum aliquos, Incerti auct. Bersi.marg. Nai kei on Pytagorikon. Edyll. Auson.

Est & nō cuncti monosyllaba nota frequētāt.
His dēmptis, nihil est hominū quod sermo volutet.
Omnia in his, & ab his sunt omnia: siue negoci
Siue oci quicquam est, seu turbe siue quietis,
Alterutro pariter non nunquam, sæpe seorsis
Obsistunt † dubiis, vt mores ingeniumq;
Vel faciles, vel difficiles, contentio nacta est.
Si consentitur mora nulla interuenit: est, est,
*Sin * controuersum, dissentio subiiciet, non.*
Hinc fora dissultant clamoribus: hinc furiosi
Iurgia sunt circi, cuneati hinc læta theatri
Seditio, & tales agitat quoq; curia lites.
Coniugia & nati cum patribus ista quietis
Verba serunt studiis, salua pietate loquentes
Hinc etiam † placitis schola consona disciplinis,
Dogmaticas agitat placito certamine lites

† studiis. † controuersa est, al dissentitur. † lata.

† placidis

Hinc

Hinc omnis certat Dialectica turba sophorum.
Est lux, estne dies ergo? non conuenit istuc,
Nam facibus multis, [aut fulguribus quoties lux *fulgoribꝰ *quotiens.
Est nocturna homini, non est lux ista diei,
Est, & non igitur [quoties lucem esse faciendū est *quotiens
Sed non esse diem, mille hinc certamina surgunt,
Hinc pauci, multi quoq́, talia commeditantes
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt
Qualis vita hominū, duo q monosyllaba versant.

VIR BONVS.

De viro pono Podagorikeia kroas Berl.

VIr bonus & [sapiēs (qualē vix repit [vnū, *prudens *vllum,
Millibus è multis hominis consultus Apollo)
[Index ipse sui, totum se explorat ad vnguem. *cunctis *Index,
Quid proceres, vaniq; [ferat quid opinio vulgi *leuis *quis
Securus: mundi instar habēs, teres, atq́, rotundꝰ,
Externæ, ne quid labis per leuia sidat.
Ille dies quam longus erit sub sydere cancri,
Quantaq́, nox Tropico se porrigit in capricorno
Cogitat, & iusto trutinæ se examine pensat:
Ne quid hiet, ne quid protuberet: angulus, equis
Partibus vt coeat, nil vt deliret amussis.
Sit solidum quodcunq́, subest: nec inania subtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quam longi reputauerit acta diei:
[Quę prætergressus? qd gestū in tēpore? quid non *Quo
Cur isti facto decus abfuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit,
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?
Quid volui, non nolle bonum foret, vtile honesto,
Cur malus ante tuli? non dicto aut deniq́, vultu

Perſtrictus quiſquam? cur me natura magis quã
Diſciplina trahit? ſic dicta & facta per omnia
Ingrediens, ortoq; à veſpere cuncta reuoluens,*
Offenſus prauis, dat palmam & præmia rectis

†ortuque &

* R o s æ.

†Ausonij Roſæ. Verſ.

V*Erebat, & blãdo mordentia frigora ¶ ſenſu*
Spirabat croceo mane § retecta dies
Strictior Eoos præceſſerat aura iugales,
Aeſtiferum ſuadens anticipare diem.
Errabã riguis per § quadra & compita in hortis,
Maturo cupiens me vegitare die.
Vidi concretas per gramina flexa pruinas
Pendere, aut olerum ſtare cacuminibus:
Caulibus & patulis teretes colludere guttas,
Et cœleſtis aquæ pondere tunc grauidas,
Vidi Pæſtano gaudere roſaria cultu,
Exoriente nouo roſcida lucifero.
Rara pruinoſis canebat gemma frutetis,
¶ Ad primi radios interitura die.
Ambigeres, raperetne roſis † aurora ruborem:
An daret, & flores tingeret orta dies,
Ros vnus, color vnus, & vnum mane duorum
Sideris & floris † eſt domina vna Venus:
Forſan & vnus odor: ſed celſior ille per auras
Difflatur: ſpirat proximus iſte magis.
Communis Paphiæ dea ſideris, & dea floris
Præcipit vnius muricis eſſe habitum
Momentum intereat: † quo ſe naſcentia florum
Germina comparibus diuiderent ſpacijs,
Hæc viret anguſto foliorum tecta galero
Hanc tenui folio purpura rubra notat.

†morſu, †reuecta
†quadrua comp.
†herbis
Cur primi, & die ſ.t legendum, vide P. Bẽbin. librum de culice Vir.
†tunc aura
†nam
†quod

Hæc

Hæc aperit primi fastigia celsa obelisci,
Mucronem absoluens purpurei capitis,
Vertice collectos illa exsinuabat amictus.
Iam meditans foliis se numerare suis.
Nec mora ridentis calathi patefecit honorem
Prodens inclusi semina densa croci.
Hæc, modo quæ toto rutilauerat igne comarum,
Pallida collapsis deseritur folijs.
Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam,
Et dum nascuntur, consenuisse rosas.
Ecce & defluxit rutuli coma punica floris,
Dum loquor, & tellus tecta rubore micat.
Tot species, tantosq; ortus, variosq; nouatus
§ Ipsa dies aperit, conficit § ipsa dies.
Conquerimur, Natura, breuis quod gratia florũ †vna
Ostentata oculis illico dona rapis. (est: †vna,
Quam longa vna dies, ætas tam longa rosarum:
Quas pubescenteis iuncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous.
Hanc rediens sero vespere vidit anum,
Sed bene, quod paucis licet interritura diebus,
Succedens æuum prorogat ipsa suum.
Collige virgo rosas, dum flos nouus, & noua pubes
¶Et memor esto æuum sic properare tuum. †Sed

P. VIRGILII MARONIS CVlex, per doctissimum virum Petrum Bembum emaculata.

LVsimus, Octaui, gracili modulante Thalia:
Atq; vt araneoli tenuem formauimus orsũ.

Lusimus: ¶ hæc propter Culicis sint carmina dicta
Omnis vt historio ¶ per ludum consonet ordo,
Notitiaq; ducum voces, licet inuidus adsit,
Quisquis erit culpare iocos, Musamq; paratus:
Pondere vel culicis leuior famaq; [feretur
Posterius grauiore sono tibi Musa loquetur
Nostra dabunt cum securos mihi tempora fructus,
Vt tibi digna tuo poliantur carmina sensu
Latonæ magniq; decus Iouis, aurea proles,
Phœbus erit nostri princeps, & carminis auctor,
Et recinente lyra fautor, siue educat illum
Alma Chimæreo § Xanthus perfusa liquore,
Seu nemus § Asteriæ seu qua Pernaßia rupes
Hinc atq; hinc patula ¶ præpādit cornua fronte,
Castaliæq; sonans ¶ liquido pede labitur vnda,
Quare Pierij laticis decus ite sorores
Naiades & celebrate Deum § ludente chorea.
Et § tibi sancta Pales, ad quā ventura § recurrit
Agrestum § bona cura sequi sit cura canentis
Aerios nemorum tractus, syluasq; virenteis.
Te ¶ cultrice vagus saltus feror inter & astra.
¶ At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui venerande, meis allabere cœptis,
Sancte puer, tibi nanq; canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est, quo sanguine tellus:
Nec Centaureos Lapithas compellit in enses:
Vrit Erichthonius oriens non ignibus arces,
Non perfossus Athos, nec magno vincula ponto
§ Iacta, meo quærunt iam sera volumine famam
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia iam timuit venienteis vndiq; Persas:
Mollia sed tenui ¶ pede currere carmina versis

Viri-

†hac propter Scal.
†Sunt
†proludēs. con. ord,
Noticiæ. ducam vocē, licet inui. absf. Sc,
†feratur

†Xanthi
† astrigeri, Sc. Seu decus astrifenum,
prætendit.
†liquida.
præ lab, Sc. Castalia & ref. liq,
plaudente.
† tu.
†recurrunt
*bona sors cura securatentes quæ Herbiferos saltus nemorum, syluasque Sc.
† tenentis.
†nutrice
†Et
†Lecta
†percurre.

Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet.
§Et tu sancte puer § venerabilis & tibi certet
Gloria perpetuum ¶ lucis mansura per æuum:
Et tibi sede pia maneat locus, & tibi sospes
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis ¶ lucẽs. Sed nos ad cœpta feramur
Igneus ¶ æthereas iam Sol penetrarat in arces
Candidaq́ aurato quatiabat ¶ limina curru,
Crinique & roseis tenebras aurora § fugarat
Propulit è stabulis & pabula læta capellas,
Pastor, & excelsi montis iuga summa petiuit:
§Lurida qua patulos velabant gramina colles
Iam syluis, dumisque vagæ iam vallibus abdunt
Corpora, iamq́ omni celeres è parte vagantes
¶Scrupea deserta perrepunt ad caua rapis.
§Tondentur tenero viridantia gramina morsu,
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis
Densaque virgultis auide labrusca petuntur
**Nec suspensa rapit carpente cacumina morsu,*
§ Vel salicis lente, vel quæ nascitur alnus:
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet [in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris, si quis non pauperis vsum
Mente prius docta fastidiat, & probet illis
Ousnia luxuriæ [pretiis incognita curis,
Quæ lacerant auidas inimico pectore mentes.
Si non Assyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis oppibus data vellera: si nitor auri
Sublaqueare domus animum non tangit [auarũ,
Picturæque decus: lapidum nec vulgor in vllu.
Cognitus vtilitate manet, nec procula gratum
Alconis referent, Bœtique toreuma: nec Iudi

v. est Sc.
† Hoc. tibi
O, Et tibi.
p, memorabitur, & t.
*memorabile, sic al,
mortalib9.
& *lucens,
*liceat.
† Oeteas S.
† lumina fugabat.
Protulit.
Humida Sc
Vuida
* flores,
Tondebãt tenero viridantia gramina morsu.
Scrupea deseras hærebant ad caua rupes,
† Hæc.
irrigui præstanti marginis, vnde Sc.
†prauis
*angit.

Conchea bacca maris pretio est: at pectore puro
†Procūbi: *Sæpe super tenero ¶ posternit gramine corpus;*
geminan- *Florida eum tellus § gemmanteis picta per herbas*
tes, †pulchris. *Vere notat ¶ dulci distincta coloribus arua,*
In scheda. *Atq; illum calamo lætum recinente palustri,*
Pith. duris *Ociaq; inuidia degentem, ac fraude remota,*
distincta l *Pollentemq; sibi viridi cum palmite § lucens,*
gor. *¶ Vitea Pampineo subter coma velat amictu*
†ludens, †Tmolia. *Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ,*
al. Mollia. *Et ¶ nemus, & fecunda Pales, & vallibus imis*
†Venus *Semper opaca nouis manantia fontibus antra.*
†Qui *§ Quis magis optato queat esse beatior æuo,*
Quam qui mente procul pura, sensuq; probando,
†nec *Non auidas agnouit opes, ¶ non tristia bella,*
Nec funesta timet validæ certamina classis?
†Quo *§ Non spoliis dum sancta Deûm fulgentibus ornes*
†nec *Templa, ¶ vel euectus fine § transcendit habendi*
†transcē- dat. *Aduersum sæuis vltro caput hostibus offert,*
†hebris *Illi falce Deus colitur, non arte politus:*
†imminet. *Ille colit lucos: illi Panchaica thura,*
ōneis Dir. Vet. mēb. *Floribus agrestes § herba variantibus adsunt*
mittit, & *Illi dulcis adest requies, & pura voluptas,*
omit *Libera simplicibus curis, huc § imminet omnis,*
†Quam l. *Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi,*
vt remoto *§ Quolibet vt requie victu contentus abundet,*
contētor. *Iucundoq; locet languentia corpora somno*
†pecus. *O ¶ pecudes, ô Panes, & ô gratissima Tempe*
†vos traduxit p *Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu*
vitam *Aemulus Ascræo pastor sibi quisq; Poeta*
†curam. †dulcib. S: *Securam placido § traducite pectore ¶ vitam.*
†Lætus *§ Talibus in studiis baculo dum nixus apricas*
¶ Paster agit curas, & dum non arte canora

Com-

Compacta ¶ solidũ modulatur arundine carmẽ,
Tendit † inuectus radios Hyperionis ardor,
Lucidaq; ætherio ponit discrimina mundo,
† Qua iacit Oceanũ flãmas in vtrunq; † rapaces,
Et iam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantis [repetebant ad vada lymphæ,
Quæ supter viridem residebant cærula muscum
Iam medias operum partes euectus erat Sol:
Cum densas pastor pecudes cogebat in vmbras:
[Vt procul aspexit luco residere virenti
Delia Diua tuo, quo quondam victa furore
Venit [Nyctileum fugiens Cadmeis Agaue
Infandas scelerata manus [è cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Posterius pœnam nati [se morte [futuram.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri Dryadesque choros egere puellæ.
Naiadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis, syluasq; canendo.
Quantum te, [Peneu, remorantem [diu chorea,
Multa [tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Queis dabat, & [dulci fessas refouebat in vmbra.
Nam primum prona surgebant valle patentes
Aeriæ platanus, inter quas impia lotos.
Impia quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaeton luctu mutauerat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis,
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posterius cui Demiphoon æterna reliquit

*solitum.
*Quære; inf. fig.
*vt cu. al. & cu.
*dum Sc. Et.
repebant.

*Et
*Nyctilei. f, C. A. Posterius pœnam natis, é morte futuram. Sc. *¦ Et
*de
*datura
*pastor. al pernix diua Choreæ Sc. Non tãte Peneu, remorata est dia chorus tuo lætæ.
*molli.
*antro
*Perfidal, m. perfidẽ, Sc, ita Perfida lamẽtanda diu mala perfide multis

§ Perfidiam lamentandi mala perfida multis.
¶ Quam comitabantur fatalia carmina quercus,
Quercus ante datæ, Cereris quam semina vitæ
Illas Triptolemi mutauit sulcus aristis.
Hic magnum Argoæ naui decus § odita pinus,
Proceras ¶ decorat syluas hirsuta per artus,
Appetit Aeriis contingere ¶ montibus astra.
Ilicis & nigræ species, & læta cupressus:
Vmbrosæq; manent pagus hederæq; ligantis
Brachia fraternos plangatne populus § ictus:
Ipsæq; excedunt ad summa cacumina ¶ lentæ,
Pinguntq; aureolos viridi pallore corymbos,
Queis aderat veteris myrtus non nescia fati
Ad volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus,
His suberat gelidis manans è fontibus vnda
Quæ leuibus placidum riuis § sonat orta liquore:
Et quanquam geminas auiũ vox obstrepit aures,
¶ Hanc querulæ referunt voces; queis nantia limo
Corpora lympha fouet, sonitus alit aeris Echo
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis,
¶ At circa passim fessæ cubuere capellæ,
Excelsisq; super dumis, quos leniter adstans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, vt ad fontem densa requieuit in vmbra,
§ Mitem concepit proiectus membra soporem,
Anxius insidiis nullis, ¶ sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandauerat artus,
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,
Ni § fors incertos iussisset ¶ ducere casus.

Nam

Perfide demophoon, &| nunc dezende puellam. Quem †addita †|decorans *motibus † lenta Giplethea cup. †artus Bers. sic. Quem circa fessæ passim cubuere capellæ. His supat al. superat, gel. m. e, f. v Quæl. p, t. d 1. C. p. v. c. 1. e, Hinc q. r. v. quæ n, l, c l. f. a. E, Arg. & cult fr, a, cie seu libet ad fõtem densa requiesc. in vmbra. Excelsis supr, dam is: p. l. a A. s. poscite venit. Anzius insidiis nullis, & lẽtus in herb

Cõcipit hic. mitem proiectus membra soporũ, Teudit vt eue ci 9 rad, Hyp, ard, Et hoc leg t sup, igno | sonet † hinc querulas *cõcipit hic mitẽ Ber, ex S. sup. leg. vt & seq. & sors † dicere S.

Non solitum voluens ad tempus tractibus † iisdē
Immanis vario maculatus corpore serpens, †sub sideris
Mersus vt in limo magno † subsideret æstu, †latis
Obuia vibranti carpens grauis aera lingua,] Tollebāt. Sc. squalle-
Squamosos § late torquebat Motibus orbes. bant,
*Pallebant auræ * liuentis ad omnia * visus. †venientis.
Iam magis atq; magis corpus reuolubile voluens. Sc. vehem.
Attollit nitidis pectus fulgoribus: & * se ad omnia.
Sublimi ceruice † rapit, cui crista superne †nisus
Edita purpureo lucens maculatur amictu. †fert
Adspectumq; micant flammantia lumina toruo. †caput. †tum
Metebat sese circum † loca, cum videt ingens
Aduersum recubare ducem gregis acrior instat †intentus
Lumina diffundens † intendere, & obuia toruo †infrende-
Sæpius arripiens † infringe, quod sua quisquam re.
Ad vada venisset, naturæ comparat arma
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore: Spiritus &
Flexibus † euersis torquetur corporis orbis: †quoc. pa- rante. Sc.
Manant sanguineæ per tractus vndiq; guttæ, culmina.
§ Spiritibus rumpit fauces, † cui cuncta paranti †deducta
Paruulus hūc propior humeros cōterret alumnus, Sc. mon. p culmina nā
Et mortem vitare monet per acumina nanq; que Q.d.g.
Qua § diducta genas pandebant lumina gemmis. obd.
† Hac leuioris erat natura pupula telo. †Ac senio- ris Scal.
Icta leui, tum prosiluit furibundus, & illum tuentem
Obtritum morti misit, cui dissitus omnis Lumine Sc.
Spiritus excessit sensus, tum torua § tenentem]resurgit,
Lumina respexit serpentem comminus. inde †ded. ne v. c.
Impiger, examinis, vix compos mente § refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno:
Qui casus sociaret opem, numenue Deorum.
Nanq; illi § dederitue viam casusne, Deusne,

Pro-

Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales
Horrida squamosi voluentia membra draconis,
†patentis Atque reluctantis crebris, fœdeq; § petentis
†cristæ. Ictibus ossa ferit, cingunt qua tempore § cristam:
Et quod erat tardus, § omni languore remoto,
†somni. Nescius adspiciens, timor obcæcauerat artus:
Hoc minus implicuit diræ formidine mentem
†Iam quatiens bijug Scal. Quem postquam vidit cæsum languescere, sedit.
*Iam quatit, & bijuges oriens Erebo cit equos.
vesp.proc. Et piger aurato * procedit vesper ab Oeta: (nox
†Dum Cum grege compulso pastor duplicantib. vmbris.
Vadit, & infessos requiem dare comparat artus
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus,
Languidaq; effuso requierunt membra sopore,
Effigies ad eum culicis deuenit, & illi
†Queis meritis, inquit aut quæ delatus as. Tristis ab euentu cecinit conuicia mortis.
§Inquit: Quid meritus, ad quæ delatus, acerbas
Cogor adire vices? tua dum mihi carior ipsa
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete.
†videt. Ereptus tetris è cladibus, at mea manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per vndas.
Præda charontis agor † viden vt flagrātia tedis
†pœnæ Sc. Pœnæ vt sit Furia. Lumina collucent infestis omnia templis?
Obuia Tisiphone serpentibus vndiq; comta,
†flagrant. Et flammas, & sæua quatit mihi verbera § pœnæ.
Cerberus, & diris § flagrant latratibus ora
vbi piet. vbi p. h. Sc. Anguibus hinc atq; hinc horrent cui colla reflexis
Sanguineiq; micant ardorem luminis orbes,
Heu quid ab officio digressa est gratia, cum te
Restitui superis lethi iam limine ab ipso?
Præmia † sunt pietatis vbi? pietatis honores

In vanas abiere vices, & rure recessit
Iustitia prior illa fides: instantia vidi
Alterius sine respectu mea fata relinquens,
*Ad parileis agor euentus: * sit pœna merenti,* †sit,
Pœna ¶ sit exitiū, modo, ¶ sit dum grata voluntas † sit.
Exsistatq́, per officium, feror auia carpens, *si cui
Auia Cimerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes ¶ densantur in omnia pœnæ.
** Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos* densentur. S. & subijcit hos, atque alios al. densent.
Deuictum mœstus procul adspiciens Ephialten
Conati quondam cum sint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ,
† (Implacabilis ira nimis) iacet alitis esca. f. agitur
Terreor à tantis insistere, terreor vmbris mas Terreor. a. t. i. t. v
At Stygias reuocatus aquas, vix vltimus amni † Deuictus
Restat, nectareas Diuum qui prodidit escas, † tuos m. a.
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu. i, † impit. i, iacet viua.
Quid saxum procul aduerso qui monte reuoluit, al. c. Sc,
Contemsisse dolor quem numina vincit acerbus, Implacab.
Ocia § quærentem frustra? Vos ite puellæ lib. diuis i. a
Ite quibus tedas accendit tristis Erinnys, e. † quærentes f. sub lite, p, l, q,
§ Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis:
Atq́, alias alio densat super agmine turmas: † Sicut
Impietate fera ¶ vecordem Colchida matrem † cū cernā.
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis. Sc. cum canam,
Iam Pandionias miseranda prole puellas,
Quarum vox † Ityn, & Ityn, quod Bistonius rex † quærula est superet quoque.
Orbus Epops mœret volucres euectus in auras.
At discordantes Cadmeo sanguine fratres † lumina
Iam truculenta ferunt, infestaq́, vulnera corpus † auersatus
Alter in alterius: iamq́, ¶ aduersatus vterq́, manet.
*Impia germani * manat quod sanguine dextra.*

¶ Eheu

† Heu heu.	*Eheu mutandus nunquam labor: auferor vltra
†flumina	In diuersa magis: distantia † numina cerno,
*Tisiphone	Elysiam tranandus ager delatus ad vndam.
Aduersum.	Obuia * Persephonte comites Heroidas vrget
†perferre	*Aduersas † præferre faces: Alcestis ab omni
†Hic Chalcedonias	Inuiolata vacat cura, quod sæua mariti
adem. cura	§Ipsa suis fetis Admeti fata morata est,
m,e.Sc. Ist.	Ecce Ithaci coniux semper decus Icariotis
hic Aleyonas Ad.cu-	Femineũ† incorrupta decus manet, & procul illã
ra * conce-	Turba ferox iuuenum telis confixa procorum
pta† Quum	† Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit
iis te ma-	Pœnaq; respectus, & nunc * manet Orpheus in te
net orpheu	Audax ille quidem, qui mitem Cerberon vnquã,
Sc.	Credidit, aut vlli Ditis placabile numen,
†furens	Nec timuit Phlegethõta§ furentẽ ardẽtib. vndis:
†ditis fer.	Nec mœsta obtentu * diro & ferrugine regna,
Sc.N.m.ob	Defossasq; domos, ac tartara nocte cruenta
tẽta ditis f,	Obsita, nec faciles § Ditis sine iudice sedes
†Dictæo,	
iud,	Iudice, qui vita post mortem vindicat acta.
	Sed fortuna valẽs audacem fecerat Orphea,
	Iam rapidi steterant amnes, & turba ferarũ,
†vnam	Blanda voce sequax regionem insederat Orphei:
steterant	Iamq; † imam viridi radicem mouerat alte
	Quercus humo, † steterantq; ãnes, syluæq; sonora
†currentis	Sponte sua cantus rapiebant cortice amara
	Labentes biiuges etiam per sidera Luna
*redd. duc.	Pressit equos: & tu * currenteis menstrua virgo.
nõ fas non	Auditura lyram tenuisti nocte relicta
*diræ,	Hæc eadem potuit Ditis te vincere coniux,
†mortis.	Eurydicemq; vltro † ducendam reddere: non fas,
	Non erat in vitam * diuæ exorabile § numen,
	Illa quidem nimium manes experte seueros

Præ-

Præceptum signabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec diuæ corrupit ¶ munera lingua:
Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu.
Oscula cara petens; rupisti iussa Deorum.
Dignus amor venia, § paruum si tartara nossent
Peccatum ¶ ignouisse: sed & vos sede piorum
Vos manet heroum contra manus; hîc & vterq;
Æacides, Peleus nanq; & Telamonia virtus
Per secura patris lætantur ¶ numina, quorum
Connubijs Venus & virtus iniunxit honorem:
Hunc rapuit ¶ serua ast illum Nereis amauit.
Aßidet ¶ hac iuuenis; ¶ sociat quem gloria, fortis;
§ Acer inexcussus, referens à nauibus igneis
Argolicis Phrygios torua feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli;
Quæ Troiæ videre viri, videreq; Graii
Teucria cùm § magno manaret sanguine tellus;
Et Simois Xanthiq; liquor, Sigeaq; præter
Littora cùm ¶ Troes sæui vos Hectoris ira
Videre in classes inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces; ignes inferre paratos:
Ipsa ¶ iugis nanq; Ida potens feritatis, & ipsa
¶ Aequa paces altrix cupidis præbebat alumnis:
Omnis vt in cineres Rhœtei littoris ora
Claßibus ambustis flamma ¶ superante daretur.
Huic erat oppositus contra Telamonius heros.
Obiectoq; dabat clypeo certamina: & illinc
Hector erat Troiæ summum decus, acer vterq;
Fulminibus ¶ cœlo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic, telisq; super, si claßibus Argos
¶ Eripe[...] reditus: ¶ ille vt Vulcania ferro
Vulnera p[...]us depellere nauibus ¶ instet.

¶ limina
¶ gratum
meminisse.
graue: at
vos Sc. Peccatú minus
esse ¶ patris
se cura locantur. ¶
¶ munia, feritas: ¶ ac ¶
societe gloria fortis
¶ Alter iu excelsum.
Sc. Alter in excursu referens.
ferens.
Troas s.
vox Scalig.
Troas sæui, vis Hect: ire viderit i cl, ¶ magis.
¶ da. al. Danque Scalig.
Acte vel dicta. ¶ Hinc.
¶ veluti fragor in tonat ætheris in se. Sc. Fulminis vt cœlo volitat fragor. editur ex se.

*Hoc erat Aeacidis * alter lætatus honore:*
Dardaniæq; alter fuso quod sanguine campis
** Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam.*
*Rursus acerba * fremunt, Paris huc quod § lethat &*
† Alma dolus Ithaci virtus quod concidit icta (huius
† Huic gerit † auersos proles Laertia † vultus
Et iam Strymonij Rhœsi, victorq; Dolonis
† Pallade iam lætatur ouans; rursusq; tremiscit
Iam Ciconas, iamiamq; horret Lastrygonas atros
Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
Aetnæusq; Cyclops, illum metuenda Charybdis.
Pallentesq; lacus, & squallida tartara terrent.
*Hic & Tantalei * generis decus amplius * Atrides*
Assidet, Argiuum lumen: quo flumina † regente
† Doris Erichthonias prostrauit funditus arces.
*Reddidit * heu grauius * tibi pœnas, Troia § ruens*
Hellespontiacus obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum testata est copia quodam
¶ Ne quisquam propriæ fortunæ munere diues
§ Iret in euectus cœlum super omne propinquo.
Frangitur inuidiæ telo decus, ibat in altum
† Vis Argos petens patriam, ditataq; præda,
Arcis Erichthoniæ, comes huic erat aura secunda,
Per placidum cursu pelagus, ¶ Nereis ad vndas
Signa dabat, pars inflexis § super acta carinis,
Dum seu cœlesti fato sed sideris ortu
Vndiq; mutatur cœli nitor, omnia ventis,
Omnia turbinibus sunt anxia, iam maris vnda

Side-

Tegminib. telisq; sup. vel potius: Fulmineus cœlo veluti fragor Tegminibus telisq; sup signaq; preter.* Eriperet. *alter volc. * instat. *multum *Hectoreo al. Hectora lustrauit, victor de corpore Troia Sc. ita legé censet. Hic erat Aeiacides vultus elatus honore alter: Dardanidc fusis quod sanguine campus Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam, *fremit. *lædat *Alta, al. Arma

*Hinc * euersus * currus. * gener Acacus * tegente * Oris * Graius * pœnit. * furenti. * Scal. Heu reditus Graium, pœnas tibi. T. r. Red. Hellispontiacas ad vndas * Cur aliquis, * Tendit * in æternũ, V reper. Argos pat. Sc.

Sideribus certat consurgere; iamq́; superne
† Corpore, & † Soliis & sidera cuncta minantur
† At venit in terras cœlifragor: † hic modo læta
Copia nunc miseris circundatur anxia fatis:
Immoriturq́; super fluctus; & saxa Capharei;
Euboicas, & per cautes, † Hereaque late
Littora, cū Phrygia passim vaga præda peremta,
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufraga † tractu
Hic alij sidunt pariles virtutis honore
Heroes, mediisque siti sunt sedibus omnes,
[Omnis Roma decus magni quos [suscepit orbis.
Hic fabii, Deciique, hic est & Horatia virtus.
Hic & fama vetus nunquam moritura [Camilli
Curtius, [& mediis quē quondam sedibus vrbis,
Deuotum bellis consumsit [gurgitis haustus,
Mutius & prudens ardorem corpore passus,
[Legitime cessit cui fracta potentia Regis.
Hic Curius claræ socius virtutis, & ille
Flamminius, deuota dedit qui corpora [flammæ.
Iure igitur taleis [sedes pietatis honorat.
Illic Scipiadæq́; duces, deuota triumphis
Mœnia, quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent
Illi laude sua vigeant, ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi.
Et vastū Phlegethōta pati, [quo maxima Minos
[Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergo [iam causam mortis [me dicere vinctæ
Verberibus [sæuo cogunt [ab iudice pœna:
Cum mihi sis causa mali, [nec conscius adsis,
[Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis.
[Quæ tamen [in vanis [dimittes omnia ventis.
Digredior, nunquam rediturus: tu cole fontes,

*Nercides. vndis S. dabant † subiacta *Corruere sole; *ac *hoc m lætum Sca. læta *Oetæque Sc, gyrea in obsoletis cæica, vnde Sc Aegæa. *peracta † fluctu, † Omneis *suscipit *per æuum † ē med † gurges in vnda? Scal, gurges inundans, Legitimi flammis. † talis Sc, tali sed p. honore est,

† quos *Sc. Cognita di Sc. scelerata piacula sede. quam *quā d. vitę *la uæ *sub iud.

Et virides nemorum ſyluas, & paſcua lætus
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras.

Scaliger legit.

Tu tamē in varios dimittes ſomnia vento
Et mea diffuſas rapientur dicta per auras.
Eheu mutād⁹ nunq̄ labor auferor vltra
In diuerſa magis, diſtantia limine certo.
Eliſyam tranandus agor delatus ad vndam
Digredior nunq̄ rediturus, tu cole fontes,
Et virides nemorum ſyluas, & paſcua lętus

Dixit: & extrema triſtis cum voce receſsit.

Hunc tibi ſollicitum dimiſit inertia vitæ; — †ægret. Sc.
*Interim grauiter mentem * ager; nec tulit vltra*
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem
Quantumcunq́ sibi vires tribuere ſeniles;
Queis tamen infeſtum pugnans deuicerat hoſtem — †viridi fodiens.
Riuum propter aquæ viridi ſub fronde latentem,
Conformare locū, capit impiger, hunc & in orbē
Deſtinat, ac ferri capulum repetiuit in vſum, — *lapidum læui Sc.
*Gramineam * vt viridi foderet ceſpite terram,* — †Parthica
Iam memor inceptum per agens ſibi cura laboris — * Cilice
Congeſtum cumulauit opus: atque aggere multo — †decus exſurg. th.
Telluris tumulus formatum creuit in orbem,
Quē circum † lapidem leui de marmore formans — †non acria iura. Sc. vel non annua cura
Conſerit aſsiduæ curæ memor hic & acanthus
Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore;
Et violæ omne genus: hic eſt & † Spartica myrtus — †Sabina.
Atq́ hyacinthus, & hic † Cilici crocus editus aruo
*Laurus itē Phœbi * ſurgēs decus, hic rhododaphne*
*Liliaq́ & roris * non auia cura marini,*
*Herbaq́ thuris, opes priſcis imitata * Sabinis.*
Chryſanthusq́ hederaq́ nitor, pallente corymbo

*Et

Et * Bocchus Libyæ regis memor: hic amaranthus
Buphthalmusq; virens & semper florida *picris.
Non illinc Narcissus abest, cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarsit in artus,
Et quoscunq; nouant vernantia tempora flores.
His tumulus super inseritur, tum fronte locatur
Elogium, tacita † format quod littera voce
Parue culex, pecudum custos, * ibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere * reddit.

*Bacchus
* Bumastus que.
† pinus Sc.
†q.fit.
†nil o.
†reddo.

P. VIRGILII MARONIS DIRÆ AD Battarum.

†Scaliger pater Virgilio filius. Viderio Catoni Grammatico Ditati tribuit.
†Cyrneas Sc.

Battare * Cycneas repetamus carmine voces
Diuisas iterum sedes & rura canamus,
Rure, quibus Diras indiximus, impia vota
Ante lupos rapient hœdi, vituli ante leones,
Delphini fugient pisces, aquilæ ante columbas,
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
Multa prius, † fuerit quam nō mea libera auena
Montibus & syluis dicam tua † facta, Lycurge
Impia. Trinacriæ sterilescant gaudia nobis:
*Nec fœcunda senis nostri felicia rura,
Semina parturiant segetes, non pascua colles,
Non arbusta nouas fruges, non pampinus vuas,
Ipsæ non sylua frondes, non flumina montes
Rursus, & hoc iterum repetamus Battare carmen.
Effetas Cereis sulci condatis auenas:
Pallida flauescant æstu sitientia prata,
Immatura cadant ramis pendentia mala,
Desint, & syluis frondes, & frontibus humor

†fiens
†fata.
†Nec fertā dasinus n. o rura sue. Sc.

Non desit nostris deuotum carmen auenis,
Hæc veneris vario florentia serta decore.
Purpureos §Purpureo campos quæ pingit auena colore.
Hinc aura dulces, hinc suauis spiritus agri
†Mittant. §Mittant pestiferos æstus, & terra venena,
Dulcia non oculis, non auribus vlla ferantur.
Sic precor, & nostris superent hæc carmina votis.
†tu nemus, †al. §Ludimus, & multum nostris cantata libellis,
† Nó demũ Scal. Optima syluarum formosis densa viretis.
†frondes, al. herbas §Tondemus virides § vmbras nec læta comantes,
†succidet S Iactabis molleis ramos inflantibus auris.
†ipse Sc. Ipsa c.iterum d. felicis alumnæ nequicquam, n.potius d. l.l.æth. flagrabit. Nec mihi sæpe meum resonabit Battare carmen,
Militis impia cum § succedet dextera ferro:
Formosæque cadent vmbræ, formosior illis,
§ Ipsa cades veteris domini felicia ligna
Nequicquam nostris toties deuota libellls,
Ignibus æthereis flagrabunt. Iuppiter ipse,
Iuppiter hanc § aluit: cinis hæc tibi fiat, oportet.
Thracis tum Boreæ spirent immania vires:
†Alto Sc. Eurus agat mistam fulua caligine nubem:
†Africus §Aphricus immineat nimbis § mittantib. imbrẽ
† nutantib. Cum tua Cyaneo resplendens æthere sylua
†Cyrneo, †dicent, al. Noscet iter ducens Erebo tua I. Ditis. Non iterum ¶ dicens Erebo tua Lydia Ditis
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine vites:
Pascantur segetes, diffusis ignibus auræ:
†auræ: Transuolet arboribus, * cõiungat & arbor aristas
*contingat & ardor Sc Pertica, * qua nostros metata est impia agellos,
†qua Qua nostri fines olim: cinis omnia fiat:
Sic precor, & nostris superent hæc carmina votis.
Vnde, quæ vestris pulsatis littora lymphis,
Littora quæ dulceis auras diffunditis agris,
Accipite has voces: migret Neptunus in arua

Flu-

Fluctibus, & spissa campos perfundat arena.
† Qua Vulcanus agros pastor Iouis ignibus arcet, †Quo volg agro past l. ign. ardet, Sc.
Barbara dicatur Libycæ soror altera Syrtis.
Tristius hoc memini, reuocasti Battare carmen
Nigro multa mari dicunt portenta natare
Monstra repentinus terrentia sæpe figuris,
Cum subito emersere furenti corpora Ponto.
Hæc agat, § infesto Neptunus cæca tridenti †infesto
Atrum † conuertens æstum maris vndiq; ventis, †conuertens. Scal.
Et fuscum cinerem canis exhauriat vndis.
Dicantur mea rura ferum mare, nauta caueto
Rura, quibus diras indiximus, impia vota.
§ Si minus, heu Neptune, tuis infendimus aris, †Si m. hæc N.t.i.itis, S.
Battare fluminibus tu nostros trade dolores?
Nam tibi sunt fontes, tibi flumina semper amica
Nil est quod perdam vlterius, merita omnia dixi dictis,
Flectite, currentes lymphas, vaga flumina retrò
Flectite, & ¶ aduersis rursum diffundite campis †auersi cur Scal.
Incurrant amnes passim remeantibus vndis. exire finas.
Nec nostros ¶ seruire sinant † erroribus agros †erronib9., Sc.h, veteranis vel nec nostro exite sin. erronibus agro
Dulcius hoc memini, reuocasti Battare carmen.
Emanent subito sicca tellure paludes,
*Et metat hic * iuuencos spicas vbi legimus olim:*
Occupet arguti grylli caua garrula rana,
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmên, †miles
Præcipitent altis † spumantes montibus imbres, †fumantes.
Et late teneant diffuso gurgite campos, † Quiq9 domos, Scal.
Queis dominis infesta minantes stagna relinquāt Qui dom,
Vnde † elapsa meos agros peruenerit vnda † elapsa
**Piscetur nostris in finibus aduena arator,* *dicetur n in frad. arator, Sc.
Aduena, ciuili qui semper crimine † creuit. †creuit.
O male deuoti ¶ pratorum § crimina agelli:

raptorum crimina, †prælia †syluas

Tuq; inimica semper discordia ciuis:
Exsul ego, indemnatus, egens, mea rura reliqui,
Miles vt accipiat funesti * præmia belli.
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam,
Hinc ibo in syluas: obstabunt iam mihi colles:
Obstabunt montes: campos nec adire licebit.
Dulcia rura valete, & Lydia dulcior illis,
Et casti fontes, & fœlix nomen agelli.
Tardiùs ah miseræ descendite monte capellæ?
Mollia non iterum carpetis pabula nota.
Tuq; resiste pater † hæc prima nouißima nobis
Intueor campos: longùm manet hostis in illis.
Rura valete iterum, tuq; optima Lydia salue,
Siue eris, & si non, mecum morieris, vtrunq;
Extremum carmen reuocemus Battare auena,
Dulcia amara priùs fient, & mollia dura,
Candida nigra oculi cernent, & dextera laua:
Migrabunt casus alienæ in corpora rerum,
Quam tua de nostris emigret cura medullis,
§ Quamuis ignis eris, quãuis aqua semper amabo:
Gaudia semper enim tua me meminisse § iuuabit.
Inuideo vobis agri, formosaq; prata;
Hoc formosa magis, mea quod formosa puella
Est vobis, tacitè & ¶ vestrum suspiret amorem.
Vos nunc illa videt, vobis mea Lydia ludit:
Vos nunc alloquitur, ¶ vos nunc arridet ocellis
Et mea summissa meditatur carmina voce;
Cantat & interea, mihi qua § cantabat in aurem
Inuideo vobis agri; discetis amare
O fortunati nimium, multumq; beati,
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet,
Aut roseis digitis viridem decerpserit vuam:

†en, alij & al. sunt pr. Sa. sic: Siue er. & si non m. mor. vtrumq? Tuq? eris isti pas. & pr.

†Ald. omit. †licebit.

†rostrũ al. omit. & Sc. tacitè vestri susp. amore †vobis adridet †cantauit

(Dul-

Dulci namq; tumet nondum (viticula Baccho)
Aut inter varios, Veneris stipendia flores
Membra reclinarit, teneramq; ‡illaeserit herbam, †illæserit
Et secreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt syluæ gaudebunt mollia prata,
Et gelidi fontes, auiumq; silentia fient,
Tardabunt riui labentes § currere lymphæ, †currite Sc. labenti currere lympha.
Dum mea iucundas exponat cura querelas,
Inuidio vobis agri, mea gaudia habetis:
Et vobis nunc est mea quæ fuit ante, voluptas
(Heu mihi tabescunt morientia membra dolore, Hei alias.
Et calor infuso decedit frigore mortis Aut al. He i male. al. At mihi.
Quod mea non mecũ domina est non vlla puella
Doctior in terris fuit, aut formosior, ac (si
Fabula non vana est) tauro Ioue† digna vel auro sola.
Iuppiter auertas aureis, mea sola puella est
Felix taure, pater magni gregis, & decus à te
Vaccula non vnquam secreta cubilia captas,
Frustra te patitur syluis mugire dolore.
Et pater hœdorum felix, semperq; beate,
Siue petis montes præruptos saxa pererrans, †quocunq;
Siue tibi syluis noua pabula fastidire, †femina.
Siue libet campis, tecum tua læta capella est. Sc. natura? fuisset:
Et mas † quicunq; est, illi sua fœmina iuncta, *Inq; vicẽ. excurrunt.
Interpellatos nunquam plorauit amores: a.o. Ephebe Sc.
Cur non & nobis facilis † natura fuisset?
Cur ego crudelem patior tam sæpe dolorem?
Sidera per viridem redeunt cum pallida mundũ, *tua est tecum. *geres i.
†Inq; vicem Phœbe excurrens atq; aureus orbis
Luna * tui tecum est, cur non est, & mea mecum *laurus celebrabis am.
Luna dolor nostri quid sit, miserere dolentis.
Phœbe † gerens in te laurus celebrauit amorem.

Et quam pompa Deum non ſyluis fama ſecuta eſt
Omnia vos ¶ eſtis: ſecum ſua gaudia geſtat:
Aut inſperſa videt mundo, quæ dicere longum eſt.
Aurea quin etiam cum ſecula voluebantur,
Conditio § ſimilisq́; foret mortalibus illis,
Hæc quoque ¶ præterea notum ¶ Minoidis aſtrū,
Quæque virum virgo ſicut captiua ſecuta eſt,
Lædere cœlicolæ potuit vos noſtra quid ętas?
Conditio nobis vitæ § quo durior eſſet?
Auſus § ego primus caſtos violare pudores.
Sacratamque meæ ¶ vitam tentare puellæ?
Immatura meæ quoque § noxæ ſoluere fata?
Iſtius atque vtinam ¶ facti mea culpa magiſtra
Prima foret ¶ læthum mihi vita § dulcius eſſet.
§ Non mea, non vllo moreretur tempore fama
Dulcia cum Veneris furatus gaudia primus
Dicerer, atq́; ex me dulcis foret orta voluptas.
Nam mihi non tantum tribuerunt impia vota,
Auctor vt occulti noſter § foret error amoris.
Iuppiter ante ſui ſemper mendacia ¶ furti
Cum Iunone, prius coniux quam dictus vterq́; eſt
Gaudia libauit dulcem furatus amorem.
Et § mecum tenera gauiſa eſt ludere in herba
Purpureos flores, quos inſuper accumbebat,
¶ Candida formoſo ſupponens brachia collo.
Tum credo, fuerat Mauors diſtentus in armis;
Nam certe § Vulcanus opus faciebat, & illi
¶ Triſti, turbabatq́; mala fuligine barbam
Non aurora nouos etiam plorauit amores
Atque rubens oculos roſeo celauit amictu?
Talia cœlicolæ, nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus, atq́; ueros cur non minor ætas?

Et quem p. Deum n. ſ. ſec. c. Omnia vos teſtes. ſ. Sc. † quæ Pana deū niſi noſtris. † ſimilis fuerat m. i. H. q. præterea n Minoidus a Scal. † Præterea. † Meonidis quæ Sc. qui † egon, † vittam S. † nexæ Sc. * faſtus, * letho, * diutius † Nam † primum † feret * faſtus Sc. † ſecum t. g. e. lidere in herba pur. fuſc. Grandia. * gaudia † Volc. * Triſtia turbabat malas fulig. barba. Sc. * &c. * omitt.

Infe-

Infelix ego, non illo qui tempore natus
Quo facilis natura fuit, fors ô mea læua
Nascendi, miserumq; genus. ¶ quo sera libido est.
¶ Tanta meæ vitæ cordis fecere rapinam,
Vt maneam, quod vix oculis cognoscere poßis.

P. V. MARONIS ÆTNA.

AEtna mihi, ruptiq; cauis fornacibus ignes,
Et quæ tam fortes voluent incendia causæ,
Quod fremat imperium, † raucos torqueat æstus
Carmē erit. § dexter venias mihi carminis auctor
Seu te Cymbos habet, seu Delos gratior illa,
Seu § tibi Dodone potior, tecumq; ¶ fauentes
In noua Pierio properent à fonte sorores
Vota per insolitum Phœbo duce § cautius itur.
Aurea securi quis nescit secula regis?
Cum domitis nemo Cererem iactaret in aruis
Venturisq; malas prohiberet frugibus herbas,
Annua sed § satura complerent horrea messes,
Ipse suo flueret Bacchus pede mellaque lentis
Penderent foliis, & pingui Pallas oliua.
Secretos amnes ageret cum gratia ruris.
Non ceßit ¶ cuiquam melius sua tempora nosse.
Vltima quis tacuit iuuenum certamine colchos?
Quis non Argolico defleuit Pergamon igni
Impositā? & † tristi natorum funere matrem,
† Auersumue diem, sparsumue in semina dentem
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Desertam vacuo Minoida littora quæstus?
Quicquid in antiquū iactata est fabula carmen,
Fortius ignotas molimur pectore curas,
Qui tanto motus operi, quæ causa perenneis

Expli-

† Tanta meæ vitæ cum diis vt; condo, apud Var. scalig. Ios. scal. aliisque nonnulli hoc opusculum, P. Cornel. Seuero tribuunt, Iul. Cæsar assētitur iis, q. Aetnam. Quintilii Varr. autumant.
† quid
† dexter mihi carminis auctor † Apollo, seu tua Dodona potior te cumque Phaselis seu te Cytnos h. scal. tua Phaselis.
† sacræ scal. quicquam tristem
† Aduersumue,
* semine sc. sparsumq? in semina

Poetarum mendacia. fatum:

Explicet in densum flammas, & ruetet ab imo
Ingenti sonitum moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis vrat, mens carminis hæc est.
Principio ne quem capiat fallacia ¶ vatum:
Sedes esse Dei, tumidisque è faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis
Festinantis opus, non est tam sordida Diuis
Cura neque extremas ius est § dimittere in artes.
Sidera: ¶ subducto regnant sublimia cœlo
Illa, neque artificum curant tractare laborem:
Discrepat à prima facies hæc altera vatum
§ Illis Cyclopas memorant fornacibus vsos.
Cum super incudem numerosa verbera fortes
Horrendum magno quaterent sub pondere fulmẽ
Armarentq; Iouem, turbe est sine pignore carmẽ.
Proxima viuaces Aetnæi vertices ignes
Impia sollicitat § Phlegreis fabula § castris.
Tentauere (nefas) olim detrudere mundo
Sidera captiuique Iouis transferre Gigantes.
Imperium & victo leges imponere cœlo.
His natura * sua est: aluo tenus ima per orbes
Squameus intortos § sinuat vestigia serpens.
Construitur magnis ad prœlia montibus agger:
Pelion Ossa terit, summus premit Ossam Olymp⁹
Iam coaceruatas nituntur scandere moles,
Impius & miles metuentia comminus astra
Prouocat infestus § cunctos ad prœlia diuos
¶ Prouocat admotis.
§ Iuppiter è cœlo metuit: dextramq; coruscæ
Armatus flamma renouat caligine mundum.
Incursant vasto primum clamore Gigantes.
§ Hic magno tentare pater, geminatq; fauentes.

† demittere † seducto. Sc. * illi Fabula Gigã-tum. † Phleges. † campis. [d]uos alu. vel est aluo tenus, † simulat † creat, cunctosq⁹, † in aliis sic legitur, prouocat è admotis, Al. prouocat è cœlo ad motus, extraque, coruscam Armatus flammã renouat, al. flammare. Sc. Iuppiter è cœlo metuens: Hinc m, to, p, geminantque, f. v. d. c. s. a. enti Scal.

Vndi-

Vndiq; discordes comitum simul agmine ventos.
Densa per attonitas † funduntur fulmina nubes
† Atq; in arma ruit quæcunq; potentia Diuum,
† Et mars sæuas erat, iam cætera turba deorum.
Stant vtrinq; metus; validos Iuppiter igneis
Increpat, & † iacto perturbat fulmine montes
Illinc * deuictæ verterunt terga ruinæ
† Infesto Diuis acios, atque impius hostis
Præceps cum castris agitur, † materq; iacenteis
† Impellens victos, tum pax est reddita mundo
Tum liber † celsa venit per sidera cœli,
Defensiq; decus mundi † nunc redditur astris;
Gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Ætna
Obruit Enceladum, vasti † qui pondere montis
Aestuat & patulis exspirat faucibus igneis.
Hæc est mendosæ vulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium est: hinc † auget nobile carmen
Plurima pars scenæ: † verum est fallacia, vates
Sub terris nigros viderunt carmine manes,
Atq; inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti vates, Stygias vndasq; canesq;
Hi Tityon septem strauere in iugera fœdum;
Sollicitantq; magna te ¶ circum, Tantale pœna;
Sollicitantq; siti: Minos tuaq; Aeace in vmbris.
Iura canunt, ijdemq; rotant Ixionis orbem
Quicquid & interius falsi sibi conscia terra est.
Non est terra satis speculantur numina diuum,
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo
Norunt bella Deum, norunt abscondita nobis
Coniugia, & falsa quoties sub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales;
Iuppiter † vt Danaæ pretiosus fluxerit imber.

† rumpuntur. S. Quin & ic. æquaq. in armat
Et Mauors seuus, &c. t
d. b. v. metu
Scal.
victor pro
turbat.
† deuectæ.
] infectæ
† turmæq;
jacẽtis Pallẽtis victor
p Sc. Amplexa natos † celsũ
tune † que
que † alt re
rum Sc. verum &, fallacia v.
Sub t, n. v
crimina ma
Atque i. ci
neres;
D pal. tre
Mentiti, n.
nes Stygia
vndasque
canentes.
i ccum. ve
curuum
Scal.
In Danaæ

DE-

Debita carminibus libertas ista, sed omnis
In vero mihi cura canam, quo feruida motu
Æstuat Aetna, nouosq; rapax sibi congerat ignes.
Quacunq; immensus † terra se porrigit orbis,
Extremiq; maris curuis † incingitur vndis,
Non totum † est solidũ, desit nanq; * omnis hiatus
Secta est omnis humus, penitusq; cauata latebris;
Exiles suspensa vias agit, vtque animantis
Per tota errantes percurrunt corpora venæ
Ad vitam * sanguisq; omnis qua commeat idem:
Terra voraginibus cõceptas digerit auras.
Scilicet haud olim diuiso corpore mundi
In maria ac terras, & sidera sors data cœlo
Prima secuta maris, sededitq; infima tellus:
Sed totis rimosa cauis, & qualis * aceruus
Exsilit imparibus iactis ex tempore saxis,
Vt crebro * introrsus spacio vacuata * corymbus
Pendeat in sese simili quoq; terra figura
In tenueis laxata vias, non omnis in arctum,
Nec stipata coit: siue illi causa vetusta est,
Nec * nata est facies: seu liber spiritus intra
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humum ¶ limo, furtimq; obstantia mollit
Aut etiam inclusi solidum ¶ exedere vapores,
Atq; igni quæsita via est, siue omnia certis
Pugnauere locis: non est hic causa docendi,
Dum stet opus causæ, quis enim non credat inanes
Esse sinus penitus tantos emergere fontes
Cum videt, ac torrentem imo se emergere hiatu?
Non ille extenui: vocemq; agat acta necesse est,
Cum fluit, errantes ¶ accersant vndique & vndas
Et trahat ex pleno, quod fontem cõtrahat, amnes

Narratio
†le ter.
† agitatur ab
in solidum,
desit n.
†oris
sanguis Sc.
† aceruis
† intorsus:
† corimbos Sc. Vt, c. in spatioque vacante
cor. †nota;
† lima
† videresc.
nuidere
vacuoque
. aucta n.
Confluuia,
l. confluit
x raptis
ecessat.

Flumina quin etiam latis currentia riuis | ea vndique
Occasus habuere suos: aut illa vorago | ab vndis,
[Direpta in præceps fatali condidit ore: | †arcellant,
Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis, | †d.rupta ie
Atq; inopinatos referunt procul edita cursus. | neca,
Quod si [diuersos emittat terra canales | †diuersas
Hospitium fluuiorum, aut semita nulla profecto, | omit.
Fontibus & riuis constet via, pigraq; tellus | †at
[Conserta in solidum [segni sub pondere cesset, | Conserta, †segnis, †terra.* si
Quod si præcipiti conduntur flumina [terræ, | qua autem
Condita si redeunt, si etiã quæ incondita surgunt | incognita,
Haud mirum clausis etiam si libera ventis | a.aut si qua
Spiramenta latent, certis tibi pignora rebus, | ne, &c,
Atq; oculis hæsura [vias dabit ordine tellus | qua &c ia ri
Immensos plerumq; sinus, [& ingera pessum | i. *ruis &c.
Intercepta [leges, densaq; abscondita nocti. | *ac
Prospectare procul chaos, ac sine fine ruinę | *licet
Cernis, & in syluis [spatiosa cubilia retro | *spatioque
Antraque demissis pedibus fodisse latebris | †pedites
Incomperta via est operum: tantum influit intra
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modo subtiles animo duce percipe curas,
Occultamq; fidem manifestis adstrue rebus.
Nam quo liberior, quoq; est animosior ignis | *illa
Semper & inclusus, nec ventus sæuior ira est | mou[illegible]
Sub terra, penitusq; mouens, hoc plura necesse est | æc.
Vincla magis soluant, magis hoc obstantia pellãt | oluat,
Nec tamen in rigidos exit contenta canales | hac
Vis animæ flãma auertit q̃ proxima cedunt: | pellat
Obliquumq; secat, quæ visa tenerrima causa est, | rigidas
Hinc terræ tremor, hinc motus, vbi densus hiatu. | cædunt
Spiritus exagitat venas, cessantiaque vrget | tremit,

§ *Quod si spissa foret, solidoque instaret inani,*
Nulla daret miranda sui spectacula tellus,
Pigraq; & in pondus § *confestim mobilis esset.*
Sed summis si forte putas § *concredere causis*
Tantum opus & summis alimentum viribus oris
Quæ valida in promptu cernis, validosq; recessus:
Fallere: sed nondum tibi creta hæc lumine recto.
Nanq; § *illud quocunq; vacat, specus omnis hiatu,*
Et res introitu soluunt, aditumq; patenti:
Conuersa languent vires, animosq; remittunt.
Quippe vbi §*cõtineat ventos, quæ quiq; morãteis*
In vacuo desint, cessat, tantumq, profundi
Explicat errantes, & in ipso § *limine tardat:*
Angustis opus est turbare in faucibus illos:
Feruet opus, densiq; § *fremunt, premiturq; ruina*
Hinc furtim Borea atq; Noto: nũc vnus vterq; est
*Hinc venti rabies, hinc sæuo quassat * hiatu.*
Fundamenta solo trepidant, vrbesque caducæ
Inde (neq; est aliud) si fas est credere mundo
Venturam antiquam faciem; veracius omen.
Hæc primo species rerum, naturaque terræ,
Introrsus cessante solo trahit vndique venas.
Aetna sua manifesta fides, & proxima vero est,
Non illic, duce me occultas scrutabere causas;
Occurrent oculis ipsæ, cogentque fateri,
Plurimo nanque patent illi miracula monti:
Hinc vasti terrent aditus, merguntq; profundo
Corrigit hinc artus, penitusq; quod exigit vltra.
Hinc spissæ rupes obstant, discordiaque ingens
**Inter opus: nectunt varios, mediosq; coërcent,*
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ,
Vt maior species Aetnæ succurrat inanis.

Hæc

Hinc tibi terra tremor motu. hinc tibi den, h. *Quam solidumque. Sc.*conferta immobile cesses. Sc.*concedere*lumine certaq? tecto, al. certa careto. Namq? illud, quod v.sp.oris his tu. Scal. illic* hiatũ *contineãt quæque, al. quæcunq?, *desunt, cessant, al. *at limine tardant, al. li.* premũt Scal. omit.

Hæc illis sedes, tantarumq; area rerum est.
Nunc opus artificē incendit, § causamq; reposcit:
Non § illam parui aut tenuis discriminis ignes
Mille sub exiguo § ponent tibi tempora veræ
Res, oculiq; * docent, res ipsæ credere cogunt.
Quin etiam tactu moneant contingere § toto,
Si liceant, prohibent flammæ, custodiaq; igni
Illi operum est, § arcent aditu, diuinaq; rerum.
Vt maior species Aetnæ succurrat inanis,
Cura sine arbitrio est, eadem procul ōnia cernis;
Nec tamē est dubiū penitus quis torqueat Aetnā
Aut § quis mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exustæ glomeratus nimbus arenæ;
Flagrantes properant moles, voluuntur ab imo
Fundamenta fragor tota nunc rumpitur Aetna,
Nunc fusca pallent incendia mista § ruina.
Ipse procul magnos miratur Iuppiter ignes,
Neue sepulta noui surgant in bella Gigantes,
Neu Ditem regni pudeat, neu Tartara cœlo
Vertat in occulto, tantū premit omnia § dextra:
Congeries operis saxorum, & putris arena,
§ Quæ nec sponte sua faciunt, nec corporis vlli
Sustentata § cadunt robustis viribus, omnis
Exigitur vertit vasa § omnia vertice sæuo
In densum congesta rotant, voluuntq; profundo.
§ Hac causa exspectata, ruunt incendia montis
Spiritus § inflati nomen languentibus aer
Nam prope natura par est violentia semper.
Ingenium velox illi, motusq; perennis.
Verū opus § auxilio est, vt pellat § corpore nullus
Impetus est ipsi: qua spiritus imperat, audit.
Nūc princeps, magn⁹ q, sub hoc duce militat ignis

† causasque
† illos
† ponam
† duces cer
torem. cr.
cogent S.
curo Scili-
cet: at pr.
fl. † prohi-
bens aditu
d. Sca.
† torreat
† qui

† ruinæ.
† terra:
* al. siue pa
renthesi.
* eadem in
terra vort.
§ al. vitrea
* rota vo-
luitque sc
* Nec causa
exspectata
r. * inflatis.
Sc. momēt
* al. auxiliū
interpellat
c. nullus
* corpora
sc.
* Huic
operis.]

†fouere sc. captiui tol cæli. sc. sc. scire quos, & quæ sint m. Pr. & rerũ dubias exquirere causas, sacra perurgentẽ capti ui tollere cœli. Cur no occasũ metuũt, ac secula pergunt, Et fit, Hæc breuior, cur bis senos cito peruolet axes, annus ille meet, in limo, & q. c. Sc. quæ que * & ter denũciat. *Tempore †ver estate perit. † cucurrit. qua que † sæuus & incubet. Scal. secius. *toto † incond. sc. ac Nõ oculis solum pecudũ miranda vide

¶ Nũc quoniã in promtu sst † operi natura solig
Vna § ipsi venti quæ res incendia pascit,
Cum subito cohibetur, inest quæ causa silenti,
Subsequar immensus labor est, sed fertilis idem:
Digna laborantis respondent præmia curis
Non oculis solum pecudum miranda § fuere
More, nec effusis in humum graue pascere corpus
Nosse fidem rebus, dubiasq; exquirere causas
Sacra per vrgentem, capitiq; attollere cœlum
¶ Scire quot, & quæ sint, cur magno talia mũdo
Principia, occasus metuunt, ad secla pergunt:
Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modũ, & quãto minor orbita luna est
* Cur illi breuior, cur isti peruolet orbis
Annuus: * ille monet quæ certo sidera curant
Ordine, ¶ quæue sua careant incondita cura
Scire vices etiam signorum, & tradita iura:
Nubila cur cœlo, † terræ * denunciet imbres;
Quo rubeat Phœbe quo frater palleat igni.
* Tempora cur variant anni primaq; iuuentæ,
† Ver preiit æstatem: cur æstas ipsa senescit:
Autumnoq; obrepit hyems, & in orbe § recurrit.
Axem scire Helices, & tristem nosse Cometen:
Lucifer vnde micet quãue Hesperus, vnde Bootes
Saturni cur stella tenax, cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cœli prædicere cursus.
Quo volet Orion, quo ¶ Sirius incubet index,
Et quæcunq; iacent § tanto miracula mundo.
Non digesti pati, nec aceruo § condita rerum:
Sed manifesta notis certa disponere sede.

Sin

Singula, diuini est animi, § & iucunda voluptas
Sed prior hæc † hominis cura est, cognoscere terrã
Et quæ nunc miranda tulit natura, notare.
Hæc nobis magna affinis cœlestibus astris.
Nam quæ mortali § spes est quæ amentia maior
In Iouis errantem regno perquirere velle,
Tantũ opus ante pedes transire, & perdere segnes
Torquemur miseri: in paruis, p̃mimurq́; labãtes
Dum sese pretio redimant, verumq́; professæ.
Tum demum viles taceant inopesq́; relictæ
§ Noctes atq; dies festinant arua coloni.
Callent rure manus, § glebarum expellimur vsu
Fertilis hæc segetisq́; feracior, altera vitis.
Hæc plãtanis humus, hæc herbis dignißima tellus
*Hæc * diti melior pecori, syluisque fidelis.*
Aridiora tenent oleæ, † succosior vlmis
Grata, leues cruciant animos & corpora causæ,
Horrea vti saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq́; desecta surgant fœnilia campo.
*Sic auidi semper, * qua virum est carius istis*
Implendus sibi quisq́; bonis est artibus § illæ
Sunt animi fruges, hæc rerum maxima merces.
Scire quid occulto naturæ terra coercet;
Nullum fallare opus, non † multos cernere sacros
Aetnæi montis fremitus animumq́; furentis
Non subito pallere sono non credere subter.
Scrutamur rimas, euertimus omne profundũ
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena
Torquemur flamma terræ ferroq́; domantur.
Cœlesteis migrasse † minas † ad tartara mundi,

re, More nec effusis in humum graue pascere corpo Sed pr. Ber † hominem † species, a spes est? quas amentia maius † labore, al premimur que labores vt f.p. v.p. Turp silent arte; viles in o tel, † prof sa est. Ber torqu tur flamm terræ, fer roq? domi tur. Scruta mur terra; euertimus omne profundum. Semen vt argenti quæratur, vt aurea vena, Noctes a.d glebarum vsu expe untur, illis † multos minos su

 Nosse

† ederis † dura & m.p. Sc. † succosior † quod † tis Sc. limis † Hunc cum sequent duob. omit. Bers.

Noſſe quid impediat ventos, quid nutriat igneis,
Vnde repente quies, & multo fœdere pax ſit:
Cõcreſcant ¶ animæ penitus, § ſeu forte cauernæ
¶ Introitusq; ipſi ſeruent, § ſeu terra minutis
Rara foraminibus,* neue in ſe diſtrahat aura,
Plenius hoc etiam rigido qua vertice ſurgit,
Illinc infeſtus, atque hinc obnoxius intus
Vndique diuerſas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addit ¶ concordia vires.
Siue introrſus agunt nubes, & nubibus Auſter
Seu forſan flexere caput, tergoque feruntur.
Præcipiti § delata ſono premit [vna fugatq;
Torrenteis curas pulſataq; ¶ corpora denſat.
Nam veluti reſonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces;
Carmineq; irriguo magni cortina theatri
Imparibus numeroſa modis canit arte regendis,
Quæ tenuẽ impellens animam ſubremigat vndã:
Haud aliter ſummota furens torrentibus [auræ
Pugnat in anguſto, & magnũ cõmurmurat Aetna.
Credendum eſt etiam, ventorũ exiſtere cauſas
Sub terris ſimiles harum quas cernimus extra:
Vt, cum denſa cremant inter ſe corpora turba
Eliſa in vacuum fugiant: & proxima ſecum
[Numina tota trahunt, tutaq; in ſede reſiſtunt.
Quòd ſi forte mihi quædam diſcordia tecum eſt,
*Principijsq; alijs credas conſurgere ventos,
Non dubium, rupes aliquas, penetusq; cauernas
§ Proruere ingenti ſonitu, caſuq; propinquas
Diffugere, impelliq; [animas: hinc cernere ventos
Aut humore etiam nebulas effundere largo;

*animi neu Introituſq. *neu al. ſiue in ſeſe abſtrah. auras. al. venoſis abſtrahat aur. aures, *diſcordia *deiecta *vnda ſonitrua Sc. ſonat aura *auris *Nomina *Principijs quod ab his cr, *prouehere *minas

*Vt campis agrisq́ue *solent quos obruit amnis*
Vallibus exoriens: calligat nubilus aer, *(est* †Aut.
Flumina parua ferunt auras† vix proxima vēto †solet
Eminus adspirat fortis, & verberat humor. †vis
Atq́ue hæc in vacuo si tanta potentia rerum est, † venti est.
Hoc plura efficiant § infra clusiq́ue necesse est.
His igitur causis extra, penitus* coactis* *intro
†Exagitant ventos, pugnant in faucibus arctè.* †agitur
Pugnantes† suffocat, & intus vt vnda profundo coacti
Terq́ue quaterq́ue exhausta graues vbi perbibit Eu- †exagitat
¶Ingeminat fluctus & primos vltimus vrget: (ros †venti.
Haud secus adstrictus certamine tangitur ictu †suffocant
Spiritus inuoluensq́ue suo sibi pondere vires. intus sc. ty-
Densa per ardentes exercet corpora† venas, pho cari-
Et quacunq́ue iter est, properat transitq́ue morātem. tin. † inge-
Donec confluuio reuolutis æstibus amnis* minat
Exsilit, atq́ue furens tota vomit igneus Aetna. †neruos
*Quod si forte putas iisdem * decurrere ventos*
Faucibus atq; iisdem † pulsis remeare notandas, †reuoluto.
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare. & æstibus.
Quamuis cæruleo siccus § sic frigeat æther, Sc. conflu-
Purpureoq; rubens surgat iubar aureus ostro: uijs deuol-
Illinc obscura semper caligine nubes uens æsti
Pigraq; defuso circum stupet humida vultu:* amnis
Prospectat sublimis opus, vastosq; recessus. † decerne-
Non illam videt Aetna, nec vllo intercipit æstu; re † pullos.
Obsequitur quacunq; iubet leuis aura, rapitq; †Ioue
Placantes etiam cœlestia numina thure. †strepat
Summo cerne iugo, vel qua liberrimus Aetna
¶Improspectus hiat, tantarum semina rerum, †Impr.
Si nihil irritet flammas, stupeatq; profundum.
§Huic igitur credis, torrens vt spiritus ille,

Qui rupes terramq; vorat, qui fulminat igneis,
Cur † egit vires, & præceps flexit habenas.
Præsertim ipsa suo decliuia pondere nunquam
Corpora † deripiant, * validoq; absoluerat arcu.
Quod * ni fallor, adest species, tantusq; ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus:
¶ Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetque
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilat ignes:
Verberat ¶ ore tamen pulsataq; corpora nostra
Incursant: adeo tenuis vim causa repellit:
Non cinerem stipulamue leuem, nō arida sorbet
Gramina non tenuis plantis § honor exit eisdem
Surgit ¶ odoratis sublimis fumus ab aris
Tanta quies illi est, & § pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur propriisue potentes
Coniurant animæ causis, ille impetus ignis
Et montis partes atras subuertit arena:
Vastaq; conuersu trepidantia saxa fragoris,
Ardentesq; simul flammas, ac fulmina rumpunt
Haud aliter, quam cum prono iacuere sub austro
Aut aquilone fremunt syluæ, dant brachia nodo
Implicitæ † & † serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi,
Exhaustos cessare sinus, dare tempora rursus.
Vt † rapiant veres, repetantq; in prœlia victi
Pelle nefas animo, mendacemq; exsue famam
Non est diuinis tam sordida rebus egestas,
Nec paruas mendicat opes, nec congregat auras,
Præsto sunt operi ventorum examina semper,
Causa latet, § quærunt pariter, coguntq; morari
Sæpe premit fauces, magnis exhausta ruinis
Congeries: clauditq; vias luctamine ab imo.

†terrasque texit.
† deripiat,
† varioque absoluerit.
nisi
†Hæc l, tāta est ig. f.
†ora

†liquor al. humor, sed male.
†saxi. rapti

†hec sc. exsculpunt
† reparent.
† paruo em o.n. conrogat al. corrogat.
†operæ, vt ex anima, l.
† quæ rumpat iter cogat, quem. exstructa

Et ¶ scisso veluti tecto sub pondere præsto est:
Haud secus ¶ ac teneros cum secum frigida monti
§ Desida est, tutoque licet discedere § montes.
Post vbi continuere moram, velocius vrgent:
Pellunt oppositas moles: ac vincula rumpunt.
Quidquid in obliquũ est, frãgunt iter acrior ictu
Impetus exoritur, magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq; ruens exundat in agros.
Si cessant à ¶ rure ferunt spectacula venti.
Nunc § superant quæcunq; regũt incẽdia syluæ
Quæ flãmas alimenta vocent, [q̃d nutriat Aetna
Incendi poterunt, illis venacula causis
Materia [appositumq; igni genus vtile torrent,
Vritur aßidue calidus nunc sulphuris humor,
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus
Pingue bitumẽ adest, & quicquid cominꝰ atras
Irritat flammas illius corporis Aetna est.
Atq; hanc materiam penitus discurre fontes.
[Infectæ erumpunt & aquæ radice sub ipsa,
Pars oculis manifesta iacet, [quæ corpore dura est
Ac lapis, in pignus feruent incendia succo.
Quinetiam [variè quædam sine nomine saxa
Toto monte linquant: illis custodia flammę
Vera tenaxq; data est: sed maxima causa molaris
Illius [incendi lapidis [sic vindicat Aetnam.
Quem si forte manu teneas, & robore cernas,
Nec seruare putes ignem, nec spargere posse:
Sed simul ac ferro quæras respondet & ictu
Scintillat calor hunc multis circundare flammis
Et potes extorquere animos: atq; ex sue robur:
Fundetur ferro citius: nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.

sicco alias, siccum
*pars stat vel testat,
†adal. ac cernens.
cum sicco firm. Desudat, * ouantes.

*Iure,
*superent.
* quod n. Aetnam,
oppositum que.

*aeres

*Infectos.
r. * ruber, ipsaque

†varioque vimine
*quippe.

Sed simul atq; hausit flãmas, non tutior *haustu
Vlla dom⁹ seruans aciem, duramq; tenaci
Septa † fides, tutum est illi patentia victo. — fide tanta est.
Vix vnquam * redit in vires, atq; euomit ignem
Totus enim denso stipatur robore: tarda
Per tenues admissa vias incendia nutrit, — † perdit v.
Cunctanterq; eadem: pigreq; accepta remittit.
Nec tamen hoc vno quod mentis plurima pars est
Vincit, & incendij causam tenet illa profecto
Miranda est lapidum viuax animosaq; virtus,
Cætera materies, quæcunq; fertilis igni
Vt semel accensa est, moritur: nec restat in illa.
Quod repetas: tantũ ciuis, & sine semine terra est.
Hic semel atq; iterum patiens, ac mille perhaustis
Ignibus instaurat vires; nec desine ante — † exhausto.
Quam leuis † excocto † deficit robore pumex. — † defecis † dil.
In cinerem † putresq; iacet * delapsus arenas: — † cateruas.
Cerne locis etiam similes arsisse * cauernas.
Illic materiæ nascentis copia maior:
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quod nullas adiunxit opes, & languit ignis. — † indiciis
Dicitur † insidijs flagrans Aenaria quondam
Nunc exstincta † super tectisq; Neapolin inter — * superque satisq? N. i.
Et Cumas locus est multis iam frigidus annis:
† Quamuis æternum pinguescat ab vbere sulfur. — † Durus ab æterno, pinguescens, v. l.
In mercem legitur, tanto est fecundior Aetna,
Insula cui nomen facies dedit ipsa rotunda
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus § retegendis ignibus aptus. — † regendis.
Sed raro fumas, qui vix, † si accenditur ardet — † succr. d.
In breue, mortales flammas quod copia nutrit
Insula † dureta Vulcani nomine sacra. — † durat adhuc Vulc.

Pars

Pars tamen incendi maior refrixit, & alto
Iactatas recipit classes. portuq; tuetur.
Quæ restat, minor est, & diues vbere terræ est: †maiorque & d. & vb. al, minor & d. satis v.
Sed non Aetnæis vires † quas conferat § illis
Atq; hæc ipsa tamen iam quōdā exstincta fuisset
Ni furtim * generet secretis callibus humor †quæ * illi.
Materiam, syluamq; suam pressoque canali † ageneret
Huc illuc ageret ventos, & pasceret ignes, †posceret.
Sed melius res § ipsa nota est spectataque veris †nota ipsa. *pestis?
Occurrit signis, nec tentat fallere pestem: Aetna C.
Nam circa latera; atque imis radicibus § Aetnæ, efflat l.
Candentes efflant lapides, disiectaque saxa
Intereunt venis, manifesto vt credere possis
Pabula, & ardenti causam lapide esse molarem:
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit, & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum.
Haud equidem mirū factu, quod cernimus extra †opus re-
Si lenitur † opus, restat magis? vritur illic; ses atm. v-
Sollicitatq; magis vicina incendia saxum ritur. i.
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simulatq; mouet § curis turbamq; minutus, †curr9 tur
Diffugit, extemploq; solum trahit, ictaq; ramis batque Se.
Et graue sub terra murmur demonstrat & ignes. †rumpit.
Tū pauidum fugere, & sacris tum credere rebus, † credere
Parere, & tuto speculaberis omnia colli. Sc. secedere, reb9
Nam subito efferuent * onerosa incendia raptis; par erit è tuto,
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ: † neruis i.
§ Prouoluunt, atq; atra sonant examina arenæ ruptis vel
Nec recipit flāmas mons. § hinc defessus anhelat cameris i. r
Atq; aperit se hostis, decrescit spiritus illic Sc.
Haud aliter quam cum læto deuicta trophæo

*solabris, legit Calderinus. S. Asp. scabres cernis dec. †caduci C. saxi a.

Prona iacet campis acies, & * castra sub ipsæ
Tum si quis lapidum summo perturbauit igni,
Asperior ¶ sopita, & quædam sordida fax est,
Qualem purgato † cernes discedere ferro.
Verum vbi paulatim exsiluit sublata § caducis.
Congeries saxis, angusto è vertice surgunt
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exsuitur penitus venis subit altius humor,

*& s. p. *Excur. *feruere,

Amißis opibus, leuis § sine pondere pumex
¶ Excoquitur? liquor ille magis § seruare magisq;
Fulminis in speciem mitis procedere tandem
Incipit, & primis demittit collibus vndas.
Ille paulatim bis sena in millia pergunt.

* purgans. *vorat. h. * Ipse

Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat
Nulla tenet frustra moles, simul omnia pugnant
Nunc syluas rupesq; ¶ vorant, hæc tela solumq;
¶ Ipsa adiuuat opes, facilesq; sibi induit annos
Quod si forte cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vtpote inæquales voluens perpascitur agros,
Ingeminat fluctus, & stantibus increpat vndis.

Bers. ac primũ tenues sinuant cit. Mulciber orbes paulatimq? i. c

¶ Sicut cum curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primum tenuis sinus agit vlteriores,
Progrediens late diffunditur, & succernens.
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant,
Paulatimq; ignes coeunt ac flammea meßis.
Exsuitur facies tunc, prima vt quaq; rigescit,
Effumat moles atq; ipso pondere tracta

* Infixa displosa, ecce. ecce.

Voluitur ingenti strepitu, præcepsq; sonanti
Cum solido ¶ inflexa est, pulsantes dissipat ictus
Et qua disclusa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis, ardentia saxa
Scintillant, procul esse fide, procul esse ruentes

Inco-

Incolumi feruore* cadunt: verum impetus ignes
§ Si fumant quondam: vt ripas traiecerit* ãnis:
Vix iunctis quisquam fixo dimouerit illas,
Vicenos persæpe dies iacet obruta moles,
Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus si firma manet tibi fabula mendax,
§ Materiam vt credas aliam, furere igne fauillã,
Plurima proprietate simul concrescere: sicque
Commistum ¶ vento flagrare bitumine sulfur,
Nam post exhaustam cretem quoq; robora fũdit
Et figulos huic esse fidem, dein frigoris vsu
Duritiem reuocare suam, & constringe venas.
Sed signum commune leue est, atq; irrita causa,
Quæ trepidat: verũ † vbi certo pignore † constat
Nam velut * arguti natura est æris, * & ignis
Cum domitum constat eademq; & robore saluo
* Vtranque vt possis æris cognescere portam
Haud aliter lapis ille tenet, seu forte ¶ madentes
Effluit in flammas, seu sit securus ab illis;
Conseruatq; notas nec § vultu perdidit ignes
Quinetiam externam multis color ipse resoluit,
Non odor, aut leuitas: putris tamen ille, magisq;
Vna operis facies, eadem perq; omnia terra est.
Nec tamen infitior lapides ardescere certos,
Interitu facere accensos: hæc propria virtus.
Quin ipsis quædam Siculi cognomina saxis
Imposuere ¶ Fricas, etiam ipso nomine signant
Fusilium esse notas: nunquã tamen illa liquescũt
Quamuis materies foueat succosior intus,
Nec penitus venæ fuerint commissæ molari.
Quod si quis lapidis miratur fusile robur,
Cogitet obscuri verissima dicta libelli

*Sie
† omnis vix iunctisque. q. vix olim ill. † Mater amue. a. l. credis f. † veneto al. lento. † exustæ cretæ quoque.

*tibi
*constet.
*argenti.
*igni.
*Vtram. Vtram.
domantes.
multum p. igne,
externum.
nihil ijs c.
magis.

Chyras.

†Heracliti, & ibi nihil insuperabile gigni, | †Et discet. vero n. i ab igni Q. quo i. natur. s. i.
§ Omnia quæ rerum naturæ semine iacta.
Sed nimium hoc mirũ, densißima corpora sæpe
Et solido vicina tamen compescimus igni.
Non animos ęris flammis succumbere cernis?
Lentitum plumbi non exuit? ipsaq́ ferri
Materies prædura tamen subuertitur igni,
Spissaque suspensis fornacibus aurea saxa
Exsudant pretium, quædam fortasse profundo
Incomperta iacent, similiq́ obnoxia sorti
Nec locus ingenio est: oculi te iudice vincent,
*Nec lapis ille riget perculsus, & ignibus obstat, | †Nam.
Si paruis torrere velis: cœloq́ patenti
Candentem pressumq́ agedum fornace coerce:
Nec sufferre potest, nec sæuum durat in hostem.
Vincitur, & soluit vires, captusq́ liquescit.
Quæ maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quæ tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Aetna
Vritur à sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro† feruet moderatior vsu, | † seruat
Sed cœli propior, vel quali Iupiter ipse
Armatus flamma est, his viribus* additus ingens | † abditus
Spiritus: adstrictis elisus faucibus; vt cùm | †operætud con. tund. massas
Fabriles† operas rudibus contendere maßis:
Festinant, ignes quatiunt follesq́ trementes
Examinant, pressosq́ instigant agmine ventos,
Hæc operis§ fama est, si nobilis vritur Aetna. | †flumma
Terra foraminibus vires trahit, vrget in arctum | †incendij cui vis p.
Spiritus† incendi viuit per maxima saxa. | †marmora
Magnificas laudes, operasq́ visere templa | †tesue vetustas.
Diuitijs hominũ, aut sacra † memorare vetusta

Tradu-

Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus, atq; auidi veteris mendacia famæ
Eruimus, cunctasq; libet percurrere gentes.
Nũc iuuat Ogygiis circundata mœnia Thebis *Cernere:
¶Cernereq; & fratres: ille impiger, ille canorus, quod fr. i.i
Condere felices alieno interserit æuo i. canoris
Inuitata pio nunc carmine saxa, lyraque Phœnices.
Nunc gemina ex vno fumantia § saxa vapore *facta
Miramur, septemq; duces raptumque profundo. *Sparta
Detinet Eurotas illic, & ¶ sparsa Lycurgi, *tegenti,
Et sacer in bellum numerus sua turba ¶ recenti:
Nunc hic Cecropiæ variis spectantur Athenæ
Carminibus, gaudentq; sua victrice Minerua:
Excidit hic reduci quondam tibi perfide Theseu
Candida sollicito ¶ permittere vela parenti *premit
¶Tu quoq; Athenarũ carmen ¶ tã nobile sidus †Te
Erigone: sedes vestra en Philomeba canoris *iam
Euocat in syluis, & tu soror hospita tectis *:Pandioni
Acciperis: solis Tereus ferus exsulat agris. vestra ca i.
Miramur Troiæ cineres, & flebile victis (primũ Te voc.
Pergamon, § exstinctosq; suos Phrygas Hectora
Conspicim' magni tumulũ ducis, hic & Achilles *exstincto que suo
Impiger & victus, magni iacet Hectoris vltor. Phri e sto
Quin etiam Graiæ fixos tenuere tabellæ, rs paru im
Si graue nunc Paphiæ rorantes § parte capilli, *arte
Sed truce nunc parui ludentes Colchide nati,
Nunc tristes circa subiectæ altaria ceruæ, *Maronis:
Velatusq; pater, nunc gloria viua ¶ Myronis. turresque
Quin etiam ille manus operũ, ¶ turbaq; minaces minæque
Hæc visenda putas terræ dubiusq; marisque
Artificis naturæ ingens opus adspice: nulla
Cum tanta humanis Phœbus spectacula cernes,

Pra

†ardet, Præcipueq́; vigil feruens cum Sirius * ardens
Insequitur miranda tamen sua fabula montem:
Nec minus ille pius.* quanquã sors nobilis ignis.
†quam forset nobilis Nam quando ruptis excanduit Aetna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus † ignes,
†ingens euecta, Et vecta in longum rapidis feruoribus vnda
Haud aliter sæuo quam cum Ioue fulgurat æther
Et nitidum obscura cœlum caligine ¶ torquet.
†torpet. Ardebant aruis segetes, & ¶ millia cultu
¶mollia Iugura cum dominis syluæ, collesq́; virentes,
Vix dum castra putant hostẽ mouisse, tremebãt,
†inuas. Et iam finitimæ portas § euaserat vrbis.
†rapina. Tum vero, vt cuiq; est animus viresq; § rapina
Tutari conantur opes gemit ille sub auro:
Colligit ille arma, & stultæ ceruice reponit:
Defectum raptis illum sua carmina tardant,
Hic velox nimium properat sub pondere pauper,
Et quod cuique fuit cari, fugit ipse sub illo,
Sed non incolumis dominum sua præda secuta est
Cunctantes vorat ignis, & vndiq́; torret auaros
†côcremat al. increp. Consequitur fugisse ratos, & præmia captis
†pius. † Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
Amphinomus Vel solis parsura † deis, nanque optima proles
† Amphion fraterq́; pari sub munere fortes,
†senectæ Cum iam vicinis streperent incendia tectis,
†Eheu. Adspiciunt pigrumq́; patrem, matrẽq́; ¶ senemq́;
†parcite. †attollere, § Heu heu defessos posuisse in limine membra.
Parcit auara manus, dites * attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ materque, paterque.
Hãc rapiunt prædã, mediumq́; exire per ignem.
Ipso dante fidem properant. O maxima rerum.
Et merito pietas homini tutissima virtus.

Bru-

Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:
Et quacunq; ferunt illi vestigia cedunt,
Felix illa est innoxia terræ.
*Dextra sæua * tenent, læuaq; incendia feruent.* †teaus.
Ille per obliquos igneis fraterq; triumphans
Tutus vterq; pio sub pondere sufficit illa:
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis, †nomina N
Incolumes abeunt tandem, & sua § numina secũ
Salua ferunt: illos mirantur carmina vatum. †Illos sepo suit,
§ Illeq; se posuit claro sub nomine Ditis, † pur ;.
Nec sanctos iuuenes attingunt sordida fata,
Sed § vere cessere domos, & iura piorum.

P. V. MARONIS CIRIS, ad Messalam.

ET si me vario iactatum laudis amore, Ciris præconium.
Irritaq; expertum fallacis præmia volgi
Cecropius suaues exspirans hortulus auras
Florentis † viridi sophiæ complectitur vmbra †soph. vir.
† Nũ mea quæret eo dignum sibi quærere carmẽ? Nec mea, quo Erato d se.q, carmen.
† Longe aliud studiũ, atq; alias accincta labores
Altius ad magni suspendit sidera mundi
Et placidum multis ausa est adscendere collem:
Non tamen absistam cœptum dextere munus
In quo iure meas vtinam requiescere Musas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem, *malorum
Quod si § mirificũ profe^r re valent genus omnes. Valeri g. omne tuorũ
† Mirificum secli, modo sit tibi velle libido, Mirificè seclis[m]. f. proferre lib.
Si meiam summa sapientia pangeret a rce,
Quatuor antiquis quæ hæredibus est da^t a consors
Vnde hominum errores longe lateq; per orbem
Discivere, atq; humiles possent contemnere curas

Non

Non ego te talem venerarer munere tali.
Non equidem quamuis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede cluderere versum,
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
† vota Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cùm castæ soluuntur§ dona Mineruæ,
Tardaue confecto redeunt quinquennia lustro,
Cùm leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono grauidum prouexit pondere cursum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus;
Felices qui talem annum videre, diemq;.
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
† pepla Magna Giganteis ornantur§ templa trophæis
† fucco Horrida sanguineo pinguntur prælia† cocco.
Additur aurata deiectus cuspide Typho,
Qui prius Osseis consternens æthera saxis
E ..athio celsum duplicabat vertice Olympum:
Tale Deæ velum solenni in tempore portant:
Tali te vellem inventum doctissime ritu
Purpureos inter soles & candida Lunæ
† bigis, Sidera cæruleis orbem pulsantia † signis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:
Æternum sophiæ coniunctum carmine nomen:
Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis.
Sed quoniã ad ·tãtas nunc primũ nascimur artes
Nunc primùm teneros firmamus robore nervos:
Hæc tamen interea quæ possumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multùm vigilata labore,
† promissa exercuit &c. Et † præmissa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigiis ut quondã † exterrni amplis
Scylla novosq; avium sublimis in aëre cœtus

Vide-

Viderit: & tenui conscendent sidera penna
Cœruleis sua tecta super volitauerat alis
Hanc pro purpureo pœnam scelerata capillo,
Proq; patris soluens excisa funditus vrbe
Complures illam, & magni Messala Poeta
(Nam verum fateamur, amat Polyhymnia veru
Longe alia perhibent mutatam membra figura
Scyllæum monstra in saxum conuersa vocari.
Illam esse, ærumnis quam sæpe legamus Vlyssi
Candida succinctam latrantibus inguina mõstris
Dulychias vexasse rates, & gurgite in alto
Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
Sed neq; Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec * malus istorum dubiis erroribus auctor.
Namq; alias alii vulgo finxere puellas,
Quę Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero
† Ipse cratinei matrem sed siue Erichthei,
Siue illam monstro genuit † grandæuo biformi
Siue est neutra parens, atq; hoc in carmine toto
Inguinis est vitium, & Veneris descripta libido
Siue etiam exactis speciem mutata venenis
Infelix virgo (quid enim commiserat illa?)
Ipse pater † timidam sæua complexus arena
Coniugium caræ violauerat Amphitrites:
Attamen exegit longo post tempore pœnas
Vt cum cura † sui veheretur coniugis alto,
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum
Seu vero, vt perhibent, forma cũ vinceret omnes.
Et cupidos questu passim § spoliaret amantes:
Piscibus & canibus rabidis vallata repente † est,
Horribiles circum vidit sibi sistere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!

Propositio ad tabulã, de scyllæ metamorphosi * Dũ lures.

polymneia

*lamus.

Ipsi seu Lamiæ mater sit, siue Cratæis Persæa Sc Siue Craeiei mater de semine, Erichtei, seu Lamiæ, monst. g. g. b,
*nudam
*sui
* cõuincerer.
*populares
†omitt.

Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus:
Ausa quod est mulier numen fraudare Deorum?
† auem,
Et dictam veneri votorum § vertere pœnam;
Quã mala multiplici iuuenũ quod septa caterua
*merito tu more Le-op, † Docta Palephantia re statur voce papyrus, *nouisse meditatio:
Dixerat, atq; animo meretrix iactata ferarum,
Infamem tali * meritorum more fuisse. †
§ Docta Palæpaphiæ testatur voce Pachinus,
Quidquid, & vt quis quis tali de clade locutus,
Omnia sint: potius liceat notescere Cirin,
Atq; vnam ex multis Scyllam § non esse puellis
Quare & quo cantus; meditanti mittere certet,
Magna mihi cupido tribuistis præmia diuæ
Pierides; quarum castos altaria postes
Munere sæpe meo inficiunt, foribusq; hyacinthi
Deponunt flores, aut suaue rubens narcissus;
Aut crocus alterna coniungens lilia caltha;
Sparsaq; liminibus floret rosa. Nunc age Diuæ
Præcipue nostro nunc adspirate labori:
Atq; nouum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandioniis vicinæ sedibus vrbes
Actæos inter colles, & candida Thesei.
Purpureis late ridentia littora conchis
Quarum nonnulli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbiq; deus nanq; assuit illi,
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutas;
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,
Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.
Hanc vrbe ante alios, qui tum florebat in armis
† Hospitio,
Fecerat infestam populator remige Minos
§ Hospitioq; seni fuit Hippolydosaque victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratheæ
Texe-

Texerat, hunc libello repetens Gortynius heros.
Attica Cretaea sternebat rura sagitta.
Sed neq; tunc ciues, neq; tunc rex ipse veretur
Infesto ad muros volitantes agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere mentes
Responsum quoniam satis est meminisse deorum
Nam capite a summo regis (mirabile dictu)
Candida caesaries § florebant tempora lauro,
Et roseus medio fulgebat vertice crinis
Cuius quam seruata diu natura fuisset.
Tam patriam incolumen Nisi, regnumq; futurũ
Concordes stabili firmarunt numine Parcae,
Ergo omnis § cano residebat cura capillo:
Aurea solenni comtum § quoq; fibula ritu
¶ Cersellae texeti nectebat dente cicadae.
Nec vero haec § vobis custodia vana fuisset,
Nec fuerat, nisi Scylla ¶ nouo correpta furore,
Scylla patris miseri, patriaeq; iuuenta sepulcrum
O nimium cupidis si non inhiasset ocellis
§Seu malus ille puer, quem nec sua flectere mater
Iratum potuit: quem nec pater, atq; auus idem
Iuppiter, ille etiam Poenos domitare leones,
Et validas docuit § vixes mansuescere tigris:
Ille etiam diuos homines, sed dicere magnum est,
Idem tum superis acuebat paruulus iras
Iunonis magnae (cuius ¶ per iura Dianae
Olim se meminere diu per iura puellae
Non vlli liceat (violauerat inscia sedem,
Dum sacris operata deae lasciuit, & extra
Procedit longe matrum, comitumq; cateruam,
Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans

* florentes interpretc lauro, Sc.
*surgebat.

*caro
*quein.
*Cecropię t.al. Mopso pio t.
*votis
*nouos cõcepta furores. *Sed

†victas in tigres.

† peritura. diuae meminisse
*peritura

Nec dum etiam castos agitauerat ignis honores
Nec dum solenni lympha perfusa sacerdos
Pallentis foliis caput exornarat oliuæ:
Cum lapsa è manibus fugit pila, cumq; relapsa
Procurrit virgo quo vtinam ne prodita ludo
*tam, Aurea † iam gracili soluisset corpora palla.
Omnia quæ retinere gradum cursumq; morari,
Possent, ô tecum vellem tua semper haberes
Non vnquam violata manu sacraria Diuæ,
Iurando infelix nequicquam iura piasses
Et si quis nocuisse tibi periuria credat
Causa pia est, timuit fratri te ostendere Iuno,
Terei sc.ce At leuis ille Deus, cui semper ad vlciscendum
teri nim. Quæritur ex omni verborum iniuria dicto:
tormenta Aurea fulgenti depromens tela pharetra
nisu Heu nimium meriti, nimium Tirrynthia * nisu
*visu, Virginis * in tenera defixerat omnia mente:
*interea Quæ simul ac venis hausit sitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in ossa furorem,
* Edonum. Seua velut gelidis * Ciconum Bistonis in oris,
Bistonis *Ictaue barbarico Cybeles antistita buxo
or. Se. Infelix virgo tota bacchatur in vrbe
*Ictaue Non Storace Idæo flagrantes picta capillos
*Cognita, non teneris pedibus Sicyonia seruans:
*Condita. Non niueo retinens baccata monilia collo.
Leo pard: Multum illi incerto trepidant vestigia cursu.
commoda. Sæpe redit patrios adscendere prodita muros,
non paruis Aëriasq; facit causam se visere turres.
p.S.1. Sæpe etiam tristes voluens in nocte querelas
Vis amoris Sedibus ex altis cœli speculatur amorem
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis
Nulla colum nouit, carum nec respicit aurum

Non arguta sonant tenui psalteria chorda,
Non Libyco mollet clauduntur pectine telæ. plaudūtur
Nullus in ore robur, vbi enim robur, obstat amori *pudor
Atq; vbi nulla malis reperit solatia tantis,
Tabidulamq; videt labi per viscera mortem:
Quo vocat ire dolor, subigunt quo tendere fata,
Fertur: & horribili, præceps impellitur œstro:
Vt patris, ah, demens crimen de vertice ferret
Furtim, atq; arguto detonsum mitteret hosti.
Namq; hæc conditio misere proponitur vna. *cōdicti ratio pr. v. Se
Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit scelere tāto al. sceleris.
Credere, quàm sceleris tanti damnare puellam?
Heu tamen infelix (qd enim imprudētia prodest
Nise pater, cui direpta crudeliter vrbe.
Vix erit vna super sedes in turribus altis,
Fessus vbi exstructo poßis considere nido.
Tu quoq; auis moriêre dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ô celeres subnixæ nubibus altis,
Quæ mare, quæ virides syluas, lucosq; sonanteis
Incolitis. gaudete vagæ blandæq; volucres,
Vosq; adeò humani mutatæ corporis artus.
Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) venit charißima vobis *gaudere
Cognatos augens reges, numerumq; suorum
Ciris. & ipse pater: vos ô pulcherrima quondam
Corpora cœruleas preuertite in æthera nubes,
Qua nouus ad superùm sedes Calcheius, & quà * heliætus.
Candida concessos adscendat Ciris honores.
Iamq; adeò dulci deuinctus lumina somno, *deuictus
Missus erat, vigilumq; procul custodia primis
Excubias foribus studio iactabat inani.
Cùm furtim tacito descendens Scylla cubili.

Auribus arrectis nocturna silentia tentat,
Et pressis tenuem singultibus aera captat.
‡ vt Tum suspensa leuans digitis vestigia primis
Egreditur, ferroq́; manus armata bidenti
Euolat. † at demta subita in formidine vires.
Cæruleas sua furta prius testantur ad vmbras,
Nam qua se ad patriam tendebat semita limen,
*cœli al. celsi. Vestibulo in thalami paulum remoratur & altũ
†nictantia. al. cœli nut Suspicit ad † culti § nutantia sidera mundi.
§. celsi, Non accepta pijs promittens munera diuis.
Quam simul Ogygij Phœnicis filia Carme
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illĩ
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam,
Et simul, O nobis sacrum caput, inquit, alumna,
‡ hoc facere fallit Non tibi nequicquam viridis per viscera pallor
Aegrotas tenui suffudit sanguine venas.
Nec leui§ hãc faciem (neq; enim pote) cura subegit
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia§ fallit.
Nam qua te causa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fetus?
Quæ causa ad patrium solam vigilare cubile:
Tempore quo fessas mortalia pectore curas,
Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus,
Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petentĩ
remorere. Iurabas nihil esse mihi, cum mœsta parentis
Formosos circum virgo ¶ morerere capillos?
Heu mihi, ne furor ille tuos inuaserit artus.
Ille Arabis Myrrhæ quondam qui cepit ocellos
Vt scelere infando (quod nec sinit Adrastea)
¶ Lædere vtrunq́; vno studeas errore parentem.
Quod si alio quouis ¶ animo iactaris amore:

Nam

Nam te iactari, non est Amathusia nostri
Tam rudis, vt nullo possim cognoscere signo)
Sin ¶ concessus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præsentia numina iuro,
Prima Deum quæ te mihi dulcem donat alumnã
Omnia me potius digna atq; indigna laborum
Millia visuram, quam te tam tristibus istis
Sordibus, & ¶ scoria patiar tabescere tali.
(Hæc loquitur, molliq; vt se velauit amictu,
Frigidulam iniecta circundet veste puellam,
Quæ prius in tenui steterat succincta § corona.
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens
Persequitur miseræ causas exquirere tales.
Nec tamen ante vllas patitur sibi reddere voces
Marmoreum tremebũda pedem q̃ rettulit intra,
Illa autem. Quid nũc me inqt nutricula torques?
Quid tantum properas nostros nouisse furores
Non ego consueto mortalibus vror amore
Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus:
Nec genitor cordi est, vltro nanq; odimus omnes,
Nil amat hic anim⁹, nutrix, quod oportet amari
In quo falsa tamen lateat pietatis imago
Sed media ex acie, mediis ex hostibus: § heu heu
Quid dicã: quoue ipsam malum hoc exordiar ore
Dicã equidẽ quoniã quiã † tu tibi dicere nutrix
Non finis? extremũ hoc munus morientis habeto.
Ille vides, nostris qui mœnibus assidet hostis,
Quem pater ipse Deum sceptri donauit honore,
Cui Parcæ ¶ triciere nec vulnere lædi,
Dicendum est frustra circumuehor omnia verbis
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos,
Quod te per Diuum crebros obtestor amores,

*Amathusia nostra
confessus

*scabre

†feroceer

*eheu

*non.

*tribuunt nullo quoque v.l.

*memori — Perq; tuũ [memoris haustum mihi pectus alũna
Vt me si seruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis,
Ne mihi quam merui, inuideas nutricula mortẽ.
Nã nisi te nobis malus, O malus, optima Charme
*exspectatum. — Ante [hunc conspectum, casúsue Deúsue tulisset:
Aut ferro hoc (aperit ferrum quod vestra latebat
Purpureum patris demisissem vertice crinem,
Aut mihi præsenti peperissem vulnere lethum,
Vix hæc ediderat, cum clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crines,
Et grauiter questu Charme complorat anili.
crudeliter add. M. — O mihi nunc iterum [crudelis reddite Minos
*Nuper, vt ante olim natæ t.p.q. — O iterum nostri Minos inimice senectæ
[Semper, & aut olim natæ ô te propter eundem,
[Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ.
*Ah euecta — Tene ego tam longè capta, atq; auecta, nequiui
*]vt sistam. Sc. obsés tam ex. — Tam graue seruitium, tam duros pessa labores
Effugere, obsistam exsitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus vllum
*mei sp. v. se pulcri al vana sep. — Copia viuendi vitæ genus, vt quid ego amens
Te erepta ô Britomarti, meæ spes vna salutis,
*celeri nó, — Te, Britomarti, diem potui producere vitæ
Atq; vtinam Cereri, nec tantum grata Dianæ
*aeri sp. de montis abisses, — Venatus esses virgo sectata virorum,
Gnosia neu Partho contendes spicula cornu,
Dictæas ageres ad gramina nota capellas.
*nomina sc nomen Aphœæ Leopard. — Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aeriis specula de montibus isses,
Vnde alii fugisse ferunt, & nomina Phocæ
Virginis aßignant: alii quo notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.

Sint hæc [vera velim: mihi certe [nata [peristi. *verba] *gnata *perisses
Nunquam ego te summo volitantem in vertice montis.
Hyrcanos inter comites, agmenque; ferarum
Conspiceam, nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verum hæc tum nobis grauia atque indigna fuere:
Tum mea alumna, tui cum spes integra maneret,
Et vox ista meas nondum violauerat aures.
Tene etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Tene, ô sola mihi viuendi causa senectæ?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta sapore.
Cum premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem gammea luto
Quo nunc me infelix, aut quæ me numina seruant
An nescis, qua lege patris de vertice summo,
Edita candentes prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
Si nescis, aliquam possum sperare salutem,
Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum *te perm. al. * Per te
Sin est quod metuo, [per me, mea alumna, tuumque, s.pr. *lumina † molli.
Expertum multis miseræ mihi rebus amorem
[Per me, & sacra precor per [flumina Ilichys, al. sæua.
Ne tantum in facinus tam [nulla mente [sequaris. *feraris
Non ego incepto fieri quod non pote conor
Flectere amo, neque; sit cum Diis contendere nostrum
Sed patris incolumi potius te nubere regno.
Atque; aliquos tamen esse velis tibi alumna penates
Hoc vnum exitio docta atque; experta monebo.
Quod si non alia poteris ratione parentem
Flectere: sed poteris, (quid enim non vnica possis?)
Tunc potius tamen ipsa, pio cum iure licebis,
Cum facti causam, tempusque; doloris habebis:
Tunc potius conata tuque; atque; incepta referto:

Meq́ Deosq́ tibi comites mea alumna futuros,
Polliceor, nihil est quod texas ordine longum.
His vbi sollicitos animi releuauerat æstus
*viceenas Vocibus & blanda pectus spe § vinxerat ægrum,
Paulatim tremebunda genis obducere vestem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inuerso bibulum restinguens lumen oliuo,
† & Incipit § ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manū, aßiduis mulcens, præcordia palmis.
Noctem illam sic mœsta super morientis alumnæ.
Frigidulos cubito subnixa pependit ocellos.
Postera lux vbi læta diem mortalibus almum
†Ego *Et gelido veniens * mani quatiebat ob Oeta,
†mane Quem pauidæ alternis fugitant, optantq; puellæ,
Hesperium vitant, optant ardescere Solem.
Præceptis paret virgo nutricis, & omnes
Vndiq́ conquirit nubendi sedula causas.
Tentantur patriæ summißis vocibus aures.
Laudanturq́ bonæ pacis bona multus nepte.
Virginis insolito sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communemq́ timere Deum, nunc regis amicos,
(Nanq́ ipso verita est orbari mœsta parente)
Cum Ioue cōmunes qui quōdam habuere nepotes.
†confecta. Nunc etiam ¶ conficta doleo mendacia turpi
Inuenit, & diuum terret formidine ciues.
Nunc alia ex aliis; nec desunt, omnia quærit:
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates:
Vt cum cæsa pio cecidisset victima ferro,
Essent qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere & ancipites suaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens sulfura testa,
Nar-

Narcissum, casiamq́ herbas incendit olentes:
Terq́ nouena ligat triplici diuersa colore
Fila: ter in gremium mecum, inquit, despue virgo
Despue ter virgo numero Deus impare gaudet.
*Hinc magno generata Ioui frigidula sacra,
Sacra nec Idaeis * senibus, nec cognita Graiis;
Pergit Amycleo spargens altaria thallo,
Regis Iolchiatis animum defigere votis.
Verum vbi nulla mouet stabilem fallacia Nisum,
Nec possunt homines, nec possunt flectere Diui
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnæ,
Purpureumq́ parat rursus tondere capillum.
*Cũ longo quod iam captat succurrere amori.
Nõ minus illa tamẽ reuehi * q moenia crescant,
*Gaudeat: & cineri patria est iucunda sepulto.
Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tunc coma Sidonio florens succiditur ostro
Tũc capitur Megara, & Diuũ responsa probãtur
Tum suspensa nouo ritu de nauibus altis,
Per mare cœruleum trahitur † Niseia virgo.
Complures illam Nymphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys
Et cupidas secum rapiens Galatea sorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piscibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum.
Leucothoe, paruusq́ dea cum matre Palæmon.
Illi etiam * alternas sortiti viuere luces,
Cara Iouis soboles magnum Iouis incrementum,
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.
Has adeo voces atq́ hæc lamenta per auras,
Fluctibus in mediis questu voluebat inani,

†Inde Ioui geminat magno frigidula sacra Sc. Hiac. magno ven. I. Stygii alia. f. * auibus
* stabilis
* Tum
† captet
* quoque moenia cretes
† Gaudet at ei cinis est p. inc. sepultæ

Fla-

*tendens Ad cœlum infelix ardentia lumina [tollens,
Lumina nam teneras arcebant vincula palmas:
Supprimite ô paulum turbati flumina venti,
Dum queror & Diuos quanquã nil testibus illis.
Profeci, extrema moriens tamen alloquor horæ
Vos ego, vos adeo venti testabor, & auræ,
*ô Mantinea Sc. matutin. Vos † Numantia si qui de gente venitis,
Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
†te Sc. mihi. Scylla, quod ah, salua liceat ¶ tibi dicere Progne:
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petijt quam Græcia regno,
Qua curuus terras amplectitur Hellespontus:
Illa ego sum minos, sacrato fœdere coniux
*Victane Dicta tibi tamen hæc etsi non accipis, audis!
¶Vinctaue tam magni tranabo gurgitis vndas,
Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces:
*quanquã Non equidem me alio possum contendere dignam
*gnata Supplicio, [quod sic patriam, carosq; penates
†testo, hæc Hostibus, immitique addixi [ignoro tyranno
Minos. Verum [est hoc, Minos illos scelerata putaui,
Si nostra ante aliquis nudasset fœdera casus.
Facturos, quorum direptis mœnibus vrbis,
O ego crudelis flamma delubra petiui:
Te vero victore prius vel sidera cursus
Mutatura suos, quam te mihi talia captæ
Facturum metui, iamiam scelus omnia vincit.
Tene, ego plus patrio dilexi perdita regno?
Tene, ego? nec mirum, vultu decepta puella
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error!
Non equidem ex isto speraui corpore posse
Tale malum nasci formæ, vel sidere fallor.
Non me delitiis commouit regia diues

Cora-

Coralio fragili, & lacrymoso mouit electro
Me non florentes æquali corpore nymphæ.
Non metus incensam potuit retinere Deorum.
Omnia vincit amor, Quid enim non vinceret ille
† Nec mihi iam pingui sudabũt tempora myrrha — Non tedores
Pronuba nec castos accendet pinus † honores? — † Non
† Nec Libys assyrio sternetur lectulus ostro. — † vt q
Magna queror, nec q & illa quidẽ cõmunis alũna —] alumnis
Omnibus iniecta tellus tumulabit arena. — tumulauit.
Mene inter † comites, antillarumue cateruas: — *matres.
† Mene alias inter famularum munere fungi, — † Mænalias
Coniugis atq; tuæ (quæcunq; erat ista) beatæ — † erit.
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem captiuam lege necasses.
Iam fessæ tandem fugiunt de corpore vires
Et caput inflexa lentum ceruice recumbit,
Marmorea adductus † labascunt brãchia nodis. — *labescunt
† Æquorei pisces imania corpora ponti — Sc. Ma q la Aequoreæ
Vndiq; conueniunt, & glauco in gurgite circum, — pestes.
Verbere caudarum, atq; oris minitantur hiatu.
Iam tandem casus hominum, iam respice Minos
Sit satis hoc tantum, solam vidisse laborem
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis
Vel casu incepto, merita vel deniq; culpa.
Omnia nam potius, quam te læsisse putabo.

Labitur interea reuoluta ab littore classis,
Magna repentino sinuantur lintea Coro:
Flectitur in viridi remus sale, languida fessæ
Virginis * incursu moritur querimonia longo, — *Scyronis.
Deserit angustis inclusum faucibus Isthmon,
Cypselida magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas * Scyronis protinus arces,

Infe-

*Theseidis Infestumq́ sui dira ¶ testudinis exit
Spelæum, multoq; cruentas hospite cautes.
Iamq; adeo tutum longe Piræea cernit,
Et notas secum heu frustra ¶ respectat Athenas.
*Hine Hemiones, al. Heumionea. Iam procul è fluctu Minota respicit arua, (dasq;
Florentesq; videt § iam Cicladas, hinc Strophæ
Hinc sinus, hinc statio contra patet § Hermionaa
Linquitur ante alias longe gratissima Delos
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo.
*Cynthum Prospicit incinctam spumanti littore § Cythron.
Marmoreamq; Paron, viridemq; allapsa Donysā
*serpentiferumque. Aeginamq; simul § sementi feramq; Seriphum.
Fertur & incertis iactatur ad omnia ventis:
Cymba velut magnas sequitur cū paruula classes
Afer & hyberno bacchatur in æquore turdo.
*vexauerit *ægram Sc Donec tale decus formæ § vexauit, & ægros
Non tulit, & *miseros mutauit virginis artus,
Cœruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam squamis vestire puellam
Insidosq; inter teneram committere pisces
*tenere quam Non statuit: nimiū est auidū pecus Amphitrites.
*protinus. Aeris potius sublimen sustulit alis:
*animatur Esset vt in terris facti de nomine Ciris
Ciris Amyclæo formosior ansere Ledę,
At velut in niueo, ¶ tener est cū § primitus ouo
Effigies ¶ animantis, & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq; mutabant, atq; vndiq; mutabantur.
Oris honos primum, & multis optata labella,
Et patulæ frontis species concrescere in vnum.

Cœpere

Cœpere, & gracili mentum producere rostro.
Tum, quà se mediam capitis discrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios mutatus honores, Puniceam.
§ Purpuream concussit apex in vertice cristam, mollis
At † membris varios intexens pluma colores † maiurum
Marmoreum volucri vestiuit tegmine corpus:
Lentaq; perpetuas funderunt brachia pennas.
Inde alias partes, minioq; infecta rubenti *noua ma-
Crura, nouamq; aciem obduxit squallida pellis ri es ob. f.
Et pedibus teneris vngues confixit acutos. pelli
Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Nunquam illam posthac oculi videre suorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas: † illi s
Non thalamus Tyrio flagrans accipit amomo.
Nullæ illam sedes. Quid enim iam sedibus vllis?
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cœlum stridentibus extulit alis,
Et multum late dispersit in æquore rorem:
Infelix virgo nequicquam more recepta
Incultum solis in rupibus exigit æuum.
Rupibus & scopulis, & littoribus desertis.
Nec tamē hoc iterū pœne sine. Namq; Deum rēx.
Omnia qui imperio terrarum millia versat,
Commotus talem ad superos volitare puellam † nitentum
Cum pater exstinctus cæca sub nocte lateret Sc, biden-
Illi pro pietate sua (nam sæpe § tepenti tum.
Sanguine taurorum supplex § resperserat aras † respexe-
Sæpe Deum largo decorarat munere sedes) rat auras.
Reddidit optatam mutato corpore vitam:
Fecit & in terris Haliæetus ales vt esset,
Quippe aquilis semper gaudet Deus ille § coruscus † coruscit

Huic

Huic vero miseræ (quoniam damnata Deorum
Iudicio, † natiq; & coniugis ante fuisset)
Infesti, apposuitq; odium crudele parentis
† Namq; vt in ætherio signorum munere præstãs
Vnum quem duplici stellarum sidere vidi,
Scorpius alternus clarum † fugat Oriona,
Sic inter sese tristes Haliæetus iras,
Et Ciris memori seruant ad secula fato
Quacunq; illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras,
Insequitur Nisus, qua se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.

*gnatique. *oppofuit. od.Sc. *Iam velu- ti æthereo a, Iamque. ytinã æth. fugiant

P. VIRGILII MARO-nis Moretum.

IAm nox hybernas bis quinq; peregerat horas;
Excubitorq; diem cantu † prædixerat ales
† Simulus exigui cultor cum rusticus ¶ horti,
Tristia venturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat sensim, vili demissa grabato,
Sollicitatq; manu tenebras explorat inertis,
Vestigatq; focum, læsus quem deniq; sensit,
Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ.
Admouet his pronam summissa fronte lucernam
Et producit acu stuppas humore carenteis.
Excitat & crebris languentem flatibus ignem
Tandem concepto † tenebræ fulgore recedunt
Oppositaq; manu lumen defendit ab aura
*Et reserat * clausa quæ prauidet, ostia claui*
Fusus errat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc sibi depromit, quantum mensura petebat
Quę bis in octonas excurrit pondere libras.

*preuene-nerat *Similis *agri. *fomes *se lux f.recepit †casulæ q.peruidet ostia clauis †patebat

Inde

Inde abit, aſsiſtitq́ molæ, paruaq́ tabellæ,
Quam fixam paries illos ſeruabat in vſus,
Lumina fida locat: geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſæ † tegmine capræ,
† Peruertit cauda ſilices gremiumq́ molarum.
† Admouet inde manus operi, partitus † vtranq́:
Læua miniſterio, dextra eſt intenta labori.
Hæc rotat † aſsiduis gyris & concitat orbem.
† Trita Ceres ſilicum rapido decurrit ab ictis.
Interdum feſſæ ſuccedit læua ſorori,
Alternatq́ vices: modò ruſtica carmina cantat,
Agreſtiq́ ſuum ſolatur voce laborem.
† Interea clamat † (Cybale: † hæc erat vnica cu-
Afra genius, † tota patriam teſtante figura, (ſtos,
Torta comam, labroq́ tumens, & fuſca colore,
† Pectora lata, iacēs mammis, compreſsior aluo,
Cruribus exilis, ſpatioſa prodiga planta,
Continuis rimis calcanea ſciſſa rigebant)
Hanc vocant, atq́ arſura focis imponere ligna
Imperat, & flamma gelidos adolere liquores.
Poſtquā impleuit opus † iuſtum verſatile finem?
Transfert † inde manu fuſas † in cribra farinas,
† Et quatit: ac remanēt ſummo purgamina dorſo
Subſidit ſincera, foraminibusq́ liquatur
† Emundata ceres: læui tum protinus illam
Componit tabula: tepidas ſuperingerit vndas.
Contrahit † admiſtos tum † fontes, atq́ farinas
Tranſuerſat durata manu: liquidoq́ ſubactum
Interdum grumos ſpargit ſale: iamq́ ſubactum
† Format opus, palmiſq́ ſuum dilatat in orbem:
Et notat impreſsis æquo diſcrimine quadris.
Infert inde foco († Cybale mundauerat aptum

† Præuertit caudaq́; cauū gremiūque. alias Peruertit, cauſa ſilic.
† Aduocat
† vtrique:
† aſſiduum
† Tuſa
† actū
† Interdum
† Scybalena al ſine par.
† quæ
† toſta Sc.
†. Pectore
† iuſto v. ſiue
† illa per
† Decutit Sc.
† Emendata
† admiſtas
† frondes. Sc. ad: hunc fontes, a. f. Tranſuerſa
† coactu al.
† coacto
† Læuat
† Scyb.

Antè locum tetisq; † tegens superaggerat ignes.
Dumq́; suas peragit Vulcanis † Vestaq́; partes,
Simulus interea vacua non cessat in hora:
Verùm aliam sibi quærit opem: † neu sola palato
Sit nō grata Ceres, quas iungat, comparat escas.
Non illi suspensa † focum carnaria iuxta
Durati sale terga suis trunciq; † vacabant.
Traiectus medium † sparto sed caseus orbem,
Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et calamo † redimita leui † munibat arundo:
Exiguus spacio, variis sed fertilis herbis.
Non illi deerat quod pauperis exigit vsus.
Interdum locuples à paupere plura petebat.
Nec sumtus erat illud opus, sed regula curæ,
Si quando vacuum causula pluuiæúe tenebant,
Festáve lux: si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illud erat: varias disponere plantas
Nôrat, & occultæ committere semina terræ:
Vicinosq; aptè cura submittere riuos.
Hîc olus, hîc latè fundentes brachia betæ,
Fecundusq́; rumex, maluæq́; inulæq́; virebant.
Hîc † cicer & capiti nomen debentia † cæpe:
Hîc etiam nocuum capiti gelidumq́; papauer,
† Grataq́; nobilium requies lactuca ciborum.
Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.
Verùm hîc non domini (quis enim contractior il-
Sed populi † prouentus erat, † notisq́; diebus (lo?)
Venaleis † olerum fasces portabat in vrbem:
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani † comitatus merce macelli

†Cæpa

† tegit
† testaq;
† ne
† focis
† rigebant, al. vocabant
† parco
† rediuiua
† minuebat Sc.
† siser
† n.c. † porra
† Bers.è manuser post hunc citat: Plurima surgit ibi crescitq; in acumina radix, Et gr.
† profectus
† certisq; Sc. nonisque
† humero Sc.
† vacua merceds mac.

† Cæpa rubens, sectiq; famem domat area porri, † Cæpe
Quæq; trahunt acri vultus nasturtia morsu,
† Intibaq; & Venerem reuocans eruca morantẽ: † Intubaq;
Tum quoq; tale aliquid meditās intrauerat hor-
Ac primùm leniter digitis tellure † refossa, (tum † refusa,
Quatuor educit cum spissis allia fibris, † spicis
Inde comas apij graciles, rutamq; † virentem † rigentem
Vellit, & exiguo coriandra trementia filo.
Hæc vbi collegit, lætum consedit ad ignem:
Et clara famulam poscit mortaria voce.
Singula tum capitum † numerosa cortice nudat, † numeroso, al. nodoso
Et summis spoliat corijs, contemtaq; passim (bū v. l. nodoso
Spargit humi, atq; † abicit: seruatũ gramine bul- corpore
Tingit aqua: lapidisq; cauum demittit in orbem. Ber.
Hinc salis † inspergit micas, sale durus † adeso † adicit
Caseus adijcitur: dictas † superingerit herbas: † adspergit
Et læua vestem setosa sub inguina fulcit. † adusto
Dextera pistillo primum fragrantia mollit † superinsea rit
† Allia: tum pariter misto terit omnia succo. † Hallia
It manus in gyrum: paulatim singula vires
Deperdunt proprias: color est è pluribus vnus:
Nec totus viridis, quia lactea frustra repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus, & simo damnant sua prandia vultu:
Sæpe manu summa lacrymantia lumina tergit;
Immeritoq; furens dicit conuicia fumo.
Procedebat opus: non iam salebrosus, vt ante,
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbes,
Ergo Palladij guttas instillat oliui,
Exiguiq; super vires infundit aceti:
Atq; iterum commiscet opus, mistum retractat.

Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inq; globum distantia contrahit vnum,
Constet vt effecti species nomenq; Moreti.
† Exsuit † Scybale † lætus † Iam — *† Eruit interea † Cybale quoq; sedula panem,*
Quem † lotis recipit manibus: pulsoq; timore
Hinc famis, inq; diem securus Simulus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectusq; galero
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos:
Atq; agit in segetes: & terræ condit aratrum.

† COPA.

† Priscianus Virgilio tribuit.

COpa Syrisca, caput Graia redimita mitella
Crispum sub Crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere abesse,
Quam potius bibulo decubuisse thoro?
†. topia, & calibes — *Sunt † cuppa, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,*
† vmbriferis — *Et trichila † vmbrosis frigida arundinibus.*
Est & Mænalio quæ garrit dulce sub antro,
† in ore — *Rustica pastoris fistula † more sonans,*
† defusa Sc. — *Est & vappa cado nuper diffusa picato,*
Est strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ,
Sertaq; purpurea lutea mista rosa.
Et quæ virgineo libata Achelois ab amne,
Lilia vimineis attulit in calathis.
† scirpea — *Sunt & caseoli, quos † iuncea fiscina siccat.*
† autumnalis — *Sunt † autumnali cerea pruna † die:*
† deæ: — *Castaneæq; nuces, & suaue rubentia mala,*
Est hîc munda Ceres: est amor, est Bromius:
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis:
Est pendens iunco cæruleus cucumis.

Est

† Est tuguri custos armatus falce saligna:
Sed non & vasto est inguine terribilis.
† Huc Alibida veni fessus iam sudat asellus:
Parce illi: † vestrum delicium est asinus.
Nunc cantu crebo rumpunt arbusta cicadæ,
Nunc † verè in gelida sede lacerta † sedet.
Si sapis, æstiuo recubans, † nunc prolue vitro,
Seu vis crystallo ferre nouos calices.
† Eia age, pampinea fessus requiesce sub vmbra:
Et grauidum roseo necte caput strophio,
† Candida formosæ decerpens ora puellæ:
Ah pereat, cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruas benè olentia serta?
Anne coronato vis lapide ista tegi?
Pone merũ, & talos: pereat qui crastina curat,
Mors aurem vellens, Viuite, ait, venio.

† Et

† Huc ad liba veni. Sc. Asiuida pro Asiuehida.
† nostri Sc.
† verò in gelida se locusta s. al. etiam.
† latet.
† te Sc.
† Hîc
† Formosum teneræ dec.

FINIS.

ANNOTATIONES

BREVES IN VIRGILII BVCOLICA & Georgica, & varijs Interpretibus, à Ioanne Frisio Tigurino collectæ. Item difficilium vocabulorum interpretatio Germanica, per eundem.

RATIO CONSCRIBENDORUM Bucolicorum hæc fuit: Post interfectum Cæsarem, propter percussores & Antonium, Augustus agros Cremonensium, qui in partibus fuerant militibus diuisit: quibus non sufficientibus, Mantuanorum agros adiecit, non quia quicquam illi deliquissent, sed tantùm quia vicini essent. Inter quos cùm & Virgilius agrum suum amisisset, Romam profectus, fauore primùm Pollionis, deinde Mæcenatis, & aliorum potentum amicorum Augusti, obtinuit vt agrum suum reciperet. Itaque vt gratias ageret Augusto, Bucolica conscripsit.

TITVLVS.

Bucolica sunt dicta ἀπὸ τῶν βουκόλων, id est, à bubulcis: præcipua enim sunt animalia apud rusticos, boues. Per synecdochen ex specie genus appellatur βουκολικὸν tanquam diceres bubulum, pro pastorali: vt βουκολικὰ, intellige ἔπη, carmina.

ECLOGA.

Εκλογὴ, electio, separatio, explanatio: hîc autem collocutio est: & Cicero Eclogarios appellat eos, qui colloquuntur.

CHARACTER.

Humili charactere constat Bucolicum carmen. Nam rustici, qui hîc introducuntur, simplicitate gaudent.

GENVS

GENVS CARMINIS.

Bucolicum carmen constat Heroico versu, qui melior in genere, si quartus pes Dactylus fuerit.

ARGVMENTA IN X. ECLOGAS Virgilij.

IN PRIMA ἀλληγορικῶς agit gratias Augusto, ob receptum agrum suum: vtque amplificet beneficium, inducit secum alium pastorem de fortuna sua conquerentem. Nam hac Ecloga per Tityrum personam suam, per Meliboeum quemuis Mantuanorum ob amissum agrum querentem significat. His vero decem Eclogis Theocritum sequutus est Virgilius, & plurima ex eodem in suum carmen summo artificio transtulit. Locos, qui ex Theocrito maximè sumti sint. Eoban. Hessus Poëta insignis & clarus, item Petrus Ramus, Philolophiæ Professor Regius, in Annotationibus diligenter annotauerunt.

SECVNDA Ecloga querimoniam Poëtæ continet, quòd parum gratiosus esset apud Cæsarem: per Corydonem, personam suam? per Alexin, Cæsarem intelligentis.

TERTIA lites & vitia pastorum habet.

QVARTA noui seculi interpretationem, laudes Cæsaris, Pollionis, & filij eius Salonini.

QVINTA Epitaphium vel Iulij Cæsaris tum recens cæsi, vel Quintilij cognati sui, vel Flacci fratris, cuius immaturum obitum sub nomine Daphnidis deplorat.

SEXTA Vari Epicurei laudes: cuius sit inscriptio, Faunorum, Satyrorum & Syluanorum delectatio.

SEPTIMA Exemplum copiæ, & contentionem duorum pastorum, Corydonis, & Thyrsidis.

OCTAVAE duplex est argumentum. Priùs conquestionem habet amatoris contemti: Posterius veneficia & incantamenta, quibus mulier animum viri peruertere, & in suum amorem allicere conatur,

NONA referta est querelis, quòd agros sibi ab Augusto restitutos cum repetere vellet, à militibus impediretur.

DECIMA amorem Galli Poëtæ eximij, & Augusto familiaris, celebrat: sed ita, vt à pastorali decoro non discedat.

IN ECLOGAM I.

Tityre tu patulæ] Pastorum genera tria sunt. αἰπόλοι, ποιμένες, βουκόλοι. Caprarij, opiliones, bubulci, ait Donatus: imò etiam plura, vt sunt porcorum, equorum, & animantium reliquorum custodes. Per Synecdochen ex specie genus appellatur βουκολικὸν, tanquam diceres bubulum, pro pastorali: & βουκολικὰ, intellige ἔπη, carmina.

Tityrus hircum significat, vel arietem maiorem, qui gregem anteire solet, vt Seruio placet.

Melibæus] ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, quòd illi cura sit boũ.

Tityro.] Exordium, quo captat beneuolentiam à persona Tityri, & simul illum felicem prædicat.

Patulæ.] patulis ramis diffusæ. Propositio est, qua miratur ocium Tityri, & cum eo suam calamitatem confert.

Musam.] Metonymia, pro carmen postorale.

Meditaris] Μελετᾷς, dicit Seruius.

Auena.] Metonymia, pro, fistula ex auenæ culmo facta.

Nos patriæ.] Antithesis, qua confert suam fortunam cum illius ocio.

Formosam reso.] Periphrasis, pro cantando amicam, syluas resonare facis, audax Metaphora, cùm rei inanimatæ sensum tribuimus.

O Melibæe] Refert beneficia Augusti cum amplificatione. Ocium facere, est auctorem esse ocij.

Nanque erit.] Vide prouerbium, Homo homini dæmonium.

Aram.] Nam templa illi viuenti dicata sunt, & argenteæ statuæ.

Imbuet] perfundet, vt apud Horatium: Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu.

Errare] pasci: nam dum pascuntur, errant & vagãtur.

Ludere.] canere, vel scribere.

Non

Nonequidem.] Occurrit suspicioni inuidiæ, & calamitatem suam amplificat ab euentu & imprudentia. Ecce quàm candidi hominis est, non inuidere alterius felicitati.

Turbatur.] Pro turbamur, impersonaliter: nam turbati erant rustici, quòd expellebantur sine culpa sedibus suis.

Connexa.] Pro enixa, è partu liberata.

Mens læua.] incauta & stolida, portentis non audiens.

Tactas.] fulmine ictas, fulminatas.

Prædicere.] Metaphora ad rem inanimatam, à re animata.

Quercus.] Quercus olim victum sua glande suppeditabat hominibus, & in tutela Iouis erat: itaque hoc augurio significabatur ira Cæsaris, tanquam Iouis quercum ferientis.

Vrbem quam dicunt.] Imperitè interrogatus de persona, de loco respondet: & altius ducit narrationem, & est longum Hyperbaton vsque Hîc illum vidi, &c.

Si canibus catulos. Collatio est Bucolica, qua aliquot dissimilitudinis formulas congerit: cuiusmodi scilicet, testudinem Pegaso comparare, & culicem elephanti conferre: id est minima maximis.

Teneros] Periphrasis agnorum, ex genere & adiuncta differentia.

Matribus.] Periphrasis caprarum, quæ sunt matres hœdorum.

Respexit inertem.] Translatio ab eo, qui miseros respicit.

Inertem.] Metaphora, pro deside: propriè siquidem, qui carent artibus ingenuis, inertes dicuntur.

Peculi.] Apocope, pro peculij. Omne autem patrimonium peculium antiquis dicebatur: quia in pecoribus erat omnis eorum substantia, nunc autem seruorum.

Septis.] Synecdoche pro ouilibus,

Vrbi.] Synecdoche, pro Mantuæ: & Metonymia, pro vrbanis.

Aere.] Metonymia, pro ærea moneta, per Synec-

dochen accipitur generaliter pro omni pecunia.

Mirabar) Agnoſcit ſigna Melibœus, quæ antè non intellexerat.

Quid facerem) Sic loquuntur quibus difficilis eſt excuſatio, quaſi ab alijs, quid faciendum fuerit, requirentes. Vtuntur & hoc Schemate Rhetores, & Communicationem vocant.

Hîc illum) Redit ad inſtitutum narrationis: nam verè adoleſcens venerat ad Principatum.

Fortunate ſenex) Gratulatur Tityro, & agrum eius ita laudat, vt quod incommodi in eo videri poſſit, id alio bono compenſet. Rectè autem appellat ſenem, quia Tityrus talis inducitur.

Quamuis lapis) Obiter habitum & qualitatem ruris exprimit: nempè lapidosè, & vicini fluminis inundationibus obnoxij.

Aeria) Metonymia, ex ſubiecto ſignificans adiunctum: pro alta enim ponitur.

Fortunate ſenex hîc) Amplificat ab amœnitate & fines litumque agri complectitur.

Inter flumina) Padum & Mintium.

Frigus opacum) Periphraſis eſt vmbræ, in qua mirum eſt, vt paſtores ſeſe oblectent.

Ante leues) Significat ſe gratum fore impoſſibilium comparatione.

At nos hinc.) Iterum deplorat ſuam calamitatem Melibœus, quam ex contrario confert cum felicitate Tityri.

Sitientes.) Intellige, ad, præpôſitionem licentia poëtica omiſſam.

Scythiam.) Verſus Septentrionem, quæ hodie Tartaria dicitur.

Oaxem.) Fluuium Meſopotamiæ.

En vnquam) Dolet quòd aliquando rediturus ſit, & cum deſiderio priſtinæ incolumitatis agrum ſuum adſpecturus.

Culmen) Periphraſis eſt caſæ paſtoralis.

Regna.) Metaphora, pro, meas poſſeſſiones quarum dominus eram.

Ari-

Ariſtas.) A fructibus computat annos, & eſt Metalepſis.

Impius hæc.) Prorumpit liberiùs ex dolore in indignationem.

En quò diſcord.) Exclamatio aduerſus ciuile bellum

Inſere.) Inſultat ſibijpſi, quod diligenter agrum coluerit & eſt ſpecies Ironiæ.

Ite meæ.) Hæc dicit iam diſcedens Melibœus, & mouet πάθος à præteriti temporis fortuna, & conſuetudine Apoſtrophe eſt.

Dumoſa) Spinoſa: dumus enim omnis ſpina dicitur. Et eſt auxeſis, per doloris amplificationem.

Caſtaneæ molles.) Maturæ, non enim ad tactum, ſed ad ætatem refertur, qua fructus molleſcere ſolent.

Et iam ſumma.) Periphraſis eſt occidentis ſolis, ſeu noctis aduenientis deſcriptio.

EXPLICATIO QVORVNDAM ECLOgæ I. Vocabulorum Germanica.

Fagus. Bey den alten Griechen φηγὸς, Iſt ein art der Eychen/ etlich ſagen Buchbaum.

Auena. Haber oder Halm.

Auenaceus adiect. vt auenacea farina, Habermål.

Aruum. Ein gebawen Felt/ das gerüſt iſt zu ſåen/ ein Weidacker.

Sylua. Ein Wald/ ein Hauwaldt oder Forſt.

Sylua incædua. Baumwaldt/ darin man gar nichts darff abhawen.

Bos. Ein Ochß/ Rindt/Stier oder Kuh.

Ager. Ein Feldt/ acker oder Gut.

Caper. Ein Heilbock/ oder ein Bock dem verſchnitten iſt.

Corylus. Ein Haſelſtaud.

Coryletum. Ein ort da viel Haſelſtauden ſind.

Quercus. Ein Eychenbaum oder Eych.

Catu-

Catulus. Ein Hündlin/ oder von einem jeden wilden Thier das Jung.

Depellere fetus. Entwehnen.

Tiburnum. Nielen/ oder Faulbaum/ wie etliche sagen.

Cupressus. Ein Cypreßbaum.

Sepes. Ein Hag oder Zaun.

Septum. Pfärrich/ Stall.

Pomum. Allerley ässige Frucht von Bäumen/ Obs.

Pomus. Ein öpffelbaum.

Pomarium. Ein Baumgart.

Arbustum. Tannen/ darin die Körnle gut zu Essen. Die wildt art von dieser Frucht nennt man in Wallis Zirbelnußlein/ vnd Artzöpffeln.

Submittere tauros, scilicet in iugum: aut admittere, ad sobolem propagandam. Eynwätten/ oder lassen lauffen.

Rus ruris. Gäuw/ Feld/ Gut.

Pascuum, pluraliter pascua. Weyd/ ein jeglich ort da sich das Vieh hirtet oder weydet. Weydgang oder Allment.

Iuncus. Bintz/ Reidt.

Salix. Ein Weidenbaum/ oder Weid. *Salicetum & per syncopen Salictum*. Ein ort voll Weidenbäum/ oder Weidstöcken.

Frondator. Der die Bäum erhauwet/ säubert oder stücket/ Baumschneidtler.

Palumbes. Ein Holtztaub/ oder Lochtaub.

Turtur. Turteltäuble.

Vlmus. Ein Vlmerbaum/ Ilmen/ Rustbaum.

Cespes. Ein Wasenbusch/ oder Graßbusch.

Culmen.

Culmen. Ein Strohdach/der Gipffel oder die Firſt eines Hauſes.

Ariſta. Das haar am Korn/oder ein Aehr.

Noualia. Brachacker/oder Reutinen.

Seges. Allerley Saame/noch nicht abgeſchnitten auß gewachßener Saamen.

Pirus Ein Bierbaum.

Cythiſus. Ein klein holtzechte ſtaud mit drey vnd drey blätteren von Klee vnd gelben Blumē/ mag ein Kleeblümlein genent werden/ wechſt vmb Schaffhauſen: *vt primus indicauit noſtro tempore C. Geſnerus noſter, cum hactenus incognitus omnibus, Italis etiam, alijſq; exteris eſſet hic frutex, tam memorabilis olim.*

Caſtanea. Ein Keſten oder Keſtenbaum.

Caſtaneæ molles. Wol reiff Keſtnen.

Lac preſſum. Käß.

ECLOGA II.

CElebrat amorem pueri, quem dono à Pollione acceperat, ad imitationem Theocriti in Cyclope. Videtur autem eadem occaſione tempus illud allegoricôs exprimere voluiſſe, quo ipſe Cæſaris amicitiam ambiuerat, nempè vt confirmaret erga ſe beneuolentiam Auguſti, & libertatem, moneretque principibus viris Pœtas minimè negligendos eſſe. Ipſe ſub Corydonis perſona, per Alexim Cæſar intelligitur. Carmen exegeticum eſt, ex Poëtæ perſona, niſi quòd ſtatim proſopopœiam inducit.

Alexin.] Alexis, α, eſt priuatiua particula, & λέξις dictio: hinc Alexis, quia nihil hîc dicat.

Delicias domini] Pollionis, à quo hunc puerum Virgilius dono acceperat: quem poſtea dilexit: non turpi ſed caſto amore, propter ingenium. ideò modeſtiæ & verecundiæ fidelis præceptor ſtudebit, ne quo modo puerorum aures offendat.

Den ſo

Densas fagos) Patulas fagas dixit antea.

Incondita.) Temeraria, insana: quia modò criminatur, modò adulatur, modò sibimet resistit.

O crudelis.) Querela Pollionis, qui per prosopopœiam inducitur. Exclamatio, ô Cæsar, nihil curas ingenium Poëtæ.

Nunc etiam pecudes) Amplicat indignitatem à tempore: quo & bestiæ & messores quiete fruuntur: se autem sub ardenti sole, & frustra querentem amicum sectari: Itaque format argumentationem per comparationem ex minori.

Vmbras & frigora.) Vmbrosa frigora, per Endiadin.

Theystlis.) Velut à testa testilem, id est, fictilem, deducit Seruius.

Nónne fuit.) Dolet, & stultitiam suam reprehendit, more iratorum.

O formose puer.) Quia candidum esse confessus est, prorumpit in admonitionem, & reprimit, ne insolescat.

Despectus tibi.) Rursus mitescit ab amoris impatientia: ac blandè puero errorem exprobrans, commendat personam suam ab opibus, & ingenio, & forma. Est querimonia perturbati animi.

Canto.) Secundus laudis locus de musica, quæ probatur collatione parium, quòd Corydon sit musica par Amphioni. Amphion & Zethus filij Iouis, ex Antiopa: Amphion Lydios modulos & citharam inuenit, vt ait Plinius. Dircæus autem hîc dicitur à Dirce fonte Thebano, vt ait Probus.

Actæo.) Id est littorali (ait Seruius) nam Aracynthus mons est Thebanus littoralis: & ἀκτὴ Græcum Latinè Acta dicitur apud Virgilium.

Nec sum adeò) Tertia laus à forma, quæ probatur adiuncta imagine, & parium collatione.

O tantum libeat.) Erumpit in optationem, & simul inuitat ad rusticæ vitæ iucunditatem.

Hibisco.) Poëtica Syntaxis, vt, it clamor cælo: pro ad hibiscum, & ad cœlum.

Est mihi.) Continuatur laus musicæ ex instrumento, instru-

instrumentique & adiunctis & auctore & adiuncta inuidia.

Et dixit.] Commendat quòd hæreditarium sit datum, & quòd inuidiam meruit.

Abducere.] Orat abducere, vt abducat: figuratum ait Seruius.

Te nunc habet.] Hypallage est: pro, tu habes eam, &c

Huc ades.] Rursus blanditur, & inuitat ad rusticam amœnitatem, quam depingit multa florum amœnitate.

Calathis.] Κάλαθ☉ Græcum est, Latinum verò qualus vel qualum, quasillus vel quasillum.

Addam cerea.] Cerei coloris, aut mollia, vt ait Horatius:

Cerea Telephi laudat brachia, & idem:
Cereus in vitium flecti.

Et vos] Apostrophe.

Lauri] Synecdoche totius pro parte, nam ramum laureum significat.

Myrte] Altera apostrophe.

Rusticus es.] Castigatio est, arguitque se stultitiæ.

Quem fugis] Increpat quasi fugientem, quem animo tanquam præsentem finxit.

Quin tu.] Proponitur amoris remedium ex contrarijs, negotio, spe alterius amoris.

Inuenies.] Significat, Virgilium alium Principem inuenturum, si Augustus illum contemnat.

GERMANICA.

Spineta. Gedörn oder ort die voll Dörnen sind/ Dornbusch/ Heckenwaldt.

Lacerta vel Lacertus. Ein grüner Heydechs/ ist grösser dann der gemein bey vns.

Allium, Knoblauch.

Ser-

Serpillus, vel serpillum herba. Kleiner Costens/ Quendel/ Hünerklee/ Hünerserb/ Hünerköl. Doch nennt man das *Alsine* auch Hünerserb.

Ligustrum. Kerngürt/ Beinhöltzlein/ Mundholtz/ Hartteyael.

Vaccinium. Ein hüpsche farblaw Glentzblumē/ ein art der blawen Mertzenblumen/ *Hyacinthus Græcorum: aut fructus rubi fortaßis quem Græci recentiores Batinum dicunt,* Die schwartzen Brombeer/ *aut ipsius ligustri baccæ, seu acini nigri: à quibus Columella ligustrum nigrum dixit, vt Virgilius à floris colore album.*

Hibiscus, vel Hibiscum, à quibusdam Ebiscus, Jbisch/ Wildtpapelen/ Jbischen genandt.

Cicuta cicutæ, herba venenosa. Schirling/ Wüterich/ Wütschirling/ Krottenpetterly/ hat lang vnd holl stengel wie ein Pfeiff (darumb *Cicuta* auch für ein Pfeiff gebraucht wird) mit viel flecken darumb/ äschfarb/ stinckt.

Lilium. Ein weisse Gilgen.

Viola. Viole/oder Violblum.

Papauer. Magsamen.

Narcissus. Vnser Frawen Gilgen/ ein Geschlecht Mertzblumen.

Anethum, herba. Dill.

Casia. Ein frembde köstliche Rindt/ Zimmet/ oder dem Zimmet gleich.

Caltha. Ringelblumen.

Cana mala. Grawlecht äpffel.

Cerea pruna. Geel Pflaumen.

Laurus. Lorberbaum.

Myrtus. Ein Welscher Baum/ gar schön vnd

wol

wol geschmack / mit schwartzen beeren/in den Apotecken *Mrytilli* genant / wächst in Teutschen oder anderen kalten Landen niergendt.

Cythisus. Vide primam eclogam.

Vimen. Allerley weiche bänder/ von was gewächß sie auch seyen/ von Weyden.

Iuncus. Ein Bintz/ Riedt.

ECLOGA III.

IN hac Ecloga certamen duorum pastorum inducitur, qui primò vicissim ingerunt conuitia: deinde carminibus certant, præsente iudice, qui litem definit.

Dic mihi.) Exordium est amarum, quo eum mercenarium esse ostendit: & est exprobratio.

Infelix.) Exclamatio, qua accusat ex effectis & Ægonem libidinis, & Damœtam furti.

Quis.) Synecdoche, pro ouium: vt pecus, pro grege, ibidem: & antè, Cuium pecus?

Ipse Neæram) Obijcit negligentiam & fraudem in pascendo alieno pecore.

Parcius ista.) Non purgat quod obiectum est, sed vicissim regerit crimen in aduersarium.

Sacello.) Amplificat à loco.

Tum credo.) Ironia, qua ex effectis crimen capitis obijcitur, de arbustis & vitibus incisis.

Arbustum.) Lex Iustiniani: Qui arbores, & maximè vites incidunt, latronis more puniantur.

Aut hic.) Quasi probans defensionem aduersarij, subtexit & aliud crimen.

Quid domini.) Commotus Menalcas, erumpit impotentius, & furti crimen obijcit, itaque incipit ab amplificatione.

Non ego.) Obijcitur aliud furtum, & varijs circumstantijs exageratur.

Excipere.) Excipere insidijs, insidiosè furari.

Lycisca.) A λύκος, id est, lupus, diminutiuum, λυκίσκος, & nunc Lycisca,

Tytire coge.) Verba sunt ad alium pastorem, dum ipse parat insequi furem.

An mihi.) Defenditur iure factum. Quod victor memueram, iure cœpi: At victor capram merueram, iure itaque cœpi.

Propositionis sententia primò comprehenditur.

Si nescis.) Assumptio, est affirmata testimonio Damonis.

Cantando.) Resistitur assumptioni inficiatione causæ & facti, quæ musici certaminis præparatio est.

Tu illum] ἄμουσον musicum vicisti, intellige: id enim Emphasis & Elleipsis volunt.

Indocti.] ἄμουσον appellat indoctum.

Stridenti.] Malè sonanti, sicut sonant collisi rudentes.

Vis ergo.] Prouocat ad certamen Damœtam, & proponit pignus cum amplificatione. Occasio est certaminis, lusus, quo Poëta copiam exercet.

Vicißim.] Exprimit genus certaminis, quod ἀμοιβαῖον vocatur, hoc est mutuum & alternum: quo quæ dicta sunt, totidem versibus vel contrarium vel maius aliquid referendo compensamus.

Mulctram.] Mulctra & Mulctrum, est lac emulsum aut tempus mulgendi. Mulctrale est vas, in quo mulgetur.

Cælatum diuini.] Laudat poculum ab artifice, à materia, ab artificio.

Diuini] Metaphora, pro excellentis, præstantis.

Diffusos.] Argumentum à materia & forma.

Conon.] Conon non Atheniensis dux, sed potiùs Mathematicus Ægyptius accipiendus est, de quo Catullus:

Omnia qui magni despexit sidera mundi.

Et quis.] Pastoribus decori gratia hæc imperitia vel obliuio fingitur: quod pastores de Philosophis non admodum audiant. Periphrasis est insignis Cosmographi & Astrologi, qualis fuit Eudoxus, aut Aratus, aut Archimedes.

Radius.] Splendor à Sole micans, à cuius similitudine radius geometricus, quo lineamenta describuntur.

Admo-

Admoui.] Hypallage, pro nondum admoui labris: vt, *Dare claßibus Austros.*

En nobis idem.] Irrisio ex iteratione, non enim vt laudet pocula, sed vt si ad vitulam conferantur, vitia existimentur.

Orphea.] Nota est Orphei fabula, quantum Musica valuerit.

Sequentes.] Id est, syluestres homines ad ciuitatem reuocauit, iuxta Mythologos.

Si ad vitulam.] Hoc dicit cum quadam insultatione, quasi alter detrectet certamen, & quærat excusationes, quia pocula contempsit.

Ecce Palæmon.] Prouerbialiter dicitur, quoties nobis contendentibus, iudex seu arbiter interuenerit, maximè qui non accersitus erat, nec qui in suspitionem venerit.

Tantum vicine.] Breuiter facit beneuolum & attentum iudicem.

Sensibus.] Metaphora à corpore ad animum.

Dicite.] Iudex hortatur ad cantandum, ex loci & temporis amœnitate: & legem certamini præscribit.

Formosißimus.] Metaphora.

Annus.] Synecdoche est pro parte anni: quippe pro vere.

Ab Ioue.] Principium sumitur à numinis inuocatione, Ratio est ex adiunctis, quod maximus sit, & curet res humanas.

Ioue, Ioui : Item, *ille, illi*] Polyptoton.

Colit.] Amat, vt primo Æneidos. Posthabita coluisse Samo.

Et me Phœbus.) Videtur par pari referre, vel certè maius, quia pastorum & Poëtarum Deus sit Apollo.

Phœbus, Phœbo.) Polyptoton.

Hyacinthus.) Puer amatus ab Apolline, & ab eodem in florem eiusdem nominis conuersus.

Et mihi sese.) Hic contrarium refert: quia fugere & se offerre, contraria sunt.

Delia.) Amica, aut venatrix dea Diana, non est canibus nostris notior, quàm Amyntas mihi.

Veneri.) Metonymia, pro amori, vel amicæ.

Quod potui.) Reponitur liberalitas maior, item ex effectis.

Mala aurea.) Coloris aurei, ait Seruius: & Μῆλα ἑσπερικὰ, mala Hesperica Aphri dixêre, tum Græcis χρύσεα μῆλα, aurea mala, citrina mala sunt.

Misi, mittam.) Polyptoton.

Venti.) Hic optatio est, & Apostrophe.

Sectaris,) Inuestigas, inquiris, & sequeris.

Phyllida mitto.) Damœtas iactat se de Iolæ obsequio. Videtur allegoricos Mæcenatem significare, à quo Læliam puellam acceperat.

Faciam.) Sacrificabo.

Pro frugibus.) Hoc sacrificium Ambaruale dicebatur, quia circum arua victima ducebatur.

Phyllida amo.) Menalcas plus refert: quia plus vult esse Iolam ab amica appellari, quàm eandem obsequentem, & amicam habere.

Iola.) aut Menalcas duplex nomen habet, aut synecdoche est, vt Achilles pro forti, & Paris pro adultero, ait Seruius.

Dulce satis.) Refert contrarium Menalcas: sunt rusticæ comparationes.

Lenta salix.) Allegoricôs blanditur Pollioni, qui historiarum & tragœdiarum scriptor etiam celebratur ab Horatio.

Feto.) Prægnanti aut enixo.

Pierides.) Musæ dictæ sunt Pierides, propter amœnitatem & solitudinem montis Pierij, quo liberalium studiorum causâ delectantur, ait Festus.

Vitulam.) Vitulam Bucolicis Epicis taurum, Tragicis hircum, veteres præmium proponebant.

Pollio &c.) Reponitur maior laus Pollionis, & maius ex causa debitum præmium.

Quò te Pollio,) Auget laudem Pollionis, ac præmium Menalcas.

Quò te.) Peruenisse intelligas, peruenerat enim ad consulatum, & ad triumphum, victis Salonis, oppido Dalmatiæ.

Quò

Qui Bauium.) Ridiculè reddit contrarium, & insectatur malos Poëtas, quos pares esse significat, & vtitur prouerbiali allegoria, de re palàm absurda.

Qui legitis.) Volunt hoc allegoricôs de Mantuanis intelligi, qui inter milites in agrorum diuisione periculosè versabantur.

Frigidus.) Noxius, propter venenum.

Ipse aries.) Per arietem seipsum significat, qui ab Ario Centurione altercatione de agro penè fuisset interfectus, nisi se in flumen præcipitasset.

Reÿce.) Alij legunt reice, vt sit proceleusmaticus pro dactylo, alij rece per synæresin.

Pressabimus.) Periphrasis, pro mulgebimus.

Eheu.) Opponitur macilenti pecoris lamentatio, ex simili causa amoris.

Pecori, pecorisque.) Polyptoton.

His certè.) Respondet contrarium Menalcas, & facit Antiptosin, his pro hi, dicendo.

Oßibus hærent.) Hyperbolica extenuatio est.

Fascinat.) Fascinare est maleficium inferre, quod tum verbis, tum adspectu fieri posse literis proditum est, nempè vi quadam occulta exeunte ab oculis, & in obiectum corpus penetrante, verzaubern/ vergalstern.

Dic mihi.) Relicto certamine, proponunt ænigmata.

Magnus Apollo.) Instar magni Apollinis, cui deo reliqui dij concesserunt, vt præter cæteros diuinaret: ait prima Tusculana Cicero.

Tres pateat.) Prius ænigma est de puteo, posterius de hyacintho flore, & Aiace. In hyacintho sunt duæ litteræ, scilicet a & y, indicantes Aiacem & Hyacintum, qui regum fuerunt filij.

Claudite.) Rustica allegoria est, qua iam cessandum esse sinificabat.

GERMANICA.

Carex caricis. Groß Riedtgraß.
Carectum. Ein ort voll Riedtgraß.
Hedera vel Edera. Ephew.

Corymbus. Träuble wie am Ephew / Epheuw Beere.

Acanthus. Welscher Beerenklaw/ von Apotecfern *Brancha vrsina* genandt.

Hyacinthus. Blaw Mertzblumen art. *Vide Vaccinium suprà.*

Aurea mala. Ein art von Küttinen/sindt schön Goldgeel. *Rubus.* Brombeerstaud.

Amomum. Ein Holtz gestaldt wie ein Träubl mit Saamen daran/ eines sonderbaren lieblichen Geruchs im Jüdischen Landt/ mit Blättern wie S. Johannes Träubel/ wird zu vnser zeit nicht zu vns gebracht. Etliche haltens für Rosen von Jericho/ist nichts.

Fraga fragorum. Erdbeer.

Eruum Ein gattung eines Körnleins gleich wie Wicken/ aber kleiner/ vnd gar bitter/ also daß jhm auch von wässern vnd sieden sein bittere nicht vergehet.

ECLOGA. IV.

CElebrat natiuitatem filij Pollionis, qui post Dalmaticum triumphum, & Consulatum gerenti natus erat, Gratulatur huic & temporis felicitatem: laudes interim patris, & simul Augusti principis complectens & persequitur ordinem futuræ ætatis pueri, adiuncta temporum felicitate. Ducit enim amplificationem ab Augusti principatu, quem transfert ad aurei seculi imaginem: & describit à summo rerum ocio & vbertate.

Sicelides.) Est propositio cum excusatione, quòd fines Bucolici carminis transcendat. Sicelides, Græcanicus casus est, Latinè siquidem Sicilienses dicerentur; Græcis Σικελία dicitur & Σικελίς. Hoc autem nomine Theocriti Musas intelligit: fuit enim Theocritus Siculus, & Syracusanus.

Si canimus.) Prolepsis est quædam: tam etsi Bucolicum carmen canimus, est ipsum tamen Consule non indignum.

Syluas, syluæ.) Polyptoton.

Vltima) Propositio genethliaci: Nascente puero redit ætas aurea, quæ per gradus infantiæ, iuuentutis, virilis ætatis etiam explicatur, vt incipiat, augeatur, & absoluatur.

Cumæi.) Sibyllini: eius Sibyllæ videlicet, quæ Cumis erat, celeberrima apud Virgilium. Hæc sumpsit Poëta ex Sibyllinis libris: si Lactantio credimus: sed ignarus veritatis, quæ de Christi aduentu dicta sunt, ad Augusti principatum transfert. Illud videtur afflatu quodam extulisse, quod de tempore narrauit. Nam sub Augusto fuit natus Christus.

Magnus ab integ.) Annum vertentem significat, & proinde aurei seculi reuersionem, cum vniuerso cœli motu ad initium reuocato. Eadem facies, idemque status rerum erit, qui fuit sub Saturno. Nam hic primum atque aureum seculum à Poëtis traditur: vnde Ouidius quatuor ætates per metalla distinguit, auream, argenteam, æream, & ferream. Conficitur autem annus vertens, qui & magnus & mundanus vocatur, quindecim millium annorum spacio.

Virgo.) Iustitia, Astrea. Videtur hoc loco Poëta respicere Sibyllinum carmen, nam Christus ex virgine natus est.

Saturnia regna.) Quæ Saturno regnante fuerant. Metonymia hic igitur est: aurea regna, id est, felicissima tempora.

Redit, redeunt.) Polyptoton.

Tu modo) Primus gradus est, vt puer nascatur. Itaque vt id feliciter fiat, Iuno, quæ parturientibus præest, inuocatur.

Quo) Nascente, intellige.

Apollo.) Augustus: cui acclamabatur, quod filius Apollinis esset, iuxta Suetonium.

Teque adeò.) Periphrasis est temporis, quo nascitur hic puer: Romani siquidem annos suos per Consules nume-

rabant. Pollio autem triginta sex annis ante natum Christum Consul fuit.

Magni menses.) Iulius & Augustus, qui prius Quintilis & Sextilis dicebantur, ait Seruius.

Sceleris vestigia.) Reliquias belli ciuilis significat contra Antonium: quo tandem victo, totus orbis terrarum pacatus fuit.

Ille deûm.) Saloninum puerum intelligit, qui Pollionis exemplo pacatum regat orbem.

At tibi.) Distributiuè post partem alloquitur Saloninum puerum, & illi gratulatur, quòd terra sua sponte flores, & capræ lac sint daturæ.

Hedera.) Hedera Poëta quondam coronabantur, & sic Ecloga septima dicetur;

Pastores, hedera crescentem ornate Poetam.

Ipsa tibi.) Repetitur eadem florũ naturalis affluentia.

Cunabula.) Cunæ lectuli sunt, in quibus infantes iacent. Hinc cunabula pro eodem, quod & incunabula dicimus.

Occides.) Ponitur in principio. Occidet, & idem repetitur in fine sententiæ. Epanalepsis igitur est.

Ast simul.) Persequitur ordinem ætatis Salonini, & mirè ad gradus aurei sæculi accommodat, vt per incrementa ætatis pueri rerum quoque felicitas sit progressura.

Campus.) Est Hypallage: pro Aristæ campi flauescent, id est, seges maturescet.

Rubens.) Metonymia ex adiunctis, pro matura.

Sudabunt.) Effundent, Metaphora est.

Roscida.) Plena roris, rorulentum, etiam Cato dicit.

Pauca tamen.) Accedit ad tertium gradum aureæ ætatis, prolepsi, & dissimilitudine reliquæ ætatis ferreæ per partes, nauigationem, militiam, agriculturam.

Tethim.) Alij scribunt Thetin. Metonymia est pro mari: est enim Thetis dea maris, vxor Neptuni.

Infindere.) Hypallage, pro tellurem sulcis infindere.

Alte, altera.) Prolyptoton.

Tiphis.) Tiphis, eximius nauis fabricator & rector, qui in Colchidem Argonautas duxit.

Argo.) Nauis, qua Iason cum quinquaginta quatuor delectis Græciæ heroibus nauigauit, forsan à velocitate, ἀργὸς enim velox dicitur.

Erit, erunt.) Polyptoton.

Hinc vbi.) Quartus gradus ætatis virilis. Quod cum vir fuerit mercatura & agricultura conquiescet, siquidem vbique locorum omnia sua sponte proferet tellus, idque illustrat eleganti descriptione.

Vector.) Vector, qui vehit & vehitur nauigio.

Pinus.) Metonymia, ex materia significans opus, pro nauis pinea.

Mutabit.) Ante nummum repertum commutatio rerum fuit.

Omnis feret.) Caussa cessantis mercaturæ.

Omnis omnia.) Polyptoton.

Non rastros.) Periphrasis est: pro non arabitur.

Non non.) Anaphora.

Parcæ.) Κατ' ἀντίφρασιν, vt Seruius, quia nemini parcant; at Varro à partu deducit, quasi partæ: quoniam nascentibus bonum malumque conferant. Tres signantur, quia tria sunt tempora, de quibus ille versiculus:

Clotho colum baiulat, Lachesis net, Atropos occat.

Aggredere ô.) Hortatur ad capessendos honores iam viridi ætate, & Iouis incrementum vocat, quod regna & imperia sint in Iouis potestate: significans illum amplissimos honores gesturum esse.

Adspice.) Iubet intueri mundi magnitudinem, ἀλληγορικῶς, vt opinor, significans imperij magnitudinem, ad cuius gubernacula ipse tandem felicissimo rerum statu accessurus sit: vnde vt mox rerum gerendarum præconium subtexit.

O mihi.) Optat vt possit aliquando laudes eius celebrare: qua in re sperat te argumenti amplitudine præstantissimos quosque superaturum esse. Et est Epiphonema.

Non me.) Ab exemplis amplificat: sperat se omnes magnitudine materiæ superaturum esse; & hoc ad laudem pueri Solonin pertinet.

Huic pater.) Est festiua verborum mixtura.

Formosus Apollo.) Amplificat à personis, quia imberbis, ideò & intonsus dicitur. Satis notum scomma Dionysij, de aurea barba Æsculapij filij apud Valerium.

Arcadia.) Arcadia alioqui rudis, attamen Musica præstitit, hinc Arcades ambo, septima Ecloga, dicuntur pastores: pro peritissimi Musicæ. Sic Arcades hîc dicuntur, pro Musicis egregijs.

Incipe.) Ad extremum blanditur puero, ad cognoscendum matrem ridentem; nam tradunt editum infantem statim risisse: quod cùm omen breuis vitæ esset, ipse aliò vertit, ad detrahendam sollicitudinem, quasi puer matri arriserit, idque signum sit mutui amoris inter puerum atque parentem. Vnde & contrarium exemplum de Vulcano addit, qui propter deformitatem spretus, à parentibus in insulam Lemnum præcipitatus fuit: nec admissus in conuiuium deorum à Ioue patre, nec à Minerua in matrimonium receptus. Cæterum Politianus hanc interpretationem reprehendit, quia non ob eam causam præcipitatus sit Vulcanus, quòd deformis erat: sed quoniam matri Iunoni aduersus Iouem patrem opem tulerit.

GERMANICA.

Myrica. Tamarisck/ wilder Cypreß/ der im Sandt bey dem Wasser wächst.

Baccar. Haselnwurtz/ oder ein ander vnbekandt frembdt wolgeschmackt Kraut.

Colocasia, colocasiæ, & colocasium. Wasserbonen/ wachsen allein in Egypten/ im Fluß *Nilo.*

Fallax herba) *Periphrasis aconiti.* Wolffwurtz/ oder dergleichen gifftig Kraut.

Aßyrium ammomum, vide 3. Eclog.

Murex. Purpurfarb/welche vorzeiten geferbt ward von dem Blut etlicher stachel Schnecken im Meer/ welche man auch *Murices* nent/gleich wie die Farb: sonst *Purpuras, Conchylia.*

Sandyx. Menig oder Minien/ist ein Bergfarb.

ANNO-

ECLOGA V.

ALlegoricôs ſub Daphnidis perſona deplorat mortem Iulij Cæſaris, & eundem in numerum deorum receptum celebrat. Inducit enim duos paſtores, ſe inuicem inuitantes ad canendum, quorum alter defleт interitum Daphnidis pueri, alter tanquam Deo gratulatur & vota facit. Argumentum eſt triplex, ἐπικήδιον ἐπιτάφιον, ἀποθέωσις.

Cur non.) Præparatio eſt ad conſeſſum, & cantum ex adiunctis perſonarum & loci.

Boni.) Id eſt, periti: tu inflandi calamos, ego verſus dicendi.

Tu maior.) Ab ætate, atque adeò ab æquo. & eſt παρασκευὴ ad id, quod maximè in hac Ecloga tractatur. Maior, præſtantior ad artem, non ad ætatem refertur.

Zephyrus) Zephyrus: à Latinis & Fauonius, ventus eſt ab æquinoctiali occaſu.

Montibus.) Cauillatio quædam eſt è paribus, qua Menalcas leuiter pungitur.

Quid ſi.) Eleuatur obiecta cauillatio hyperbolica maiorum collatione. Videtur autem ad Marſyam reſpicere, qui victus à Phœbo excoriatus fuit.

Incipe.) Proponitur argumenti varia materia, amatoria, laudatiua, contentioſa: & ex adiunctis otium proponitur.

Phyllidis.) Phyllis, Thracum regina, amauit Demophoontem regis Athenienſis filium: à quo ſe ſperni rata, cùm laqueo finîſſet vitam, in arborem ſui nominis mutata eſt, quam nos amygdalum vocamus.

Aut Alconis.) Alcon nobilis ſagittarius Cretenſis, qui ſerpentem circumuolutum puero tanta arte confecit, vt puerum illæſum ſeruaret.

Iurgia Codri) Rex Athenienſium hic fuit, qui bello aduerſus Laconas ſuſcepto, mutato habitu in caſtro hoſtiū progreſſus eſt: irritatoq; iurgio in ſe, à milite interfectus eſt, vt ſuis victoriam pareret. Nam ex oraculo cognitum fuerat, illos victuros eſſe, quorum rex interiſſet.

Incipe.) Anaphora.

Immò.) Correctio propositionis, è dissimili: vbi repetitur Canillatio cum doloris significatione.

Altera.) Varia, vt ait Seruius: vel ἀμοιβαῖα, vt antea in illo versu:

Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Lenta.) Emendatur cauillatio contraria parium collatione, ad laudem Mopsi.

Sed tu.) Reuocatio contentiunculæ deinceps ἐπικήδιον sequitur, id est, funebre carmen, nondum humato corpore.

Crudeli.) Alij Iulium Cæsarem hîc accipiunt, viginti tribus vulneribus confossum. Alij Flaccum, Maronis fratrem: Alij Quintilium cognatum Virgilij.

Vos coryli) Prosopopœia rustica est, cum apostrophe.

Pastos.) Actiuè sumitur, sicut Ecloga septima.

Cùm primùm pasti repetent præsepia tauri.

Nulla neque amnem.) Videtur respicere ad id quod est apud Suetonium de equis Cæsaris, qui ante mortem domini à pabulo abstinuerunt.

Daphnis, &c.) Hoc apertè ad Cæsarem pertinet, quem primùm constat sacra Bacchi Romam transtulisse.

Curru.) Pro currui.

Thyasos.) Thyasus est conuiuium è symbolis singulorum. Item pompa & chorea Dionysiaca: nunc θυμιασμὸς, cœtus in honorem Liberi patris.

Hastas.) Thyrsorum est periphrasis. Thyrsus hasta aculeata hederis obtecta, quam in Orgijs Bacchicis quatiebant.

Vitis vt.) Amplificat parabolis.

Postquam te fata.) Mira amplificatio, quæ etiam agrestibus numinibus & ipsi Telluri luctum tribuit, quasi offensæ morte Daphnidis. Videtur respicere ad prodigia consecuta mortem Cæsaris, quæ commemorantur ab Horatio.

Ipsa Pales.) Pales dea pastorum, de qua initio tertij Georgicorum.

Apollo.) νόμιος intellige: hic enim pauit annis decem regis Admeti armentum.

Spargite.) Rectè post offensa numina inducit placationem,

ctionem, ad expiandam diuinam iram, honoribus mortuo delatis, & sequitur Epitaphium.

Pastores.) Apostrophe ad pastores.

Mandat fieri.) Quasi hæc curæ sint defuncto, eaque testamento mandauerit, & rectè seruat decorum in rustici persona.

Formosi, formosior.] Paronomasia.

Tale tuum) Laudat se inuicem, vt suprà dictum est, vt ad canendum inuitent.

Diuine Poëta.) Metaphora, vel reuera, quoniam notum est illud Ouidij:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Magistrum.) Allegoricôs intelligendus est Theocritus.

Alter ab.) παροιμιακῶς, dicitur. Sic Virgilius, secundus habebit.

Daphninque.) Promittit se cantaturum ἀποθέωσιν. Ratio est ex adiuncto amore.

Candidus insunt.) ἀποθέωσις, & consecratio hîc incipit ex adiunctis, id est, publica lætitia, quæ per partes declaratur.

Limen.) Synecdoche est, ex parte totum significans: limen enim transuersum in ianua lignum significat, superum vel inferum, & hîc pro ianua sumitur.

Ergo alacres.) Contrariam tristitiam ἐπικήδιον habuit, Nymphæ fleuerunt, pecudes à potu pastuque abstinuerunt, leones ingemuerunt.

Dryades.) Nymphæ, quæ inter arbores habitant, Dryades sunt.

Retia.) Metonymia, pro retiarijs.

Bonus.) Ratio lætitiæ ex adiunctis personæ.

Intonsi.) Id est, syluæ, Synecdoche.

Ipsi, ipsæ, ipsa.) Polyptoton, quale fuit Ecloga 1.

——— *Ipsa te Tityre pinus,*
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.

Deus deus.) Epizeuxis est, qualis antea fuit. *Ah Corydon, Corydon.*

O felix.) Exclamatio est, & felix pro propitio, benigno, & benefico, Sic in 1. Aeneid. *O felix virgo.*

Duoque ait.) Per Phœbum, Augustum intelligere videtur.

dctur.

derur: nam vtrique & aræ & sacerdotes fuerunt instituti.

Baccho.) Metonymia, pro vino.

Si frigus.) Notatione signat hyemem, sicut synecdochicôs per messem, æstatem.

Calathis.) Calathus, antea quasillus fuit, hîc est calix.

Aruisia.) Aruisia locus est in Chio insula, asper & importuosus, vbi vinum optimum nascitur. Staphano dicitur Arsysia, & vinum Arsysinum: hodie vulgo maluasinum aut malnasium dicitur. Nectar potus est deorum, vt Poëtæ fabulantur, immortalitatem fabulis suis indicantes; à (vt) quod in compositis verbis negatiuum est, & κτείνω occido. Sic apud Martialem:

Iuppiter ambrosia satur est, & nectare viuit.

Lyctius.) Lyctius est oppidum Cretæ, vnde Lyctius modo dicitur.

Satyros.) Satyrus animal est in vltimis Libyæ gentibus, in quo præter effigiem nihil est hominis.

Alphesibœus. Pastoris fictum nomen est; ἀλφέω enim est inuenio: & ϐοῦς ϐοὸς bos: velut, inuentor boum.

Lustrabimus.) Ambarualia significat.

Damnabis.) Obligabis, coges homines ad soluenda vota. Est periphrasis: eris deus & tibi sacrificabitur.

Nam neque.) Laudat Menalcam, propter diuinam cantilenam, & parat donum.

At tu.) Mopsus donat suum pedum, id est, baculum curuum, quo pedes ouium pastores trahunt.

Formosum.) Commendatur à forma, quod nodosum erat, vt in quo nodi facti sint paribus interuallis, atque æreis venulis interfusum.

GERMANICA.

Corylus. Haselstaud.

Vlmus. Ilmen/ Rüstbaum.

Syluestris labrusca. Wild Reben / vnnd die Trauben daran/die nimmer reyff werden.

Cortex. Rinden.

Salix, vide supra.

Pallens

Pallens oliua. Ein Oelbaum/ der bleiche/geele Frucht tregt.

Saliunca. Maria Magdalena Frucht/ Laugenkraut/ Selligen in Wallis/ *Nardus Celtica* in Apotecken. *Rosetum.* Ein Rosengarten/ oder ein ort vol Rosenstauden.

Lentas hastas, pro thyrsos. Lange gerade Schoß von Reben/ die sich erschütten lassen wie ein Spieß/ vnd nicht bald brechen.

Hordeum. Gersten.

Lolium. Lülch oder Schwindel.

Auena sterilis. Taubenhaber.

Narcissus. Vnser Frawen Gilgen.

Carduus. Wilder Distel/ oder wild Artischaw.

Paliurus. Ein dornächtiger Staud/ oder Baum/ von welchem geschlecht man haltet die Meelbeer Stauden. *Thymus.* Welscher Quendel. *Thymiama.* Collen/ Coln/ *quasi cumila nobilis.*

Cicadæ.) Cicadas Germania non habet: reperiri tamen in monte Concordiæ (Kochersberg) & vulgo vocari Brachvögelin à mense quo cantillant, C. Gesnerus mihi retulit. Habent & Valesij nostri circa Sedunum, quibus vsitatum Germanicum nomen vernaculum iam non succurrit.

ECLOGA. VI.

HÆc Ecloga celebrat L. Varum Poëtam, hominem sibi amicissimum, quem in studijs, cùm Silonem Epicureum audiret, sociũ habuerat. Itaq; Silonem inducit sub Sileni persona, qui Bacchi Pædagogus fuit: Ipse & Varus per Chromim & Mnasylum Satyricos pueros intelliguntur: quibus adiungitur puella, ad repræsentandam perfectam Epicureæ sectæ voluptatem. Descriptio voluptariæ vitæ, cuius omnis ratio in comparationibus, in somno, amoribus & cantu consistebat.

Prima.) Tradunt Grammatici, Virgilium magnam laudem consecutum fuisse in hac Ecloga, cumque eam in Theatro recitasset, Ciceronem quoque interfuisse confirmant: qui cùm eam audiuisset, interrogauit, quisnam esset? Virglium responderunt. Tunc Cicero stupefactus dixisse fertur: Magnæ spes altera Romæ.

Syracosio.) Casus est Græcanicus, pro Syracusano: qualis fuit Ecloga quarta, Sicelides pro Sicilienses. Est periphrasis carminis Bucolici, ex eius auctore Theocrito, quem Virgilius hîc imitatur.

Thalia.) θάλεια, debuit esse Thalea: κυθέρεια, Cytherea, ergo Græcanica & hæc inflexio est, ait Seruius. θάλεια autem viriditas, celebritas, lætitia, festiuitas est latinè. θαλλέω & θάλλω verbum id significat.

Cùm canerem Reges & prælia.) Vel Aeneidem, vel gesta Albanorum regum intelligit, vt vult Seruius: quæ inchoata omiserat, deterritus nominum asperitate.

Cynthius.) Apollo dicitur Cynthius. Cynthus enim Deli Insulæ mons est, vbi natus est Apollo & Diana.

Aurem.) Aurem vellere Veteres dicebant, pro admonere, à prisco ritu sumpta figura; quo in ius ducturi quempiam aurem vellicabant, attestantes eum, quem quasi testem meminisse volebant.

Pastorem.) Prosopopœia est Apollinis, vbi ex coniugatis est ratio, pastor, pascere.

Deductum.) Metaphora est à lana, quæ dum tenuatur, in filum deducitur.

Nunc ego.) Proponit se Bucolico carmine Varum celebraturum esse, & causam addit, & commendat carmen.

Namque. Illustratio intexitur è dissimili: alij bellicas tuas laudes canent. Varus fuit amicus Virgilio, & Ecloga nona celebratus: is nimirum est, quem Horatius Varium appellat.

Arundine.) Tales iam Metonymiæ fuerunt antea, calamus, stipula, cicuta.

Non iniussa.) Alia confirmatio est Bucolici carminis; ex auctoritate vel Pollionis, vel Augusti, vel Mæcenatis, vt Seruius ait.

Hac.)

Hæc.) δειτικῶς, Bucolica explicat.

Tenemus.) τὸ νέμος Græcum est, & propriè dicitur sylua, voluptatis causa comparata.

Phœbo) Metonymia, pro doctis.

Præscripsit.) Id est, inscripsit: & propriè dicitur.

Pergite.) Alloquitur Musas, & transit ad narrationem. Est inuocatio, qualis antea fuit, Sicelides Musæ.

Chromis) Narratio est ad carminis futuri decorum, ex Epicurei Crantoris, adiunctis, somno, vino, Virgilius Epicuream sectam Silone doctore didicerat, vt ait Donatus: & fortasse Varus eius condiscipulus fuerat, & ideò carmen Epicureum Epicureo nuncupat.

Chromis, nomen pastoris Libyci. Hîc verò Chromis & Mnasylus adolescentes finguntur.

Iaccho.) Vino per Metonymiam ἴαχος, Iacchus, Bacchus, & hymnus in eundem, παρὰ τὴν ἰαχὴν, additione ν, ἰαχὴ verò est clamor, gemitus, rugitus, ἰαχέω clamo, loquor.

Serta procul.) Ebrietatis circumstantias latius persequitur: vt Silenus ipse ligari se non sentiat. Hypotyposis, qua ebrium hominem mirè depingit.

Attrita.) Quia eo frequenter vtebatur. Cantharus poculum est quod tribuitur Baccho, sicut scyphus Herculi, carchesium Ioui.

Pendebat.) Significat non aliam suppellectilem in illius domo fuisse.

Addit se soc.) Additur ad Epicureæ voluptatis expletionem puella, à qua se pingi Silenus patiatur.

Aegle, Aegle.) Anadiplosis. Fuit autem Ægle filia Solis, & Neæræ: dicitur autem hæc nympha, à splendido vitæ genere, quam viuunt Epicurei, quoties cutem curant potando.

Sanguineis.) Pro rubris, per Metaphoram. Vide prouerbium, Os sublinere.

Huic aliud.) Obserua hoc loco castitatem Poetæ: ioculatoria Veneris est significatio.

Tum verò in.) Amplificatio ex adiunctis, quæ decenter affingitur.

Faunosq;) Latinis Fauni sunt ijdem, qui Græcis Satyri

Rigidas.) Allegoricôs homines agrestes intelligit. Parnassus mons est Thessaliæ, Apollini consecratus: at Rhodope & Ismarus montes sunt Thraciæ, in quibus Orpheus cantare solitus est.

Namque canebat.) Cantilena Sileni, primò continet quæ ad Physicam pertinent, de rerum principijs, & mundi exordio, secundum Epicureorum sectam.

Iamque nouum.) Vtitur præsenti tempore loco præteriti, vt rem euidentius exprimat.

Hinc lapides.) Pyrrha Deucalionis vxor, qui post diluuium dicuntur è Poëtis hominum genus reparasse, lapidibus post tergum iactis.

Caucaseasque.) Caucasus mons suprà Iberiam & Albaniam, vbi Prometheus per Mercurium imperio deorum alligatus, à vulture exeditur, quia Solis ignem auxilio Mineruæ furatus esset.

Promethei.) Trisyllabum & contractum, pro quadrisyllabo Promethêi.

Hyla omne.) Vide prouerbium, Hylam inclamas, de frustrà vociferantibus, aut in genere de nihil proficientibus. Hylas puer, & comes Herculis, quem reliquit in Ionia iuxta Mysiam: qui in fonte submersus, nomen habet ab ὑλάω, clamo, resono.

Niuei.) Metaphora est, pro candidi.

Iuuenci.) Taurum dicit, in cuius amorem Pasiphae exarsit, quæ vxor Minois Cretensium regis fuit. Vide Ouidium lib. Metamorph. octauo.

Ah virgo.) Commiseratio ex dissimilitudine. Prœtides, quamuis se vaccas putarent, tamen tauros non amârunt.

Prœtides.) Prœtus rex Argiuorum, cuius filiæ cùm se Iunoni forma æquipararent, phrenesi sic affectæ sunt, vt se vaccas putarent, & in syluis mugirent: tandem à Melampo medico curatæ sunt.

Ruminat.) Rumen pars gutturis sub mento, qua cibus in aluum demittitur. Hinc ruminare, ad rumen reuocare; id est, mandere.

Claudite.) Prosopopœia est Pasiphaes, taurum capere cupientis, & ob id nymphas sic alloquentis.

Di-

Dictæa.) Dicta est mons Cretæ, vbi Iupiter educatus esse dicitur.

Gortynia.) Gortynia oppidũ Cretę non longè à Gnoso.

Tum canit.) Quartum carmen, de Atlanta filia Cænei regis, in Scyro maris Ægei insula cursu victa per Hippomanem, Neptuni nepotem, dum currenti mala aurea obijcit. Vide Ouidium lib. Metam. decimo.

Hesperidum.) Atlantis speciosissimum in Æthiopia pomarium fuit, quod Hesperides, Hesperi fratris filiæ, Ægle, Arethusa, Hesperethusa, cum Dracone peruigili custodiebant.

Tum Phaethontiades. Quintum carmen, de Phaethontis sororibus, Phaetusa, Lampetia, Lamethusa, conuersis in alnos.

Circundat.) Id est, circundatas canit. Hypallage est.

Tum, tum.) Anaphora est.

Tum canit.) Sextum carmen in laudem Galli. Cornelius autem Gallus orator clarus & Poëta fuit.

Permessi.) Helicon & Cytheron montes sunt Bœotiæ, seu Aoniæ: vnde Permessus & alij fluuij labuntur.

Vt linus.) Laus è testimonio Lini, & de collatione Hesiodi tanquam similis. Fuit autem Poëta Apollinis & Vraniæ filius.

Calamos.) Metonymia, pro Musica seu Poëtica, quæ calamis cantatur.

Ascræo.) Ascra, vicus Bœotiæ, patria Hesiodi.

Cantando rigidas.) Hoc fingit, ad Amphionis & Orphei similitudinem.

His tibi.) Optatio est, ad huius laudis conclusionem, Gallus dicitur ortus à Grynæo monte Apollinis, Grynia vrbs Aetoliæ, hinc mons Gryneus sacer Apollini.

Quid loquar.) Septimum carmen de Scylla, & Nisi filia, quæ Vlyssis naues afflixit.

Nisi.) Nisus est haliæetus, qui falco nonnullis est: Scylla autem est alauda.

Latrantibus.) Alludit ad scopulum, cuius vox ex tempestate freti Siculi non alia auditur, ac latratus canum.

Dulychias.) Vlysseas. Dulychium insula est, in qua Ithacus mons est, Vlyssis patria: itaque Dulychias rates,

pro nauibus Vlyssis ait: per Metonymiam.

Ad timidos.) Commiseratio est in Vlyssem, & indignatio contra monstrum.

Aut vt mutatos.) Octauum carmen, de Tereo qui Prognem, Pandionis regis filiam, vxorem habuit: ac Philomelam, vxoris suæ sororem, violauit, præsciditque linguam, ne crimen indicaret, tandem comperta re, vxor Progne Itym filium ei epulandum dedit; quo cognito, furore percitus tyrannus, cùm vlcisci vellet mulieres, ipse in vpupam conuersus est, Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys puer in phasianum. Vide Ouid. lib. Metamorph. 6.

Quas, qua, quo, quibus.) Polyptoton.

Omnia.) Acclamatio subiecta in fine, qua conludit.

Eurotas.) Fluuius Spartæ, cuius ripa lauris abundat: vnde mirè fingitur à Poëta, lauros didicisse Phœbi carmina, quia ea arbor sit Phœbo sacrata.

Vesper.). Periphrasis crepusculi vespertini, quo compelluntur oues in stabula.

Inuito.) Conclusio. Tanta erat voluptas cantantis Sileni, vt ne cœlum quidem libens Hesperum admiserit.

GERMANICA.

Myrica, vide suprà.

Sertū. Ein Krantz/Schäppelein/oder Meyē.

Morus. Ein Maulbeerbaum.

Morum. Ein Maulbeer.

Hyacinthus, vide suprà.

Ilex. Ein gattung Eichelnbaums/ hat schier Bletter wie der stechend Palmen genant.

Saltus. Ein dicker wilder Wald/ darin sich das Gewild Sommerszeit enthelt/ein Forst.

Muscus. Mieß an den Bäumen/ Stämmen/ oder Erdreich. *Muscosus.* Mießächtig/ oder voll Mieß.

Alnus. Ein Erlinbaum.

Apium.

Apium. Peterlin.

Ornus. Ein art der Eschbäumen/ kleiner vnd wilder/ gemein bey Rom/ noch *Orno* genant.

Nemus. Ein Lustwaldt.

Lucus. Ein Baumwaldt / den Götteren zu ehren.

Nisus, qui falco est. Ein Falck oder Sperber.

Alauda. Ein Lerch.

Vpupa. Ein Widhopff.

Phasianus. Ein Phasan/oder Fasant.

Hirundo. Ein Schwalb.

Luscinia. Ein Nachtigall.

ECLOGA VII.

IN hac Ecloga certamen duorum pastorum inducitur, ad exemplum tertiæ Eclogæ: & amœbæa est quaternis versibus, sicut illa binis. Exemplum copiæ hîc nobis exhibet Poëta. Est enim multa festiuitate, & rusticis vocibus referta.

Arguta.) Canora, stridula, propter auium concentus, aut propter susurrum & sibilum è strepitu agitatorum foliorum.

Compulerant.) Distributio, festiua traductio.

Thyrsis.) Nomen pastoris in primo Idyllio.

Arcades.) Non genere, sed arte Musica periti canendi, tanquam Arcades, Arcadia, licet alioqui rudis, attamen Musica præstitit.

Ambo flor.) Ab inanimato ad animatum, Metaphora.

Vir gregis.) Acyrologia, in dictione vir. Caper autem pro hirco dicitur.

Prætexit) Metaphora à textoribus.

Huc ades.) Inuitatio, ne sit sollicitus propter pecus, quod saluum est.

Huc.) Ab amœnitate loci.

Quid facerem.) Dicit se dubitasse, & causam addit.

Alcippem,) Famularum nomina sunt.

Corydon.] Antiptosis, pro Corydoni.

Alternis] Declaratur apertius lex amœbœi carminis. Ex coniugatis ratio est, sicut antea fuit Ecloga tertia:

Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Nymphæ] Inuocatio est, qua optatur arroganter Poëtica similis Phœbeæ, aut eius abijcietur studium. Nymphas autem hîc Musas appellat. Græcis veteribus nympha, Latinis lympha: quòd aqua currendo Musicos sonos efficiat.

Lybethrides.] Lybethrus fons Magnesiæ, Musis sacer:

Codro.] Pastoris cuiusdam egregiè cantantis nomen hîc fingitur.

Hîc arguta.] Dicit se artem deserturum esse, & Musicam abiecturum, nisi carmina Phœbi carminibus similia cantauerit: alludens ad morem gladiatorum, qui emeriti arma dijs consecrata templis suspendebant.

Sacra] Quæ sacra est Cybelæ, magnæ matri deorum, propter amasium Atym in eam mutatum. Ouidius libro decimo Metamorph.

Pastores hedera.] Thyrsis plus refert quàm propositum est, ad inuidiam vsque se Codro anteponit. Hedera Poëtæ coronantur, quasi Libero sacri, instar bacchantium insani.

Vltra placidum.] Vltra æquum, inuitus, præter sententiam suam.

Setosi caput.] Persequitur votum suum Corydon, & ratum esse cupit, quod optauit: dona venatoria dare offerens, & permittens.

Deliæ] Dea venationis.

Ramosa] Ex accessione ramorum indicatur ætas, vsque ad sexennes. Plinius & Aristot.

Viuacis.] Longæui. Vide prouerbium, Cornicibus viuacior.

Puniceo stab.] Prouerbium est, Versatilior cothurno.

Suras.] Suræ partes sunt posteriores crurum, quæ solis hominibus insunt.

Cothurno.] Hoc nomine significantur calceamenta venatoria, quibus etiam crura vinciuntur, & vtrique pedi æqualiter aptantur.

Sinum

Sinum lactis.] Opponit maiora Thyrsis, nempe aureũ pro marmoreo, & confert Priapum cum Diana.

Liba] Libum dulciarius cibus est, ex farre, melle, & oleo, Fladen vnd nicht Küchle.

Si fœtura.] Id est, si grex auctus fuerit.

Nerine.] Inuitat amicam formæ commendatione, è tribus minoribus. Est autem filia Nerei & Doridis.

Siqua tui.] Hic Nominatiui casus est, & ideo corripitur. Ecloga autem sexta.

Si qua fortè ferant.] Fuit Ablatiui, subaudiebatur via.

Immò. Plus opponit Thyrsis, nullam motam in desiderio ferens: & rem confirmat amatoria imprecatione.

Sardois herb.] Sardos, vel Sardonia, herba venenata, vrens, de genere ramunculorum, quæ ora contraheus, quasi ridentes interimit. Vide Prouerbium, Risus Sardonius.

Si mihi.] Amoris vim exprimit, quam Horatius Epistola prima:

Vt nox longa quibus mentitur amica, diesque, &c.

Pasti.] Hoc refertur ad id quod Corydon dixit, *Cùm primùm pasti.*

Muscosi fontes.] Optatur gregi lætum vmbraculum, aduersus ardores æstatis: quæ suis adiunctis notatur.

Mollior herba] Prosopopœia est, & Enallage: pro nullus, vt sermoni gratia concilietur.

Torrida.] Feruens: Metonymia, ex effectis significans causam: vt Pallida mors.

Læto.] Metonymia similis est.

Gemmæ] Metaphora est, à lapillis preciosis.

Hic focus.] Hic contrarium refert solstitio frigus opponens, quod tamen contemnit. Focus, de quo Ouid. in Fast s.

At focus à flammis, & quòd fouet omnia dictus.

Torrentia.] Torrens siquidem est fluuius è repentinis pluuijs factus, è montibus præcipitans in valles.

Stant.] Amplificatur amor Alexidis hiperbolica dissimilium collatione. Stant, id est, pleni sunt, sic illud:

Stat puluere cœlum.] Alias tamen Stant, pro hærent.

Aret ager.) Reponitur contrariæ laudis amor, ex hyperbolico item dissimili. Quamuis omnia nunc mœstissima sint, attamen Phyllidis aduentu fient lætissima.

Iuppiter) Metonymia pro aëre, qui concretus in pluuiam decidit.

Populus.) Laudat Corylos propter amicam, & amplificat aliarum arborum comparatione.

Alcidæ.) Achilles dicitur Alcides, ab auo Alcæo, patre Amphitrionis, vel ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est, à fortitudine.

Laurea.) Id est, laurus ipsa: Metonymia est.

Fraxinus in syluis.) Thyrsis conatur superare: & laudem laudi opponit, transiens ab arbore ad personam.

Hæc memini.) Concluditur Ecloga narratione Melibœi, vt erat instituta.

Corydon, Corydon.) Epizeuxis est, vt fuerat Ecloga secunda.

GERMANICA.

Ilex, myrtus, quercus, pinus, edera, baccar, thymus, suprà explicata sunt.

Cycnus. Ein Schwan oder Eibsch.

Sardoa, vel Sardonia. Ein brennende/ gifftige art deß Hanenfusses/ oder der Gleißblumen.

Ruscus. Ein stechend Stäudlin/ nennens etlich Meußdorn/wächst nicht in Teutschlandt/ wo es nicht in Gärten gepflantzet wird.

Alga. Meergraß.

Arbutus. Ein kleiner Baum in Welschlandt/ bringt rote Beer/den Erdbeeren gleich.

Tæda, vel teda. Ein Forhen/ darauß man Kyen macht.

Teda pinea. Das Holtz auß Förhen/ oder Förhen Holtz.

Castaneæ. Kästinen.

Iuniperi. Reckholter/ Wacholder.

Pampinus. Reblaub.

Populus nigra. Sarbachbaum.

Populus alba. Ein Albeerbaum/Pappelbaum/ Bellen/ Hawelen in Sachsen.

Fraxinus. Ein Eschbaum.

Abies. Ein Tann/oder weiß Tann.

Picea. Ein rot Tann.

ECLOGA. VIII.

HÆc Ecloga continet duorum pastorum certamina, quorum alter deceptus ab amica, quæ alteri nupserat, conqueritur de indignitate facti, & deceptum se esse dolet. Alter cantat experimentum magicæ artis, qua mulier suam ex vrbe domum reuocare nititur. Prior pars cantatur à Damone, posterior ab Alphesibœo. Pharmaceutria dicitur, cùm ea carmina & venefica fiant, à φαρμακεύω seu φαρμακεύομαι, veneno inficio, medeor: & φαρμακευτὴς, veneficus, incantator: φαρμακεύτρια, venefica, saga.

Pastorum.) Poëta ex sua persona incipiens, rem proponit: & mox alloquitur Augustum, cuius res gestas optat se aliquando celebraturum esse, at interim hoc quoque genus carminis commendat.

Pastorum Musam.) Propositio, quam mirè amplificat agrestium animalium comparatione.

Lynces.) Lynces in Æthiopia nascuntur: sunt autem timidæ, & variæ, & maculosæ, iunguntùrque currui Bacchi.

Damonis Musam.) Festiua repetitio, quæ post hyperbaton claudit sententiam.

Tu mihi.) Alloquitur Augustum Dalmaticum, vt videtur, tunc bellum gerentem, cuius res gestas describere cupit.

Timaui.) Timauus Venetiæ fluuius.

Illyrici.) Illyria hodie Sclauonia dicitur.

Sophocleo.) Cothturnus assumebatur tragœdis, ideò per Metonymiam pro sublimitate capitur. Sophocles

tragicus Poëta centum & viginti tres fabulas edidit, ait Suidas.

A te.] Pollicetur omnibus operibus se laudes Augusti complexurum.

Atque hanc sine.] Allegoricôs dicit, vt sinat hoc Bucolicum carmen coniungi cum Augusti triumphias, nominis ipsius & laudum celebratione.

Frigida vix.] Chronologia, qua nocturnæ amatoris vigiliæ iudicantur.

Incumbens.] Locus breuiter indicatur, vbi Damon conquestus est.

Nascere.] Alloquitur Luciferum, qui manè præcedit solem, vespere sequitur, atque ex hoc intelligitur, illum totam noctem vigilâsse. Manè Bosphorus, cùm solem præcedit: vesperi Hesperus dicitur, cùm solem sequitur.

Dum queror.] Quærela est amatoris, quòd amica alteri nupserit, se contemto.

Testibus.) Πάθος à violato iuramento, quod conceptis verbis fiebat in sponsalibus.

Mænalios.] Pro Arcadios: Synecdoche est, species pro genere: & Arcadios, pro valdè Musicos, est Metonymia. Mænalus est mons Arcadiæ, Pani Musicæ deo sacer.

Incipe Mænalios.] Hic versus sæpius in tota querimonia repetitur, & idem intercalaris appellatur: qui intercaletur, id est, interponatur.

Semper semper.] In principijs sententiarũ est Anaphora.

Primus calamos.] Sic Ecloga secunda:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Mopso.] Hoc dictum in prouerbium abijt, quoties præclararum quiddam, præter opinionem, indigno contigisse significamus, nam Mopsus deformis Nisa pulcra intelligitur.

Iungentur iam.] Indignitatem comparatione absurdarum rerum amplificat.

Mopse nouas.] Irridet tanquam indignum, quasi nuptiæ illæ moueant hominum indignationem.

Faces.] In nuptijs quinque præferebantur, quia olim non nisi per noctem ducebantur.

Sparge marite.) Spargebantur nuces boni ominis causa, quòd hæc essent in tutela Iouis, cuius felix est cum Iunone matrimonium

Oetam.) Montem Thessaliæ, tam altum, vt ibi stellæ videantur occidere, sicut ex Ida videntur oriri.

O digno.) Insultat sponsæ, quòd tali nupserit, & hoc ipso det meritas pœnas superbiæ.

Sepibus.) Querimonia adhuc fuit de Mopso & Nisa. Nunc est de Damonis errore, vbi periphrasis est iuuenilis ætatis, quia in amorem Nisæ primum incidit.

Vt vidi.) Epiphonema, & est amoris definitio, insuper ex aspectu nascitur amor.

Error.) Amoris huius finitio est.

Nunc scio.) Vituperat amorem, quia sæuitiam nunc demum experiatur.

Ismarus aut Rhodope.) Montes sunt Thraciæ.

Extremi.) Sunt enim Garamantes vltra Getulos in Africa.

Nec nostri.) A genere, seu natalibus.

Sæuus amor.) Vituperat amorem ex rebus gestis, & Medeam significat, quæ filij membra per agros sparsit, cùm sequeretur Iasonem, vt subsequentem patrem moraretur.

Crudelis.) Apostrophe ad Medeam: vbi Polyptoton, matrem & mater.

Puer improbus.) Periphrasis est Cupidinis.

Improbus ille puer.) Anadiplosis.

Nunc & oues.) Iratus optat rerum omnium perturbationem contra naturam, postquam tam indignè deceptus est, vt deformissimo tam pulcherrima nupserit.

Vlulæ.) Vlula auis est nocturna ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, ab eiulando.

Arion.) Fabulam recitat ex Herodoto Gellius, libri decimisexti capite decimonono: quomodo citharœdus ab auaris nautis coactus sit in mare prosilire, & exceptus à delphino, & dorso ad littus incolumis euectus sit. Est comparatio rerum impossibilium.

Omnia vel.) Quasi periturus, optat etiam rerum interitum, vt in terra cooperiatur, & syluis valedicit, in quo

Poëta mirè exprimit hominis perturbari summam desperationem: id quod prouerbio quoque dicitur, A quinque scopulis desilire in mare.

Habeto) Affectus desperantis exprimitur, & est Apostrophe ad Nisam, in cuius inuidiam moriatur.

Desine.) Significatur querimoniæ conclusio.

Hæc Damon.) Methodica transitio.

Dicite.) Rem maiorem dicturus, inuocat Musas, vt auxilio sint.

Effer aquam.) Apparat salcum mulier quædam venefica, seu incantatrix, quo mentem viri ab alieno amore ad se conuertat.

Adole.) Propriè est auge: & hîc κατ' ἐυφημισμὸν, pro incende dicetur.

Coniugis.) Finis est incantationis.

Sanos.) Integros, non amantes, amoris expertes.

Nihil hic.) Indicat omnes incantationis causas adesse, magicis verbis exceptis.

Carmina vel.) Collatio est trium malorum: Carminibus euocatur Luna, homo transformatur, serpens rumpitur.

Carmina carminibus.) Polyptoton.

Terna tibi.) Exequitur veneficium, in quo vide quas res, quo numero & varietate adhibet, quasi hæc habeat vim incantandi.

Impare.) Metri causa: nam impari dicendum fuit.

Tribus ternos.) Paronomasia est.

Necte Amarylli.) Anaphora est.

Modo.) Quidam codices habent Nodos: sed Modo rectius est, & nodus primam habet longam.

Limus. Metonymia est, pro lutea, & ex limo facta.

Talis amor.) Ex arte addit sacram precationem: & festiuè admiscet comparationem rusticam.

Perdita.) Amore vexata & confecta.

Has olim.) Defodit vestem in limine domus, ex præscripto artis.

Exuuias.) Metaphora à bello, vbi spolia hostibus detracta, propriè dicuntur exuuiæ.

Perfidus ille. Periphrasis Daphnidis, quo modo quarto Æneidos ferè est: *Arma*

Arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuuiasq́ omnes, lectumque iugalem
Quo perij super imponas.

Has herbas.] Commendat herbas magicas ab auctore & loco.

Ponto.] Pontus regio Asiæ, vbi & Medea apud Ouidium herbas legit.

His ego.] Commendat ab experientia.

Lupum.] De fabula luporum in homines conuersorum, vide Plinium libro octauo, capite 22.

Messes.] Metonymia est, pro frugibus, de quibus in legibus 12. Tabularum, Qui fruges excantassit, &c.

Fer cineres.] Persequitur reliquum ritum sacrificij.

Ne respexeris.] Nam Deus inuitos respexisse, calamitosum fuit. Sic Tiresias cùm Dianam respexisset, oculis priuatus est. Denique Lothi vxor, cùm Dei spreto mandato respexisset, versa est in statuam salis.

Adspice.] Signum prosperi experimenti, & mox ipse euentus. Siquidem & crinis vxori Ciceronis quondam arsit, cùm peracto sacrificio libare vellet: eoque anno Cicero factus est consul.

Hylax.] Canis est, fictum nomen à verbo Græco ὑλάω, latro.

Parcite.] Concluditur Alphesibœi Pharmaceutria: vt
Desine Mænalios, iam desine tibia versus.

GERMANICA.

Lynx. Ein Luchß/ oder Thierwolff.

Oliua. Ein Oelbaum. *Pinus, vide suprà.*

Gryps, huius gryphis: vel etiam gryphus. Ein Greiff.

Dama. Ein Dåmlein/ oder Dannhirtz. *Plinius* nent *Damas*, ein gattung der Gemsen oder wilden Geissen/mit fürsich gebognen Hörnern/wie die an vnsern Gemsen hindersich gebogen sindt.

Aurea mala. Ein schöne Goldgeele gattung der Küttinnen oder Pomerantzen.

Alnus. Ein Erlenbaum.

Electra. Bornstein/ Agstein.

Vlula. Ewl oder Kautz.

Verbena. Eisenkraut.

Mascula thura. Gantze vnd runde körner von Weyrauch.

Mola. Dunckelkorn mit Saltz gesprengt.

Vlua. Moßkraut.

ECLOGA IX.

HAec Ecloga referta est querelis. Cùm enim Virgilius fauore Cæsaris agros suos Mantuanos recepisset, & iam proficisceretur repetitum agros, propemodum occisus est à Centurione. Mandat igitur procuratoribus, vt agros tueantur: sed habita ratione temporis, id quod in hac Ecloga conqueritur.

Quo te.) A querimonia, & est modus loquendi rusticana pastori vehementer quadrans. Ordo est, Quo te pedes Mœri? an in vrbē? quò via ducit? & subaudi ferunt.

O Lycida.) πάθος est ab eo quod est præter opinionem, ostenditq́; diuturniorem viam nocere. Est autem Lycida viatoris nomen, ex Idyllio septimo.

Hæc mea.) Prosopopœia.

Nunc victi.) Quid nisi victis dolor? parœmia est. Item Antapodosis efficiente causa confirmatur.

Quod nec bene.) Imprecatio, cui contraria illa conæ precationis formula est, Bonū sit, item, Felix Faustumq́; sit.

Certè equidem.) Allegoricôs dicitur, Virgilium in diuisione agrorum, sui agri immunitatem impetrasse, ab Augusto, idque commendatione ingenij, & simul describit fines agri, qui ad Mincium flumen situs erat.

Quà se.) Topographia est agri Virgiliani è suis finibus monte, Mintio, fago.

Menalcam.) Virgilium intelligit.

Molli.) Quod se molliter & sensim demittit.

Chaonias.) Pars Epeiri, quæ est regio Græciæ.

Quòd nisi.) Additur ad agri amissionem vitæ periculū.

Nec viueret.) Periculum significat, quod fuerat Virgilio à Centurione, ni cessisset.

Heu cadit.) Exclamatio est. Dolet vicem Mænalcæ, & hoc ipso in laudes eius descendit.

Quis humum spargeret.) Figuratè dictum, pro sparsam celebraret vel caneret.

Vel quæ sublegi.) Admirantis est: pro qualia, vel quàm pulchra.

Tityre dum redeo) Versus sunt Menalcæ, quos refert Lycidas : Allegoricôs autem Virgilius intelligitur, & mandatum continent, quod dederat colono suo, cùm ipse elapsus de manibus Centurionis, in vrbem se conferebat, vt Augustum & cæteros amicos conueniret.

Imo hæc.) Profert alia Mœris, & prædictis anteponit: quæ allegoricôs pertinent ad ea, quibus Vari nomen celebrauit, vt in sexta Ecloga.

Vare.) Apostrophe

Mantua.) Anadiplosis: repetitione enim fit affectus lepidior.

Væ.) Exclamatio.

Vicinis.) Prouerbium, Vicinus vicino debet incendium: apud Iurisconsultos vsitatum.

Cremonæ) Quæ partes Bruti Cassij secuta, agros ideo amiserat.

Cygni.) Per Metaphoram Poëtas significat, propter similitudinem cantus & numinis. Poëtarum enim deus est Apollo, idemque cycnorum.

Sic tua.) Postulatio per comparationem bonorum, si postulatum præstetur. Cyrne insula est Tyrrheni maris, Corsica Latinis.

Incipe.] Prouocatio est: laudat se quoque vt faciliùs impetret, sed modestè.

Mihi me.] Polyptoton.

Sed non ego] Correctio confirmata testimonio.

Crudelus.] Qui citò credit. Naso:

Crudela res amor est.

Cinna.] Scripsit hic Poëta poëma Smyrnam nomine.

Anser olores.] Alludit ad Anserem Poëtam, qui Antonij laudes describebat.

Huc ades ô.] Recitat carmen Menalcæ, quo Galatea inuitatur è mari ad terram, ex adiunctis vtriusque.

Quid

Quid.) Instantis magis quam interrogantis. Et est prouocatio ad certamen ex adiunctis temporis.

Numeros) id est, compositionem metricam, ex qua hoc vel illud genus carminis vocamus.

Daphni quid.) Hoc carmen ad laudem Cæsaris pertinet: post cuius mortem stella crinita in cœlo apparuit. Est autem hîc dissimilitudo quædam ad messem & vindemiam.

Dionei.) A Dione matre Veneris, ex qua Iulia gens traxerat originem. Est ergo longè repetitum Epitheton.

Astrum.) Græcum est, pro signo ex multis stellis composito, hîc pro singulari stella sumitur.

Astrum, astrum.) Anadiplosis.

Quò segetes.) Alludit ad Iulium mensem, quo maturæ sunt fruges in agris: nam hic mensis in honorem Cæsaris Iulij fuit appellatus, cùm antè vocaretur Quintilis.

Apricis.) Apricum, ἀναφρικὴς, sine horrore, locus soli perpetuò obiectus, propriè opponitur opaco.

Duceret colorem.) Periphrasis est ex adiunctis, pro maturesceret.

Omnia fert.) Omnium rerum vicissitudo. Sic Ouidius.

Tempus edax rerum, tuque inuidiosa vetustas,
Omnia destruitis.

Sæpè ego.) Iuuenis multa carmina tenui: nunc oblitus sum. Dissimilitudo est. Ich hab manchen langen Tag mit Singen vertrieben.

Soles.) Metonymia, pro dies: quia dies est mensura solaris motus.

Oblita.) Passiuam significationem hîc notabis, qualis est frequens in participijs verborum deponentium.

Vox fugit.) Raucedinis finitio.

Lupi Mœrin.) Significat sibi vocem esse ademptam. Vide prouerbium apud Erasmum, Lupus in fabula.

Et nunc omne.) Porrò instar Lycidas, & inuitat à temporis opportunitate.

Hinc adeò.) Hortatur vt considеant ad canendum, aut acquiescendo, aut progrediendo.

Biano-

Bianoris.) Bianor fuit conditor vrbis Mantuæ, qui alio nomine Ocnus dicitur.

Agricolæ.) Frondatores, qui frondes decutiunt: ab amœnitate loci vmbrosi.

Aut si vox.) Mutat rursum sententiam, & vult vt eundo cantent.

Vsque) Pro continenter, continuè. Sic à Terentio sumitur in Adelphis: Quid potui melius? qui hodie vsque os præbui.

Minus via.) Comes in itinere facũdus pro vehiculo est.

Fasce.) Pondere hœdorum, quos humeris gestabat.

Desine plura.) Conclusio Eclogæ per collationem dissimilium. Negotium nostrum nunc agamus, alias canamus.

Taxus. Eibenbaum.

Cythisus. vide suprà.

Olor. Ein Schwan/ oder Eibsch.

Populus. vide suprà.

ECLOGA X.

GAllus, eximius Poeta fuit, & inter amicos Cæsaris primò habitus: posteà cùm venisset in suspicionem, quòd contra eum coniuraret, occisus est. Hic adamauit Cytheridem meretricem, quæ spreto Gallo Antonium euntem in Galliam est secuta, propter quod dolorem Galli nunc videtur consolari Virgilius. Scopus Virgilij fuit, vt tacitè ac dissimulanter reprehenderet amoris insaniam in docto & excellenti viro: & simul notaret nequitiam Antonij, qui meretricem secum in prouinciam abduxerat.

Extremum.) Propositio, cum inuocatione.

Arethusa.) Arethusa fons est iuxta Syracusas, aquæ dulcis, incredibili magnitudine, plenissimus piscium.

Gallo.) In medio & fine Epanodos est.

Sed quæ.) Hoc ad inuidiam Cytheridis dicitur, quam ficto nomine Lycoridem vocat.

Neget quis.) Ab officio humanitatis, vt misero amatorculo subueniatur.

Sic tibi.) Benè comprecatur Musis, si id quod postulat impetret.

Subterlabere.) Arethusa putatur esse exitus Alphæi, fluuij Elidis in Peloponneso: qui ab Elide subter mare Siculum labens, apud Syracusas erumpit.

Sicanos)Sicani populi Hispaniæ,à fluuio Sicore dicti.

Doris) Filia Oceani & Thethyos. Hîc per Metonymiam pro mari.

Incipe.) Propositio est Eclogæ: Cantemus amores Galli. Ratio ex adiunctis, ocio & attentione.

Sollicitos.) *Res est solliciti plena timoris amor*,ait Ouidius Epistola prima.

Nos canimus) Prouerbium.

Syluæ.) Pro Echo, ait Seruius: Sed Ramus per Metonymiam, pro pastoribus syluarum mauult intelligi.

Quæ nemora.) Requirit officium nympharum,in consolando Gallo, Allegoricôs significans, Gallum hoc incommodum amoris vitare potuisse, si scribendis versibus operam dedisset. Itaque Musas tanquam negligentes arguit.

Naiades) Propriè fontium & fluminum sunt nymphæ, vt etymologia indicat.

Nam neque Parnaßi.) Huc dicitur ad commendationem Galli, qui Poëta fuit, & cui fauerunt loca Musis sacra: nec obstiterunt quò minus hinc sanitatem peteret, si non negligens fuisset.

Parnaßi) Parnassus mons Phocydis,vt Pindus Thessaliæ, Apollini sacri.

Aganippe.) Fons est Bœotiæ, sacer Musis, vocatur & Hippocrene.

Lauri.) Canit,omnia defleuisse Gallum,κατὰ σμικρόν.

Licæi.) Lycæus mons Arcadiæ, Pani sacer: à quo Lycæa sacra, quæ Romanis Lupercalia.

Stant & oues.) Inducit varias personas consolantes Gallum, & omnes rusticas.

Nostri.) Amantium pastorum.

Nec te.) Apostrophe per digressionem: nec te pudeat Bucolici carminis.

Pœnitet pœniteat.) Polyptoton.

A donij

Adonis. Filius Cyniræ, regis Cypriorum & Myrrhæ, adamatus à Venere.

Vpilio.) Pro Opilio, ſchemate Græco, ait Seruius: vt οὔρεα pro ὄρεα. Opilio autem tanquam Ouilio, qui oues cuſtodit.

Vuidus.) Pinguis, ait Seruius. Humidus, qui humorem habet extrinſecus: Vuidus, qui intus, & eſt hic Periphraſis cuiuſdam porculatoris, porcos glande ſaginantis.

Omnes.) Dij ad conſolandum Galli amorem aduocamur, qui & ipſi amatores fuerunt, venit Apollo, Daphnes enim amator fuit.

Galle.) Proſopopœia Apollinis conſolantis Gallum. Cruciatis, propter Lycorim: at alium diligit.

Alium.) Marcum Antonium in Gallia præfectum interpretes hîc appellant.

Syluanus.) Syluanus ſyluarum & agrorum deus, ſuis adiunctis hîc deſcribitur. Syluanus autem Cypariſſum amauit.

Ferulas.) Ferula Plinio arbor, alijs herba eſt. Olim magiſtri manus puerorum ferula cædebant, de quo Martialis: : *Ferulæque triſtes, ſceptra pædagogorum.* Hinc prouerbij ſpecies apud Iuuenalem Satyra prima.

Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus:

pro litteras opera magiſtrorum didicimus.

Pan Deus) Pan etiam ſuis adiunctis notatur. Hic autem Syringa nympham amauit.

Sanguineis.) Talis Pan à Poëtis fingitur, repræſentat enim mundi imaginem: quare vultus ſimilitudinem ætheris imitatur.

Et quis.) Conſolatur Gallum, ne ſe adeò cruciet, imò ſibi temperet.

Amor) In ſententiæ principio & fine eſt Epanalepſis.

Triſtis ait.) Inducit ipſum Gallum loquentem, quò magis vim amoris exprimat.

Montibus.) Vt Mænalo & Parthenio. Optat Arcades optimos muſicos tibijs canere de ſuo amore, vt tandem ab æſtu amoris liberetur.

O mihi.) Propoſitio eſt per exclamationem.

Fiſtula.) Metonymia.

Atque vtinam)Optatio est, qua detestatur sortem vitæ suæ, & rusticum optat se fuisse. Ratio ex adiunctis amoribus, & eorum delicijs sumitur.

Phillis , *Amyntas*.) Synecdochæ sunt, pro puella & puero, sicut Ecloga quarta:

Alter erit in Tiphys, &c.

Quid tum.) Prolepsis ex adiuncto colore, quæ paribus refutatur.

Serta.) Per Metalepsin, flores.

Hic gelidi.) Laudando rus, quamuis aliò intentus est, tamen ad Lycorim relabitur, optans præsentem esse, & inuitans ad loci amœnitatem in quo exprimitur amoris inconstantia. Et est Apostrophe ad Lycorim, quam reuocare nititur.

Ipso æuo.) Id est in perpetuum: æuum enim est sempiternum tempus, propriè refertur ad deos.

Nunc insanus.) Rapitur in querelam: & dolet, quòd amicam absentem, animo atque desiderio vsque persequatur inter armatos hostes.

Alpinas.) Alpes sunt montes, quibus Italia à Germania Galliaque diuiditur. Alpes quasi albes, quia perpetuo niuium candore albescant.

Ah.) Anaphora dolentis primò, deinde soliciti.

Ibo &.) Rursus erigitur animo, & statuit petere remedium à Musis & agrestibus studijs.

Calchidico.) Calchis ciuitas est Eubœæ, vnde Euphorion Elegiarium scriptor, quem Gallus transtulit.

Spelea.) σπήλαιον Græcum est, quod Latinis spelunca.

Crescetis amores.) Festiua argumentatio, qua ex arborum incremento amorum famam colligit; quod fit ex verbi significatione. Nam aliter crescunt arbores, aliter fama & nominis celebratio.

Interea.) Secundum remedium est è peregrinatione, & nouis amoribus.

Mænalus) Mænalus mons Arcadiæ in plurali Mænala.

Aut acres.) Tertium remedium, è venatione.

Parthenios.) Parthenius mons est Arcadiæ dictus ἀπὸ τῶν παρθένων, à virginibus, quæ illic venerari consueuerant.

Iam

Iam mihi.) Imaginatur rem tanquam præsentem, amplificandi causa.

Partho.) Parthi sagittarij in bellis contra Romanos quam excelluerint, Romanæ docent historiæ.

Cydonia) Id est, optima à Cydone, quæ est vrbs Cretæ.

Cornu.) Metonymia, pro arcu corneo.

Spicula.) Spiculum est lancea breuis, seu telum: interdum sagitta, vt hîc.

Deus ille) Periphrasis Amoris. More iratorum minatur, & optionem fert, expelline velit amor præscriptis remedijs, aut sponte mitescere.

Iam neque) Rursus soluitur animo, & relabitur in affectum, in quo mirè exprimitur amoris impotentia.

Hamadryades.) Nymphæ, quæ simul cum amoribus & oriuntur & intereunt.

Syluæ) Metonymia subiecti, pro adiuncta venatione.

Nec si frigus.) Dissimilitudo eodem spectans: quamuis summis & caloribus & frigoribus te exerceas, amorem tamen nequaquam vinces.

Hebrumque.) Fluuium Thraciæ.

Sithoniasque.) Sithon mons Thraciæ, cuius accolæ Sithonij dicuntur.

Moriens.) Periphrasis est summi æstus, ex eius effectis.

Cancri.) Vbi sol est altissimus, & proximus nobis, ideoque calidissimus. Metonymia efficientis causæ pro eff[illegible]u.

Omnia vincit.) Epiphonemate colligit, frigus, calorem, exercitia, & denique omnia remedia nihil esse.

Hæc sat erit.) Virgilius ipse loquitur, & Eclogam concludit Apostrophe & inuocatione ad Musas, vt hoc carmen, licet tenuè, Gallo tamen maximum efficiat.

Amor amori.) Polyptoton.

Diuæ.) Synecdoche generis pro specie: Musas enim inuocat.

Gracili.) Periphrasis carminis tenui filo deducti.

Gallo, Gallo.) Est Anadiplosis.

Quantum.) Declaratur amor in Gallum, parium collatione.

Se subijcit.) Id est, crescit.

Surgamus.) Ratio claudendæ Eclogæ sumitur ex adiuncto loci detrimento.

Iuniperi grauis.) Non est negligenda vmbra in arboribus. Nam sæpè aut nutrix aut nouerca est.

Ite.) Permissio hæc, conclusionis est loco. Satis enim cantatum est, satis pastum est, quia aduesperascit.

GERMANICA.

Laurus, Myrica, Cythisus, Vacinia, Vlmus superiùs explicata sunt.

Ferula. Ein gattung Krauts dem Fenchel gleich gestalt/ hat aber ein längern vnd dickern Stängel/ ꝛc. wirdt im Teutschen Landt vnd andern kalten Landen nicht gefunden.

Ebulus. Attich.

Minium. Bergkzinober

Hibiscus. Eibisch./ Wildpappeln.

Alnus. Ein Erlenbaum.

FINIS.

AN-

ANNOTATIONES

BREVES IN VIRGILII GEORGICA, *ex varijs interpretibus collecta à Ioanne Frisio Tigurino. Item difficilium vocabulorum interpretatio Germanica, per eundem.*

ARGVMENTVM GEORGIC.

EORGICA.) Virgilius libros suos de arte rustica inscripsit, quòd scientiam agriculturæ complecterentur, & traderent. Γέα terra, vel ager dicitur ἔργον, opus. Hinc γεωργία, agricultura: γεωργὸς, agricola: γεωργικὸς, agri colendi peritus, vel aptus ad terram colendam. Hinc τὰ γεωργικὰ, documenta agri colendi scientiam continentia, qualia sunt in his Virgilij quatuor libris: primo de frugibus, vel de satione, secundo de arboribus, vel insitione seu plantatione vitium: tertio de pecoribus, seu pastione: quarto, de apibus, vel mellatione, ἡ γεωργικὴ etiam pro eodẽ dicitur. Characteres tres; Humilis, vt in Bucolicis: Medius, vt in Georgicis; Grandiloquus, vt in Æneide.

Quid faciat) Propositio, qua docilem & attentum reddit auditorem.

Segetes.) Seges quod aratum, & satum est: aruum, quod aratum, nec satum, ait Varro.

Sidere.) Tempore, per Metonymiam, quòd sideris ortu atque occasu tempora colliguntur.

Vertere.) More Græcorum dixit ϖολεῖν, Synecdoche generis pro specie: pro arare nempe sumitur.

Vlmisque.) Argumentum est secundi libri ex parte: nam de vniuerso arborum genere communiter illic initiò præcipitur.

Quæ cura.) Argumentum est tertij libri, vbi de armenti equorum & boum: item de gregibus ouium & caprarum agitur.

Atque apibus.) Argumentum est quarti libri.

Cauere.) Synecdoche Poëtica: pro deſcribere, exponere.

Vos ô lumina.) Inuocat deos ſuo negotio accommodatos, agricolarum duces, non Muſas, vt Heſiodus.

Clariſſima) Sol & Luna κατ' ἐξοχὴν lumina mundi dicuntur

Ducitis.) Metaphora videtur lanificio, vt Ecloga ſexta: *Deductum dicere carmen.*

Liber.) Deus vitium: dictus à liberando, nempe quòd ea vini fit natura, vt animos hominum à curis liberet.

Ceres.) Dea frugum: appellata à creando, quòd maturet fruges.

Tellus.) Metonymia eſt, pro hominib. telluris incolis.

Chaoniam.) Chaonia, pars eſt Epciri, aliquando tota Epcirus. Chaonia autem glans, pro copioſa & abundanti, qualis eſt in Chaonia: Synecdoche eſt.

Glandem.) Pro victu è glandibus: Metonymia eſt.

Ariſta.) Metonymia eſt, pro frumento, aut frumenti victu.

Pocula Acheloia.) Id eſt, *aquam.* Achelous fluuius eſt Ætoliæ. At per Synecdochen frequenter pro quauis aqua ſumitur.

Pocula.) Metonymia continẽs vaſis pro contẽto potu.

Vuis.) Metonymia eſt, pro vino. Ante Liberum & Cererem fuerunt βαλανοφάγοι καὶ ὑδροπόται glandium comedones, & aquæ potores.

Et vos.) Hæc numina ſunt agrorum & ſyluarum, quæ materies eſt primi & ſecundi Libri.

Præſentia.) Propitia, vt Ecloga prima.

Nec tam præſentes alibi cognoſcere diuos.

Fauni.) Iidem ſunt dij, Græcis Σάτυροι.

Dryadesq;) δρῦς, δρυὸς, quercus, & generaliter omnis arbor. Hinc Dryades nymphæ, arborum deæ.

Tuque.) Tres ſequentes dij, Neptunus, Ariſtæus, Pan, pecorum & apum dij ſunt, quæ materies eſt tertij & quarti libri.

Frementem.) Metonymia ex adiunctis, ferocem & bellicoſum.

Et

Et cultor.) Periphrasis est Aristæi, ex ipsius adiuncti, qui primus mellificationem docuit.

Pingua.) Quæ pingues faciunt; est igitur Metonymia, vt arista pingui.

Cæa.) Cæa, vel, vt Plinius ait, Cæos, est insula Attico littori vicina.

Tercentum) Tercenteni, in prosa, cum Cicerone dicendum sit.

Niuei.) Metonymia ex adiunctis, pro eximij, & Ecloga sexta, *Pasiphaen niuei solatur amore iuuenci.*

Tondent.) Metaphora, pro, carpunt, depascunt.

Nemus.) Duo nemora sunt in Arcadia Panicata, Lycæus & Mænalus.

O Tegeæe.) A Tegeo oppido Arcadiæ, Pani sacrato.

Oleæq;) Inuocatio Mineruæ, ex suo inuento.

Vnciq́ue.) Inuocatio est Osiridis, & periphrasis ex suo inuento.

Syluane.) Inuocatio Dei syluarum, arborum & pecorum.

Dijq́ue.) Transit ad generalitatem, ne quem prætereat, quidam tamen Floram & Rubigum intelligunt, quibus Floralia florum gratia, & Rubigalia rubiginis metu celebrabantur.

Satis.) Frugibus.

Tuque.) Vltimò Augustum Cæsarem inuocat, cui viuo diuinos honores impendebant.

Materna.) Myrtus arbor est Veneri sacra, Portò Veneris filius Aeneas fuit, Aeneæ autem Iulus, vnde Iulius Cæsar pater Augusti.

Thule.) Insula est Oceani inter Septentrionalem & Occidentalem plagam, vltra Britanniam & Orcadas.

Emat.) Ad antiquum morem alludit, quo tripliciter vxor habebatur, vsu, farre, & coemtione, vbi sponsus sponsam rogabat, Vis mihi paterfamilias esse? & sponsa sponsum, Vis mihi paterfamilias esse? Tum annuebat vterque.

Tardis.) Iunio & Iulio, quia tūc longissimæ sunt horæ.

Erigonen.) Erigone filia fuit Icari, & soror Penelopes, quæ patris occisi cædem tam grauiter tulit, vt se suspen-

derent. Dij itaque miseram in cæleste signum transtulerunt. Vide Ouidium libro 6. Metamorph.

Chelasque.) Scorpionis brachia. Libram attribuit Augusto, quia Italia sub Libra est, veluti Heluetia sub Tauro, teste Vadiano.

Contrahit) Mirè adulatur Augusto, quasi & astra ipsi volenti & aduentanti assurgerent & cederent.

Elysios) Elysium locus est beatorum animorum apud inferos, nimirum Josaphats thal.

Proserpina) Iouis & Cereris filia quam Pluto rex infernus rapuit, lege Ouid. lib 5. Metamorph.

Votis.) Scilicet agricolarum, hoc est, agricolæ nuncupabunt tibi vota tanquam Deo.

Vere nouo.) Veris principio, primo enim mense ver nouum dicitur, secundo adultum, tertio autem præceps: & arationis primum tempus vernum describitur.

Gelidus) Periphrasis est niuis.

Liquitur) Liquescit, defluit.

Zephyrus) Latinis Fauonius, ab ortu æquinoctiali aduersus Eurum, tepidus & siccus.

Depresso.) Altiùs impresso περιφραστικῶς autem ait primo vere arandum esse bobus.

Vomer.) Quod vomat terram, ait Varr.

Solem.) Calor, Metonymia est.

Ruperunt) Metaphora hiperbolica, pro valdè impleuerunt.

Messes.) Frumenta, per Metonymiam.

Tmolus.) Plinius & Solinus, & plerique alij testantur, Tmolum vino, melle & coco fertilem esse. Mons autem Lydiæ, non Ciciliæ, vt Seruius falsus est, absque dubio regionem vicinitate

Ebur.) Dentem elephantis.

Sabæi.) Sabæi felicem Arabiam incolunt, thure, myrrha, cinnamomo, balsamo, palmis odoratis, & summa rerum copia abundantem.

Chalybes.) Populi sunt in Ponto, iuxta Thermodoontem, qui ferro præstant cæteris populis. Vnde ipsa ferri durissimi species, chalybs appellatur.

Vire-

Virosaque.) Virus est ambiguum, vt φάρμακον Græcis: Ergo aut venenosa, aut salubria.

Pontus.) Asiæ regio, hodie Anatolia, Turcarum regio, venenis clara.

Castorea.) Qui & fiber dicitur, animal est ἀμφίβιον cauda piscium, horrendi morsus, arbores iuxta flumina vt ferro cædit.

Eliadum.) Elis Achaiæ ciuitas, vbi Hercules certamen equestre statuit in honorem Iouis Olympici. Eliadas igitur equas nunc Virgilius appellat, quæ palmam & victoriam ludis assequuntur.

Epeirus.) Regio, quæ Molossia & Chaonia dicta est, nunc Albania.

Deucalion) Rex Thessaliæ fuit, qui cum Pyrrha vxore sua genus hominum reparasse dicitur: fabula nota est.

Durum genus.) Tanquam lapideum, quod in Græco festiuius est: ὁ λᾶος lapis: & ὁ λαὸς populus.

Ergo age.) Reuertitur ad arationem, eamque duplicem diuidit: fertilis agri, vernam, macri, autumnalem.

Pulueruleuta) Quæ in puluerem redigit, Metonymia est.

Maturis.) Ardentibus, est enim à pomis metaphora: nam Soles maturi dici possunt, cùm feruescere cœperint.

Arcturum.) Arcturus stella in cauda maioris Vrsæ, dicta à cauda & vrsa. ἄρκτος vrsa οὐρὰ cauda, cuius ortu hyems incipit

Suspendere.) Perstringere, leuiter attingere. Metaph.

Arenam) Arenosam & sterilem terram. Metonymia est.

Alternis.) Tertium præceptum est, de cura noualium. Curantur enim & recreantur aut cessatione (ea autem fit, quando aruis spacium conceditur) aut commutatione seminum: quorum aliqua agrum pinguefaciunt, vt far, lupinus, vicia, faba.

Tonsas.) Messas. Metaphora est.

Nouales.) Nouale etiam neutro genere dicitur, pro eodem. Nouale autem est, quod alternis annis seritur, ait Plinius.

Segnem.) Ociosum, nil producentem, infœcundum.

Patie-

Patiêre.] Apoſtrophe ad agricolam, cuius πλεονεξίαν in patiendo ſubindicat, tanquam vix paſſurus ſit, vt agro non vteretur. & non fruerctur duntaxat in annum.]

Dureſcere.] Confirmari, refici, ſolidari.

Flaua.] Adorea quæ flaua ſunt.

Siliqua] Periphraſis fabæ.

Legumen.] Legumina quòd ita legantur, dicta neque ſubſecantur. ait Varro lib. 1. cap. 23.

Quaſſante.] Quaſſata, vox actiua, at ſignificatio paſſiua eſt.

Syluam.] Metaphora propter maturitatem & ariditatē.

Vrit.] Enumerat ſemina, quæ à Theophraſto vocantur καρπιζόμενα, quæ terram exhauriant & extenuent, & terram deſtrugent.

Auena.] Auena admodum agrum deſtrugat, propter radicum & calamorum ſeu culmorum multitudinem.

Vrit. vrit] Anaphora.

Lethæo.] Lethe, fluuius eſt Africæ, iuxta extremum Syrtium cornu. Vnde Poëtis fabulæ occaſio fuit, infernum eſt obliuionis fluuium. λήθη, Græcè eſt obliuio: inde Lethæus, obliuioſus. Somnus autem rerum omnium affert obliuionem ſopitis.

Saturare.] Stercorare, vſque ad ſaturitatem fœcundare Metaphora.

Effœtos.] Exhauſtos vſtione ardentium ſeminum & quæ fœtum præterea ferre non poſſunt.

Cinerem.] Fimum, qui per agros in ſtercoratione diſpergendus eſt, quare immundum dixit, pro limoſo, pingui ſicut limum pro fimo.

Sæpe etiam.] Quartum præceptum eſt, de promouenda fœcunditate agrorum per vſtionem, ſeu incenſionem, quæ ſterilium agrorum haud vulgare eſt remedium.

Occultas.] Vulgò, ignotas.

Venas.] Metaphora pro cauernis, & ſpiramentis: quæ iam dixit.

Tenues,] Penetrabiles, ſubtiles: & intellige, noceant, aut ſimile quidpiam.

Rapidine potentia.] Periphraſis caloris, ex ipſius efficiente cauſa.

Boreæ.) Βορέας. Latinis est aquilo, ἀπὸ τῆς βοῆς à sono & strepitu dicitur, quia sonorus.

Multum adeò.) Quintum præceptum, de cura pinguiũ agrorum. Curantur autem & rastris, & liberatione.

Flaua.) Propter aristarum maturitatem, apud Hesiodum ἐυςέφανος δημήτηρ, apud Homerum ξανθή.

Olympo.) Metaphora, pro cœlo, vbi Ceres esse credebatur. Olympus veluti ὅλος λαμπρὸς, totus nitidus.

Proscisso.) Cùm primum terra aratur, dicitur proscindi: cùm iterũ, offringi: tertiò, cũ aratur iacto semine, litari.

Tergo.) Glebas. Metaphora est.

Humida.) Sextum præceptum est, de obseruanda temporum qualitate.

Solstitia.) Solstitium brumale, cum Sol in Capricornum transitum facit, idque fit 17. Decemb. Æstiuale solstitium 6. Kal. Iul. id est, 26. die Iunij.

Agricolæ.) Apostroph.

Latißima, latus.) Polyptoton.

Mœsia.) Ciuitas est Phrygiæ.

Gargara.) Gargarus & Gargara numero plurali, est cacumen Idæ montis. κάρα κάρατος, caput capitis propter altitudinem dicitur. Est eiusdem nominis oppidum in radicibus Idæ fertilitate memorabile. Hinc Gargara bonorum, prouerbium: pro summa abundantia.

Quid dicam.) Hæc dubitatio Ellipsin facit, & septimum est præceptum: primò de litatione & occatione post factam sementem, vt semina cooperiantur, & glebæ confrigantur.

Cumulos.) Per Synecdochen, glebas.

Deinsatis.) De agrorum irrigatione, quæ competit aridis & siccis agris aut natura, aut adustione Solis.

Supercilio.) Iugo cacumine, Metaphora est.

Vndam.) Aquam: Synecdoche est speciei pro genere.

Scatebris.) Ebullitionibus, quæ fiunt, cùm aqua in aliquas rimas defluit.

Quid qui.) Vltimum præceptum, quomodo luxuries segetum sit arcenda & castiganda: nempe nunc tonsione, seu depastione, vt in agris præpinguibus, nunc desiccatione, vt in nimium humidis.

Cul-

Culmus.) Calamus frumenti à radice ad spicam vsque.

Aristis.) Metonymia pro spicis.

Luxuriam.) Metaphora est, vt læta seges sitire agros, gemmare vites, &c.

Depascit.) Pascendo absumit.

Cum primum sulcos.) Cum adhuc herbæ sunt teneræ, antequam cogantur in culmos.

Cum primum.) Tempus depascendi, seu tondendi indicat.

Incertis.) Temporibus incertis; per Synecdochen: incerta tamen magis sunt eadem in Vere & Autumno, quàm in alijs.

Abundans.) Extra ripas diffluens, redundans.

Obducto.) Superfuso, superlito.

Lacunæ.) Lacuna est aquæ collectio, & à lacu diriuatur.

Nec tamen.) Prosequitur reliqua vitia segetum, ex auibus, herbis, vmbris.

Improbus.) Insanabilis, illaudabilis, nocens.

Strymoniæ.) Dictæ sunt à Strymone Thraciæ flumine, vbi maximè per æstum morantur.

Intuba.) Intubus, aut intubum, herba ex cicorearum genere: vulgò Endiuia.

Vmbra.) Sæpè nutrix, sæpè nouerca est.

Pater ipse.) Ratio est, quia Deo sic visum est, vt opera manuaria nobis victum pararemus κατ' ἐξοχήν.

Veterno.) Ocio, per Metonymiam: vt veternus morbus, ex nimio ocio perpetuum somnum inducens.

Torpere.) Vt visi somno torpent, vt ne vulneribus quidem excitari possint, Plinius. Cato inquit: *Nihil agendo homines malè agere discunt.*

Ante Iouem.) Alludit ad Saturni ætatem, quæ Hesiodo, Ouidio, & alijs aurea fuit, quia omnia sua sponte nascebantur.

Pontumque.) Pontus, deus maris: hîc pro mari ipso, per Metonymiam ponitur.

Mellaque.) Tanta vbertas in aurea ætate fuit, vt folia arborum mellis copia manarent.

Ignemque.) Quem Prometheus cœlitus surripuit ferula. Hesiodus: κρύψε δὲ πῦρ abscondit vero ignem.

Riuis.)

Riuis.) Sic Ouidius.

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant.

Sulcis.) A ratione.

Cauatas alnos.) Periphrasis est nauis, quæ ex alno conficitur.

Nauita.) Epenthesis, pro nauta.

Numeros & nomina fecit.) Id est, numerauit, & nominauit.

Pleiades.) Stellæ sunt, quæ ortu suo primum nauigationis tempus ostendũt, ἀπὸ τοῦ πλέειν, à nauigando dictæ.

Hyadas.) Hyades ortu suo concitant pluuias ἀπὸ τοῦ ὕειν, a pluendo. Latinè Suculæ dicuntur.

Arcton.) Elicen dicit, vt Vrsam maiorem, nam minor dicitur Cynosura.

Lycaonis.) Lycaon rex Arcadiæ, habuit filiam Calisthoquam cum vitiasset Iupiter, Iuno in vrsam conuertit, postea Iupiter miseratus, in signum cœleste conuertit.

Tum laqueis.) Periphrasis est venationis, ex suis instrumentis, effectis, subiectis.

Atque alius.) Periphrasis est piscationis, describitur enim hic piscator, qui propriè ἰχθυβόλος vocatur.

Funda.) Genus retis, quod βόλος dicitur, id est, rete piscatorium.

Humida lina.) Periphrasis verriculi est, quòd & retis genus est. Est autem piscator hic ἰχθυγλος.

Tum ferri.) Periphrasis est artis metallicæ, vt vna specie.

Ferri rigor.) Id est, ars inuenta indurandi ferri.

Argutæ.) Stridulæ.

Lamina.) Quem Dædalus commentus est, ex spinæ piscium similitudine. Nam prisci non serrabant, sed cuneis tantum scindebant.

Scindebant.) Σχίζειν Græcis, σχίδα. Ein Scheidt.

Tum variè.) Τέχναι artes machinæ, σοφίσματα, quæ eruditione & ingenio constant.

Labor.) Μελέτη πάντα δύναται. Nihil mortalibus arduum est. Duas subdit causas inuentionis artium, velut epiphonemate; prior est labor, qui nihil non ex-

quirit

quirit & efficit: posterior autem est necessitas. Prima pars inductionis repetitur de agricultura, & inuentrix Ceres proponitur.

Dodona.) Ciuitas Epeiri, cui vicinum nemus Ioui sacrum est glandibus abundans Iouis oraculo semper clara fuit. Vnde prouerbium natum est, Dodonæum æs.

Esset) Consumeret: vt, Est mollis flamma medullas.

Rubigo.) Rubigo præcipua frumenti calamitas est, quæ seges exurit. Robigus Deus, quo propitio rubigo neque frumenta, neque arbores corrumpit. Cuius feriæ Robigalia, à Numa institutæ.

Segnis.) Infœcundus, sterilis, & segnitiem præbens segeti.

Horreret.) Quia inter aculeatas herbas numeratur.

Quod nisi) Concludit: nisi laboraueris in euellendis noxijs herbis, in fugandis auibus, in restituenda apricatione, & in irrigatione, egebis.

Terrebis.) Græcè ἀποφοβῇν.

Aues) Propter illud, *vel improbus anser*.

Premes). Exscindes, amputabis, propter illud, *aut vmbra nocet*.

Heu magnum.) Dolentis. Vicinus enim ex suo numero rei frumentariæ tibi nihil suppeditabit: necessitate igitur adductus glandibus vescêris.

Arma.) Quemadmodum singulis artificijs sua sunt arma, ita & agricolis sine quibus opus promoueri nequit. Hæc autem à Græcis ἐργαλῖα γεωργικὰ dicuntur.

Duris agrestibus.) Periphrasis agricolarum.

Eleusinæ.) Cereris: quæ Eleusina dicta est, ab Eleusine oppido Atticæ.

Plaustra.) Quibus demessæ segetes conuehuntur.

Tribulæque.) Tribula aut tribulum, quo teruntur in area fruges maturæ. Ab illa forsan Christianæ tribulationes dictæ sunt, aut à tribulorum aculeis, quas suprà inter noxas agrorum & pestes recensuit.

Traheaq;) A Trahendo, genus vehiculi. Hinc epenthesin est trahea, pro traha.

Virgea.) Periphrasis est instrumentorum, quæ ex virgis concinnantur, quod genus sunt, quali, corbes, fiscelle, & alia.

alia. Hæc autem iuxta Ouidium, Celeus Triptolemi pater inueniſſe creditur.

Arbuteæ) Ex arbuto factæ.

Myſtica vannus.) Vannus cribrum Cereale, quo frumenta & legumina ventilantur & vannantur.

Iacchi) Ἰάχω, clamo, reſono: ἰαχὴ, clamor. Hinc Iacchus, gemino cc, metri gratia, quia in Bacchanalibus in genus clamor & ſtrepitus fiat.

Gloria.) Si laudem boni & diligentis agricolæ captas.

Buris.) Βῦρα, quaſi βοὸς οὐρὰ, eſt vna pars aratri, inſtar caudæ bouinæ incuruata.

Dentalia) Dentale, quod γύη Græcis eſt, cui vomer immittitur. Dens etiam dicitur à Varrone.

Stiua.) ἐχέτλη, manica aratri, qua regitur.

Poſſum) Renouatur attentio ad ſequentia documẽta.

Area) Deſcribitur area, ex efficientibus cauſis: vbi notat Seruius ὑστερολογίαν. Nam primùm eſt area vertenda manu, tum ſolidanda, poſtremò æquanda; quem ordinem Virgilius hic peruertit.

Cylindro.) Cylindrus eſt lapis teres, quo terra denſatur & æquatur, quando obuoluitur, id enim eſt κυλίνδειν.

Et vertenda.) Hæc per hyſteron proteron. nam primũ eſt, vt terra vertatur: deinde ſolidetur glarea: poſtmodũ æquetur cylindro.

Fatiscat.) Hypallage eſt: pro, ne victa capiat puluerem.

Exiguus mus.) Periphraſis eſt vitellæ, quæ & per diminutionem vitedula dicitur.

Populatque) Populare propriè eſt populi gratiam conciliare, per Metaphoram eſt prædari, quod populari ſæpius dicitur.

Curculio) Per ἀντίστοιχον, pro Gurgulio, quia nihil aliud ferè ſit quàm guttur. Calendula vulgo dicitur.

Contemplator.) Agricolis conſulit prognoſtico quodã, vt certò ſciant, quonam in anno magnus rei frumentariæ numerus naſcatur, quo prudentius ſibi caueant.

At ſi.) Prognoſticon contrariæ ſterilitatis, ex contrario ſigno.

Paleæ.) Palea dicta à pala, ſecundum Varronem. Pala enim ventilatur, vt frumenta purgentur.

Ni vis.) Saluſtius: Sed noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt.

Manu legeret.) Hinc quidem volunt dictum legumen: & Virgilius hîc non de ſolis leguminibus loquitur.

Non aliter.) Declaratur ſimilitudine nauigij celeritas culturæ, ad naturam ſeminum medicandam.

Remigijs) Pro remis. Metonymia eſt.

Remiſit.) Deſinit remigare.

Atque illum.) Gellius iudicat enallagen eſſe, pro ſtatim.

Præterea tam.) Docet, vt quæque fiant ſuo tempore. Ideò agricolas admonet, vt aſtrologiæ ſint periti: quæ non minus his, quàm nautis neceſſaria eſt.

Hædorumque.) Adraſtea capella, quæ educauit Iouem cum hœdis, ob hoc beneficium in ſideribus ſacra eſt: quorum ortum pluuiæ ſequuntur.

Anguis.) Draco exiſtimatur puellarum Heſperidum pomarij cuſtos, relatus inter ſidera. Hic Draco intelligitur, qui inter duas arctus eſt. Seruius falſus eſt expoſitione vocabuli, quòd anguis de hydris dicatur.

Oſtriferi.) Oſtriferum dicitur Abydum, quòd ibi oſtrea generantur copioſiſſima. Abydum Helleſponti. Vide Plinium lib. 5. cap. 23. Solinum cap. 10,

Dies.) In Genitiuo legit Gellius lib. 9. cap. 4.

Brumæ.) Bruma, brumæ, propriè dicitur dies Solſtitij hyemalis, qui eſt poſt Idus Decembris. Feſtus: Bruma à breuitate dierum dicta, quaſi βραχ, ἦμαρ.

Dum ſicca.) Periphraſis eſt temporis inter Autumnum & Brumam.

Vere.) Proponitur verna ſatio fabæ. Medicæ, milij.

Te quoque Medica.) Per Apoſtrophen alloquitur Indicam herbam, quæ à Medis in Græciam peruenit, vnde & nomen recipit: herba eximia eſt ad ſananda & ſaginanda iumenta.

Milio.) Annuatim ſerendum eſt milium. Plinius ait, Æthiopus non aliam frugem quàm milij & hordei notam eſſe, decimoquarto libro, capite ſexto, ait, è milio vinum fieri.

Annua.) Additur ad differentiam Medicæ, cui non annua rura, ſed tricenis duntaxat annis.

Candidus.) Describitur accuratius veris satio leguminibus proposita, nempè cùm Sol Taurum ingreditur, Taurus autem dicitur candidus auratis cornibus, propter Hyadas septem, quas habet in fronte.

At si tu.) Tertium præceptum, de tempore serendorum legumenum & frumentorum. Sentit, sub Autumno robustiora semina frugum serenda esse, minora autem Vere.

Aristis. Metonymia, pro frumentis.

Eoæ.)Eoæ, Orientales, vt quæ ante Solis ortum in occasu apparent, atque sic eodem etiam die oriuntur, sed chronicè: & occidunt, sed cosmicè.

Atlantides) Autumni descriptio Astronomica.

Gnosiaque.) Synecdoche, pro toto astro coronæ, quæ iuxta Ptolomæum octonas, iuxta alios nouenas stellas habet. Gnosus, nobile est in Creta oppidū, nunc & Gnosia corona dicitur Ariadnes, quæ filia fuit Minois Cretensium Regis, &c. Vide Ouid. in Fast. 2.

Decedat.) Occidat.

Sulcis) Periphrasticè, sulcis committere, pro serere.

Sulcis.) Sulcatis agris. Metonymia est.

Inuitæ. Quæ non ferat sua sponte, sed per culturam.

Multi.) Illustratio, ex dissimilis temporis satione, sed inutili.

Maiæ) Maia vna est Pleiadum, vel Atlanticum.

Vanis.) Sterilibus, inanibus.

Si verò) Describitur viciæ, faseli, lentis satio, ex occasu Bootis.

Pelusiacæ) Pelusium est vnum è septem ostijs Nili, & eiusdem nominis oppidū in Ægypto, vbi Ceres optima.

Bootes) Βοώτης, bubulcus, cæleste signum Septentrionale, in cauda Vrsæ maioris, dicitur etiam Arcturus & Arctophilax, quia custodiat ἄρκτον, id est, Vrsam.

Incipe.) Clausula est sationis, quæ leguminibus quidem medio vere incipit: in frumentis verò hæc vsque ad postremum Autumnum extenditur.

Idcirco.) Quartum de encomio Astronomiæ, quam necessariam & vtilem esse ostendit.

Sol aureus.) Aureus dicitur, vel quòd auri colorem

præ se ferat, vel quòd Sol auro præsit, singulis enim Planetis sua sunt metalla.

Zonæ) Zonas cincturas vocamus, apud Macrobium cingulos, apud Ouidium plagas, Apud Ciceronem maculas, apud Capellam fascias.

Obliquus ordo. λοξὸς κύκλος Aristoteli dicitur.

Riphæos.) Id est, Scythicos montes.

Arces.) Metaphora, pro summitates.

Libyæ.) Synecdoche item partis pro toto, quia Libya pars est spectans ad Australem zonam.

Vertex.) Πόλος Græcis, cardo mundi, circa quem mundus voluitur.

Nobis.) Habitantibus in zona temperantia Septentrionali.

Styx.) Mœstitiam designat, συγὲς enim tristis dicitur.

Arctos, arctos) Anadiplosis.

Hinc tempestates.) Nunc vtilitatē astronomiæ ostendit.

Messisque diem.) De tempore messis.

Et quando) De nauigatione.

Armatas.) Id est nauali prœlio decertare.

Pinum) Qua obseruatione materia sit cædenda, pinū autem Synecdochicè pro quauis materia & arbore.

Frigidus.) Docet quid sub tempestatem agendum sit, ne quo modo agricola torpescat.

Maturari) Maturare est, quod neque citius neque serius est, sed medium quiddam, & temperatum est.

Vallos.) Palos & sudes.

Amerina.) Amerina oppidum Vmbriæ in Italia: Vnde Roscius à Cicerone defensus.

Nunc torrete.) Iuxta prouerbium agricolarum: Dum pluit, molendum est.

Quippe etiam.) Quid rerum ferijs agendum sit.

Fas & iura) Diuina & humana iura.

Deducere.) Siccare & attenuare.

Balantum.) Balare, proprium est ouium, vt canum latrare.

Lapidemque.) Periphrasis molæ.

Ipsa dies) De delectu dierum lunarium, in quibus discrimina obseruanda esse more Ethnico suadet.

Feli.

Felices.) Agros felicibus operibus, vel quibus onera feliciter aguntur.

Ortus.) Deus inferni: Pallidus dicitur, vt mors pallida, ex effectu. Metonimia est.

Eumenidesque.) Furiæ infernales, filiæ Plutonis & Proserpinæ. εὐμενὴς autem beneuolus dicitur. ergo per Antiphrasin Eumenides dicuntur.

Cæumq;) Gigantum nomina sunt, vt est 4. Æneidos.

Fratres.) Othum & Ephialtem Neptuni, qui nouem digitis crescebant singulis mensibus, qua freti altitudine, cœlum voluerunt euertere, sed confixi sunt sagittis Appollinis & Dianæ.

Pelio.) Monti Thessaliæ.

Ossam.) Montem Thraciæ.

Fugæ) Peregrinationi, profectioni.

Multa adeo.) Valde. Terentius: Adolescentem adeò nobilem.

Eous.) Lucifer matutinus.

Lentus.] Ætiologia est, cur messoribus & fœnisecis noctu laborandum sit: nam nox humida est.

Ferro.] Falce aut cultro.

Inspicat] In modum spicarum incidit, & acuit.

Arguto.] Stridulo. *Percurrit.*] Contexit.

Dulcis.] Significat defrutum, id est, vinum decoctum, vsque ad consummationem dimidiæ partis.

Vulcano] Igne. Metonymia est.

Despumat.] Defrutat: nam defrutum à feruendo dictum est.

Aut rubicunda.] Sub meridiem demetenda est seges, & trituranda, hîc exiccatione & calore Solis opus est.

Ceres.] Frumentum.

Succiditur.] Metitur.

Nudus] Nudus, in principio & fine sententiæ est Epanalepsis.

Ignaua.] Ab affectu, quæ ignauum reddit colonum. Describuntur hyemis ocia, primum genialia, tum opera vtilia. Ocia illa similitudine nautica declarantur.

Pressæ) Operariæ, vel potius iactatæ.

Sed tamen.] Hyemis opera vtilia secundo loco proponun-

ponuntur, in legendis glandibus, baccis, in aucupio & venatione.

Glandes) Glandis appellatione omnis fructus continetur, his ad saginandos sues nostrates vtuntur.

Cruenta.) Instar cruoris rubescentia.

Gruibus) Synecdoche speciei pro toto genere auium.

Pedicas) Quibus illarum pedes illaqueantur.

Retia) Venatio vna fit canibus, altera retibus, tertia pennatis.

Auritosque) Magnis auribus præditos.

Stuppea verbera.) Dicit lora fundæ stuppa facta: id est, chordas, quibus colligatur funda.

Balearis.) Optimæ, qualis est apud Baleares insulas Hispaniæ.

Quum nix.) Hyemis descriptio, vel Periphrasis.

Quid tempestas.) De vitandis tempestatibus. Sunt autem tres tempestates præcipuæ adnotandæ in agricultura: venti, imbres, tonitrua.

Ruit.) Præcipitatur in finem.

Inhorruit.) Aspera facta sit.

Lactentia.) Lactantem Deum esse, qui se infundit segetibus, & eas facit lactescere. Lactare autem dicitur mater, quæ lac præbet; lactere fœtus, cui lac præbetur: & Metaphora est.

Flauis.) Maturis, Metonymia est adiuncti coloris: sic flaua Ceres.

Stringeret) Secaret.

Grauidam) Copiosam & abundantem: id est, granis grauidam. Magna vis ventorum, qui segetem eruunt.

Sæpe etiam.) Describitur tempestas pluuiæ ex materia, effectis, adiunctis, quod ex nube fiat, fruges diluat, fremitum excitet.

Agmen.) Propriè est exercitus incedentis. Metaphoricè, pro impetu.

Ex alto) E sublimi loco.

Diluit) Dissoluit, eoque disperdit.

Ipse pater) Describitur tempestas fulminum, ex adiuncto sonitu, & eius terrore: Item ex effectis, quòd alta loca feriat.

Moli-

Molitur.) Iaculatur.

Humilis.) Qui humiles reddit: vt Pallidus morbus.

Atho.) Athos, mons Græciæ altiſſimus.

Rhodope) Mons Thraciæ.

Ceraunia.) ὁ κεραυνὸς, fulmen κεραύνιος ζεὺς, fulminator Iupiter. Hinc Ceraunij, vel Ceraunia, montes Epeiri nominantur, quia fulminibus ſæpe feriantur.

Ignis Cyllenius.) Periphraſis eſt Mercurij, in Cylleno monte Arcadiæ geniti.

In primis.) Religione & pietate tempeſtatibus medemur.

Sacra refer.) Hortatio eſt ad ſacrificia Cereris, facilitatem indicat certis circumſtantijs, à tempore, nempe primo vere: hinc hyems eſt vltima.

Sub caſum.) In fine hyemis.

Vere ſereno.) In principio veris.

Molliſsima.) Dulciſſima, delicatiſſima, cùm omnis aſperitas deferbuerit.

Adoret.) Propitiet: ab ador, frumento, quo dijs olim ſacrificabatur.

Lacte.) Lacte, melle, vino, ſignificat Veneri ſacrificacatum.

Baccho.) Vino. Metonymia eſt.

Terque.) Periphraſis eſt Ambarualis hoſtiæ, quæ ter circum arua ducebatur, tum immolabatur.

Felix.) Fœcunda: hæc enim hoſtia Porca frequenter erat, eaque grauida.

Vocent.) Orent, vt ſalua meſſis domum perducatur.

Ariſtis.) Frumentis.

Torta quercu.) Querna corona, in memoriam vetuſtatis, quæ quernis glandibus victitauit.

Atque hæc.) Tempeſtatum ſigna deſcribit, ſed confusè. Sunt enim alia nautis, alia agricolis, alia paſtoribus familiaria.

Menſtrua.) Menſium conſtitutrix, quæ menſe quoquo ſuum perficit curſum, vnde & Menſis à Mene, id eſt, Luna dicitur.

Auſtri. Venti. Synecdoche ſpeciei pro genere.

Continuò) Vndecim ſigna ventorum enumerat. Primum eſt, ſubitò intumeſcens mare.

Et aridus) Secundum ex fragore montium.

Resonantia.) Tertium, Echo, ex percussione littoris, vel sonitu maris.

Increbrescere,) Quartum ex nemorum murmure.

Cum medio.) Quintum ex fuga mergorum ex mari.

Cumque marinæ.)Sextum ex lusu fulicarum super arenam.

Atque aliam. Septimum, ex altissimo volatu Ardeæ.

Sæpe etiam. Octauum, ex casu stellarum.

Sæpe leuem. Nonum, est præsagium ex volatu paleæ.

Et frondes volitare. Decimum, ex volitantibus frondibus caducis.

Aut summa. Vndecimum, ex plumarum in aqua collusione.

Aut Boreæ. Sequuntur prognostica pluuiarum numero tredecim. Primum est de fulmine Septentrionali: secundum de tonitru Orientis & Occidentis.

Omnia plenis. Periphrasis densissimæ pluuiæ, ex effectis.

Imprudentibus Id est, tam manifesta sunt signa pluuiæ, vt imprudens ab ea falli nemo possit.

Aut illum. Tertium signum pluuiæ, ex altissimo gruū volatu.

Aeriæ. Aërij coloris, aut in altum volantes, sublimes.

Aut bucula Quartum de boum respiratione.

Hirundo Quintum, ex volatu hirundinis clamantis circa lacus.

Et veterem Sextum, ex coactione ranarum. Subinde clamant suum Βρεκεκεκὲξ, κοὰξ, κοὰξ. De querela ranarum, vide Ouid. 6. Metamorpho eos.

Sæpius &c. Septimum, è formicis oua efferentibus.

Arcus. Octauum, ex haustu iridis, quæ Latinis est arcus cœlestis.

Et è pastu. Nonum, è crocitatione coruorum.

Iam varias. Decimum, è balneis marinarum auium, etiam lacustrium.

Asia. Asiā, quæ adiacent paludi, quæ in Mœonia est, nō longè à Caystro. Cayster & Caystrus fluuius Mœoniæ est, qui in mare delabitur inter Colophonē & Ephesum.

Riman-

Rimantur. Pascuntur in pratis, cibum per terræ rimas requirentes. Item rimantur, tractum est à porcis, qui glandes rimantur de rimis terrarum.

Fretis. Aquis. Synecdoche.

Incassum. Frustrà. Quia pluuiæ prohibent aquam

Tum cornix. Vndecimum, de nimia cornicatione cornicis.

Improba. Insatiabilis, molesta.

Nec nocturna. Duodecimum, ex lucernæ oleo scintillante.

Nec minus. Serenitatis signa nouem describuntur. Primum est ex claritate stellarum.

Soles, Serenitates. Metonymia efficientis pro effectu.

Nec fratris. Secundum est ex claritate Lunæ orientis.

Fratris. Solis, cuius est soror, cùm Latonæ gemelli sint.

Tenuia nec. Tertium, quando flocci non volant.

Non tepidum. Quartum est, & nauticum, quando halcyones sunt alis non expansis.

Non oro. Quintum, de suibus non iactantibus manipulos, cùm pabula rimantur.

Immundi. Luculenti, luto gaudentes, Horatius: *Amica luto sus.*

At nebulæ. Sextum, est declinatio vel depressio nebularum versus terram.

Solis &c. Septimum, est ex longo cantu noctuæ post occasum solis. Nyctimene cum patre concubuit, ac facinore cognito in syluis diliruit: vbi Deorum voluntate conuersa est in auem, omnibus auibus admirabilem, ait Seruius. νυκτιμένη autem Græcis est, quæ nobis noctua. Vide libro 1. Metamorph.

Apparet. Octauum, quando Nysus Scillam persequitur.

Purpureo. Hic Nisus rex fuit Megarensium, comam habuit purpuream, quæ illi fatalis fuit, vt Samsoni & alijs.

Scylla. Quidam putant piscem esse, alij auem: vide Ouidium lib. 8. Metamorph.

Tum liquidas. Nonum, de clara & geminata crocitatione coruorum.

Cubilibus.) Non vbi fœtificant, ſed vbi cubant.

Neſcio.) Mirè exprimit coruorum naturam, quibus pullorum eſt obliuio, niſi ſerenitate commoueantur.

Haud equidem.) Admiratur in brutis certiora & frequentiora tempeſtatū prognoſtica eſſe, quàm in homine.

Fato) Diuino, aut aſtrologico.

Iuppiter.) Aër, Metonymia eſt.

Denſat denſa.) Paranomaſia.

Species.) Qualitates, ſiue affectiones.

Ouantes.) Metaphora.

Si verò.) Alia ſigna tempeſtatum, & prognoſtica ex Luna & Sole.

Craſtina.) Poſtera, ſequens.

Hora.) Dies. Synecdoche partis pro toto.

At ſi) Pallida Luna pluuit, rubicunda flat, alba ſerenat.

Virgineum.) Metaphora: qualis eſt in virginibus.

Sin ortu.) Tertium: Luna creſcens, pura, ſignificat ſerenitatem reliqui menſis.

Pluuia ventiſque carebunt.) Sereni erunt.

Votaque ſeruati) Illuſtratio ex adiunctis: quòd tanta ſit ſerenitas, vt nautæ à tempeſtatibus liberi, marinis dijs ſacrifaciant.

Glauco.) Glaucus, Deus maris. Fuit autem piſcator primò, qui piſces captos ſupra ripam explicuit dum retia ſiccarentur. At illi contacta herba colligentes ſeſe, in mare proſilierunt: Glaucus eam herbam deguſtans, immortalitatem aſſecutus eſt, vt eſt 13. Metamorph. apud Ouidium.

Panopeæ.) Panope & Panopea, metri cauſa, Doridis filia nympha maris, nomen à perſpicuitate factum. πᾶν totum ὄπ]ω, video.

Inoo.) Ino Cadmi filia, Græcis λευκοθέα, Latinis Matuta. Lege Ouid. lib. 4. Metamorph.

Melicertæ.) Melicerta, Deus maris cum matre Ino. Palæmon etiā Græcis, Latinis verò Portumnus dicitur.

Sol quoque.) Prognoſtica Solis orientis & occidentis ſeptem ſequuntur.

Surgentibus.) Incipientibus nobis apparere, hoc eſt, tempore veſpertino.

Ille

Ille vbi.] Primum est, quando Sol maculosus exoritur.

Notus.] Auster. Huius venti natura hic mirificè comprehenditur: vt pestilens arboribus, frugibus, pecoribus.

Aut vbi.] Secundum & tertium grandinis signum, è Solis interruptis obscura nube radijs, & ex ipso oriente pallida.

Tithoni.] Tithonus, frater Lamedontis, in oriente fertur duxisse puellam rubicundam facie in vxorem. Hic, vt Athenæus testatur, à diluculo vsque ad occasum dormire consueuit: ob id Auroræ maritus dictus est.

Hoc etiam.) Signa sunt ex Sole occidente, est autem occasus descriptio.

Emenso.) Percurso, passiuè dictum.

Claro.) Serenifico, claritatem faciente, & serenitatem. Metonymia, vt, pallidus Orcus.

Ille etiam.) Concluditur primus liber digressione in obitum Cæsaris, vno & viginti signis veluti deploratum & vindicatum: vt minus sint mira tempestatum prognostica, cùm rerum etiam humanarum signa appareant.

Cæcos tumultus) Coniurationes, & latentes insidias.

Operta bella.) Idem mutatis verbis dicit.

Illo etiam extincto) Primum est prodigium, deliquium Solis, Notatio eclipsis.

Ferrugine texit.) Defectus Solis fuit ab hora sexta vsque ad noctem.

Impia.) Propter coniurationes in Cæsarem, qui, vt seditiosi, ita impij in magistratum fuerunt.

Secula.) Homines eorum sæculorum, Metonymia est.

Tellus.) Secundum, est terræ motus.

Aequora.) Tertium, maris inundatio.

Obscænique.) Quartum, nimius canum latratus, obominabilia canentium.

Importuna. Quintum, de cantu volucrum fenestarum, vt strygum, bubonum, noctuarum.

Quoties Cyclopum.) Sextum, de Aetnæ globis. Aetna autem

autem mons Siciliæ, nocturnis mirus incendijs (ait Plinius) flagrans in tantum, vt quinquagena & centena millia passuum arenas flammarum eructet.

Cyclopum. Cyclopes, vt ait Theophrastus, Phœnices fabricam ærariam inuenisse dicuntur. Hinc Poëtis facti sunt ministri Vulcani.

Vndantem. Flammas euomentem: veluti vndas facientem. Metaphora est.

Armorum. Septimum, de sonitu armorum.

Insolitis. Octauum, ex Alpium tremore.

Vox quoque. Nonũ, de vocibus spirituũ in sacris lucis.

Et simulacra. Decimum, de nocturnis vmbris.

Pecudesque. Vndecimum, est sermo brutorum: nam in vrbe bos locutus est.

Infandum. Exclamat ex nimia admiratione, quæ monstrorum comes est.

Sistunt. Duodecimum, de cursu amnium inhibito.

Terreque. Decimum tertium, de hiatu seu chasmate terræ.

Et mœstum. Decimumquartum, de lacrymis eburnearum in templis statuarum.

Ebur. Metonymia est, materiæ pro materiato suo.

Aeraque. Decimumquintum, de signis æneis sudantibus.

Rex Eridanus. Decimumsextum, de Eridani inundatione. Eridanus seu padus fluuiorum Italiæ rex est, & inter omnes arcem tenet.

Fluuiorum. Anapæstus est, pro Dactylo, talis autem versus acephalus dicitur. nam incipit à syllaba breui, cum longa esse deberet.

Nec tempore. Decimumseptimum, de fibris victimarum.

Aut puteis. Decimumoctauũ, fluxus cruoris in puteis.

Lupis. Decimumnonum, vlulatus luporum nimius iuxta mœnia.

Cælo ceciderunt. Vicesimum, quòd sereno cœlo missa sunt fulgura, & quòd plura missa sunt.

Tunc diri. Vicesimum primum, & vltimum.

Cometæ. Id est, crinitæ stellæ.

Ergo

Ergo inter se.) Exponitur euentus superiorum prodigiorum, de bellis ciuilibus, quibus vindicata est cædes Cæsaris.

Paribus telis.) Sic Lucanus:

Signa pares aquilas, & pila minantia pilis.

Romanas acies) Prosopopœia est. Bis enim factum est prœlium in Philippicis campis: semel per Cæsarem & Pompeium: iterum per Augustum, cum Cassio & Bruto.

Philippi.) Campi Thessaliæ, olim Emathia dictæ.

Emathiam.) Thessaliam, ab Emathio rege.

Aemi.) Æmus, vel Hemus, rex Thraciæ, maritus Rhodopes: ambo arrogantes, adeò vt se Iouem & Iunonem esse dicerent. Itaque mutati sunt in montes sui nominis. Ouidius lib. 6 Metamorph.

Scilicet.) Illustratio ex adiunctis bellicarum cladium reliquijs, pilis, galeis, ossibus cæsorum.

Scabra) Aspera: à scabie dicitur, quod scabies asperitatem adfert.

Dij) Deprecatio ad patrios penates, ne Augustum, patriæ succurrentem, prohibeant, eum nempe in cælum transferentes.

Patrij.) Tutelares, qui patriæ præsidetis: vt Minerua Athenis, Iuno Cartagini, &c.

Indigetes.) Qui cum dijs vitam agitis, ex hominibus consecrati.

Vestaque.) Vesta ἀπὸ τῆς ἑστίας dicta.

Iuuenem.) Augustum. Hic illum vidi iuuenem.

Ne prohibete.) Propositio: vt adiuuent in exulcerato seculo Augustum, & non ab incepto prohibeant.

Laomedontea.) Laomedon rex fuit Troiæ, Pater Priami: qui mercedem non reddidit Neptuno & Apollini, cùm Troiana exstruxissent mœnia.

Iampridem.) Apostrophe ad Augustm, per querimoniam, quem cœlestes dij hominibus inuidebant: atque conquerebantur, illi potiùs curæ esse triumphos mortales, quàm diuinos.

Non vllus.) ὑποτύπωσις afflictæ agriculturæ.

Hinc.) Amplificatio bellorum, per inductionem partium.

Euphrates.) Fluuius Meſopotamiæ : hîc per Metonymiam, pro incolis : & per Synecdochen ſignificat populos Orientis.

Ruptis legibus.) Pacis & ſocietatis : iam pactum, non pactum, dictum non dictum eſt, adeo omnia peruerſa.

Vt cùm carceribus.) Similitudo à curuli certamine.

Quadriga.) Quatuor equos iunctos intellige, ſed ſine vllo vehiculo, & quatuor equis iunctis, certamina Romæ in Circo maximo exercebantur.

Audit currus.) Equi, Synecdochicè. Parœmia eſt, de his qui bene monentes & à malis retrahentes non audiunt, attamen ſibi conſulere nequeunt.

ANNOTATIONES

IN II. GEORGIC.

SEcunda pars Agriculturæ, quæ docetur in hoc libro, eſt cultura arborum ſatiuarum, frugiferarum vitium, oleæque : in quarum numero tamen vites & oleæ arcem tenent.

Hactenus) Eclipſis, ſcilicet, cecini.

Bacche.) Apoſtrophe eſt ad Bacchum, inuentorem vini. hîc per Metonymiam pro vino ponitur.

Virgulta.) Καταχρηστικῶς, pro omnibus arboribus.

Lenææ.) Inuocat Bacchum propter vineta, quorum ipſe Deus tutelaris eſt, ὡς προστάτης. Sed ληναῖος dictus eſt. ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, à torculari.

Cura.) Ad vuas calcandum. Eſt hypotypoſis vuarum calcandarum.

Cothurnus.) Venatorum eſt calceamentum.

Principiò.) De rationibus procreandarum arborum. A diuiſione procreandarum arborum incipit. Sunt autem harum tria genera: aut enim ſua ſponte naſcuntur, aut ex ſeminibus fortuitò iacentibus ſurgunt, aut ex radicibus pullulant.

Candentia.) Candentia, albicantia, ob candidas ſalices: igitur hoc epitheton eſt.

Salicta.) Metonymia pro ſalicibus.

Sunt

Sunt alij.) Artificiale creandarum arborũ genus quintuplex est: quorum primum plantis, alterum stirpibus, tertium propagine, quartum plantarijs, vltimum sarculo absoluitur.

Et sæpe alterius.) Insitionis exempla sunt, nam per hãc pyrus fit mala, & prunus corna: ita vicissim naturæ arborum permutantur, & sese peruertunt.

Quare agite.) Adhortatur agricolas primùm; vt in singulis generibus arborum suam culturam seruent.

Ismara.) Montes Thraciæ, vt Taburnum mons Campaniæ, sunt oleæ fertilissimi montes.

Tuque ades.) Inuocat post Bacchum Mæcenatem, sicut primo libro Augustum.

Da vela.) Metaphora à nautis sumpta.

Non ego.) Locus ex Homero, Iliad. β. quem in Æneid. quoque transtulit.

In manibus.) Res facilis & in promptu est.

Non hîc te.) Attentio, nam non ficta, sed vera cantabo.

Sponte sua quæ.) Nunc singulas rationes procreandarum arborum repetit, & naturales & artificiales: in singulis tamen sua adscribit medicamina & consilia.

Nec non.) Secunda naturalis ratio est earum, quæ ex radice succrescunt.

Vruntque.) Enecant, opprimunt.

Ferentem.) Quæ ferre potest, si vmbra ei non noceat.

Nam quæ seminibus.) Tertia naturalis est, ex semine; atque hæc parum vsui est, duplici ratione.

Et turpeis.) Sine suauitate, contemptos ab hominibus, & auibus relictos.

Scilicet.) Conclusio inductionis. Itaque omnes arbores syluestres sunt diligenter excolendæ.

Sed truncis.) Altera est. per infossionem stirpium.

Propagine vites.) Tertia est, propagatio.

Paphiæ.) Sacræ Veneri, quæ in Papho Cypri oppido colitur.

Myrtus.) Quarta est insitio.

Plantis.) Quinta est plantatio, qua coryli nascuntur, seu nuces auellanæ.

Ardua palma.) Quæ victoriæ symbolum fuit, Arduam vocat, quod nimis in sublime crescat.

Inseritur.) Transit ad insitionem, quæ duplex est. Nam aut insitio dicitur, cùm infosso trunco surculus fœcundæ arboris sterili inseritur: Aut oculorum impositio, cùm inciso cortice libro alienæ arboris germen inserimus.

Nec modus.) Describuntur duo genera insitionis.

Oculos) Allusio est ad inoculationem.

Inolescere.) Concorporari Plinius id dicit.

Aut rursum.) Altera est insitio, quæ non sub cortice, non emplastro fit, sed trunco.

Præterea genus.) Hucusque procreandarum arborum tam naturales, quàm artificiales rationes docuit: nunc species quarundam arborum enumerat.

Volemis.) Quæ volam manus impleant, tam magna sunt.

Non eadem.) Numerat nonnulla vitium & vuarum genera, quæ in capita digeri possunt.

Methymnæo) Methymna, oppidum Lesbi insulæ, in mari Ægeo.

Thasiæ.) A Thaso, insula maris Ægei.

Mareotides) Mareotis pars Ægypti, cuius tellus pinguis ex Nili inundatione est.

Passo.) Ad passum, id est, vinum ex vua passa factum.

Lageos.) Leporaria.

Preciæ.) Vuæ scilicet præcoces. Hæ citò maturescunt: vnde & preciæ dictæ sunt, quasi præcoquæ, quod ante alias coquantur.

Falernis.) Falernus mons est Campaniæ, in quo optima vina nascuntur.

Amineæ.) Amineum vinum dictũ est à regione Campaniæ.

Tmolus.) Timolus, seu contractè Tmolus, mons est Lydiæ. Tmolus igitur pro vino Lydio, Metonymia est.

Phaneus) Mons est in Chio insula: & similis Metonymia est, pro vino Chio.

Argitisque) Argitis, vel à candore, (ἀργὸς enim candidus est) vel potius ab Argis, vnde primum sumpta sit.

Bumaste.) Βούμαστος, tanquam bouis mamma, & Latinis ideò Bumammia.

Lybici. Sunt duo ἀδύνατα, quibus ostendit fieri non posse, vt quis omnia vitium genera dinumeret. Quotus enim numerus ærenæ aut fluctuum marinorum?

Zephyro. Fauonio flante ab occasu æquinoctiali.

Eurus. Flans ab ortu.

Ionij. Ionia regio minoris Asiæ. Qui conatur vniuersa cognoscere, debet etiam impossibilia scire, vt arenarum, vel fluctuum numerum.

Nec verò. Hæc pars indicat, quibus locis singula nascantur. Sumitur autem arborum differentia ex loci natura, nunc montani, nunc campestris, nunc fluuiatilis, nunc palustris, & aliorum.

Adspice. Apostrophe ad Mæcenatem, qua per transitum Rom. imperium & Augustum laudat.

Eoasque Ἑῷος, & contractum ἑῷος, orientalis.

Gelonos. Populos Scythiæ.

Fert herbenum. Distributio est terrarum proprietatis. Hebenus autem arbor est, quæ cæsa durescit in lapidem. Quidam putant esse lignum sanctum, seu quod Guaiacum hodie dicitur.

Media fert. Describitur malus medica.

Sed neque. Digressio est in laudem Italiæ.

Ganges. Indiæ fluuius.

Hermus. Lydiæ fluuius, arenas aureas trahens.

Bactra. Scythiæ prouincia, vltra Assyriam.

Hæc loca. A loco salubri & tuto, ex comparatione Colchidis, cuius est hîc notatio, laudat. Nam in Colchide tauri ignem spirabant, terram vastabant ibidem ex satis à Medea dentibus armata cohors enata est, auctore Ouid. lib. 7. Metam.

Et grauide. Est copia rei frumentariæ, cuius hîc est notatio. Nam in Massico Campaniæ monte non nisi optima vina nascuntur.

Hinc alibi. A copia gregis per Apostrophen Clitumnum alloquitur, fluuium in Falisco, cuius aqua pota albescunt greges.

Hîc ver. A bonitate & clementia aëris, cuius temperiem κατὰ μετωνυμίαν, veris nomine capimus.

Bis grauida. A fertilitate pecudum & arborum, illas

enim bis quotannis pariunt, hæ quoque biferæ, quædam triferæ.

At rabida.) A vacuitate noxiarum rerum, tigres enim hîc non sunt.

Squameus.) Scribunt in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant tauros ceruosque. Est ὑποτύπωσις reptantis anguis.

Adde. A frequentia vrbium, quibus Italia excellit.

Fluminaque. Primum laudatur à præstantibus fluminibus, maribus supero & infero; Lacubus, Lario, Benaco, Lucrino, Auerno.

Quòd supra. Superum mare, Adriaticum, Venetum.

Infra Tyrrhenum.

Lari. Larius lacus prope Comum, è radicibus Alpium.

Benace. Benacus lacus est Italiæ, qui magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

Lucrinoque. Non procul à Puteolis lacus. Lucrinum & Auernum in sinu Baiano Augustus exsiccauit, ibiq; portum Iulium fecit. Alij autem sentiunt, claustra à Iulio Cæsare facta esse.

Hæc eadem. A metallicis. Sunt enim illic argentareæ, & ærariæ.

Hæc genus. A præstantia & bellicositate.

Verutos. Verutum teli genus est, breui & acuti.

Et te maximè. Ἀποστροφὴ, qua Augusto suo blanditur, quem inter præstantes Italiæ viros connumerat.

Salue. Prosopopœia, qua Italiam salutat, quam à rege Saturno Saturnam nominat.

Sanctos fontes. Vel Poëticos, vel certè Philosophicos, & Physicæ Philosophiæ arcana complexos.

Ascreum. Hesiodum. Nam Hesiodus Ascreus fuit, de Ascra vico Bœotiæ, patria Hesiodi.

Nunc locus. Docet nunc, quæ terra quibus rebus aptior sit: postea & alias terrarum differentias subiungit.

Difficiles. Definitur primò oliuaria terra sterilis, colliua, tenuis & argillosa, dumosa, calculosa.

Palladia. A Pallade, siue Minerua inuenta. Palladis arbor est olea.

Indi-

Indicio est. Confirmatio est, ex coniugatis: Oleastri crescunt in tali terra, ergo & olea.

Qualem pateris. Periphrasis est opipari vini: quale in sacrificijs erat.

Pinguis. Pinguis Tyrrhenus, id est, tibicen, quales erāt optimi in Thyrrenia, id est, Herrutia.

Reddimus. Sacerdotum vsus est verbo, Reddi enim dicebātur exta, cùm probata & elixa aræ superponebātur.

Sin armenta. Quæ terra sit apta pascuis vel armentorum, vel pecorum.

Vrentes. Morsus capræ arbori exitialis.

Tarenti. Synecdoche speciei pro genere, id est, soli Tarentini similis. Hinc celebris lana Tarentina.

Nigra ferè. Nigra & putris, optima frumentis.

Veseuo. Veseuus mons Liguriæ, sub Alpibus positus.

Clanius. Clanius Campaniæ flumen iuxta Acerras, à nomine gigantis ita dictus.

In solido. Concauo loco.

Expecta. Explora, an resideant.

Diripe tectis. Solent enim huiusmodi res in tectis seruari, ne pluuia putrescant.

Manibus iactatá. Aut à tactu sumitur differentia terrarum: velut vna est pinguis, altera est macra: alia tenuis, alia crassa: alia tenax seu lenta, alia resolubilis, alia humida, alia sicca: alia rigua, alia siccanea.

Quæ grauis est. Terræ quantitas: alia est grauis, alia est leuis. de quarum vtraque, si ad trutinam vocaueris, non dubitabis.

Sceleratum. Nocens & perniciosum frugibus

His animaduersis. Hucusque rationes procreandarum arborum singulis generibus iuxta locorū diuersitatem, & terrarum qualitatem docuit: nunc ea primùm ad vites seu vineas accommodat, tanquam exempla superiorum præceptorum.

Quin etiam. Plaga cæli similis in translatis retinenda.

Axi. Septentrioni: nam Græcè αμαξα dicitur.

Metabere. Metis & terminis distingues.

Nec secius. Illustratio, per similitudinem militaris ordinis.

Vnguem. Metaphora à marmorarijs, qui iuncturas vnguibus probant.

Legio. In legione erant Centuriæ LX. Manipuli XXX. Cohortes X. Legio autem dicta est, quòd legantur milites in delectu.

Fluctuat. Similis fluctuanti mari est exercitus incedens.

Omnia. Redditio similitudinis.

Inane. Hyppallage, pro inanis adspectus.

Forsitan. De altitudine scorbium. Habebantur enim scorbes ternarij aut quaternarij, hoc est trium aut quatuor pedum versus.

Sæcula. Sæculum, spacium annorum centum vocârunt. dictum à sene, quod longissimum spacium senescendorum hominum putant.

Néue inter. Docet, ad quem statum cæli vineæ dirigendæ sint: nempè ad Solem meridianum, & non occidentalem.

Nec ferro. Deputatione vitis:

Retuso. Obtuso, quo vites quassantur potius, quàm putantur.

Excidit ignis. Causatur Poëta incendium, cuius Hipotiposis inseritur, vt varietate animos legentium oblectet.

Hoc vbi. Scilicet contigerit.

Nec tibi tam. Quo tempore & quo statu sint vites serendæ.

Candida. Periphrasis est ciconiæ, ex suis adiunctis. Huic autem aui honos serpentium exitio tantus, vt in Thessalia capitale fuerit occidisse. Plinius lib. 10. capite 23.

Ver adeò. Veris descriptio, sicut apud Ouidium quarto Fastorum.

Aether. διὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, quia semper currat: ait Aristoteles de cælo.

Non alios. Poëtici excursus.

Ferrea progenies. Alludit ad illud Hesiodi.

Νῦν δὲ γὰρ γένος ἐστὶ σιδήρεον.

Nunc sane genus est ferreum.

Quod

Quod superest. Præceptum de fœcundis ſeminibus vineaticis.

Premes. Defodies in ſcrobem.

Virgulta. Vt falces malleolos, ſeu viuiradices.

Occulte. Ne vel pluuias vel ventos poſſint ſentire.

Seminibus. Quomodo repaſtinanda ſit vinea nouella, vel vt Iuriſconſulti loquuntur nouelletum.

Tum leues. De pedatione vitium, ſeu quomodo pedanda ſit vinea.

Tabulata. Sunt rami effuſiones, & in plana tendentes, non ad altiora creſcentes.

Ac dum. De frondatione & pampinatione, quæ prorſus aciem ferri reformidant.

Exerce. Non in prima, ſed inualeſcente ætate vitium, ablaqueationi locus erit.

Texendæ. Conſepiendæ ſunt vineæ, vt via armento & gregi includatur.

Syluestres. Pecoris eſt diſtributio.

Frigora. Collatione amplificat nocumentum pecoris.

Admorſo. Capratum morſus arboribus exitialis.

Caper. Caper pro hirco ſumitur. Digreſſio eſt ad Orgia, Bacchica ſacra, quibus memini licebat intereſſe, qui ad ea non erat initiatus.

Proſcenia. Sunt pulpita ante ſcenam, in quibus ludicra exercentur.

Theſeidæ. Athenienſes, quorum rex Theſeus fuit, ab eis conſecratus.

Mollibus. Deſcribit ἀσκώλια, ludos Athenienſium, quibus in medio theatro ſuper vtres inflatos, vnctoſque, vno tantum pede ſaltabatur, vt lapſi riſum excitarent.

Oſcilla. Ab os fit oſculum, oſcillum, alij tamen ab oſculum deriuant.

Vallesque. Id eſt campeſtres & montanæ vites, & denique omnes genus vitium.

Ergo. Concluditur Orgia epulari conuiuio.

Sacer. Deuotus Deo.

Est etiam. De paſtinatione & occatione iteranda.

Omne leuandum. De pampinatione iteranda.

Redit agricolis. Toto anno laboratur in vineis, quo quidem finito, redit labor anni.

Etiam De ablaqueatione.

Saturni dente. Periphrasis est falcis vinitoriæ, qua Saturnus vsus erat in Italia.

Primus humum. Cato. Opera omnia maturè conficias face. Nam res rustica sic est, si vnam rem serò feceris, omnia opera serò facies.

Primus deuecta. Hortatur, vt vinitor in labore sit primus, & non segnis: vt in vindemia.

Vallos. Palos, sudes. Propriè autem hîc pedamenta, statumina adminicula ridicas authores rei rusticæ nominant.

Bis vitibus. Ideò bis pastinandum: Vere, & circa octauum Calendas Iulij.

Vterque labor. Pampinandi & sarriendi.

Laudato. Propter hos infinitos labores, modicus fundus à Poëta laudatur: laudato latifundia locupletum, sed agro modico contentus esto.

Necnon. Persequitur labores vinitoris, de viminibus ex rusco, salice, arundine tegendis.

Antes. Antes, vinearum extremos ordines: vel macerias, quibus vineæ clauduntur.

Iupiter. Imber, pluuia: qua ruina marcescunt vuæ.

Contra non vlla. Transitio est ex collatione olearum & aliarum arborum & fruticum, in quibus nô est opus tanta culturs, quanta vitibus.

Aurasque. Ferre auras, propriè est, assuescere aëris varietati, quæ obest rebus teneris.

Placitam paci. Oliua pacis insigne, arbor Palladis, sic iam facta.

Nutritor. Nutrito. Deponens hoc verbum veteribus fuisse hic locus indicat.

Poma quoque. Arbores seu pomaria Synecdochicè, quæ nostra ope & subsidio indigent.

Auiaria. Synecdochè est, pro syluis seu arboribus, in quibus aues nidificant.

Tondentur. Græci dicunt ἀποκείροντι.

Et dubitant. Epiphonema. Serere non dubites Col. libro 11. Idem credat rusticus non duodecim horas prætermissas, sed annum perijsse, nisi sua quæque die quod instat effecerit.

Quid

Quid maiora sequar. Hac interrogatione exhilarat lectorem, ne tædio afficiatur, cum & minores & humiliores arbusculæ magno vsui esse possint, vt salices.

Cytorum. Cytorus, mons Paphlagoniæ, in quo buxus abundat.

Naryciæ. Narycium, oppidum est Locrorum.

Caucaseo. Caucasus mons inter Iberiam & Albaniam, Ptolomæo auctore.

Tympana. Tecta vehiculorum.

Ithyreos. Ithyrea, vrbs in Tauro Parthiam versus.

Rasile. Tanquam rasibile dixit. nam rasibile pro tonso & raso sumitur.

Quid memorandum. Vires ebrietatis, & postea multorum maiorum sunt causæ

Centauros. Confirmat, vinum sæpè esse pestem, ab exemplo Centaurorum, qui in Thessalia ἱππευτικῦς auctores fuerunt.

Lapithis. Item Thessalis.

O fortunatos. Vitæ rusticæ ἐγκώμιον. Propositio autem fit per exclamationem: de felicitate eiusdem generis vitæ.

Quibus ipsa. Confirmatio ab vtili seu commodis, quorum primum est à facilitate victus. Hunc etiam tellus suppeditat, quæ iustissima dicitur, vt quæ cuique pro dignitate tribuit, etiam plura quàm accepit.

Si non. Locus laudis è dissimilitudine vitæ vrbanæ & rusticæ,

Salutantum Iuxta Romanorum consuetudinem. Prima enim & secunda hora salutabant: tertia in causis & iudicijs versabantur: quarta & quinta domesticis negotijs operam ponebant.

Vndam. Copiam: quia instar vndæ præ turba fluctat.

Testudine. Scribit Plinius lib. 9. cap. 10. & 11. Testudines in tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt casas integant, & pro cymbis, vtantur.

Illusas. Intextas artificio, tanquam ludo Phrygionis.

Ephyreia. Ephyra, primum, Corinthus deinde vrbs eadem dicta est.

Veneno. Eò quòd vestem ita percurrat, vt venenũ corpus.

Ad secura. Antapodosis dissimilitudinis, vt vita rustica, & eius bonis, quiete, simplicitate, diuitijs & delicijs rusticis, frugalitate, religione.

Tempe. Ab amœnitate loci. Sunt enim illis loca arboribus consita, vmbrosa, fontibus irrigua, qualia erant Tempe in Thessalia.

Mugiens Mugitis boum est gratior illis, quàm buccina aut tubæ.

Me verò. Secundo loco comparatur vita rustica cum philosophica, præstantiore quidem, sed cui rustica sit proxima. Philosophia verò Physica per quatuor partes notatur, astrologiam, motus terræ, maris accessus & recessus, dierum & noctium varietatem.

Quid tantum. Dierum brumalium notatio. Oceanus autem more Poëtico horizon est, quem Cicero finitorem appellat.

Tardis. Æstiuis & tardè venientibus.

Sin has. Redditio de vita rustica: Si Philosophus esse nequeam, sim rusticus, vbi adiunctæ amœnitates ruris describentur.

Frigidus obstiterit. Tenue & exiguum ingenium. Si ad philosophiam mihi ingenium non fuerit, ad agriculturam animum applicabo.

Sperchiusque. Mons Thessaliæ, ortus è iugis Pelei montis.

Taygeta Mons Spartæ, qui & Taygetus dicitur.

Aemi. Montis Thraciæ, qui sacer est Libero patri.

Felix. Concluditur Philosophiæ felicitas prima, agriculturæ secunda.

Inexorabile. In eluctabile.

Fasces. Honores & magistratus, quibus secures fascibus virgarum alligatis præferuntur. Metonymia est.

Fratres. Vt Remum & Romulum: posteaque Bassianum & Caracallam, filios Seueri.

Dacus. Dacia à meridie Danubio, à Septentrione Sarmatia terminatur.

Istro. Danubio Metonymia, pro incolis Istri, qui coniurarunt.

Res Romana. Dissensiones principum: vt tum fuêre Bruti

Bruti & Cassij, aduersus Antonium & Octauium.

Quo rami. Antapodosis. Sed gratuitis naturæ fructibus agricola contentus est.

Tabularia. Tabularia loco, vbi tabulæ, id est, scripta publica & litteræ ponuntur. Græci grammatophylacia appellant.

Gemma. Gemmato poculo.

Sarrano. Sarra, vrbs Phœniciæ, quæ Tyrus postea dicta est, cuius purpura præcipuè laudatur.

Ostro. Ostrum, muricis ac purpuræ liquor.

Attonitus. Acclamationibus secundis, vel etiam aduersis: quales Ciceroni contigisse orationes eius demonstrant.

Rostris. Forum & templum Romæ rostra dicebantur, vbi Oratores ad populum concionari soliti.

Cuneos. Cunei dicuntur gradum ordines in theatro, in quibus sedebant spectatores.

Agricolæ Rusticus soli arationi & agriculturæ studet, & non alijs rebus, quemadmodum oppidani factitant. Hinc familiam nutrit, armenta, & pecora.

Sicyonia. Sicyon vrbs Laconiæ, quam Asopus fluuius alluit, olea lauroque virens.

Trapætis. Trapes trapetis, vel trapetum trapeti, & trapetus, mola est olearia.

Interea. Accedunt cari liberi, casta coniux, vaccæ, fertiles, petulci hœdi, & feriarum & encæniorum hilaritas.

Cratera coronant. Conuiuæ poculum coronabant, & sua etiam capita: deinde libabant.

Telibans. Hactenus ab vtilitate, voluptate, honestate, pietate commmendauit agriculturam: nunc ab auctoritate.

Hanc olim. Ab exemplis priscorum agricultura extollitur. Sabini fuerunt antiquus populus prope vrbem Romam, qui cum Romanis tandem coniuncti sunt.

Hetruria. Cuius impetum quondam vsque ad mare Siculum fuit.

Arces. Colles, per Synecdochen montes.

Dictæi. Dicte, mons Cretæ, vbi Iupiter est educatus ab apibus. 4. Georg.

Dictæo cæli regem pauêre sub antro.
Cæsis Capitale fuit bouem occidisse.
Nec dum etiam. Iuuenalis:
Nesciérant primi gladios excudere fabri.
Sed nos. Clausula est, per quam apostrophen à nautis, & ab equestri certamine sumtam: qua sentit, satis de arboribus cantatum esse.

ANNOTATIONES IN III. GEORGIC.

TErtia pars agriculturæ, est cura & descriptio animalium terrestrium pedatim gradientium: siue ex armatorum, siue ex pecorum grege fuerint, & quarum bestiarum est maximus vsus. De his in tertio hoc.

Te quoque magna. Inuocat de more, & pro loco, pastorales deos, quibus νομευτικὴ curæ erat. Ex horum autem numero fuit Pales, cui festa erant Palilia apud Romanos, ne pabulationis angustijs premerentur. Pales Palis, dea, quam alij Vestam, alij Cybelem putant. Varro deum facit.

Pastor & Amphryso. Periphrasis est Appollinis. Amphrysus enim fluuius Thessaliæ, vbi Apollo priuatus diuinitate ob Cyclopas occisos, Admeti regis pastor fuit, ideoque & Nomius appellatur. Lege Ouidium lib. 2. Metamorph.

Licæi. Montis Arcadiæ.

Cætera. ἀνθυποφορὰ est, cur non Heroica scribat, & interim attentos lectores reddit: aliæ materiæ conscriptæ sunt carmine ab alijs.

Eurysthea durum. Periphrasis est laborum Herculis, Eurystheus enim rex Græciæ, ad explendum Iunonis odium, Herculi domanda monstra duo imperio imperauit.

Illaudati. Infamis. Qui in omni re, atque in omni tempore, omni laude vacat, is illaudatus est, isque omnium pessimus deterrimusque est. Sicut inculpatus, instar absolutæ virtutis.

Busiridis. Busiris rex Ægypti, qui cum susceptos hospites immolaret, ab Hercule interemptus est.

Hylas.

Hylas Socius Herculis fuit, qui aquarum profectus, raptus est à Nymphis in Mysia.

Latonia. In qua Latona Appollinem & Dianam enixa est: quam insulam ante vagam Apollo firmauit.

Delos. Insula Aegei maris omnium Cycladum clarissima, vt docet Aristoteles; à δηλόω, ostendo, quòd cùm mersa esset, subitò apparuit.

Hippodameque. Filia Oenomaci regis Elidis Pisarum, & à Pelope, per fraudem aurigæ Myrtili victa est, & in vxorem ducta.

Pelops. Quem pater Tantalus dijs epulandum apposuerat. Vide Ouid. lib. 6. Metamorph.

Acer equis. Donatus à Neptuno, quibus Hippodamen vicit.

Tentandæ. Antapodosis, ad gratiam Cæsaris & Mæcenatis. At ego canam aliquando gloriam Cæsaris, & nunc interea Mæcenatis iussu Georgica describam.

Tollere humo. Nempe ne semper humi serpam: quod dicitur παροιμιακῶς, qui ad altiora adspirant, & celebriores fieri exponant.

Primus ego. E Mantuanis. Celebritatem affectat ex gestis Cæsaris, quæ postea descripturus erat.

Aonio. Bœotio. In Aonia siquidem seu Bœotia, est Helicon mons, sacer musis.

Idumæas. Idumæa, pars Syriæ, ciuitas Phœnicis, palmis plurimum abundans.

Alphæum. Periphrasis est Olympicorum ludorum, qui agebantur, Pisis, quibus est vicinus Alpheus fluuius.

Molorchi. Periphrasis est Nemeorum ludorum. Molorchus enim pastor Herculem ad Nemeam syluam, leonis interimendi gratia venientem, hospitio excepit.

Tonsi. Tonsilem coronam significat.

Scena. Scena versatilis tunc erat, cum subitò tota machinis quibusdam vertebatur, & aliam picturæ faciem ostendebat.

Gangaridum. Populi sunt inter Indos & Assyrios, habitantes circa Gangum fluuium.

Niphatem. Locum pro accolis posuit. Niphates enim & mons & fluuius Armeniæ.

Cocyti. Paludis infernæ, ἀπὸ τοῦ κωκύειν, à lugendo.

Citheron. Pars est Parnassi montis, Baccho sacra.

Taygetique. Laconici. Taygeta ciuitas Laconiæ.

Epidaurus. Ciuitas Epeiri, equis nobilissima.

Mox tamen. Reuertitur ad Cæsarem, & Æneidem quandam pollicetur.

Seu quis. Partitio de armentis & pecoribus.

Torue. Terribilis. Qua forma boues legendi.

Camuris. Curuis: vnde dictæ sunt cameræ testudines & fornices.

Et albo. Hendyadis, id est, albis maculis.

Hymenæos. Hymeneus, Deus nuptiarum, ἀπὸ τοῦ ὑμένος, pellicula virginitatis claustro.

Interea superat. De amissura boum. Adhortatur, vt admissionis certum tempus seruetur, & ætas.

Optima. ἐπιφώνημα. Hæc sententia non solum ad animalia pertinet, sed generaliter ad omnia.

Sortire. Elige, substitue: & est verbum iudicorum, nam substitui dicuntur iudices qui occupatorum funguntur officio.

Nec non. DE EQVORVM DELECTV.

Horret strepitus. Intrepidus, neque conspectu nouæ rei vel auditui terretur

Ardua ceruix. Mollis, lataque, nec longa.

Amiclæi. Amiclæ Amiclarum, Peloponnesi ciuitas, patria & regio Castoris & Pollucis.

Pollucis. Castoris, qui domitor equorum fuit.

Hunc quoque. DE PROPRIETATE ὀχείων, hoc est, equorum admissariorum.

Iuuenum. Aurigarum.

Primus. DE EQVITATIONE ET AVRIGATIONE.

Glomerare. Metaphora à mulieribus nentibus, quarum globus ex filo factus, glomus dicitur, hinc glomerare, in glomi speciem implicare, quod postea dicitur; alterna volumina crurum insinuare.

Mycenas. Oppidum Peloponnesi, & quondam regia Agamemnonis.

His animaduersis. DE CVRA EQVORVM & equa-

equarum circa tempus admissionis.

Distendere Saginare.

Inualidique Fortes creantur fortibus.

Ipse autem. Macies item suis caussis exponitur, efficientibus primum, detractione cibi & potionis, & laboris accessione.

Quum grauiter. Triturationis ratio. Et est Periphrasis meridiani temporis, vbi solis calor est maior.

Hoc faciunt. Rem obscœnam metaphoris honestis ab agricultura sumptis describit.

Genitali aruo. Vtero naturalibus: vt idem columella loquitur.

Sulcos. Admissuras.

Oblinet. Repleat.

Rursus. Quomodo curandæ sint grauidæ equæ.

Silari. Fluminis Lucaniæ, in quem virgulta & folia immersa lapidescunt.

Alburnum. Alburnus Lucaniæ mons, à candore verticis appellatus.

Asylo Inserit κατὰ πάρεργον, insecti genus, vtpote œstrum, quod varijs modis describit.

Tanagri. Tanager fluuius Lucaniæ.

Hoc quondam. Illustratio per exemplum. Ino autem filia Inachi, in speciem vaccæ mutata, à Ioue adamata est. Itaque à Iunone concitata, in mare se præcipitauit. Latinis autem est Mantua, Græcis Leucothea.

Post partum. DE CVRA vitulorum.

Tu quos. DE BOVM domitura ad agriculturam.

Dum faciles. Hortatur ab occasione ætatis.

An primum. Ratio domandi hæc est, vt primum laxi, non adeò adstricti circuli, ceruici subnectantur.

Iuuenca. Iuuencorum pastus copiosus describitur, ex efficientibus caussis, herba fronde, vlua. frumento, copia lactis.

vescas. Edules, & ediles. Vescum enim dicitur, quo vescimur.

Sin ad bella. DE DOMITVRA pulsorum ad certamina. Domituræ equi vsus triplex; primus est, propter militiam, dicitur στρατιωτικὸς vel Latine militaris. Alter est

est propter certamina curulia, vocatur ἵνδρομος vel ὁπλιδρομος. Latinè cursor. Tertius est, propter vecturam, nuncupatur ἁμαξηλατος, plaustralis curulis.

Turmasque Turma, propriè est equitũ militaris ordo.

Alphea. Alpheus fluuius alluit Elim, ciuitatem vicinam Pisæ & Olympiæ, vbi ludicrum Olympicum.

Iouis. Olympici, cui Hercules ludos Olympicos instituit.

Lituosque. Secundum præceptum de militaribus & curulibus instrumentis. Lituus autem genus est buccinæ incuruæ, vnde vox gracilior exit.

Tum magis De blandimentis magistrorum est ποππύζειν, hoc est, equulos fictitio sono demulcere, blandè attrectare: mirum est quàm equi gaudeant laudibus & poppysmatibus.

Hyperboreis. Comparatur cum Borea, cuius situm in principio describit, quod sit in axe Septentrionali. Hyperborei, montes sunt & populi Scythiæ.

Arida. Sicca & frigida.

Spumas aget. Nota est generositatis, & equi fortissimi.

Esseda. Vehicula. nam Belgæ ciuitas est Galliæ, in qua huiusmodi vehiculi vsus repertus est.

Lupatis. Duris frenis, à lupinis dentibus dictis. Lupus autem & luparum fræoum vsus repertus est.

Sed non vlla De cura taurorum & vaccarum post admissionem

Carpit enim. Aetiologia est ablegationis. Fœminæ enim exhauriunt vires: & dum videntur, maritos vrunt.

Olympus. Mons Thessaliæ, summæ altitudinis: hic per Synecdochen pro quouis monte.

Nec mos. Illustratio dimicationis; ex adiunctis acceptæ cladis, exsilio & dolore amissæ iuuencæ.

Adspectans Cicero de Catilina: Retorquet oculos profecto sæpè ad hanc vrbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget.

In cornua discit. Pulcra Hypotyposis: id est, discit magno impetu vibrare cornua.

Fluctus vt. Comparatio ex fluctibus maris.

Verticibus. Aquis in se contortis, quæ propria significatio est.

Omne

Omne adeò. Locus communis de impetu seu stimulis, in omnibus bestijs, ad concubitum.

Ipse ruit. Amor suum exponitur, ex effectis.

Quid iuuenis. De hominibus. Leander, qui per Hellespontum ad amicam, quæ Hero dicebatur, natauit.

Freta. Hellespontum, quem traijciebat Leander.

Virgo. Hero, Leandro scribens, ait:

Si tibi non parcis dilectæ parce puellæ:
Quæ nunquam, nisi te sospite, sospes eris.

Quid lynces. Amor lyncum: quarum vrina glaciatur in gemmam quæ lyncurium dicitur.

Luporum. Amor luporum non amplius quàm dies duodecim durat.

Canum. Canes concipiunt apud Indos è Tigribus: apud Gallos è lupis.

Glauci. Glaucus, Sisyphi filius, equas habet velocissimas, à quibus morditus laceratus est, quòd eas admissura equorum prohiberet.

Quadrigæ. Equæ vel quatuor iunctæ, vel quadrijugium currum trahentes.

Gargara. Mons Phrygiæ.

Ascanium. Fluuium Phrygiæ.

Caurumque. Pro Corum ab occasu solstitiali flantem.

Hyppomanes. ὑπὸ ἱπποµανία, equi furor, Græcè dicitur: vnde compositum nomen Hippomanes: vnde ἱπποµανᾶν, equire, atque amore deperire.

Hoc satis armentis. DE GREGIBVS ouium & caprarum.

Sed me Parnaßi. Periphrasis est studij Poëtici. Parnassus mons Phocidis, qui duo iuga habet: Thiorea, & Hyampeum.

Castaliam. Castalius fons, etiam Libethrus dicitur, in radicibus Parnassi montis, sacer Musis: à Castalia virgine, quæ fugiens Apollinem, præcipitata est in illum fontem.

Orbita. Metaphora est, à vestigio rotæ: ab orbe dicta.

Nunc venerãda. Repetitur inuocatio, ex eodem initio.

Te quoque magna Pales.

Incipiens. De pastione ouium tempore hyemali.

Her

Herbam. Fœnum dicit.

Stipula Stramentis multis.

Post hinc. DE CVRA caprarum & caprilium.

Fluuios recentes. Aquam recentem, id est, recens haustam.

Et stabula. Docet Poëta caprilia in hyeme opponenda esse ad meridiem, ne capri, quemadmodum & arietes, frigida glacie lædantur, & podagrici fiant.

Milesia. Id est, præstantia, quales lanas habet Miletus ciuitas Ioniæ: vnde Thales Milesius.

Tyrios. Purpureos.

Incocta. Valde cocta vt paulò pòst, incana, pro valdè cuna.

Nec minus. DE VSV hircorum.

Cyniphij. Cyniphos fluuius est Africæ, apud quem magni sunt hirci.

Comanteis. Magnas iustarum comarum.

Lycæi. Montes Arcadiæ.

Ergo omni. Concluditur per epilogum, nutricatus hybernus.

Quo minus. Quantò minus ipsæ se defendere possunt, tantò magis ipsas curare debes.

Bruma. Hîc Synecdoche est partis, pro tota hyeme.

At verò Zephyris. DE PASTVRA ouium & caprarum tempore æstiuo.

Luciferi. Periphrasis stellæ matutinæ, temporis matutini, ex eius auctore, sydere atque adiunctis.

Quid tibi. DE LYBICA pastione.

Amicleumque. Laconicum, & est species pro genere. Amycle, est ciuitas Laconiæ.

Cressamque. Cretensem.

Patrijs. Auitis, Martijs, vnde originem trahunt.

At non. DE SCYTHIA pastione.

Mæoticaque. Mœotis palus, cum Tanai fluuio Europam extremam à Septentrione concludit.

Rhodope. Mons Thraciæ.

Sub axem. Septentrionem.

Altem petit. Finitio Poëtica est orientis & occidentis Solis, cui quadrigæ attribuuntur. Ouid. lib. 2. Metam.

Vnda-

Vnde. Amplificatur vis frigoris, ex eius effectis.

Immißis canibus. Triplicem venandi rationem ostendit, quæ canibus, quæ retibus, quæ pennatis fieri potest.

Penna. Quæ adhibentur ad ceruos terrendum.

Rudentes. Metaphora est ab asinis, quorum est proprium rudere.

Vitea. Similia vino faciunt. Est autem periphrasis ceruisiæ, quæ fit apud varios populos varijs modis.

Talis. Concluditur locus de moribus Scytharum, & vestitus additur.

Effræna virûm. Viris parêre insueta.

Riphæo. ῥίφη impetus, vnde Scythiæ montes Riphæi dicuntur, quia hinc magnus ventorum impetus.

Euro. Pro vento, per Synecdochen posuit.

Setis. Pellibus. Metonymia adiuncti pro subiecto. Est autem periphrasis renonis: id est, vestis pelliceæ.

Si tibi. DE PARANDO lanificio.

Nigra subest. Suadet admissarium etiam candidum explodendum esse, cuius lingua lanæ non est concolor. Sequitur hunc nigrorum proles ipsa.

Munere. Illustratio ex adiuncto pretio, quò Luna decepta creditur à Pane: qui rex Arcadiæ fuit, & astrologus, mensesque à luna collegit.

At cui. DE STVDIO comparandi lactis.

Excretos. Cum excreuerunt.

Nocte premunt. Τυροποιΐα.

Nec tibi. DE VSV CANVM. Describitur enim triplex canum species: venaticus: pecuarius, villaticus.

Molossum. Epeiroticum.

Custodibus. Hîc, villaticus canis propriè notatur.

Incursusque. Designatur hic pecuarius, seu pastoralis canis.

Iberos. Hispanos, à flumine Ibero, qui quondam latrocinijs vixerunt. Hinc per Synecdochen speciei pro genere, per Iberios intelligit abigeos: vel (quod idem est) abactores pecorum.

Disce. DOCET, QVIBVS suffimentis serpentes abigantur.

Odoratam. Odoriferam.

Vipera. Species est serpentis, quæ vi parit.

Pestis acerba. αἰτιολογία est, cur serpentes arcendi sint. Nam suo veneno, tanquam peste armenta & pecora inficiunt.

Tollentemque. Descriptio serpentis, è partibus, & eorum adiunctis.

Agmina Orbes, nexus.

Calabris. DESCRIPTIO EST anguis Calabrici.

Ne mihi. Proponitur periculum ab hoc serpente.

Linguis. Quæ serpentibus sunt tenuissimæ, & trisulcæ, & vibrantes.

Trisulcis. Trifidis, hoc est, tres arces habentibus, & trifariam secantibus.

Morborum. DE MORBIS pecorum, nempe de scabie, febre, peste.

Dulcibus. Remedium scabiei.

Amurca. Hoc remedium est contra scabiem, & læsum vepribus corpus.

Vnguine. Vnguento.

Ceras. Cera calefacit, frigidat, humectat, siccat.

Scyllam. Scylla species est cæpę, quæ à Varrone Squilla dicitur.

Non tamen vlla. Subijcit, incidendum esse vulnus, si medicaminibus emolliri minimè potuerit.

Quin etiam. Febris descriptio, ex suis effectis.

Profuit. Remedium febris, è sanguinis missione.

Bisaltæ. Populi Scytharum, vel Thracum Geloni autem Scythæ sunt, qui equorum sanguine aluntur, permixto lacte.

Rhodopen. Montem Thraciæ.

Getarum Qui populi sunt Thraciæ, versus Euxinum pontum.

Quam procul. De signis morbidæ ouis.

Continuò ferro. Reperitur propositum remediũ, phlebotomia,

Non tam. Non tam crebrò tempestas oritur in mari, quàm crebro pestilentiæ & morbi inter pecudes.

Tum sciat. Remediũ è mutatione pabuli & aquationis.

Aerias. Altas. *Iapi-*

Iapidis. Iapida pars est Venetiæ, ab Iapido oppido dicta. Hinc est fluuius Timarus.

Hic quondam PESTIS VNIVERSALIS est descriptio. Prima est aër vitiatus. Secunda est autumnus. Tertia est corruptio alimentorum.

Sæpe in honore. Amplificatur pestilentia ex suis effectis, quod species animalium omnium hoc modo intereunt.

Infula. Fascia in modum diadematis, à qua vittæ ab vtraque parte pendent.

Vates. Extispex significatur, qui consulendis extis immolatæ victimæ summum præsagiebat.

Cultri. Quibus hostia mactabatur.

Sanie Sanguine concreto & corrupto.

Hinc lætis. Distributio est. Vult enim omnia animalia peste ista corrupta fuisse.

Canibus blandis. Quos à Melite, Melitæos catulos appellari, Callimachus auctor est. Canes tribus laborant vitijs, angina, podagra, & rabie.

Obesis. Tumentibus. Vnde faucium dolor angina vocatur.

Victor equus. Hypotyposis moribundi equi.

Demissæ. Flaccæ & contractæ. Hæc signa sunt etiam hominum communia.

Ardentes oculi. Signa inualescentis pestis in visceribus animalium.

Profuit. Remedium contra inualescentem morbum equi.

Latices Lenæos. Periphrasis est vini.

Cornu. Columella vocat infundibulum & fistulam, sæpe etiam cornu, quo funditur aliquid in os pecudis.

Ecce autem. De boue, qui inter arandum peste corrumpitur.

Quid labor? Quid exercitium profuit? quid beneficia illius in homines conducunt.

Maßica Bacchica. Metaphora, ab edacibus & ebrijs sumpta, in pestilentia enim maximè obest edendi luxus.

Vris. Syluestribus bobus.

Non lupus. Lupus peste corruptus perit, demitur enim cura pestilentiæ.

Iam maris. QVOMODO AQVATILIA peste pereant.

Phocæ. Vituli marini.

Interit. DE REPTILIVM peste.

Ipsis est. DE AVIBVS.

Præterea. Redit ad remedia, quæ inania hic esse profitetur.

Phillyrides. Filius Phillyræ, ex Saturno.

Chiron. Chiron herbarum vires ad medicamenta reperit.

Amythaoniusque. Filius Amythaonis. Hic Chiron & Melampus, per Synecdochen, pro medicis excellentibus vsurpantur.

Sæuit. Amplificatione Poëtica significatur, pestem diuinitus immissam ad vltionem malorum.

Stygijs. Infernis. Styx enim palus inferni est.

Tisiphone. Furia est vltrix homicidarum, τίσις enim vltio est, & φόνος cædes dicitur.

Balatu. SEQVITVR strages passim edita.

Corijs vsus. Greges pesti consumti, inhumandi sunt, quia corium vellusque pestiferum.

Abolere. Abluere: vis enim veneni semper inhæret.

Pabula. Carbuncula, seu ἄνθρακες.

Immundus sudor. Morbus pedicularis, φθειρίασις.

Sacer ignis. Vulgò dicitur ignis Sancti Antonij.

ANNOTATIONES IN IV. GEORGIC.

QVarta agriculturæ pars est ratio continendarum apum & reparandarum, propter mellis vindemiam. De his in hoc vltimo libro scribitur.

Protinus. Propositio est. De re humili dicturus magnificis & sublimibus vtitur verbis, & translationibus, & figuris, vt humilem materiam pro ingenij sui felicitate & copia elegantiæ dilatet, vtque beneuolum & attentum faciat auditorem.

Protinus. Deinceps, continuò.

Hinc etiam. Dedicatio operis est, per Apostrophe.

Specta-

Spectacula. Metaphora est à ludis, in quibus pugnæ & fabulæ spectacula dicuntur.

Principiò. De loco: vbi sunt aluearia collocanda.

Ventis. Ventus apes volantes interturbat.

Petulci. Lasciuientes, petulantes. Inimicæ etiam sunt oues apibus, quia difficilè se ab earum lanis explicant.

Picti. Periphrasis est stellionis.

Pinguibus à stabulis. Periphrasis est alueorum melle pinguium.

Progne. Periphrasis est hirundinis, in quam Progne Pandionis filia mutata est, vt Ouid. 6. Metam. explicat.

At liquidi. Quatuor sunt quæ in apiario requiruntur. Primum est, aqua fontana, qua apes se plurimum oblectant.

Palmaque. Secundum est arborum copia, ante vestibulum alueorum.

Examina. Examen, nouarum apum progenies.

In medium. Tertium est, vt adsit ponticulorum frequentia, in aqua vel puteali, vel præterfluente: sed quò purior eo melior.

Neptuno. Deum pro aquis posuit.

Hæc circum. Quartum est, vt præsentes sint horti, in quibus sunt herbæ mellariæ: hoc est, quæ ad mellis confectionem commodatæ sunt.

Ipsa autem. Descriptum est adhuc aluearium. Describitur iam alueus è materia & forma.

Angustos. Censet foramina parte dextra & sinistra tantilla esse, vt vix vnius apis capacia sint.

Nam frigore. Ratio Augusti aditus, ex adiunctis malis.

Sæpè etiam. Terrestres apes se muniunt contra calorem & frigus.

Tu tamen. Epilogus est. Et tu obliuio alueos rimosos, quæ hîc metaphoricè cubilia sunt.

Neue rubenteis. QVAE infesta sunt apibus.

Rubentes. Dum coquuntur & vruntur.

Vocis imago. ἠχώ Echo.

Quod superest. QVOMODO APES ALLICIENDAE SINT IN ALVEARIVM.

Sol aureus. Est periphrasis primæ vel nouæ æstatis.

Nidosque Fauos hic intelligit.

Excudunt. Metaphora est à fabris ferrarijs.

Hinc vbi. Hypotyposis est volantis examinis in æstate liquida, id est, serena.

Nare. Metaphora a piscibus, pro volare.

Meliphylla. Per Syncopen dicitur melissophyllon, latinè apiastrum.

Matris. Cybeles, in cuius sacris Galli sacerdotes cymbala aut tympana pulsabant.

Tinnitusque. Rustici peluim pulsant, vt perterritæ in alueos trahantur, aut certè propter delectationem, auctore Plinio. Nam mirum est, quàm Musicis oblectentur, & cithara etiam iratæ placentur.

Sin autem. De componenda discordia apum.

Martius ille. Futuri belli inter apes signa. Primum est ex cantu classici, quarum sonus fractus est.

Tum rapidæ. Egregia est ὑποτυπώσις strategematis.

Pennisque. Quas binas vtoq; sui corporis latere gerût.

Ad prætoria. Prætorium tabernaculum Imperatoris à Romanis dicebatur: hinc prætoria cohors, & prætoria porta & nauis, pro Imperatoris cohorte, naue, porta.

Ergo vbi Hypotyposis pugnæ amplificata effectis, adiunctis & comparatis.

Erumpunt portis. ὑστερολογία, pro, è portis rumpunt.

Glomerantur. More militari: quia legio modo dilatatur in quadrum, modò contrahitur in orbem.

Non densior. Duabus similitudinibus casum apû prælio decertantium explicat.

Angusto in pectore. Sic Statius.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Alter enim. Describuntur ex adiunctis notis regum duo genera, & apum inferiorum totidem: quæ sumpta sunt ex Aristotelis historia.

Trahens inglorius. Pulchra imago sordidi & ignaui regis.

Vt binæ. Proles sequitur parentem, subditum suum magistratum.

Namque aliæ. Deterioris plebis est descriptio, quòd horreant, cui subijcitur similitudo de viatore, qui terram,

tam, hoc eſt, puluerem, Synecdochicè exponit. Iſtæ deſcriptiones ſunt planè exempla & paradigmata communium morum.

Elucent aliæ. Melioris gregis eſt κατάγραφη, quod fulgeant, quod corpora eiſdem ſint maculoſa.

Tempore certo. Vere, ſolſtitio, in autumno.

Bacchi. Vini & mellis permiſtione factum, mulſum hîc ſignificat.

At quum. VT APES contineantur intra alueos.

Tu regibus. Alæ regibus eripiendæ, ne auolent.

Vellere ſigna. Metaphora eſt à militibus Romanis, qui abituri caſtris, vexilla euellebant.

Halantes. Fragrantes.

Floribus horti. Paradiſus adornaretur, qui halaret ſeu fragraret optimis floribus, vt amœnitate loci detinerentur, & non mandarent ſe fugæ.

Cuſtos furum. Priapus.

Saligna. E trunco vel ramo ſalicis facta.

Helleſpontiaci. Nati ex Baccho & Venere.

Lampſaci. Eſt autem Lampſacum ciuitas Bithyniæ in Helleſponto.

Pinusque. Reſinæ gratia, qua vtuntur apes in figlina fauorum.

Atque equidem. Nunc DIGRESSIONE optimis opus eſſe hortis indicat, ne auoleat examina, idque exemplo probat.

Vela traham. Allegoria eſt nautis ad portum accidentibus.

Pæſti. Pæſtum oppidum Lucaniæ, roſis abundantiſſimum, propter cœli clementiam biferum Maio & Septembri.

Comantem. Florentem.

Namq; ſub. Exēplo confirmat hortos magno eſſe vſui.

Oebaliæ. Oebalius, Argutij filius, rexq; Laconiæ, à quo Laconia ipſa Oebalia dicta eſt: deinde etiam Tarentum in Italia à Laconibus duce Phalanto conditum.

Geleſus. Fluuius Tarento vicinus quinque paſſuum millibus diſiunctus

Corycium. Cilicem, κωρύκος enim oppidum eſt

 Ciliciæ

Ciliciæ à quo non longè abest Corycius specus, croci prouentu nobilis.

Vescumque. Esculentum, cereale.

Regum. Collatio minorum ad amplificandum adhibetur.

Animis. Animus siquidem diuites facit, non arca. Seneca: In animo, non in patrimonio putemus esse diuitias.

Tristis hyems. Periphrasis est summæ hyemis.

Zephyrosque. Ventos, qui verno tempore flare soliti sunt.

Ergo apibus. Concluditur ex antecedentibus causis fœcunditas apum.

Illi tiliæ. Redit ad hortos & apiarias arbores.

Verum hæc. Conclusio digressionis.

Nunc age. DE NATVRA & officijs apum.

Curetum. Curetes, primi Cretæ incolæ fuerunt: quia in Creta primùm patefactæ sunt venæ æris. Ideò etiam fingunt Poëtæ, Curetas tintinnabula pulsasse.

Dictæo. Dicte, mons Cretæ, vbi Iupiter educatus fingitur.

Cœli regem. Periphrasis est Iouis.

Agris. Iuuenes apes negotium foris exercent, seniores intus.

Victu. Pro victui, Archaismus est.

Inque vicem. Omnes sunt rerum cœlestium peritæ, & prædiuinant tempestates.

A præsepibus. Alueis, domibus, stabulis, alueareis, tectis, laribus, cubilibus, nidis: sic enim nominibus iam pluribus appellauit. Metaphora autem hîc est à stabulis equorum, mularum, & cæterorum, quæ propriè præsepia dicuntur.

Ac veluti. Illustratur apum festinatio & diligentia, similitudine Cyclopum fulmina Ioui fabricantium.

Properant. Properè faciunt.

Taurinis. Factis taurina pelle.

Aera. Synecdoche: ferrum siquidem aut quoduis metallum intelligitur.

Lacu. In quem ferrum candens immersum stridet.

In

In numerum. Vt ex alternis ictibus concentus musicus audiatur.

Non aliter. Redditio similitudinis, per partes variorum officiorum.

Cecropius. Athenienses. Cecrops conditor & rex Athenarũ fuit, vbi mel optimum propter thymi copiam.

Dædala. Artificiosa, ingeniosa, à Dædalo, qui architectus excellens fuit, quemadmodum ex fabulis & historijs & prouerbijs ab eo natis constat.

Omnibus vna. Dormiendi & resurgendi vnum omnibus tempus est.

Lapillos. Sic Aristoteles ait: Quoties verò flatu vehementi iactantur, lapillum gestant, quo se quasi fulcro & fundamine stabiliant contra flatum.

Illum adeo. DE GENERATIONE siue procreatione apum.

Concubitu. Concubitui, vt paulò antè, victu pro victui.

Verùm ipse. Materia generandarum apum in folijs & herbis consistit.

Quirites. Metaphora est à Romanis ciuibus, pro pullis.

Tantus amor. Exclamatio.

Ergo ipsas. Epilogus est: Ergo etiamsi periodus vitæ illis breuis sit, tamen per successionem immortales censentur.

Fortuna domus. Allegoria est à stemmatis nobilium familiarum.

Præterea regem. DE CVLTV apum & obedientia erga regem suum.

Hydaspes. Fluuius Indiæ: qui Medus idcirco nunc appellari videtur, quia regibus Medorum parére consuetus.

Ille operum custos. Rex non otiosus, circumit tota die, & videt an singulæ faciant suas operas.

His quidam. Digressiuncula est, quòd apibus pars mentis & spiritus cœlestis sit, quem hîc haustum æthereum vocat, more Epicureorum.

Si quando. DE MELLATIONE, cuius duo tempora describuntur, Ver & Autumnus.

Relines. Eximes vel erades.

Sparsus aquarum. Id est spargens guttatim, nempe, vt apibus pluuia videatur.

Bis grauidos. Ratio est duplicis mellationis, vernæ & autumnalis, quia bis annua mella stipant.

Taygeto. Vna ex Pleiadibus septem. hîc Synecdochicè pro reliquis sex ponitur. Oriuntur nonis Maij, occumbunt 12. Kal. Nouembris.

Animasq;. Apes quæ in irascendo modum nesciunt adeò vt moriantur: cuius sequitur notatio.

Sin duram. Secundum malum, ex inopia mellis, & varijs eius prædonibus.

Parcesq; futuro. Videlicet ne apes inedia aut moriantur, aut certè diffugiant: quo animi sunt perturbati propter alueos castratos, & mellificam rem collisam.

Aut suffire. Triplici remedio succurrit. Primum suffitus thymi. Secundum, ceræ ablatio. Tertium est, hostes fugentur, quorum primus est stellio.

Inuisa Mineruæ. Arachne puella de lanificij laude cum Minerua certauit, ab ea in hoc animal commutata. Lege Ouidium lib. 6. Metamorphoseos.

Quo magis. Volunt sarcire sua diligentia illa furta & rapinas.

Si verò. QVOMODO curandæ sint morbidæ apes.

Frigidus. Tribus similitudinibus susurrum ægrotantium apium exprimit, quarum prima est ex Austro, qui per syluas spirat.

Vt mare. Altera similitudo est ex refluētis maris stridore.

Aestaus. Tertia ex crepitu ignis in fornace ferraria conclusa.

Hic iam. Ratio curandi subiungitur.

Est etiam flos. A melli coctura præsenti apum morbo confert, cuius hîc est καταγραφή.

De cæspite. De radice, Synecdochicè: continetur enim cespite radix.

Torquibus. Metaphora, pro coronis ab excellentia & dignitate, quia herba est coronaria, & aris tantū digna.

Mella. Mella fluuius est in Gallia Togata prope Brixiam, à quo forsan nomen huic herbæ inditum est.

Baccho. Viro Amineo, quòd morbosis apibus medetur.

Cani.

Canistris. Synecdoche speciei pro alia specie, id est, vasculis, vt canaliculis.

Sed si quem. De reparatione seu instauratione amissarum apum. Reparantur autem ex putrefacto vituli sanguine.

Arcadij magistri. Periphrasis Aristæi, qui regnauit in Arcadia.

Altiùs. Exordio vtitur, ad longiorem narrationem.

Pellæi. Pella vrbs Macedoniæ, & regia Alexandri, à quo Alexandri vicina Canopo ædificata est.

Canopi. Canopus parua insula est, à qua ostium Nili Canopicum vocatur.

Stagnantem. Stagni instar inundantem.

Phaselis. Nauigiolis, quibus vtuntur Ægyptij, occupatis agris stagnante Nilo.

Pharetratæ Qui sagittis, pharetris multum valent.

Septem discurrit. Septē ostijs Nilus in mare effundetur.

Exiguus primùm. DESCRIBITVR ars reparandarum apum.

Imbrice. Imbrex, tegula est curua & obtorta: quòd imbres capiat, sic dicta.

Parietibus. Proceleusmaticus versus.

Vt æstiuis. Duabus similitudinibus multitudinem apum, ex vituli sanguine putrefacto euolantium, exprimit. Prior est ex imbre æstiuo. Posterior ex sagittis Parthorum, quando primum impetū in prælio faciunt.

Quis Deus. Inuocatio ad attentionem, ex adiuncta rei magnitudine.

Pastor. Narratio perlonga contexitur, quomodo Aristæus matrem Cyrenen adierit, ab eáque ad Proteum missus sit à qua artem reparandarum apum didicerit.

Mater, mater. Traductio: nempe mater, vt quæ mater esse debebat, attamen non est.

Quid me. Repetitio ex affectu nata.

Thymbræus. Apollo autem Thymbræus, hoc est, Phrygius, dicitur. Thymbra enim Troadis vrbs est, & Thymbros fluuius, iuxta quem Appollinis Thymbræi templum erat.

Quin age. Acerba est concessio, quæ hisce Patheticis orationibus admodum familiaris est. Mes-

Messes. Frumenta, per Metonymiam.

Hyali. ὕαλος, Latinis vitrum dicitur. Hinc color hyalinus, id est, vitreus.

Drymoque. Septendecim Nymphæ, hîc, præter Cyrenen memorantur.

Drymo. ἀπὸ τῶ δρυμῶν, ab arboribus, quæ etiam sub aquis finguntur.

Xanthoque. A colore Xantho, id est flauo.

Lygeaque. λύγκρ☉-, stridulus est, à stridore seu sonitu aquarum.

Phyllodoceq;. Tanquā φύλλα δεχομένη, folia suscipiens.

Nisaeque. ἀπὸ τῶ νῆν à natando, vel à νῆσος insula.

Spioque. σπῆον specus est, vbi nymphæ habitant.

Thaliaque. θάλεια, celebritatem significat.

Cymodoceq;. ἀπὸ τῶν κυμάτων, ab vndis & fluctibus.

Cydippeque. Velut κῦδ☉- ἵππων, cura equorum.

Lycorias. Velut à lupino habitu: λύκ☉- enim lupus.

Clioque. ἀπὸ τῶ κλείειν, à laudando & celebrando.

Oceantides. Filiæ Oceani.

Ambæ. Anadiplosis in fine & principio duarum sententiarum.

Pictis pellibus. Nebrides appellantur hæ vestes, pelles ceruinæ.

Ephyre. A qua Corinthus nomen habet.

Deiopeia. Vna è quatuordecim Iunonis Nymphis.

Arethusa. Quæ sagittis vsa est in venatione: à fonte Syracusano dicta est.

Clymene. Oceani & Thetyos filia.

Vulcani. De fabricando reti, quo Martem mœchum cum vxore sua deprehensurus erat.

Carmine. Nam æreis catenis, retibus & laqueis ab illo cum venere eodem lecto circundatus fuit, Dijs cunctis inde aspicientibus.

Phasimque. Phasis fluuius Colchidis. Lycus fluuius est Lyciæ. Enipeus fluuius Thessaliæ.

Pater Tyberinus. Honoris causa sic appellatur.

Aniena. Anio, fluuius in agro Tyburtino oritur.

Saxosum sonans. Asperum & vehementem sonum edens.

Hypanis. Fluuius Sarmatiæ.

Myssusque Caycus. Caycus fluuius est Phrygiæ, à Mysia tamen veniens.

Eridanus. Fluuius Italiæ, qui Padus appellatur.

Purpureum. Adriaticum iuxta Rauennam, quod hodie Venetum ferè appellatur.

Liquidos dant. Instruitur Nympharum conuiuium.

Panchæis. Periphrasis est thuris. Panchaia est vrbs & pars felicis Arabiæ.

Adolescunt. Incenduntur.

Mæonij. Lydij, Mæonia siquidem Lydia dicitur.

Bacchi. Vini. Mæonium vinum hîc pro excellenti positum est.

Vestam. Metonymia pro igne.

Est in Carpathio. Responsum Cyrenes matris, veluti Oceani numine afflatæ, de adeundo Proteo, qui primum definitur Deus maris Carpathij.

Bipedum. Dij marini fingebantur, prima parte equi, postrema pisces.

Emathiæ. Thessaliæ, in qua primò regnasse Proteus dicitur.

Pallenen. Vrbem in littore Macedoniæ.

Quippe ita. Confirmatio, & ratio diuinationis è testimonio Neptuni, cuius Proteus est pastor.

Hic tibi. Propositio est in oratione hortatoria.

Nam sine vi. Modus consulendi Protei, è vi, qua cogatur ad veri confessionem.

Ipsa ego te. A facili & circumstantia. Quo auxilio ipsa vult itineris & cœpti esse dux.

Medius. Periphrasis est meridiei.

Et specus. Topographia, qua describitur antrũ Protei.

Auersum. Ne conspici posse à Proteo.

Iam rapidus. Periphrasis meridiei.

Sirius. Stella est ore Caniculæ, quæ oritur decimonono die Iulij.

Gens humida. Piscium Periphrasis.

Rorem amarum. Aquam marinam, quæ salsa est.

Ipse. Similitudo est à pastore, qui sub vesperam gregem recenset.

Manicisque. Vinculis manuum.

Omnia transformat. Mirabilis est hæc Metamorphosis, adeòque contra naturam.

Nam quis. Et quisnam. Sic Terentius: *Nam quæ est anus à fratre egressa meo?*

Desine velle. Eclipsis, nempe causam inquirere.

Deûm. Matris Cyrenes.

Ad hæc vates. Præparatio ad propositionem oraculi, ex adiuncto quodam furore numinis.

Frendens. Dentibus fremens & stridens: frendere autem propriè est frangere.

Non tibi. Oraculum Protei, de causa amissarũ apum.

Tibi has. Proteus narrat Aristæo, quòd istam calamitatem ei suscitauerit Orpheus propter vxoris sui mortem, cuius causa fuerit Aristæus.

Nisi fata. Patris Apollinis & Cyrenes matris: Maiores pœnas tibi ferret, si permitteretur à fatis.

Immanem ante. Orpheus fuit antiquissimus vates & Poëta in Thracia, qui habuit vxorem nomine Eurydicen: quam cùm amaret Aristæus, & foris inuentam violare vellet, illa fugiens, morsu serpentis occubuit.

At chorus. Planctus Nympharum, è subiectis locis exponitur.

Rhodopeiæ. Mons Thraciæ, cuius hic est periphrasis.

Pangæa. Pangæus, promotionem Thraciæ manuum & excelsum iunctum Macedoniæ.

Rhœsi. Quam postea Rhœsus rex tenuit.

Mauortia tellus. Periphrasis est Thraciæ, quo gens bellicosa est, & in qua est Constantinopolis, imperij magni caput.

Getæ. Thracæ, postea Tartari dicti.

Hebrus. Fluuius Thraciæ gelidissimus,

Actias. ἀκτὴ, littus est. Hinc Attica Acte dicta est, quia maxima illius pars in littus porrigitur.

Orithyia Filia Erichthonij regis Atheniensium, rapta à Borea in Thraciam, ex qua peperit Zetum & Galiam Vide Ouid. lib. 6. Metamorph.

Ipsæ caua. Periphrasis citharæ, qua se Achilles in classe quoque oblectauit.

Te dulcis. Apostrophe ad vxorem Eurydicen. *Te-*

Tænarias. Tænarus promontorium Lycaoniæ, vbi peruium erat ſpecu ad inferos.

Regem tremendum. Periphraſis eſt Ditis, ſeu Plutonis.

Et cantu. Fingit Orphei muſica captos eſſe Manes.

Erebi. Erebus propriè obſcuritas quædam eſt : à verbo ἐρέφω, id eſt, tego.

Simulachra luce. Periphraſis eſt mortuorum.

Quam multa. Similitudo, qua multitudinem vmbrarum aduentantium exprimit, per diſtributionem.

Impoſiti regis. More veterum Græcorum, Perſarum & Romanorum, cadauera conburebant.

Styx. Fluuius infernalis à Poëtis fingitur, à mœſtitia dict⁹: à verbo συγεῖν metuere; vel à nomine συγτὸς, triſtis.

Lethi. Mortis.

Cerberus. Κρεοβόρος, à vorando carne Cerberus fingitur, de quo ſexto Æneid.

Ille fame rabida, tria guttura pandens.

Ixionei. Ixion, quod Iunonem ad adulterium ſolicitauerat, pœnas dat apud inferos. Nam perpetua rotæ vertigine circumtorquetur.

Iamque pedem. Orpheus Erydicen recipit, ea lege, vt ſi reſpexerit, eam amittat. At reſpexit: amiſit igitur.

Proſerpina. Plutonis vxor, inferorum regina.

Immitis tyranni. Periphraſis Plutonis.

Auernis. Auernus, Campaniæ palus, iuxta Baias, quē Plutonis dicatum arbitrabantur, & ad inferos introitū.

Portitor Orci. Definitio eſt Charontis.

Quid faceret. Pathos ex dubitatione.

Quo ſe. De lamentis Orphei & nece tractatur.

Qualis populea. Similitudo philomelæ plorantis amiſſos fœtus, ad augendum ſimilem Orphei luctum.

Solus. Continuatur luctus Orphei, è ſubiectis locis, vbi luxit.

Tanaimq;. In Moſcouia vel Tartaria, pathos eſt ab exilio.

Spretæ. Additur ad extremum mors diſcerpti Orphei, per mulieres ab eo deſpectas.

Ciconum. Populi Thraciæ, iuxta Hebrum.

Orgia. ἀπὸ τῆς ὀργῆς, i. à furore, Bacchanalia nominātur.

Marmorea. Candidæ: qua Metaphora pedes marmorei ab Ouidio dicuntur

A cer-

A ceruice. Pathos à modo mortis.

Oeagrius. Oeagrius pater Orphei, & cognominis fluuius Thraciæ, ex quo Hebrus fluit.

Frigida lingua. Idem narrat Aristoteles in libro de partibus animalium, de quodam sacerdote occiso à latrone, cuius sacerdotis præcisi capitis lingua locuta est, & nominauit latronem.

At non Cyrene. In altum se dedit, intellige. Cyrene audita causa morbi, dat modum remedij.

Nate licet. Propositio est: Non tristare, vel non sis solicitus.

Tu munera. Remedium mali cogniti describitur per sacrificij speciem: Si boues Nymphis immolaueris, corporaque frondoso loco obrues, nonoque die paraueris Orpheo & Euridicæ, recuperabis apes.

Napaas. Napææ, herbarum & florum Deæ, Νάπος, εος, recessus montis, vbi magna copia flores proueniũt.

Licai. Montes Arcadiæ.

Inferias. Inferiæ, sacrificia, quæ fiunt inferis vel mortuis.

Orphei. Datiuus est Græcus, pro Orpheo.

Placatam. Hyppallage: placatam venerabere, pro veneratam placabis.

Siridere. Ambire. Ab hoc euentu reparandarum apum ratio inuenta est, quare Varro apes, βουγονας appellauit, tanquam ex bubus natas.

Nubes. Examina nubium similia.

Vuā. Apes enim βοτρυδὸν, & instar vuæ conglobantur.

Hæc super. PERORATIO est Georgicorum.

Fulminat Euphratem. Acerrimi pugnatores, belli fulmina appellantur. Euphrates fluuius Mesopotamiæ.

Volentes. Illa est singularis commendatio. Significat iustum imperium Augusti, quia illi volentes populi obtemperabant.

Parthenope. Neapolis: sic eam Augustus nominauit, in qua vtranque Poëta perdidicit linguam.

Oci. Ocium vocat priuatam vitam, non esse in Reipublic. administratione.

FINIS.

DIFFICILIVM VOCABVLORVM
Interpretatio germanica.

IN I. GEORG.

Eges. Allerley Saat/noch nicht abgeschnitten/ außgewachsener Saamen/ Saat / oder geseeter Acker.

Vertere terram. Das Erdreich bawen/eheren/zu Acker gehen.

Vlmus. Ein Vlmenbaum, Jlmen /Rustbaum.

Dumetum. Ein Heckenwaldt/oder ein Ort voll Dörnen.

Chelæ, chelarum. Krebsscheren.

Ver nouum. Das angehendt Glåntz/ oder der eingehende Frůling.

Vomer. Pflugeisen / Wegeiß. Scharr.

Ferro scindere æquor. Mit dem Pflug eheren braachen.

Inuertere solum. *Idem.*

Crocei odores. Wolgeschmåckt Saffran.

Castorea. Bibergeyl.

Suspendere tenui sulco. Strauchen / brachen.

Noualis. Ein Braachacker/ den man ein Jahr vmb das ander seet.

Far, farris. Eigentlich Korn / oder Kernen / vnd

vnd nicht Weitzen/ welchen man in Wasser seudet zur speiß/als Emmermuß vnd Eycher muß.

Siliqua. Kyfel oder Hültschen / als an Erbsen/ oder Bonen.

Vicia. Wicken.

Linum. Flachs.

Papauer. Magsaamen.

Frangere glebas rastris. Die Schollen zerschlagen / bey vns heist es Eggen.

Rustrum. ein Karst/ Hawen oder Rechen/ mag auch wol ein Eggen genendt werden.

Viminiæ crates. ein Eggen.

Proscindere. Braachen.

Perrumpere aratro. Falgen / oder vber fahren.

Inducere fluuium satis. Wässern/ das Wasser hinein richten oder leiten.

Lacunæ. Gruben / Lachen / darin sichs Wasser versamlet.

Grus, gruis. ein Krey oder Kranich.

Intubus huius intubi. Endiuien mit den blawen Blumen/ etliche nennens Gänßzungen.

Subigere arua. Das Feldt bawen zu acker gehē.

Alnus. ein Ernlen/ oder Erlenbaum.

Viscus. Vögelleym.

Carduus. Distel.

Lappa. Klebkraut/oder Kletten.

Tribulus. ein Kraut im wasser / tregt schwartze Nüß mit spitzen/ mit Fußeysen/die man wassernüß nendt.

Lolium. Lulch.

Sterilis auena. Taubenhaber.

Terram insectari rastris, est truncare vel sarculare erhacken oder erjätten.

Falx. ein Gertel oder Hackmesser.
Falx messoria. ein Sichel.
Falx fœnaria. ein Sägessen.
Falx frumentaria. ein Standsägessen.
Falx arboria. ein Astbeyl.
Falx vineatica. Rebmesser.
Scirpicula. Rebmesserlein.
Tribula, tribulæ & tribulum. ein schleiffen võ rauchen Laden / damit man das Korn pflegt zu dräschẽ / mag jetzt bey vns ein Flegel genent werdẽ.
Trahea pro traha. ein Schlitten oder schleiffen
Vannus. ein Wannen oder Räden.
Vannare. wannen oder Räden.
Buris. Pflugßhaupt / pflugssterz oder Geitzen.
Temo. ein Deichsel oder pflugßgrendel.
Binæ aures. Die Riestern.
Dentale. ein Sägeisen.
Tilia. Linden. Stiua. ein Geytzen.
Cylindrus. Walstein / Thennenschlaher.
Talpa. ein Schermauß / oder Maulwerff.
Bufo. ein Gartenkrot.
Gurgulio. Kornwibel.
In florem se induere. Blüen herfürschiessen.
Area. Thenn.
Nitrum, nitri. ein art dem Saltz gleich / ist nicht Salpeter / den Teutschen vnbekandt.
Amurca. Oeltrüsen / oder Oelzäpff.
Papauer. Magsaamen.
Medica. ein Kraut / Häher / welches Saamen ist in Gefässen gleich dem Schneckenhäußlein / mag Schneckenklee genandt werden / wirdt zum Futter deß Viehs gesäet / wächst anfenglich wie Klee.

Phaselus. Ein gemüß geschlecht / oder welsche Bonen.
Linter, lintris. Ein Schiff von eim außgeholten Baum / ein Weidling.
Vall⁹. Ein Pfal / oder Rebsteck. dicitur & ridica
Fascina. Ein Korb / oder Zeine.
Fiscella. Ein Zinle / Krätle / Itē ein Maulkorb.
Massa picis. ein scheibē Hartz / oder ein klotz hartz
Glandes stringere. Eycheln schütten.
Messorem inducere aruis. An schnitt führen.
Stringere hordea. Gersten schneiden.
Falcem supponere aristis. Schneiden / Korn schneiden.
Mergus. Ein Scharb / oder grosser schwartzer Taucher.
Fulica. Ein Hagelgantz / oder ein Bellhenn.
Ardea. Ein Reyger.
Fungus. ein Schwam / cuius species est boletus. ein Pfifferling.
Halcyones, melius Alcyones, sine adspiratione. Unbekandte Meervögel / der Natur wie Eyßvögel / bey süssen wassern.
Scylla, ein Kobel / Lerch / oder Mewen / (wie wir die Holbrotten nennen) gattung.

IN II. GEORG.

Virgultum. Geständt oder nidere Bäumle.
Proles tarde crescentis oliuæ, Die jungē Schoß oder zweig eines Oelbaums.
Labra vinaria. ein Weinstaude / Bütten / Zuber oder Tansen.
Siler, sileris. Wasserweid / oder Bergweid / eine wilde Bändle.

Genistæ. Pfrimen oder Pfingstpflumen. Græci *Sparton* vocant, Da man die Feigen Körb darauß macht oder Schiffseyl.

Æsculus, ein wilder Eychbaum / frembd den Teutschen.

Cerasus, ein Kirschbaum / oder Kreyßbaum.

Vlmus, *vide supra.*

Planta. ein zweig / oder zweigschoß.

Plantarium. Der Setzling oder zweigstöckle / das anderswohin gesetzt wird.

Sudes, sudis. ein zaunsteck / oder Sparr.

Vallus. ein Rebsteck / zaunsteck / oder Schin.

Idem palus, pali, & pertica.

Propago. Wider eingelegt Schoß / alter Rebstock oder Grub.

Mergus. Grubreben / oder eingegrabne Gärten Virgilius pressos arcus vocat.

Putator. einer der die Bäum erhawt / Baumschneider / Baumstücker / Gartner.

Sicco ligno, idest talea. ein Knebel / sagen die Rebleut. Cornum. Thierlein / Kurbeer.

Scrobs, scrobis. ein grub.

Racemus. Der Trapp am Trauben / trollen.

Myrtus. ein gemeiner Baum in Italia noch Myrtus genant.

Corylus. ein Haselstaud oder Haselnuß.

Fraxinus. Eschbaum.

Arbutus. ein Bäumlein in warmen Welschen Landen / hat ein Frucht den Erdbeerẽ gantz gleich.

Platanus. ein frembder Baum mit gantz breitẽ Blettern / wie am Wundelbaum dem Ahorn etwas gleich / frembt in Teutschen Landen.

Ornus. ein art deß Eschbaums/ kleiner vnd wilder/ in Italia Nars orno genandt.

Lotos vel lotus. ein Baum mit Blettern wie Neßlen/ hat schwartze Beer/ viel kleiner vnd süsser dann Kirschen.

Pausia. ein besondere art von grünen ölbeerlein.

Pausia bacca. ein Beer von dē genanten baum.

Crustumina pyra. ein gattung rötlichtiger Byren/ von der Statt also genant.

Volema. Grosse Byren/ Handvöllig Byren.

Lageos. ein gattung der Weinreben/ so die Hasen fast lieben.

Preciæ vuæ. zu früh zeitig vor andern.

Bumastos, vel bumastus. Trauben mit grossen beeren.

Alnus. Erlen/ oder Erlenbaum.

Taxus. Eybenbaum.

Hebenus, melius Ebenus, ab Ebracio eben, quod est lapis. ein Indianischer Baum / welches Holtz so hart vnd schwer ist/ als ein stein / von Farben schwartz.

Felicis mali, intelligit citrea mala. Citronen/ oder Pomerantzenöpffel.

Aconitum. Wolffswurtz/ Narrenkappen.

Benacus lacus. Gartensee.

Argilla. Than/ oder weicher Lett / oder Leim.

Oliua. Oelbaum. Oliuetum. Oelgarten.

Oleaster ein wilder Oelbaum.

Filix. Farn.

Glarea ieiuna. Trocken Greiß/ ein dörr vnd vnfruchtbar sandicht oder Steinecht Erdreich.

Casia. ein frembde Rind / dem Zimmet gantz gleich/ die Artzen brauchen eins für das ander.

Tophus. Tugstein.

Chelydrus. ein Wassernater.

Qualus. ein Zeinen oder Korb / Siegkorb / als in den Trotten / eigentlich Bären.

Colum. ein Siggeschirr / ein sienen.

Præū. ein trotbaum / ein Preß / itē ein Trotten.

Flagella. Schoß oder Gerten.

Candida auis. ein Storck.

Bidens. ein Karß.

Furcæ bicornes. Gabeln mit zweyen zincken.

Tabulata. Weit vnd breite zerlegte äst / die nicht in die höhe wachsen.

Stringere comas. Erbrechen oder die Bletter abbrechen.

Brachia tondere. Die Gerten abschneiten oder abbrechen.

Scindere solum. Graben / wird von Reben gesagt / fossio.

Frangere glebā bidentibus. Karsten / occatio.

Leuare nemus fronde. Die Reben erbrechen / pampinatio.

Decutere honorem syluis Aquilo dicitur. Wenn der böß Wind die bletter abwehet.

Curuo Saturni dente, id est, facile putatoria. Mit dem Rebmesser oder Gettel.

Sarmentū Rebholtz / von weinrebē abgeschnittē.

Ruscus. Brusch / ein stechend Kraut / mit roten Berlinen / frembd in Teutschland / die Apotecker nennens die Wurtzel Brusci.

Antes. Die ort Steg im Reben.

Tellus dente recluditur vnco. Wird gehackt / oder karstet.

Cithysus. Vide Eclogam primam.

Genistæ. Pfriemen oder Ginstern.

Buxus & buxum. Buchs/ Buchßbaum.

Tympana. Decke vber die wägen oder Karren gespannen/ Gesperr.

Cornus. Thierlenbaum/ Kurber baum.

Aluo, pro alueo. Alucus. Imenkorb.

Testudo. spangen oder beschlege wie an thüren.

Illusæ auro vestes. Güldenstück/ oder mit goldt gestickt.

Ister vel Danubius. Die Donaw.

Tabularia. Cantzley oder Sacristey/ darinnen man die Brieff behelt.

Rostra. ein schön hübsch ort zu Rom/ ein Brück oder Gerüst/ darab man zum volck redt.

Cunei. ein Ort im Schawspiel/ zwischen den Bäncken/ da das gemein Volck zuschawt/ sitzt im Schawspiel.

Merges. ein Fuhrenreinle. Item ein Korngarb. Idem porca, & scamnum.

Trapes, trapetis, vel trapetum. Oeltrotten/ oelmühle. Trapetus, trapeti. *Idem*.

IN III. GEORG.

OStrum. Der Meerschnecken Schweiß/ damit man Purpur färbt.

Quadrijugi, siue quadrijuges. Vier eingesetzte oder eingespante Roß.

Cæstus. ein streitkolb/ mit Leder vnd Bley wol gefüttert.

Scena. Zelt oder Laubhütt.

Aulæa aulæorum. Gewirckte Heydnische Tücher/ Tapeten.

Tro-

Trophæa. Siegzeichen/ als Harnisch vnd dergleichen Gewehr.
Parii lapides. Weiß Marmelstein.
Palearia. Die wammen am ochsen.
Camurus adiectiuum. Krumb oder gebogen
Mittere in Venerem pecuaria. Lassen zu Rinder lauffen/oder springen.
Spadix. Braunrot / Kästenbraun.
Glaucus. Graw/ schimmelt.
Gilvus. Falb oder wachßgeel.
Juba. Die Mäne an einem Pferde.
Armus. Spallen oder Schuldern.
Vngula. Huffe
Bijugus, & bijugis, & bijuges. Zwey Rösser neben ein ander gespannet / oder eingesetzt.
Bos. ein Ochs oder Ring.
Taurus. ein Boll oder Farr.
Vacca, fœmina tauri. ein zeitkuhe.
Taura, sterilis vacca. geltling/oder wintermilch
Horda, prægnans vacca. Kelberkuhe.
Equ⁹ alias caballus, à quo caballatio. marßstal
Gradarius. ein Zältner. Veredus. ein postroß.
Admissarius. ein Springhengst.
Peroriga. Stuttenmeister/der die Stutten zulest/daß sie besprungen werden.
Cantherius. Ein Münch / ein Roß dem verschnitten ist.
Farra. Dünckelkorn/Futter.
Asilus. ein Roßbräm. alias Oestros.
Vescus. Essig/ was gut zu essen ist.
Vescæ salicum frondes. Dem Viehe angenem Die das Viehe gern isset.

Lituus. ein Heerhorn / oder krumme Trommeten wie die Reisigen brauchen.

Esseda. Die kleinen ringen Rollwägen

Farrago. ein Futter von mancherley zusammen vermischt.

Lupatum. ein scharff hart Biß.

Carex, caricis herba. Ried.

Lea, leæ, quæ & leæna dicitur. Löwin.

Lynx, lyncis. ein Luchß.

Orbita. ein Karrenleiß.

Frondentia arbuta. Die Frucht von dem Bäumle Arbutus / ist den Erdbeeren gleich.

Vellera incocta. Woll die die Farb wol an sich genommen hat/oder wol gefärbt.

Rubi. Hagendörn oder Bromberstaud

Dumus. Dorn / Dornheck.

Fœnile. Häwhäußlein/oder Hewgaden.

Fœnisex, vel fœniseca. ein Meder der die Matten / oder Wiesen abmehet.

Fœnariæ falces. Sägeisen.

Cicadæ. Vide Eclogam quintam.

Armentarius. ein Viehirt/Kühirt/Rinderhirt

Cassis, huius cassis. ein Jägergarn.

Fermentum. Hebel/Sawerteig/wird gebrauchet zu etlichen Tränckern die/ mann Hochbäumer nent/ daß sie jäsen vnd sich lautern.

Acidum. Sawerlecht/ bitzelecht.

Sorbus, arbor syluestris, cuius fructus sorbū, bene maturus sorberi potest, mespili aut pultis instar. Ein wilder Baum / hat Laub schier wie ein Eschbaum/ kleine vnd zerkeffte bletter / die Frucht nendt man Spierling / Eschrößlein / Eschkrieffe/

Spör-

Spöebirn/ein andere art dieses Baums nent man Erleßbeer oder Elßbeer/ vnd ein andere Meelbeer / vnser Frawen Beerle. His etiam lotus arbor cognita est, vt Gesnerus noster indicat.

Lanicium. Woll.

Lappæ, tribuli, lutus. vide supra.

Capistrum. ein Stupffen die man den Kälbern anlegt.

Serum. Schotten.

Colostrum, colostri, vel colostra: colostræ. Die erst Milch nach der Geburt/ Bienst.

Onager. Waldesel.

Dama. ein Dämlein/ ein Dannhirtz.

Galbanum. ein Gummi/ in den Apotecken also genandt.

Chelydrus. Wasserschlang.

Vipera. ein Nater.

Coluber. Haußschlang.

Amurca. Oeltrüsen.

Spuma argenti. Glette.

Sulphur viuum. Lebendiger Schwebel.

Scylla. Meerzwibeln / Meußzwibeln. Squillæ, in Apotecken.

Elleborus. Nießwurtz.

Bitumen. Bergwachs/ Durgsenblut/ Aspaltum in Apotecken.

Infula. ein Infel oder Bischoffshut.

Vitta. ein Hauptbinden / oder Hauben.

Fibra, fibræ. Die strichle/ ziserle oder striemen am Geäder.

Electrum. ein schön vnd köstlich Metall.

Vrus. Auroch s/ Vrrind / ein wilde grosse Ochsenart in Poland vnd Lyttaw.

Pho-

Phoca. Meerkalb/ Seel in Frißlandt.
Papula. ein Blatter am Leib/ Hitzbläterle/ oder Alffengeschwär.
Sacer ignis. S. Antonii Fewr / die brennende Raach.

IN IV. GEORG.

APes, apis: vel Apis, huius apis. ein Binle/ oder Ym.
Apicula. ein kleines Bynlein.
Apiarium, & mellarium. Jmben gestell/ sedes, vel statio apiarius. Jmbensleger.
Reuocare apes tinnitu. Die Jmben mit klingen widerumb in Bynkorb bringen.
Apiastra. Ein vogel mag genandt werden Jmbenfraß/ oder Jmbenwolff. Merops alio nomine: Germanis fere peregrina. Jst nit ein Grünspecht oder Goller/ wie etliche meinẽ/ sonder ein seeschwalb von etlichen genant/ wird gar selten gefunden.
Mel. Honig. Mellarius idem meliturgus. ein Honigmacher / oder ein Honigbereyter.
Mellaria vasa. Honig geschirr.
Mellatio. Den Jmben nehmen/ oder samblung deß Honigs.
Mellificare. Honig machen.
Mellificium. Honigwerck.
Alueus. Ein Jmbenkorb oder Bynkorb / auch die Jmben selbs/ Jmbenbanck / Bynstock: à Virgilio aliis atq; aliis nominib. apellatur ad hunc modũ: Aluear, siue alueare, & aluearium: Nidi tecta, cubilia, caueæ, sedes, cunabula, præsepia, stabula, cerea, castra, cerea regna, septa domorum, &c.

Lacerta siue lacertus. ein gemeiner Heydechß.
Palma. Dattelbaum.
Oleaster. Wilder Oelbaum.
Faunus. Ein Imbenwaben/ oder die löchle/ darinn sie jhre jungen erhalten/ vnd auch Honig darin machen.
Casia vide superius. etliche haltens für zimmet
Serpillū. Kleiner Kostnitzs Quendel/ Kumel.
Thymbra. Garten Hysop/ kleiner Söple/ pfefferkraut.
Violarium. Violgart. Violengewächs.
Cera. Wachß.
Cerarius. Der mit wachs vmbgehet/ein wachßkertzenmachen.
Propolia. Hieronym. Tragus interpretatur, wachßwinden. Hanc fucū vocat Poeta, nimirum quod ita hac illinant aluearinm rimas apes, vt fuco suas facies linunt mulierculæ, vel rugas tegendi, vel colorem mentiendi gratia: is etiam præcipue fieri solebat fuco, marina herba.
Viscus. Vogelleim/ Kleb.
Pumex: huic similis est tofus. Tugstein/ bymßstein/ Reibstein.
Imago vocis. Ein wiederhall/ oder wiederthon
Excudere ceras. Wachß machen.
Fingere mella. Honig machen.
Meliphylla, melius melisphylla, per syncopē, pro, mellissophylla. Sic & carmen constabit melius. Vulgus hanc herbam Melissam vocat. Melissen. Mutterkraut. Hertzkraut.
Cerinthe. Habermarckt: secundū aliquos, sed Trogopogon potius à nostris Habermarckt vocatur.

Cerinthe vero herba alia est, vt Gesn. noster monuit, perpaucis hodie eruditis cognita, à nemine hactenus publice indicata, cuius flores cani, & pallidi sunt, folia punctis quibusdam notata, &c.

Ver sudum, siue vdo. Schön Glentz / oder hupscher Früling.

Thymus. ein klein wolgeschmackt holtzechtig Stäudle / Thimian / edle Kümele.

Rosarium. Rosengart / Rosenstaud.

Intubus, intubi, seu intubum. Endinien mit den blawen Blumen / Weglügen / wild vnd zahm / welscher Salat. Cichorium in Apotecken.

Apium, quod vulgo Petroselinum. Petterlein Eppich / ist nicht apium, sondern eleoselium, id est apium palustre.

Cucumis, vel cucumer. Cucumern.

Narcissus. ein schöne Blum im Aprillen / vnser Frawen Gilgen bey vns: ein Art der Mertzenblumen.

Acanthus. Bärentappen: ein Kraut mit Samen / wie welsch Erbs / welsch Bärenklawen / von Apoteckern arancha vrsina genandt.

Myrtus. ein gemeiner Baum in Italia / sein frucht wird in Apotecken Myrtilli genent / ist nicht Heydelbeer. Vide secundam Eclogam.

Vescum papauer. Magsamen gut zu essen.

Spinus. ein Schlehenbaum.

Fucus. ein Hummel / daß sind die grossen Bynen / ein Trän.

Hyacinthus. Blaw Mertzenblumen. Vide vacinium Ecloga secunda.

Crates fauorum. wäben / gemacht wie ein Hurt Stel-

Stellio. Ein kleine Art der Heyderen / vber den gantzen Rücken gleich als gestirnt / zu Rom Tarantula genandt / den Teutschen frembd / wonet in Löchern der alten Natern in der Erden.

Blatta. Kleine würmle / so an feuchten Orten wachsen / etliche nennen sie Bücherschaben.

Crabro. Hürnuß oder Wespe.

Tinea. ein Kleiderschab.

Galbanum, vel galbanus. ein safft in der Artzney / also in Apotecken genandt.

Galla. Gallöpffel.

Centauria. Tausentgülde / oder Kratzeinen / genus herbæ, legitur etiam centaurea, & quidem melius à Græco *Kentafreia*, penultima producta carminis gratia, &c.

Centaureum maius. Repontica.

Amellus in locis humidis, quales sunt pratenses, nascitur. Hunc aliqui putant esse florem, quem Fuchsius Astrem Atticum putauit: Gesnerus herbam Apiariam à nostris dictam. Amellum esse putat. Imenkraut.

Rama fragmenta. Abgebrochne äst.

Casia Vide Eclog. 2.

Phoca. Ein Meerkalb / oder Seel in Frißland / Meerwolff.

Ambrosiæ diffundit odorem. schmeckt so lieblich wie Himmelbrod / oder mit welchem wort die Heyden nennen die Speiß der Götter.

Ambrosia. Ist auch ein wolgeschmackt Kraut / mit einem andern namen Botrys genant / bey den gelerten Artzen wol bekandt.

Napæ. ein wert / ein lustig grün ort beym wasser.

FINIS.

Nulla fides
pietasq; Viris
qui Castra
sequuntur.

